پليجي جا ڪارناما

مرتب- آزاد قاضي

فڪر نو پبلشنگ هائوس ڪراچي

(حق ۽ واسطا اداري وٽ محفوظ)

ڪتاب جو نالو	ـ	پليجي جا ڪارناما
مرتب	ـ	آزاد قاضي
ڇاپو	ـ	پهريون
تعداد	ـ	هڪ هزار
ڇپائي سال	ـ	جنوري ١٩٨٨ع
ڇپيندڙ	ـ	رتن پرنٽنگ پريس ڪراچي
قيمت	ـ	ارڙهن رپيا

(اداري جو ٽيون ڪتاب)

فڪر نو پبلشنگ هائوس ڪراچي

سـ٨ـن

فهرست

پيش لفظ	آزاد قاضي
انقلابي ملي جو سياسي	اختر ڪاڪيپوٽو
پوسٽ مارٽم	
جي توکي سچ چوان	خادم لاکير
پليجي جا ڪارناما	عبدالواحد آريسر
تنبيهه	حفيظ قريشي
اصلي سوشلزم اصلي ڪامريڊ	معلوم
ٻاهر ٻولي هنجهه جي	آزاد قاضي
حرف آخر	آزاد قاضي

ڪتاب اندر هيٺين لفظن کي درست ڪري پڙهندا

ص	سٽ	غلط	صحيح
7	23	حيات	ماي
12	4	جماعت اسلامي	جمعيت العماء اسلام
”	10	” ”	” ”
14	23	شوڪت حيات	شوڪت ماي
15	24	شوڪت حيات	شوڪت علي
19	آخري سٽ	” ”	” ”
92	4	” ”	” ”
108	13	” ”	” ”
122	12	” ”	” ”

انهن جي نالي

جيڪي قومي تحريڪ آزادي واري جدوجهد ۾
رڪاوٽون وجهي رهيا آهن.

الاکـر جين مندي جنين مـن ۾،
اسـان ۽ پرين جون اميدون پسن،
تهان پوءِ مرن، سڙي انهيءَ سور ۾.
”شاهه“

پيش لفظ

جڏهن اڇا پيلاجي جي پٽ وائسڪي نه ٿي هئي. جڏهن هو پاڻ کي مظلومن جو حقيقي مددگار، هيٺين طبقي جو نمائندو ۽ سائنسي سوچ سان هٿياربند ٿيل محب وطن انقلابي ظاهر ڪري رهيو هو. جڏهن اڇا ڪافي ماڻهن سندس سوچ کي صحيح پئي ڄاتو، ايتري قدر جو قوم پرست اڳواڻن محترم حفيظ قريشي ۽ قاسم پٿر کي پڻ پنهنجي مڪارانه فلاسافيءَ سان استعمال ڪرڻ ۾ ڪامياب پئي ويو. انهيءَ وقت ۾ سنڌ جي هڪ سجاڳ ذهن محترم عبدالواحد آريسر ”پيغام“ رسالي ۾ لکيو هو ”پليجو سنڌ جي سياست ۾ هڪ ناسور آهي. پليجو سنڌ جي عوام لاءِ ڪني آڱر آهي. پليجو هڪ اهڙو بدبودار ڍبو آهي جنهن بلو پهنور جي ڪيس کان وٺي موجوده دور تائين بدبوءِ پکيڙي آهي. انهيءَ ڍبي کي جيترو جلد بند ڪجي اوترو سٺو، هن صاحب ماڻڪ جي ڪتاب تي تبصرو لکندي چيو هو ته اهو اخلاق جي خلاف آهي. سنڌين کي معلوم هئڻ گهرجي ته پليجي واتان اخلاق جا لفظ نڪرڻ اهائي معنيٰ رکي ٿو. جيڪا طوائف جي واتان عصمت جي تقدس جو اکر“ (پيغام ڪتاب نمبر ٧) جيتوڻيڪ ان وقت ڪنهن به ماڻهوءَ ان ڳالهه طرف توجهه ڪونه ڏنو پر جلد ئي ١٩٧٤ع ۾ ان وقت اهـا ڳالهه وڏيڪ وائسڪي ٿي اڳيان آئي جڏهن وقت جي حڪمران ٽولي جي چرچ تي مسٽر پليجو نت نوان نعرا ڪڍي، باقائدگيءَ سان قومي تحريڪ کي ڪمزور ڪرڻ لاءِ ڪف ڪنجي ۽ ور ڪڍي ميدان عمل ۾ نڪري آيو. مسٽر پليجي جي ڪارڪردگيءَ تي نظر وجهڻ

سان معلوم ٿئي ٿو تہ جڏھن بہ قومي تحريڪ ڪنھن طريقي سان، ڪنھن سلسلي سان اڳتي وڌي آھي ان وقت ھن پنھنجي مڪاريءَ موقعي پرستيءَ جو مظاھرو ڪندي قومي تحريڪ جي مخالفت ۾ ڪم ڪرڻ شروع ڪري ڏنو آھي. جيتوڻيڪ اوائلي زندگي ۾ محب وطن سياستدانن سان گڏجي ڪم ڪرڻ جو موقعو مليو اٿس پر خود غرضي ۽ موقعي پرستيءَ وارن لاڙن ڪيس سنڌ دشمن قوتن جي ھٿن ۾ پئي استعمال ڪيو آھي. مسٽر پليجو قومي تحريڪ کي ڪمزور ڪرڻ لاءِ، ھن وقت تائين ٽي راند ڪري چڪو آھي. پھريون پيرو ھو ان وقت سنڌ متحده محاذ منجھان نڪري ميدان عمل ۾ آيو، جڏھن ١٩٦٨ع ۾ محترم جي. ايم. سيد قومي مفادن جي مد نظر مختلف مڪتبہ فڪر جي ماڻھن کي گڏ ڪري (جن ۾ راشدي ۽ کھڙو پڻ شامل ھئا) نئين طرح سنڌ بنيادن تي صف بندي ڪري رھيو ھو. ان وقت نوجوانن طرفان کھڙي ۽ راشدي کي شامل ڪرڻ تي جڏھن اعتراض اٿيو تڏھن پھريائين پليجي سيد جي فيصلي کي صحيح قرار ڏيندي نوجوانن کي اھو چئي ناڻر ۾ آڻڻ جي پڻ ڪوشش ڪئي تہ "سيد اسان جو ليڊر آھي ۽ ليڊر کي سياسي حڪمت عملي کي استعمال ۾ آڻڻ جو حق آھي." پليجي واري ان بيان بازيءَ جا شاھد ان وقت جا ڪارڪن يوسف لغاري ۽ شوڪت سنڌي اڄ بہ موجود آھن.

مٿين فيصلي ڏيڻ وقت سيد صاحب جيڪي نڪتہ رکيا ھئا تن منجھان ھڪ اھو بہ ھيو تہ "جھن مھينن تائين منھنجي فيصلي جي نفعن ۽ نقصانن کي پرکڻ ڏيو ۽ پوءِ ڪو فيصلو ڪريو." ان اجلاس ۾ جيئن تہ پليجي کي پارٽيءَ جو ڪو وڏو عھدو نہ ملي سگھيو. ان ڪري مٽس کي خار لڳي ويئي ۽ سنڌس وڏيري دشمني وارا جذبا جاڳي پيا. اھڙيءَ ريت ڇھن مھينن جو انتظار ڪرڻ ۽ سوچ ويچار ڪرڻ بجاءِ، ھاري ھاري ۽ غريب ڪندو مخالفت ۾ نڪري آيو ۽ پوءِ

اچي سنڌي وڏيري خاص طرح سان راشديءَ ۽ کھڙي خلاف هاءِ گھوڙا شروع ڪيائين (۱)، جيئن ته ان وقت نئين اليڪشن جون تياريون ٿي رهيون هيون. جناب پيرزادي ۽ ڪيٽو ۽ جذبي سان ميدان عمل ۾ نمودار پئي ٿيو، تنهن ڪري ته اهڙي هُش تي خوش ٿي مھا انقلابيءَ جي گھرج هئي تنهن ڪيس پھرين سٽ خريد ڪري ورتو. اهڙي ريت هو پٽي صاحب جو پروپيگنڊائي ساٿي بڻجي ويو.

”ڏوهي ۽ ڏاڙيل وچي پرتيا پاڻ ۾“.

مسٽر پٽو هو ته جاگيردار، گڏ به اڪثريت جاگيردارن جي هيس، پر هن فصاحت ۽ بلاغت سان پنهنجو پاڻ کي غريبن جو هڏ ڏوکي ۽ همدرد ظاهر ڪري ورتو. اهڙي ريت پليجي کي پڻ پروپيگنڊا جو هڪ بهترين موقعو مهيا ٿي مليو. ان وقت پٽي سان وفاداري ظاهر ڪندي هن پهرين ڪم ڪيا هڪ ته لاڙڪاڻي واري ڏڪ سان پٽي جي مخالفت ۾ بيٺل اميدوار ايوب کهڙي خلاف ننڍيون ننڍيون چوپڙيون لکي پنهنجي نالي سان شايع ڪرايون. ٻئي طرف سيد جي پڻ ڀرپور مخالفت ڪرڻ شروع ڪئي، جيڪو ان وقت کان مسٽر پٽي جي مڪارانه خيالن کي ڇاڻيندي سنڌس مخالفت ڪري رهيو هو.

---

(۱) وقت جا عجيب وهڪرا آهن جيڪو ماڻهو ان وقت راشدي ۽ کهڙي سان گڏ هلڻ واري معاملي کي بنياد بنائي قومي تحريڪ جي مخالفت ڪرڻ لڳو اهو ئي اڄ پنهنجن ڏوڙي ڏارين ڀرنگ وڏيرن، حاڪم علي زرداري، سردار شوڪت حيات ۽ ولي خان جن جي جهوليءَ ۾ ڪريو پيو آهي. عوامي نئشنل پارٽيءَ جي اندروني حلقن جو چوڻ آهي ته اتي به وڏي عهدي ماڻڻ وارو جهڳڙو هلندڙ آهي. ڏسجي ته ان مفاد پرستيءَ جا نتيجا ڪهڙا ٿا نڪرن! ڪڏهن ٿي مھا انقلابيءَ جي پارٽي حصا حصا ٿئي.

جيئن ته ان وقت سيد، سنڌ جي قومي مسئلن جو اڪيلو آواز بنيل هو ان ڪري هن پنهنجو پاڻ ملهائيندي ”سيد ۽ پٿو“ نالي هڪ مضمون لکيو، جيڪو بعد ۾ ڪتابچي جي صورت ۾ پڻ ڇڏرو ڪرايائين. ان مضمون ۾ هن پٿي صاحب جي خوشنودي حاصل ڪرڻ لاءِ لکيو ”پاڪستان جي وڏي زميندار ۽ سرمايه دار طبقي مان پٿي کان وڌيڪ ترقي پسند ماڻهو پيدا ٿيڻ ۽ انهيءَ کان وڌيڪ ايماندار، روشن خيال، دليرانه ۽ ترقي پسند قومي ۽ بين الاقوامي ترقي پسند سياسي لائين جي اميد رکڻ فضول آهي (١).

پليجي صاحب جو مٿيون جملو صرف ايستائين ئي محدود رهيو، جيستائين جو قومي تحريڪ بڻ اجا ايترو آسري ۽ نسري ڪانه هئي. پر جيئن ئي بظاهر نئين سنڌي سرڪار وجود ۾ آئي، جنهن اچڻ سان مختلف حربن رستي سنڌين کي ختم ڪرڻ جا گهات گهڙڻ شروع ڪيا. سنڌين کي اقليت ۾ آڻڻ وارو آئين پاس ڪرايو، سنڌي ٻوليءَ کي ثانوي حيثيت ڏني. انهن ۽ اهڙين ٻين زيادتين خلاف قوم پرست ميدان عمل ۾ آيا، نتيجي طور قومي تحريڪ کي وڌيڪ وقعت ملڻ لڳي، اهڙي وقت پ.پ سرڪار پنهنجي هن پاليل دانشور کي قومي تحريڪ مٿان نئين سر حملي ڪرڻ لاءِ ميدان ۾ آندو. ڪنهن رسالي تحريڪ جو ڊڪليريشن ڏنو ويو، ڪنهن پني لاءِ خاص ڪوٽا ملڻ لڳي ته جيئن هو ان نقش سليماني ٽائيپ پرچي ۾ قومي تحريڪ کي ڪمزور ڪرڻ لاءِ پنهنجي گوهر افشانيءَ جا جوهر ڏيکاري سگهي. جيئن ته ان وقت پٿي سرڪار خلاف قومي تحريڪ جو ته ـ ڌريو آڌار پيدا ٿيل هو. هڪ طرف سنڌي قومي تحريڪ جنهن جي اڳواڻي محترم جي. ايم. سيد پئي ڪئي.

(١) پليجو، رسول بخش. ”سيد ۽ پٿو“، سنڌو پبليڪيشن حيدرآباد، ڪتاب نمبر ٢، ص ٣٨.

ٻئي طرف ”بلوچ“ قوم پرستي جنهن جي اڳواڻي عطاءُالله منگل ۽ خيربخش مري ۽ ٻين سردارن پئي ڪئي ۽ ٽئي طرف پٺاڻن جي قومي تحريڪ جنهن جي اڳواڻي پليجي واري موجوده آقا ۽ اڳواڻ خان عبدالولي خان پئي ڪئي. اهڙي موقعي تي پ. پ سرڪار پليجي کي ميدان عمل ۾ آڻي تهي ڏرين خلاف غليظ نموني جي پروپئگنڊا ڪرائي. ان وقت پليجي، بلوچن جي قومي تحريڪ کي سردارن جي جنگ قرار ڏيئي مخالفت ڪئي. ولي خان ۽ نعپ لاءِ هن گوهر افشاني ڪئي ته ” اها هڪ ڏپ ڪري ويل سڙيل لاش آهي، جيڪو جلد دفن ٿيڻ گهرجي (١)“.

جيئن ته پ. پ جي اڳواڻ جو تعلق سنڌ سان هو ان ڪري سڀ کان وڏيڪ مخالفت جو منهن به سنڌ ۾ ئي ڏسڻو پئي پيس ان لاءِ مسٽر پليجي کي سنڌ ۾ ئي وڌيڪ محنت ڪرڻي پيئي. ان لاءِ هو پنهنجي هٿ ٺوڪئي وطن دوست انقلابي نظريي سان هٿياربند ٿي ميدان عمل ۾ نڪري آيو. اهڙي ريت سرڪار جي خاص ڪوتا تي نڪرندڙ سندس نقش سليماني پرچو

---

(١) عجيب اتفاق آهي جنهن ولي خان لاءِ مسٽر پليجو مٿيئن نموني جي گوهر افشاني ڪري چڪو آهي. اڄ ان ساڳي وليءَ جي پيرن کان ٻاهر نڪرڻ لاءِ تيار ناهي. جيڪڏهن سنڌ سرڪار ڪن انتظامي معاملن سبب ولي خان کي سنڌ ۾ داخل ٿيڻ کان منع ڪري ٿي ته هي مادو پرست مها انقلابي وَرَ ڪنيو، هاءِ ڪورٽ تائين پهچو وڃي، ڇي ” اها ته سراسر ناانصافي ۽ ناحق آهي، پٺاڻ اصل کان سنڌ ۾ ايندا رهيا آهن. اهو سندن خانداني حق آهي، مدد خان کان وٺي اهي سنڌ سان اهڙا قرب ڪندا رهيا آهن، تن کي هاڻ وري ڪيئن ٿو روڪيو وڃي، اها ته سراسر نا انصافي ۽ بي واجبي ڳالهه آهي.

جنهن جي تعريف به پاڻ ڪندو هو ته تنقيد پڻ پاڻ ڏي لکندو هو. ان جي صفحن جو وڏو تعداد سنڌ جي قومي تحريڪ ۽ ان جي روح روان محترم جي. ايم. سيد متان غليظ الزامن ۽ بهتانن سان پري شايع ڪرڻ لڳو. هڪ طرف سرڪار کي راضي رکڻ لاءِ مٿيون ڪارناسون پئي سر انجام ڏنائين ته ٻئي طرف عام ماڻهوءَ کي اکين ۾ ڌوڙ وجهڻ لاءِ سنڌي ماڻهن جي اتحاد ۽ ٻڌي لاءِ اونايون ڪندو رهيو (١). قومي تحريڪ کي ڪمزور ڪرڻ لاءِ سنڌس گوهر افشاني جو اهو سلسلو (جيڪو هو پنهنجو پاڻ مختلف نالن سان لکندو هو) سڄو سال جاري رهيو. سيد صاحب جي اها خاص خوبي رهي آهي ته هن پنهنجو قلم ۽ وقت کي ڪڏهن به پليجي ۽ مرحوم قربان ٻگٽي ٽائيپ ماڻهن لاءِ استعمال نه ڪيو آهي. البت ان وقت قومي تحريڪ سان لاڳاپيل مختلف دوستن جيڪي قومي تحريڪ جي ڀلاءَ لاءِ مختلف رسالا ڪڍندڙ هئا سي پليجي کي مختلف پرچن ۾ جواب ڏيندا رهيا، انهن اهو هڪ سلسلو هلندو رهيو. پليجي جي ان شطرنج بازي کان تنگ اچي مقابلو ڪندڙ نوجوانن وڏي محنت ڪري، پراڻا دفتر ڳولي ڦولي، پليجي سان گڏ ڪم ڪندڙ پراڻن ماڻهن سان ملي پليجي جي اصليت کي واڪو ڪرڻ لاءِ به نهايت اهم تحقيقي مضمون خادم لاڪير ۽ اختر

---

(١) ان وقت مسٽر پليجي جي ڪارنامن کي ڏسي سنڌس ڏي ساٿي محترم حفيظ قريشي چيو هو "پليجو اتحاد جون ڳالهيون ته ڪري، جنهن جي نظر ۾ فاضل راهوءَ ۽ قاسم پٿر کان سواءِ ٻيا سڀ نقلي آهن." موجوده وقت ۾ ته اهي ٻئي به ڪونهن فاضل راهو ته راهه رباني وٺي ويو ۽ قاسم پٿر سنڌس مڪارانه پاليسن کي سمجهندي اڳ ئي خيرباد چئي چڪو آهي. هاڻ باقي پنهنجو پاڻ مها انقلابي اژدها ۽ اژينگ ڏاهو وچي ميدان ۾ بچيو آهي.

ڪاڪي پوڙي پيش ڪيا. جن ۾ پليجي صاحب جي اول ڪان وٺي آخر تائين سياسي ٽوڙي ذاتي اوڪ ڊوڪ، نهايت سچائي ۽ حقيقت پسندانه طريقي سان ڪئي ويئي هئي. انهن ئي مضمونن ۾ سنڌ جي سياست ۾ پليجي طرفان ادا ڪيل مڪارانه ڪردار ۽ دوکي ۽ دولاب وارن طريقن جي نشان دهي ڪئي ويئي هئي بس انهن مضمونن جو پڌرو ٿيڻ ۽ هن مها ڏاهي، انقلابي ۽ اڙٻنگ جي ٻانگ ڪرڻ! پر اهو معاملو رڳو اتي پورو نه ٿيو هن نام نهاد ڏاهي پنهنجي ان گوهر افشاني واري ڪارنامي کي "واڻون ويهه ٿيون"، نالو ڏيئي مارچ ١٩٧٥ع ۾ ڪتابي صورت شايع ڪيو جنهن جي مهاڳ جي شروعات ڪندي لکيو اٿس "اسين قومي جدوجهد ۾ اڃا ڦهون ئي نٿا. ٻه قدم اڳتي ٿا کڻون ته وريو ڏهه قدم پوئتي ڌڪجيو وڃون (ص : ٣)". پاڻو ڦهندڙ وري ڪيڏانهن، مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ وفائي ۽ سچائيءَ جو هئڻ نهايت ضروري ۽ لازمي امر آهي. دوکي، دولاب، مڪر، فريب ۽ منافقيءَ سان ڪا ئي منزل حاصل ڪرڻ ناممڪن آهي.

هنديءَ ۾ هڪ پهاڪو آهي، "بن ڪمائي ناڪ مون کي ساڌن جهڙو ڪر" اهڙي ريت پليجي صاحب جو شروع کان وٺي اهو ئي رويو رهيو آهي ته "بن سچائي ناڪ مون کي سيد جهڙو ڪر". ميان سيد جهڙو ٿيڻ لاءِ نيڪ نيتي خلوص، سچائي وفائي ۽ مسلسل بي غرض جدو جهد واري عمل جي ضرورت آهي. رڳو "حلوو حلوو چوڻ سان وات مٺو ته ڪونه ٿيندو".

اهڙي نموني پليجي پاران قومي تحريڪ خلاف هلايل ٻئي راڱوند جي پڇاڙي ٿي، اڳتي هلي جيڪي واقعا رونما ٿيا تن ۾ پڻ قومي تحريڪ هلائيندڙ دوستن جو پنهنجو مخصوص طريقہء ڪار هو. جن کي ڏ سندي پليجي وري پنهنجي پراڻي بد نيتي واري پاليسيءَ سان نئين طرح صف بندي ڪرڻ شروع

ڪئي. ان عمل ۾ هو پنهنجي شاطرانه ذهنيت سان ڪاٻي ڌر جي ٻين تنظيمن کي پڻ استعمال ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو. خاص طرح سان M R D جي تحريڪ جنهن جي اتحاد ۾ جماعت اسلاميءَ جهڙي رجعت پسند جماعت پڻ شامل هئي. اهڙي وقت اهي ترقي پسند ماڻهو جن سنڌ جي مسئلي کي صحيح طرح سان نه سمجهيو هو يا اجا به انهن چئجي ته M R D جي نيتن ۽ ارادن کان اڻواقف هئا. جنهن ڪري ان تحريڪ کي مسئلن جو حل ۽ نجات جو ذريعو چاڻي انهن ميدان عمل ۾ پنهنجا جوهر ڏيکارڻ پئي چاهيا، تن کي تحريڪ استقلال ۽ جماعت اسلاميءَ ۽ مسلم ليگ جي موجودگيءَ ۾ M R D جي پليٽفارم تان جدوجهد ڪرڻ ڏکيو پئي لڳو. اهڙين حالتن جو فائدو وٺي، هن مها انقلابي نام نهاد ڪاٻي اڳواڻ اهڙن منتشر ماڻهن کي مارشل لا دشمنيءَ جي نالي ۾ گڏ ڪري ميدان عمل ۾ آندو ماڻهن کان انقلاب، ترقي پسندي ۽ عوامي دوستيءَ جي نالي ۾ جلسا ڪرايا. جلوس ڪيرايا ۽ گرفتاريون پيش ڪرايون ۽ ان سموري تحريڪ کي هُن پنهنجي پارٽيءَ جي نالي ۾ ڏي ڳڻائڻ شروع ڪيو ۽ اج ڏينهن وٺي دعوائون ڪندو ته منهنجن هيترن ماڻهن قربانيون ڏنيون. "ٻري تيل ڪامي وٺ واهه ڙي واهه ڏيا" مثين نمونسي جمهوريت پسندي ۽ انقلاب دوستيءَ جي نالي ۾ جڏهن هو شاطرانه نموني عوامي کي استعمال ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو ۽ سموري تحريڪ کي پنهنجي تنظيم پاڪستان عوامي تحريڪ جي کاتي ۾ ڳڻائڻ ۾ ڪامياب ٿيو. تڏهن ڏي ڪيس اصل موقعي پرستيءَ جو حقي حقي موقعو مليو. اهڙي ريت هن رات وچ ۾

---

(١) ان وقت سنڌ جي قومي اڳواڻ محترم جي. ايم سيد جو واضح موقف هو ته اها تحريڪ اقتدار حاصل ڪرڻ وارن، اقتدار جي بکين جي ڪرسيءَ حاصل ڪرڻ لاءِ جنگ آهي.

جهمپ لڳائي انهن ۾ جمعيت العلماءِ اسلام وارن ملن کي ميڙيون منٿون ڪري M R D جي اڳواڻن سان وچي ٽيبلن تي ويٺو جن ماڻهن هن کي مهان انقلابي ۽ چڱو مڙس چائي سنڌس اڳوائي ۾ هلڻ پٺي گهريو اهي اتي جو اتي رهجي ويا ۽ هي مها سوشلسٽ انقلابي ڏاهو، ڪجهه نه ڪجهه حصو پتي حاصل ڪرڻ واري شوق ۾ سردارن نوابن ۽ رئيسن جي وچ ۾ وڃي ويٺو. ان وچ ۾ هي ۽ سندس چڏيل چاڙتا پنهنجي مڪروهه زهريلي پروپيگنڊا سان قوم پرست قوتن خلاف زهر اوڳاڇيندا رهيا. چاڪاڻ جو ڪيس موقعي پرستيءَ وارن طور طريقن رستي پنجابين سان سوديبازي ڪرڻ وارن عملن ۾ هروقت قوم پرست ئي سڀ کان وڏي رڪاوٽ پٺي نظر آيا آهن ان ڪري هو هر طرح سان قومي تحريڪ جي وڌڻ ويجهڻ واري عمل ۾ رنڊڪون ۽ رڪاوٽون وجهندو آيو آهي پر باوجود سندس ان منافقانه ۽ مڪارانه ڪردار جي جڏهن قومي تحريڪ نه رڪجي سگهي. تڏهن هن ساندي وانگر ڪل مٿائي قوم پرستن ڏانهن پنهنجائپ وارو رويو اختيار ڪرڻ شروع ڪيو. ان نموني جناح اسپتال ڪراچي ۾ دوران علاج سندس ملاقات سائين جي. ايم. سيد سان ٿي جنهن ۾ سنڌ بنيادن تي قوم پرستن سان ٺاهه ڪرڻ جي ڪوشش ڪيائين جنهن لاءِ شروعاتي بنيادن تي مختلف سياسي جماعتن سان هڪ قسم جو نئوو ار پيڪٽ عمل ۾ آيو. پر پوءِ جيئن ئي جيل مان آزاد ٿيو تي ڪيس موقعو ۽ پنجابين پنهنجي مخصوص حڪمت عملي طور ڪيس مها انقلابيءَ جي مجتا طور پنجاب ۾ دوري ڪرڻ جي دعوت ڏني، تڏهن هي پير اگهاڙا ڪريو ڀڳو ويو ۽ اتي وڃي ايترو ته ڦونڊ ۾ پرجي ويو. جو سنڌي ماڻهن سان ڪيل واعدا ئي وسري ويس ۽ پنجابن وڏان پڳون ٻڌي ڪين خوش ڪرڻ لاءِ سيد ۽ قومي تحريڪ کي بد شد ڳالهائڻ شروع ڪري ڏنائين، پنجابين کان ڀڪ وٺڻ جي شوق ۾ چيائين: ”جي. ايم. سيد جي ڪا ئي

حيثيت ڪانهي، هو ته ڪلاشنڪوف جي سايي ۾ اجلاس ٿو ڪري!" اهڙي ريت هي پنهنجو پارٽ ڪي مها انقلابي چوائيندڙ ڏاهپ واري ڍنگ سان ڪوئي جيان هريڙ لهي، پنهنجو پارٽ ڪي وڏو پساري ظاهر ڪرڻ لڳو پر ڏنل وائنل سنڌي عوام جي نظرن ۾ ساڳيو ڪوئي جو ڪوڏو ئي رهيو. ان ڪري سنڌ واپس ورڻ تي جڏهن مٿين لاڦ زني سبب ڪيس مختلف جاين تي وٺ ٿي. تڏهن وري نئون رنگ اختيار ڪندي مورڳو ان ڳالهه تان ئي ڦري ويو پر ان وقت اخبارن ۾ آيل بيانن ڪي ڪير ٿو ختم ڪري سگهي. بهرحال پنجابين جو آشيرواد حاصل ڪرڻ لاءِ پليجي، پنجابي پڳڙ پائي قومي تحريڪ ۽ خاص طرح سان قومي تحريڪ جي سرواڻ سائين جي.ايم. سيد خلاف جيڪو زهر اوڳاڇيو، پنجابين جي رضامندي حاصل ڪرڻ لاءِ هٿ پير هنيا ان ۾ پنجابين لاءِ پنهنجو پارٽ ڪي وڏيڪ ڪارگر ۽ ڪارآمد ظاهر ڪرڻ لاءِ، پنجاب ڪان موٽڻ تي، هن سنڌ جي دوري دوران قومي تحريڪ ۽ سيد خلاف پنهنجي پروپيگنڊا جاري رکي جيئن لاڙڪاڻي ۾ جلسي دوران پنجاب ڪي اهو ڏيکارڻ لاءِ ته الله جي فضل ۽ اوهان آقائن جي سهاري سان ئي مان اهڙو ماڻهو آهيان جيڪو سنڌ ۾ ويهي جي. ايم. سيد کي مان ئي چئلينج ڪري سگهان ٿو. هن چيو "جي. ايم. سيد ڪير ٿيندو آهي جيڪو بند ڪمرن ۾ ويهي سنڌ جا فيصلا ٿو ڪري؟" پليجي صاحب جي اها ڳالهه به ڪٿي مڃجي پر سوال آهي ته سنڌ جا مسئلا جيڪڏهن سنڌ جي سر زمين تي ڪمرن ۾ نتا ڪري سگهجن ته سردار شوڪت حيات ۽ ملڪ قاسم سان پنجابڪا پڳڙ ٻڌي راويءَ جي ڪناري پڳوڙا ناچ ڳائيندي به سنڌ جي مستقبل جو فيصلو ڪرڻ جي سنڌي قوم ڪنهن کي اجازت نه ڏيندي.

مسٽر پليجي پنجاب ۾ گرفتاريءَ دوران جا واقفيت وڌائي (جنهن جو تفصيلي ذڪر اڳتي ايندو) ان واقفيت ۽

ماضيءَ ۾ پنجاب جي بالادستي واري تجربي جي روشنيءَ ۾ هن گهٽي غور و ويچار، دانائي ۽ ڏاهپ کان پوءِ اهو فيصلو ڪيو ته ڪنهن طريقي سان پنجاب جي مفاد واري سياست ڪرڻ گهرجي ڇاڪاڻ جو اهڙي سياست ۾ موقعي پرستي ۽ مفادپرستي جا وڏيڪ موقعا ميسر ٿي سگهن ٿا. تاريخي تسلسل اهوئي ثابت ڪيو آهي ته هتي وڏي ۾ وڏو ليڊر صرف اهوئي ٿي سگهي ٿو. جيڪو پنجاب لاءِ سياست ڪري، پنجاب جو جنهن کي آشيرواد حاصل هجي اها ٻي ڳالهه آهي ته وقتي طرح ڪي اختلافي نعرا بلند ڪيا رهجن انڪري ته جيئن سوديبازي ڪرڻ دوران وڏو نفعو حاصل ڪري سگهجي. اهڙي نيڪ نيتي واري ويچار لاءِ پليجي صاحب جون حريص نظرون وڃي آخر ولي خان تي پيون (جيڪو اڳ ئي ساڳي ڪم ۾ مصروف عمل هيو) اها ٻي ڳالهه آهي ته مسٽر پليجو ماضيءَ ۾ ولي خان ۽ سندس پراڻي نعپ کي ”ڌپ ڪري ويل لاش“ چوندو هيو. پر اڄ جڏهن اهائي نعپ نئين نالي سان ”گڏهه ساڳي آٽر ٿوان“ مٿائي آئي آهي. ۽ ڪيس ان جي پليٽ فارم تان منافقيءَ ڪرڻ جو موقعو مليو آهي تڏهن وري نعپ جو ذڪر ڪندي چوي ٿو ”اڳي جاگيردارن جي پارٽيءَ (نعپ) تي هڪ هٿي هوندي هئي هينئر اها نه آهي(١) موقعي پرستيءَ جي انڌ واري گهوڙي تي وهڻ ڪري هو اهو به وساري ويٺو آهي ته اڳ واري نعپ جنهن ۾ سندس چوڻ موجب جاگيردارن جي هڪ هٿي هئي ان جو سربراهه به ته ساڳيو ولي خان ئي هيو ۽ سيڪريٽري محمودالحق عثماني هوندو هو ان جي جاءِ تي وري سردار شوڪت حيات کي آندو ويو آهي ان معمولي تبديليءَ سان جنهن شيءِ کي جنهن پارٽيءَ کي، هو وڏو انقلابي عمل ٿا سڏين ان کي جڏهن غور سان ڏسجي ٿو ته نه رڳو گڏهه

(١) پليجو، رسول بخش انٽرويو ماهوار نئون نياپو حيدرآباد جون جولاءِ ١٩٨٦ع.

ساڳي آهي پر آنر به معمولي مٿا سان ساڳيا ئي آهن ۔ البت
ان ۾ هاڻ نام نهاد ڏاهي دانشور ۽ هٺ ٺوڪيي حڪيم الامت
جي شامل ٿيڻ ڪري اها نعپ، جنهن ۾ بقول سندس "سنڌي
ڪُـڪڙ ٿيو ويٺا هـوندا هئا" (۱) سي هـاڻ سندس ميدان عمل
۾ اچڻ ڪري گدڙ ٿي ويٺا آهن۔

حقيقت اها آهي ته ڪي ماڻهون پاڻ پٺي واري مرض
۾ ماليخوليائي حـد تائين گرفتار هوندا آهن جيڪي سڀڪجهه
پنهنجو پاڻ کي ڄاڻندا آهن مسٽر پليجو اهڙن اعمالن وارن جو
امام آهـي ۔ هي مفاد پرستيءَ واري مهاجار ۾ قائل مـوقعي
پرست موالي، انقلاب جي آڙ ۾ عياش پرستيءَ جو شڪار مفاد
پـرستي واري لڪير جو فقير، ذهني پر ميل، ڪوڙهه ۽ بـاد
فرنگ جو مريض، ٻئي سڄي لوڪ کي گاريون ڏيئي، پنهنجي
چيلن کان پنهنجي ساراهه ڪرائي، پنهنجو پاڻ کي وڏو نقاد سمجهڻ
لڳو آهي۔ سندس ان ذهني ڏيوالپڻي جو اندازو ان دعويٰ منجهان
لڳائي سگهجي ٿو۔ جنهن ۾ ڪ جي نرڄائي ڪري لکت ۾
دعويٰ ڪري ٿـو ته شيخ اياز کـي شيخ اياز هن ڪيو۔ جديد
سنڌي ڪهاڻيءَ جو سرواڻ جمال ابڙو ته ڪهاڻيون لکڻ سکيو
ئي هن وٽان!۔ جي۔ايم۔سيد ته سندس خيال موجب ڪجهه ئي
ڪونهي پـر هارين لاءِ جان ۽ مال قـربان ڪندڙ حيدر بخش
جتوئي تي پڻ سندس نظر نه پڌندي هئي جنهن جي سڄي زندگي
مخالفت ڪندو آيو۔

پليجي، جي هيرا ڦيرين جو وڏو داستان آهي، جنهن لاءِ
ڪنهن ٻئي ڀيري موقعو مليو ته تفصيل سان لکبو هتي پنهنجو
موضوع آهي ته ڪيئن مسٽر پليجو پاڪستان جي سياست جي
شوق پوري ڪرڻ لاءِ وچي ولي خان ۽ سردار شوڪت حيات
جـي ڪيچ ۾ ويٺو ۽ عوامي نيشنل پارٽيءَ وجود ورتـو ۔ اهو
آهـي مسٽر پليجي واري سنڌي عوامي تحريڪ جو پاڪستان

(۱) ساڳيو رسالو۔

تحريڪ کان ٽيندي عوامي نيشنل پارٽي ڏانهن جو سفر! جنهن جي سموري سفر دوران سنڌ ڌاريا وارن ڌڙن جو شڪار سنڌ جي قومي تحريڪ ۽ محترم جي-ايم سيد بڻيا رهيا جن کي وسڻي ڏان هٽائڻ لاءِ حال سارو هن ڪافي جتن ڪيا پر جنهن تحريڪ جون مادر وطن جي سر زمين ۾ پاڙون پاتال تائين هونديون، انهن کي اکيڙڻ ايترو سولو به نه ڪونهي هاڻ جڏهن نئين اتحاد جي ناتي پليجي صاحب کي بيلچي ۽ ٽيڪم ؛ پٺاڻ ۽ ڪڇ ۾ قرآن، هٿ ۾ ڇري واري پنجابيءَ جو ساٿ مليو ويو تڏهن هن وري سنڌ جي تحريڪ مٿان نئين تياريءَ سان، پنهنجي مددگارن جي معرفت سنڌيت جو نالو ڪڍندي نئون حملو ڪرڻ جو پروگرام جوڙيو. جنهن جو تفصيلي ذڪر هن ڪتاب جي آخر ۾ آيل مضمون ”ٻاهر ٻولي هنجهه جي“ ۾ پيش ڪيل آهي.

اها ڳالهه ڪنهن کان ڳجهي ڪانهي ته مسٽر پليجو چين نواز ڪميونسٽ آهي چيني ڪميونسٽن جي فلاسافي سندن مخصوص مفادن جي مد نظر روس دشمنيءَ تي مبني رهندي آئي آهي. ۽ روس جو قومي آزادي وارن تحريڪن ڏانهن مجموعي طور تي پنهنجائپ ۽ ڀائپيءَ وارو رويو رهيو آهي انڪري رد عمل طور چين نواز سياستدانن جو گهٽ ۾ گهٽ برصغير ۾ سڌي يا اڻسڌي طرح قومي آزاديءَ وارن تحريڪن خلاف عمل رهيو آهي. جنهن جي ثبوت طور بنگلاديش جي قومي تحريڪ کي پيش ڪري سگهجي ٿو. جتي چين نواز ڪميونسٽ مولانا ڀاشاني هر طرح سان قومي تحريڪ ۾ رنڊڪون ۽ رڪاوٽون وجهندو آيو.(١) پر صحيح مهل ۽ موقعي سان ڪم نه ڪرڻ سبب هو، بنگلاديش جي آزاديءَ واري عمل کي روڪي نه سگهيو. پاڪستاني فوج جي هڪ اعليٰ فوجي

---

(١) بنگلاديش جي آزاديءَ کي روس دشمني ۽ مخصوص خارجي مفادن جي مدنظر ماڻوزيتنگ تسليم نه ڪيو هو.

ماهر مسٽر صديق سالڪ لکيو آهي ته سرڪار ڀاشانيءَ جي مدد پڻ ڪئي انڪري جو، گورنر هائوس ۾ ويٺلن منجهان ڪن جو خيال هو ته مجيب الرحمان جو اثر ختم ڪرڻ لاءِ نعپ (ڀاشاني) کي ڪامياب ۽ فعال بڻائڻ ضروري آهي"(١). ان وقت جو خاص فوجي صلاحڪار موجوده وقت ۾ پڻ ساڳي منصب تي موجود آهي. ۽ سندس مشوري سان مسٽر ڀليجي کي هر طرح سان هٿيار بند ڪري قومپرستن جي مقابلي لاءِ اکاڙي ۾ ميدان ۾ آندو ويو آهي. هتي ڀليجي ۾ آيل ان نئين تبديليءَ کي سمجهڻ پڻ ضروري آهي ڇاڪاڻ جو هي به مولانا ڀاشانيءَ وانگر اندر ۾ ابليس وهاري، وٽي قوم سان وفاداريءَ جون رڙيون ڏانهون ڪندو. پر جيڪڏهن قومي آزاديءَ جي ڳالهه ڪجهه تي ته اڻين چڙيو پوي جيئن پولي کل تي!!

پڙهندڙن کي بخوبي ياد هوندو ته جڏهن هن اڃا پنجاب واري سياست جو عملي مظاهرو نه ڪيو هو. تڏهن کيس گرفتاريءَ دوران پنجاب جي مختلف جيلن ۾ رلائي، وڃي ڪوٽ لکپت ۾ قابو ڪيو هيائونس ۽ ان ئي زماني ۾ ڏنبدي وارو هٿ ۽ قرب واري ڪوٽ ٻئي طريقا استعمال ٿيندا رهيا. ان دوران پنجاب جي مختلف سياسي ۽ فوجي ماڻهن هن سان ملاقاتون ڪيون. جن ۾ پنجاب جو فوجي گورنر پڻ شامل هو. جنهن کيس جيل ۾ تحفا پيش ڪيا هئا. انهن ملاقاتن دوران صلاح مصلحت ڪرڻ کان پوءِ کيس سنڌ ڏانهن واپس ڪيو ويو هو، جنهن بعد تجرباتي طور تي کيس جناح اسپتال ۾ رکيو ويو ته جيئن پنهنجي پارٽي، ڪارڪنن توڙي ٻين سنڌ جي سياست ڪندڙ ڌرين سان سندس لاڳاپن جو اندازو لڳايو وڃي ته هو ڪيتري قدر هوشياري، ڏاهپ ۽ دانائيءَ سان، وفاق جي نالي

(١) سالڪ، صديق. مين ني ڊاڪا ڊوبتي ديکها. لاهور: قومي پبلشرز ١٩٨١ ص ١٧.

۾ پنجاب جي مفادن جو تحفظ ڪري سگهي ٿو. ان تجربي ڪرڻ بعد جڏهن ڪيس آزاد ڪيو ويو تڏهن هن پنهنجي وفاداريءَ واري سرٽيفڪيٽ کي پڪو ڪرڻ لاءِ پنجاب جو دورو ڪري، عام پنجابي ماڻهو، جنهن جي قوت سان هن وقت تائين سياستدان پنهنجي هڪ هٽي قائم رکڻ ۾ ڪامياب ٿيا آهن. تن کي پڻ هن يقين ڏيارڻ جي ڀرپور ڪوشش ڪئي ته اوهان جي هڪ هٽي وارن مفادن خلاف ڪم ڪندڙ قوم پرستن جو آءٌ ئي مقابلو ڪري سگهان ٿو. ڪابي ڌر ۽ سائنسي سوچ سان هٿياربند هئڻ سبب اوهان جي مفادن جو مان ئي وڌيڪ صحيح نموني تحفظ ڪري سگهان ٿو. اوهان کي مون تي ئي ڀروسو ڪرڻ گهرجي. پنهنجي ان ڳالهه جي تصديق طور هن، سنڌ مٿان پنهنجي حاڪميت جتائيندڙ پنجابين جي وچ ۾ ويهي، قوم پرستن مٿان وڏا چوهه چنبڙيا. هڪ پاسي اهو ڪارنامو سر انجام ڏنائين ته ٻئي پاسي سنڌي ماڻهن کي ٻين سان گڏجي حق وڙائي ڏيڻ واري دعوا هيٺ هتان جي حاڪم ۽ استحصالي ڌرين. پنجابي، پٺاڻن سان وڃي اتحاد ڪيائين (١) اهڙيءَ ريت

(١) پليجو سدائين اها لاف زني ڪندو رهيو آهي ته قوم پرست ٻين ڌرين سان اتحاد جا ويري آهن پنهنجي هڪ هٽي ٿا چاهين، اهڙي ريت اهي سنڌي ماڻهن کي اڪيلو ڪري مارائڻ ٿا چاهين. پر سنڌس ڪان ڪو پڇي ته ڀاڙو تون اڄ جنهن اتحاد جي سهٽي پوش ۾ سنڌي ماڻهن کي جڪڙڻ ٿو چاهين اهو ته جهان خان کي دانهن ڏيڻ واري مثال برابر آهي. اها ڳالهه سواءِ مفاد پرست ۽ منافق ڌرين جي ٻئي ڪنهن ڪان ڳجهي آهي ته سنڌ جي زمين واپار، نوڪرين، ڌنڌن ۽ ڪارخانن تي قابض ئي پٺاڻ ۽ پنجابي آهن، هي وري انهن جو قبضو ڇڏائڻ لاءِ انهن ئي پنجابي پٺاڻن جي نمائندن سردار شوڪت حيات ۽ ولي خان سان اتحاد ڪرڻ مٿيو آ.

هاڻ هو ٻوليون ڪٽي ڪيتريون ٻه منڙيون ٻوليندو رهي، پر هاڻ
سندس هر عمل جو نشانو، سنڌ جي قومي تحريڪ بڻجڻي آهي،
ڇاڪاڻ جو سندس ڪامياب مستقبل جو دارو مدار ان ڏي
ڳالهه تي آهي . اها ٻي ڳالهه آهي ته قوم پرستن خلاف هلايل
سندس ان زهريلي پروپيگنڊا وارن تيرن جا نمونا ٻيا ٻيا آهن .
بهرحال، نشانو هر صورت ۾ قومي تحريڪ بڻجڻي آهي، ڇاڪاڻ
جو اهڙي ڪامياب ڪارنامي سر انجام ڏيڻ سان ئي پنجابين
کي خوش ڪري، پاڪستاني بنيادن تي ڪم ڪري سگهجي
ٿو. اهڙي ريت هاڻ مسٽر پليجي کي ڇڙواڳ ڇڏي ڏيڻ سان
پنجابين کي سنڌ جي قومي تحريڪ هلائيندڙ ليڊرن خلاف زهر
اوڳاڇڻ يا ڪائي ٻي ڪاروائي (جنهن سان خود نفرت وڌندي)
ڪرڻ جي ڪائي ضرورت محسوس نه ٿي ٿئي . اهو ڪم
جيڪو پنجابي چاهين ٿا سو هنن نائومل ۽ بنگال جي مير جعفر
ٻارن کان سر انجام ٿيندو رهي ٿو ته پوءِ هو پنهنجو پاڻ ڏنا
ڇو ڏين . پنجابين کي ته هاڻ هي ٻين مختلف عوام کي ڪچليندڙ
ايجنسين وانگر، مها انقلابي، ڏاهي ۽ اڪابر ، اصل تي وڏي
داناءُ جي هٿ هيٺ هلندڙ هڪ سائينٽيفڪ ايجنسي ملي چڪي
آهي جيڪا قومي تحريڪ جي هر چرپر تي مڪمل نظر رکي
ٿي ۽ ان کي ڪمزور ڪرڻ لاءِ ڪنهن به قسم جي ڪاروائي
ڪرڻ کان گريز نٿي ڪري! مٿين مقصد لاءِ پليجي پاران
ڪيل ڪوشش ۽ سرانجام ڏنل ڪارنامن جو هن ڪتاب ۾
مختصر ذڪر ڪيو ويو آهي جنهن جي پڙهڻ سان مسٽر پليجي
جي موجوده وقت تائين سرانجام ڏنل ڪمن جي روشنيءَ ۾
سنڌ واسين لاءِ سندس موجوده وڏين وڏين دعوائن جي پوري
ريت پروڙ پئجي ويندي. جنهن جي روشنيءَ ۾ اميد ته سنڌ جو
ڀلو چاهيندڙ ، سنڌ کي ڌارين جي غلاميءَ کان نجات حاصل
ڪرڻ واري آس رکندڙ سنڌي عوام کي مستقبل جا فيصلا
ڪرڻ ۾ سولائي ٿي سگهندي. ماضيءَ جي هن تاريخي رڪارڊ

پيش ڪرڻ جي انڪري بہ وڏيڪ ضرورت پئي محسوس ٿي جو پنجابين جي پيسي تي پلندڙ، پروپيگنڊا جي زور تي پنهنجو پاڻ کي ڏوهہ مان جعفر بنائي، ويٺا سنڌ جي تقدير جي فيصلا ڪرڻ جون دعوائون ڪن. اهو سلسلو رڳو موجوده دور تائين محدود رهيو ناهي بلڪ جيئن جيئن مظلوم ماڻهو هوشيار ٿيندا ويندا ۽ جيئن جياپي جي جنگ تيز ٿيندي ويندي، جيئن جيئن محڪوم ماڻهو پنهنجو پاڻ ۾ متحد ٿي آجپي جو آواز وڌيڪ بلند ڪندا تيئن ناڻومل ۽ مير جعفر واريون صفتون رکندڙ داناءَ ۽ اڪابر عالم ۽ مها انقلابي، ساندي جيان رنگ تبديل ڪندا، حقيقي آجپي واري انقلابي راهہ ۾ نت نون طريقن سان رنڊڪون وجهڻ جي ڪوشش ڪندا رهندا، ائين جيئن مولانا ڀاشاني بنگلاديش جي تحريڪ کي ڪمزور ڪرڻ ۽ نقصان رسائڻ لاءِ آخري گهڙي تائين ڪوشش ڪندو آيو. ۽ ان ئي حڪمت عمليءَ تحت هن جلائو، گهيرائو جون ڌمڪيون ڏيڻ کان پوءِ آخر ۾ پيو ڪو سهارو نہ ڏسي مجيب الرحمان کان اڳ ۾ آزاديءَ جو اعلان ڪري، پنهنجي گهر تي آزاد بنگلاديش جو جهنڊو جهولايو هو پر بنگلاديش جي غيور عوام سندس مڪاران چالبازن کان گهڻو اڳ واقف ٿي چڪو هو. جنهنڪري هو مجيب الرحمان جي مقابلي ۾ ڪجهہ ئي نہ ڪري سگهيو.

هيءُ ڪتاب مسٽر پليجي جي، سياسي ڪارگذارين ۽ ڪارنامن جو هڪ دستاويز آهي. جيڪي هن سنڌ جي سياسي ميدان ۾ مڪاري، منافقي ۽ موقعي پرستيءَ وارو ڪردار ادا ڪندي، مختلف وقتن تي پئي سرانجام ڏنا آهن. مواد جو گهڻو حصو انهن مضمونن تي مشتمل آهي، جيڪي محترم جي- ايم سيد ۽ سنڌ جي قومي تحريڪ خلاف ١٩٧٤ع ۾ پليجي جي طرفان خاص منصوبي تحت شروع ڪيل مخالفت وارين لکڻين جي جواب ۾ ان وقت جي قومي رسالن ”اڳتي قدم“ ۽ ”پيغام“ پبليڪيشن ۾ شايع ٿيا هئا. ان وقت جيئن تہ پڙهو

سرڪار ۽ قومي تحريڪ جو ٽڪراءُ ھئو تنھن جو فائدو وٺي مسٽر پليجي سرڪار کان قومي تحريڪ جي مخالفت ڪرڻ لاءِ ڪيل سوديبازيءَ ۾ رسالي تحريڪ جو ڊڪليريشن ۽ پني جي خاص ڪوٽا حاصل ڪري ورتي ھئي جنھنڪري ھن جون ١٩٧٤ع کان باقائدگيءَ سان مختلف نالن ۾ سيد جي جاري ڪيل قومي تحريڪ خلاف لکڻ شروع ڪري ڏنو ھو. ان ۾ ھن نه رڳو سيد جي سياست کي وڏيرڪي ۽ غير ترقي پسند سڏيو پر سيد جي سموري جدوجھد کي، سنڌ دشمن قرار ڏنو. فلحال ته پليجي واري عمل کي اھو چئي نظر انداز ڪيو ويو ته ”جنھنجو کائجي، تنھنجو ڳائجي“ واري ڳالھ تي عمل ڪري رھيو آھي. جنھن جو کائي ٿو تنھنجو ٿي ته ڳائيندو پر پوءِ جڏھن اخلاقي حدون اورانگھي ويو تڏھن کيس جواب ملڻ لڳا. جيڪڏھن ھو نظر قيصراڻي پٺي ٿيو ته ھيڏانھن وري ابو نظر قيصراڻيءَ جواب پٺي ڏنا. نتيجي ۾ پليجي کان سيد دشمني ته وسري ويئي، اچي قوم پرستن کي، گارين ۾ پيو! قوم پرستن به ھمت ڪري سنڌس ڳوٺ ۽ پسگردائي مان پليجي خاندان جي ذاتي ڪار گذارين ۽ ڪارنامن بابت صحيح صحيح معلومات ھٿ ڪري، پراڻن رسالن منجھان ۽ سياسي ڪارڪنن وٽان، پليجي جي سياسي ڪارڪردگي ۽ ڪارگذارين بابت معلومات حاصل ڪري مستند ۽ جامع مضمون پيش ڪيا. جڏھن معاملو وات تي وڃي پھتو. تڏھن ھن مھاڏاھي کي خاموشي اختيار ڪرڻي پيئي، چاڪاڻ جو سندس اھڙين مڪارپ ۽ منافقيءَ وارين ڪاروائين سبب سندس ڪيترن پين سائين سان گڏ عوامي تحريڪ جو صدر محترم حفيظ قريشي کيس احتجاجن استعفي ڏيئي الوداع ڪري ويو. سو مسٽر پليجي پھريان ڳالھ ته معمولي پٺي سمجھي پر پوءِ ھٿ وجھڻ سان، کيس نه رڳو معاملو مھانگو پيو، پر تمام گھڻو مھانگو پيو. تنھنڪري ساڻدي واري ڪمل مٽائيندي اچي پويان پير ڪيائين. مزي جي ڳالھ ته شروعات ۾ ھن

جيئي سنڌ وارن ڪسي سنڌ دشمن ظاهر ڪندي پنهنجي ڪار گذاريءَ جي شروعات ڪئي پر پوءِ جڏهن قصو اڳتي وڌيو ته ان ڳالهه کي نظرياتي بحث جو نالو ڏنائين پر جڏهن اچان به مسئلي ڪيس ڳاڻي کان ورتو ته پوءِ ان کي ”واڻون ويهه ٽيون“ جو رنگ ڏنائين ۽ اهو ظاهر ڪيائين ته ”هي به هڪڙو رستو آهي، جنهن جي اظهار ڪرڻ جو اسان کي حق آهي“. مطلب ته مخالفت واري مهم شروع ڪرڻ وقت هن صاحب جي دل ۾ جيڪي خام خيال هئا، سي سمورا مٽيءَ ۾ ملي ويا ۽ اچي جند ڇڏائڻ ۾ پيو. تنهن ڪانپوءِ اها اُميد ڪئي پئي ويئي ته ٽي سگهي ٿو هي صاحب هاڻ حرڪتن کان باز اچي وڃي ڇو ته ان ڪانپوءِ محترم ڏيپلائي صاحب جي ڪتاب ”شيخ المشائخ“ (جيڪو سيد جي خلاف لکيل ڪتاب ”سنڌ سونهاري“ جي جواب ۾ لکيو ويو هو) تي پنهنجي راءِ ڏيندي هن لکيو هو ”سنڌين جي دشمنن ۽ انهن جي چاڙتن طرفان سنڌي محب وطن ماڻهن تي ڪافي عرصي کان جيڪي غليظ ۽ گندیون شخصي جلهون ٿينديون رهيون آهن تن جو ڪنهن به سنجيدو نوٽيس نه ورتو. نتيجو اهو نڪتو جو هنن تازو محترم جي.ايم سيد ۽ سنڌي عوام جي خلاف ذاتي حملن ۾ ذلالت جون آخري حدون به اورانگهي ڇڏيون آهن.

معلوم ائين ٿو ٿئي ته حسب دستور هرڪو ڇتن ڪتن کان ڏڄي ٿو ته جيئن ڀئون مان وات ڪڍي مون کي نه وٺن. انڪري هر ڪو پنهنجي ڪل بچائڻ ۾ پورو آهي- اوهان ظالم تي ڀهريون ڀربور پٽر اڇلائي وڌو جس ڪٿيو آهي. ”اهو بچاءُ فقط محترم جي-ايم-سيد جو ناهي، سنڌي قوم جو آهي“ ڇو ته ظاهري حملو هڪڙي فرد تي آهي پر اصل حملو هڪڙي پوري نسل ۽ ان جي ڇوٽڪاري جي جدوجهد تي آهي“(۱)

---

(۱) ڏيپلائي، م-ع. شيخ المشائخ حيدرآباد: ڏيپلائي ڪتابي سلسلو ۱۹۷۵ع ص ۸۰.

ان ڪانپوءِ هڪ ٻه ٻيرا محترم جي ايم سيد ڏانهن پنهنجا نمائندا روانا ڪيائين ته ”آءٌ اوهان سان گڏجي ڪم ڪرڻ گهران ٿو“ پر سنڌس طريقو اهوئي ”اندر ڪارو ڪانءُ، ٻاهر ٻولي هنجهه جي“ وارو رهندو آيو.

مسٽر پليجي مٿين ڪار گذارين ڪانپوءِ تحريڪ ۾ پيش ڪيل سمورين لکڻين کي سنڌ طور هڪ جاءِ تي ”واڌون ويهه ٿيون“ نالي گڏ ڪري ڇپرو ڪرايو هو.

هن ڪتاب ۾ آءٌ قوم پرستن پاران وضاحت طور لکيل جوابي مضمونن منجهان چونڊ مضمونن سان گڏ موجوده وقت ۾ پليجي پاران نت نون نمونن سان ڪيل مڪاريءَ وارن واقعن تي مبني هڪ مضمون ”ٻاهر ٻولي هنجهه جي“ نالي، لکي، هي ڪتاب پيش ڪري رهيو آهيان. جنهن جي اڳياڙي ۽ پڇاڙيءَ ۾ مسٽر پليجي جي سياسي ڪردار ۽ ڪارگذارين کي سمجهڻ لاءِ پنهنجي طرفان نوٽ لکي ڪتاب کي جامع طور تيار ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي اٿم. شال سنڌ جو غيور عوام، دوست ۽ دشمن جي پرک ڪري، سڃاڻي واٽ وٺي سگهي.

طالب العلم

آزاد قاضي

۴. سيپٽمبر ۱۹۸۷ع

اختر ڪاڪيپوٽو

انقلابي ملي جو سياسي پوسٽ مارٽم

مناظري بازيءَ جو مرض رکو ملن ۾ نسي
ڪونہ ٿو ٿئي، پر ڪيترائي نئين روشنيءَ وارا
انقلابي فڪر جا دعويدار بہ، آن ۾ ورتل ٿين
ا. هن مرض جا آثار هي ٿا ٿين: پنهنجيءَ
ڪوڙيءَ ڳالهہ کي سچو ڪرڻ، ۽ ٻئي جي
چيءَ ڳالهہ کي ڪوڙو ڪرڻ. آن لاءِ هنن
ي لفظن سان راند ڪرڻي پوي ٿي. منجهانئن
ڪي لفظن جي هن راند ۾ بنهہ ماهر ۽ استاد
ن ٿا. ڳالهہ کي مروٽو ڏيڻ، ڳالهہ جو وڌاءُ
ڪرڻ، ڳالهہ کي ڪاٽي وجهڻ، دليان ڳالهہ
هي آن ڳالهہ جي مٿان ٻي ڳالهہ ٺاهڻ ۽ اِئين
الهہ مٿان ڳالهہ بيهاري وجي چيهہ ڪرڻ —
اظري بازيءَ جا اِهي گر ٿين ٿا، جن ڪان
واءِ هو وک بہ اڳتي کڻي نٿا سگهن. هو جيڪا
الهہ ڪندا سا بنهہ زور سان ۽ جوش سان
ڪندا، سنوان سيبتا ۾ ڏنا وائنا ڪوڙ هڻندا،
نٿا پٽيندا ۽ گاريون ڏيندا آهن پر آنهن جو الزام
خالفن تي هڻندا تہ جيئن پاڻ معصوميت ۽
ظلوميت جو سانگ رچائي سگهن. لفاظي ايتري،
و ڳالهائيندي ڳالهائيندي، نڙي ويهي ويندين،
. اِن وچ ۾ ڪو اشراف ڪنن تي هٿ ڏيئي
يٺي رهيو يا پنهنجي راهہ سان ويندو رهيو، تہ
و پاڻ کي اِئين ويسهہ ڏيئي خوش ٿيندا تہ
يدان ماريو اٿن — ۽ پوءِ پنهنجيءَ ڪوڙيءَ ڳالهہ
ي اڳي کان بہ وڌيڪ ضد مضبوط ڪري،
چيءَ ڳالهہ جي ٻڌڻ ۽ قبولڻ کان پاڻ کي

زرهہ بند ڪري، پنهنجي قسمت کي پنهنجي
ڪوڙ سان واڳي ويهي رهندا. هٺ ڌرمي ۽
اعتقاد جو انت اِنهيءَ کي چئبو آهي، ۽ آن ۾
حيا، مروت، سچ جي سچائپ ۽ سچين ڳالهين
کي ڏسڻ جي فقط دعوا رهي ٿي، باقي آنهن جو
لحاظ ۽ آنهن تي عمل مناظري بازيءَ جي مرض
۾ نہ رکو منع آهي پر ممڪن بہ ڪونهي.

آءٌ حيرت ۾ هوندو هوس تہ مذهبين ۽
انقلابين جي وچ ۾ اها مناظري بازيءَ جي ساڳي
علت ڪيئن ٿي پيدا ٿي سگهي! قرآن ۾ هٺ ڌرم
۽ اعتقاد جي انڌ ۾ ورتل شخصن لاءِ چيل
آهي تہ 'هو اکين ڪان انڌا ۽ ڪنن کان ٻوڙا
آهن ۽ هنن جي ذهن جون تاڪيون بند آهن' —
يعني هو حقيقتن کي نہ ڏسي ٿا سگهن نہ ٻڌي
ٿا سگهن ۽ نہ ويچاري ٿا سگهن. آءٌ سوچيندو
هوس تہ هي انقلاب جا دعويدار، جيڪي سڄو
وقت حقيقتن کي ڏسڻ، جانچڻ ۽ پرکڻ جو ورد
ڪندا رهن ٿا ۽ اٿندي ـ ويهندي آن جي عام
دعوت ڏيندا رهن ٿا، آهي ملن وانگر اهڙا
'مناظري باز' ڪيئن ٿي ٿا سگهن! سچ پچ تہ
مناظري بازي بہ هڪ پيشو آهي — مذهبن ۾ تہ
مختلف فرقا پنهنجا پنهنجا مناظري باز، خاص
تعليم ۽ تربيت ۽ مشقي عمل وسيلي، پيدا ڪندا
آهن (وٽن مناظري بازي هڪ خاص علم آهي،
جنهن کي هو 'علم ڪلام' چون ٿا) — ۽ آهو
واندن ۽ نڪمن ملن، پادرين ۽ برهمڻن جي

مستقل مفاد جي بچاءَ ۾ هٿيار طور استعمال ٿئي ٿو. چا، انقلابي فڪر جي دائري ۾ به ڪو مستقل مفاد پيدا ٿي سگهي ٿو، جنهن جي بچاءَ ۾ مناظري بازيءَ جي هٿيار جي، يعني سچ کي ڇڏي ڪوڙ کي ڇهڻ جي، ضرورت پيش اچي! جواب آهي ته ”هائو، انقلاب فڪر جي دائري ۾ سڀ وقتي انقلابي ملو اهڙوئي واندو ۽ نڪمو ۽ استحصالي مستقل مفاد آهي، جهڙو مذهبي فڪر جي دائري ۾ مذهبي ملو، ۽ ان انقلابي ملي کي، مذهبي ملي وانگر، پنهنجي ذاتي يا پنهنجي گروهي مستقل مفاد جي بچاءَ لاءِ حقيقتن کي مروڙڻ، نظرانداز ڪرڻ ۽ وهمي ۽ تصوراتي حقيقتن جي دنيا پيدا ڪري، ان ۾ مطمئن ٿي ويهي رهڻ جي ضرورت، ۽ اشد ضرورت، پيش اچي ٿي — ۽ انهيءَ ڪري ئي هن کي مذهبي ملي جهڙو مچڏو، ٻٽاڪي، بي لحاظو ۽ هم داني جي دٿ ۾ ورتل مناظري باز ٿيڻو پوي ٿو. انقلابي فڪر جي هڪڙي امام، اينجلس، ۵ جون، ۱۸۹۰ع تي، پال ارينسٽ نالي هڪ جرمن نقاد ۽ ناٽڪ نويس ڏانهن پنهنجي هڪ لکيل خط ۾، فرمائي ٿو ته ”جيڪڏهن جدلياتي ماديت کي تاريخي تحقيق لاءِ رهبر اصول طور ڪم آڻڻ بدران هڪ ٺهيل ٺڪيل سانچو يا قالب ڪري ڪم آڻبو، جنهن ۾ تاريخ جي حقيقتن کي پنهنجي مرضيءَ ۽ مفاد پٽاندر موڙي مروڙي ٺهڪائي سگهجي — ته اهو ٺري جدلياتي روحانيت جو طريقو ٿي پوندو.“ مذهبي ملي ۽ انقلابي ملي جي مناظري بازيءَ يعني هنن جي ذهني ساخت ۽ طريقي ڪار جي هڪجهڙائيءَ جو اهوئي راز آهي.

هيستائين اسين مذهبي ملي جي مناظري بازيءَ جا شڪار هئاسين. وطن - دوست سنڌي اديبن ۽ سياسي ڪارڪنن تي سنڌ دشمن قو طبقن جي ايجنٽن يعني انهن جي ’شر- طريقت‘ جي چاٽن، ملن، مفتين ۽ قاضين ۽ مشائخن، جاسوسن ۽ چغلبازن پنهنجن ا رسالن ۽ ڪتابن توڙي عريضين ۽ رپورٽن جيڪي وار ڪيا، آهي ڪنهن کان ڳجها آهن. اڄا تائين به آهي وار سٺن ٿيندا ر اسان جا محب وطن ساٿي ڪي جيل ۾ نظربند، ڪي زير زمين، ڪي خاموش حيران ۽ ڪي پريشان انهن وارن کي ســاٺاريندا، پنهنجي پاڪ زمين جي نجا پنهنجي سگهه آهــر ۽ پنهنجي پهچ آه ڪندا ٿا رهن ۽ پنهنجي جدوجهد کي قائم رکندا اچن ٿــا بلڪ ايترو ان کي ڪري سگهيا آهن، جــو سنڌ دشمن قو طبقا اڄا انهن تي ئي پنهنجن قلمن جـا ٽانيو ۽ سنگينن جا نشان ڏيو بيٺا آهن

پر اڄ آنين مذهبي مناظري بازن ۽ سنڌ جي وطن دوست جدوجهد ئي سنڌ قومن ۽ طبقن جي نون ايجنٽن، جيڪي ۽ عوامي ۽ سوشلسٽ سڏبن ٿا، تن جا، ايجنٽن جي ايجنٽن جا وار سهڻا پون ٿا، پاڻ کي اصلي ۽ وڏا انقلابي چون مناظري بـازيءَ ۾ پاڻ کي ٻڪا ۽ و ٻاهر ٿا سمجهن.

هن انقلابي مناظري بازيءَ جي تاريخ ذهن ۾ رکڻ ضروري آهي، تـ جي زور ۽ رسائيءَ جي خبر پئجي سگهي هيءَ ٿي ڪئي وڃي ته ”ويهه سال اڳ مرحوم حيدربخش جتوئي قمبر - شهداد تڪ مان نواب غيبي خان جي پوٽي جي اميدوار بيٺو هو، نڏدن به [جن] انجر

ارڪن وقت سر پڌرا ٿي پيا هئا" (رسالو
تحريڪ"، سيپٽمبر ١٩٧٤ع) — يعني هئا تہ
، ڪان ۾ اڳ ميدان ۾، پر پڌرا تڏهن ۾ ٿي
هئا. هيءَ 'تحريڪ' جي ڪارڪنن جي
رائيءَ جي دعوا پوءِ ويندي هيلتائين سنڌ جي
چڱيءَ ڳالهہ جي سلسلي ۾، مناظرائي انداز
ن، ائين ڪئي ويئي آهي، جڻ اها چڱي
لهہ هئي ٿي 'تحريڪ' جي ڪارڪنن جي
ر قدم سان! رسالي "تحريڪ" ۾ اهو مضمون
اري طرفان آيل آهي. دنيا کي خبر آهي تہ
تحريڪ" جي ادارت ڪامريڊ رسول بخش پليجو
الي ٿو. ڪامريڊ کي جيڪي سڃاڻن ٿا ۽
ن کي سنڌس سياسي دعوائن جي ڄاڻ آهي،
ڪي هو پنهنجي انداز ۾، ضرورت سارو،
ندو آهي، تن کي اهو مضمون پڙهي ضرور
ٿيو هوندو تہ هن اها دعوا ڇو نہ ڪئي
سنڌ ۾ مسلم ليگ بہ "تحريڪ جي ڪارڪنن"
سنڌس پنهنجي ذات انقلاب صفات جي
ري ٿيڻ سان پڌري ٿي سگهي هئي ۽ پاڪستان
ائين سنڌس ٿي 'تحريڪ' سبب سنڌ ۾ قبوليو
و هو- ڇو تہ مسلم ليگ جي سرگرم ڪارڪن
ڻ جي دعوا هو، موقعي تي ۽ وقت سر، ڏاڍي
نلابي اعتماد سان هوندڻ ڪندو ٿي رهندو
هي. پر رسالي "تحريڪ" جي ان مضمون ۾
ڻ انهيءَ دعوا پيش ڪرڻ کان مڙي ويو،
شايد رکو انهيءَ ڪري، جو آگسٽ جي
جي ۾ نظر قيصرانيءَ جي نالي ۾ "خط جو
واب" لکندي، محترم جي. ايم. سيد کي
يوپيءَ جا وڏيرا، جاگيردار وني، سنڌ کي
ندو ڪافرن ۽ انگريزن کان آزاد ڪرائڻ ۽
ڪستان ٺاهڻ" جو ملزم ٺهرائي چڪو هو.
و، اهو ساڳيو الزام پنهنجو پاڻ تي هڻڻ هن

موقعي تي هن مناسب ۽ ضروري نہ سمجهيو.
بهرحال 'تحريڪ' جا ڪارڪن ٢٠ سال اڳ،
يا ڪامريڊ رسول بخش جي پڌري ٿيڻ کان ۾
اڳ، پڌرا ٿي چڪا هئا يا نہ، پر 'تحريڪ'
جي باني پريزيڊنٽ يا ڪنوينر محترم حفيظ
قريشيءَ جي چوڻ مطابق خود اها 'تحريڪ'
١٩٧٠ع ۾ ئي وجود ۾ آئي هئي — يعني
ڪامريڊ حيدربخش جتوئيءَ جي قمبر واريءَ
چونڊ واري سال کان ١٥ سال پوءِ! ۽ خود
رسالو "تحريڪ" تہ ان کان ۾ ۾ اڍائي سال
پوءِ جي پيداوار آهي — ان جو پهريون پرچو
١٩٧٣ع جي وچ ڌاري مس شايع ٿي سگهيو هو.
خود ڪامريڊ رسول بخش پليجي جي سياسي
عمر ۾ سنڌس 'تحريڪ' جي عمر کان ڪا گهٽي
وڌيڪ ڪانہ آهي؛ ان کان اڳ هو ڄاڻو برابر
هو، پڙهيو برابر هو، ايري ميري وڪالت
برابر ڪئي هئائين، ۽ هڪ ذهين ۽ هوشيار
نوجوان جي حيثيت ۾ وقت جي سياسي ۽ ادبي
شخصيتن ۽ تنظيمن سان رليو مليو برابر هو ۽
انهن جي ڪم ڪار ۾ ڪجهہ دلچسپي ۽ ڪجهہ
حصو ضرور ورتو هئائين- پر سنڌس حال مست
طبيعت ۽ ذاتي معاملہ بازين جي هرڪنهن کي
خبر آهي، جن کيس ڪٿي ڪنهن خاص اثرائتي
ڪردار ادا ڪرڻ جي نہ مهلت ڏني ۽ نہ موقعو.
شايد پهريون پيرو ١٩٦٦ع جي شروع ۾،
ايوب شاهي عام سياسي گهٽ جي ماحول ۾،
خاص سنڌ جي ڳالهہ ڪرڻ لاءِ، محترم جي. ايم.
سيد جي قائم ڪيل "بزم صوفياءِ سنڌ" جي
پليٽفارم تان پليجي صاحب کي سيڪريٽريءَ
جي حيثيت ۾ ڪم ڪرڻ جو موقعو مليو. پر
اها حيثيت بہ هن نيم دليءَ سان يا سنگت جي
زور سبب قبولي هئي، يا سنڌس بي ميار طبيعت

جي اها تقاضا هئي، بهرحال بزم جي الن کن
ڪانفرنسن مان ڪن ڏن يا چئن ۾ ٿي هو
شريڪ ٿي سگهيو هو.

١٩٦٨ع جي آخر ۾ پليجي صاحب جي
والد محترم کي پنهنجي پاڙيسري جوکين جي
راڄ سان زمينن جو ڪو معاملو نبيرڻو پيو، جنهن
لاءِ پليجي صاحب محترم جي. ايم. سيد کي
چيو ته پير پاڳاري کي چون ته هو جوکين جي
چام تي زور رکي معاملو پليجي جي والدصاحب
جي فائدي ۾ مڃائي ڏئي. سيد صاحب پيرپاڳاري
۾ حجت نه ساريندي، جوکين جي چام صاحب
کي خود پنهنجي اثر ۽ لاڳاپي سبب سڏيءَ طرح
ان معاملي کي نبيرڻ لاءِ چيو. چام صاحب
موٽ ۾ خود سيد صاحب کي پاڻ فيصلي ۾
امين بنجڻ لاءِ چيو، سيد صاحب جي بنگلي تي
ڪراچيءَ ۾ ڳالهيون ٿيون. سيد صاحب پليجي
صاحب جي والد محترم جو پاسو پوڻو سمجهي،
ٻي ريائيءَ جو فيصلو ڏيڻ چاهيو، جنهن تان
پليجو صاحب سيد صاحب کان نا اميد ٿيو ۽
سخت ناراض ٿيو. ان ڳالهه جا جيترا جاڳندا
شاهد آهن. انهيءَ دور ۾ ايوب خان جو زوال
ٿيو، ۽ يحيٰ خان طاقت سنڀالي، ۽ مارچ ١٩٦٩ع
۾ اعلان ڪيو ته سياسي پارٽيون ۽ گروهه گهڻا
ٿي پيا آهن، انهن کي گهرجي ته نندا نندا
اختلاف مٽائي، گڏ ٿي، وڏيون وڏيون پارٽيون
ٺاهين ته جيئن پارلياسينٽي جمهوريت جون تقاضائون
آسانيءَ سان پوريون ڪرائي سگهن. سيدصاحب
پين سياسي ڪارڪنن کان علاوه، مشوري لاءِ
جناب حفيظ قريشيءَ ۽ پليجي صاحب کي
مئي ١٩٦٩ع ۾ پاڻ وٽ سڏايو. پليجي صاحب
خاص مشورو ڏنو ته سنڌ جي پين سياستدانن
سان گڏ جناب پيٽي صاحب کي به رٽيل متحده

محاذ ۾ شريڪ ڪيو وڃي. سيد صاحب
اعتراض نه ونندي، راءِ ڏني ته ڪيتري به ڪ
ڪجي پر به ساڻهو محاذ ۾ شرڪت نه ڪ
هڪ پير پاڳارو ۽ بيو پيٽو صاحب، جو
پاڻ کي سنڌ کان وڏو ۽ مٿي سمجهن ٿا
چئي، سيد صاحب جناب حفيظ قريشيءَ ۽
صاحب کي چيو ته جيئن هو پين سن
سياسي ڪارڪنن ۽ ليڊرن ڏانهن محا
لاءِ زباني پيغام موڪلي رهيو آهي، تيئن
پيٽي صاحب ۽ پيرپاڳاري ڏانهن محاذ
۽ ان ۾ شرڪت ڪرڻ جو پيغام ۽
پليجو صاحب ۽ قريشي صاحب پاڻ ڪئي
قصو ڪوتاهه جڏهن ان سلسلي ۾ ڳالهو
لاءِ سڄيءَ سنڌ جا سياسي ڪارڪن ۽
ٿيا، ته ان ۾ نه قريشي صاحب، نه پليجو ص
نه پير صاحب پاڳارو ۽ نه ئي جناب پيٽو
شريڪ ٿي سگهيا. اڳتي هلي آگسٽ ٩
جي شروع ۾ محاذ جي اڳواڻ ڪارڪ
سيڙ محترم جي. ايم. سيد صاحب ڪرا
ڪوٺايو، جنهن ۾ ڪامريڊ پليجي
ڪجهه ساٿين سان گڏجي محاذ ۾ ڪ
راشديءَ جي شرڪت جي سوال تي، گهڻ
پيدا ڪيو. سيد صاحب ميڙ ۾ ٿي تجو
رکيون- (١) سيد صاحب استعيفا ڏئي ۽
بيو اڳواڻ چونڊيو وڃي، جنهن جي پو
۾ سيد صاحب به پين سان گڏجي ڪم
(٢) سيد صاحب کي ٻه مهينا سندس
تي هلڻ ڏجي؛ يا (٣) جن کي اختلاف
سي الڳ ٿي وڃن. پليجو صاحب پوئين
تي لڳي، پنهنجي ساٿين سميت سيد صا
محاذ کان الڳ ٿي ويو.

ترت ٿي پوءِ يحيٰ خان طرفان عام

علان ٿيڻ سان، ڪامريڊ پليجي هڪ
ن ”سيد ۽ پٽو“ جي عنوان هيٺ لکيو،
و هن جي مناظري باز طبيعت کي سمجهڻ
ڄ ۾ هڪ سنئين سڌي ۽ صاف سبق جي
رکي ٿو. هن مضمون ۾ پليجو صاحب
۽ پٽي جو ذڪر هن جملي سان ڪري ٿو:
الحال سنڌي سياست معنيٰ وڏن زميندارن
قريري، تحريري ۽ اليڪشني سياست؛ ان
ماڻهن نمايان ڪردار ادا ڪيو آهي.“ يعني
۽ پٽو. سيد صاحب کي پوءِ هو ”هند - پاڪ
هريون نظرياتي عالم“ سڏي ٿو، ”جنهن
گريس ۽ ليگ تي چانيل يو پي ۽ پنجاب
ڏن صوبن جي هندو مسلمان جاگيردارن،
۽ نوابن طرفان پنهنجي مطلب لاءِ گهربل
قومي نظرين جي علمي ۽ سائنسي آپريشن
ي، ثابت ڪري ڏيکاريو ته هندستان توڙي
ستان ۾ هڪ يا ٻه نه پر گهڻيون قومون
ٿيون...“ پليجي صاحب جي چوڻ موجب
. ايم. سيد انهيءَ نظريي جي بنياد تي خود
عظم محمد علي جناح جهڙي پهاڙ جيڏي
طاقت، جنهن جي مقابلي ۾ فيلڊ مارشل
جي بعد ۾ حاصل ڪيل طاقت به هيچ
تنهن جي مخالفت اڪيلي سر ثابت قدم رهيو
يءَ لاءِ هو هر قسم جي سختي سهندو
آهي. هو سنڌ جو پهريون وڏو زميندار آهي،
پنهنجي خيالن ۽ نظرين کي ڪنهن به لوڀ
چ، ڏپ ۽ خوف سبب ڪڏهن به ترڪ نه
آهي ۽ سڄي زندگي پنهنجي وطن سان
ر ۽ وقف رهيو آهي. نظرياتي ۽ اليڪشني
- جي ميدان ۾ هو سنڌ جو پهريون منصور
.“ ان کان پوءِ پليجو صاحب سيد صاحب
ن ٻين اهڙن ئي ”قومي نظرياتي ڪارنامن“

جو ذڪر ڪيو آهي — هڪڙو ”سنڌ جي
موجوده قومي تحريڪ ڪي سنڌ جي تاريخ ۽
ادب سان ملائي هڪ ڪرڻ.“ ۽ ٻيو ”اسلام
جي بنيادي طور عوام دوست، جمهوري ۽ انصاف
پسند نظرئي تان اموي - عباسي دور کان وٺي
چڙهندڙ سامراجي سلطنت شاهي، عوام دشمن ۽
قومن جي وجود کان انڪار جي ڇاڙهيل ڪٽ
لاهي، ان کي ظالمن جي هٿيار بدران مظلوم
ماڻهن، طبقن ۽ مظلوم قومن جو حامي ثابت ڪري
ڏيکارڻ.“ آخر ۾، سيد صاحب جي سياسي ڪردار
متعلق، نتيجي طور، پليجو صاحب فرمائي ٿو ته
”سيد جو بنيادي نظريو انقلابي، پر ان تي عمل
جو طريقو دقيانوسي ۽ مدي خارج آهي [يعني،
آهو 'محلاتي'، اليڪشني ۽ وڏيرڪو' آهي.]
هو هن وقت پاڪستاني سياست جي ڊپلو ميٽڪ
مورچي تي ون يونٽ خلاف ڪم پيو ڪري...“
ان ساڳيءَ وڏن زميندارن جي ”تقريري،
تحريري [يعني، محلاتي] ۽ اليڪشني سياست
جي هٿي ماڻهوءَ، جناب پٽي صاحب، لاءِ پليجو
صاحب مضمون ۾ لکي ٿو ته ”پٽي جي سياست
جو مطالعو ڪبو ته معلوم ٿيندو ته هن کي بنيادي
طور سنڌيت ۾ ايمان ڪونه پٽي رهيو آهي؛ بلڪ
هن ان کي مدي خارج، جٽائي، نقصانڪار ۽
ناڪام، تنگ نظري ۽ تعصب پٽي ليکيو آهي.
هن موجوده دور ۾ سنڌين مجاهد قومن جي
شاندار جدوجهد ۽ ان جي تاريخ ساز انقلابي
ڪارنامن ۽ دنيا جي تاريخ ۾ انهن ڪارنامن
جي انقلابي نتيجن مان صحيح سبق نه پرايو آهي
۽ انهن کي پاڪستان سان لاڳو نه ڪيو آهي...
پٽي لاءِ سنڌيت، سنڌي قوم وغيره لفظ بي معنيٰ
۽ ڦڪائيءَ جهڙا پٽي رهيا آهن...“ ان کان
پوءِ مضمون ۾ پليجو صاحب هڪدم وڪڙ کائي

گذريل جنگ عظيم کان پوءِ واريءَ دنيا جي تن دورن جو سحر آميز لفظن ۾ ذڪر ڪندي، پڙهندڙ کي اهڙو ويسهه ڏني ٿو، ڄڻ اهي ٽي دور يا ته خود ڀٽي صاحب جي پنهنجي تدبر ۽ سياسي عمل جو نتيجو آهن، يا ڪم از ڪم انهن مان جيڪو سبق هڪ "وطن دوست عوامي انقلابي مجاهد" کي پرائڻ گهرجي، اهو پليجي صاحب سان گڏ، پاڪستان ۾ يا سنڌ ۾، "وڏن زميندارن جي تقريري، تحريري ۽ اليڪشني سياست جي ٻن نمايان ماڻهن" مان فقط هڪڙو، يعني جناب ڀٽو صاحب، ئي سمجهي ۽ قبولي سگهيو آهي - اهو ڀٽو صاحب، جنهن لاءِ "سنڌيت، سنڌي قوم وغيره لفظ بي معنيٰ ۽ ڦڪائيءَ جهڙا پئي رهيا آهن،" ۽ جنهنجو "بنيادي طور سنڌيت ۾ ايمان ڪونه پئي رهيو آهي، بلڪ هن ان کي سڌي خارج، ڄٽائي، نقصانڪار ۽ ناڪام تنگ نظري ۽ تعصب پئي ليکيو آهي!" "گذريل جنگ عظيم کان پوءِ واريءَ دنيا ۽ عالمي سياست" جا اهي ٽي دور، جن پليجي صاحب جي نئين هيري، جناب ڀٽي صاحب، کي سنڌيت ۽ سنڌي قوم کان ڦڪائي ۽ وحشت محسوس ڪندي ۾، پري کان ئي 'وطن دوست عوامي انقلابي ليڊر' بنائي ڇڏيو، سي پليجي صاحب هي ٻڌايا آهن: (١) جنگ کان فوراً پوءِ آمريڪا جي ائٽمي هڪ هٽيءَ ۽ عالمي سياسي برتريءَ جو دور، (٢) چيني انقلاب ۽ ٽيءَ دنيا جي اڀري آيل ۽ نروار تيل ملڪن آڏو آمريڪا جي برتريءَ جو "ڪلڻي تي پوڻ،" ۽ (٣) "عالمي سامراج جي مڪمل پڇاڙيءَ جي شروعات جو دور، جنهن ۾ سامراجي قوتون چوطرف گهوٽالي ۾ مبتلا آهن ۽ عوامي قوتون چئني ئي طرفن کان مٿن ڇاپا، حملا ۽ يلغارون ڪري رهيون آهن، ۽ عوامي انقلابي قوتـ[...] پيشقدمي ڪري رهيون آهن." جناب ڀٽي صاحـ[...] جي عالمي انقلابي تربيتي ماحول جو انهن ذ[...] ڪندي، پليجو صاحب لکي ٿو ته "هينئر د[...] ۾ اهڙن ليڊرن جي ضرورت هئي، جي صاف صا[...] عوامي انقلابي قوتن جو طرف وٺن ۽ ويهن انهن جو زور لڳائي، سامراج جي مخالفت مقابلو ڪن. وچ ۾ لٽڪڻ جو دور ختم ٿي چڪو آهي. **گذريل ڏهن سالن ۾** سـ[...] ارتقائي منزلن کي طئي ڪري ڀٽو هينئر [...] ان منزل تي پهتو آهي، جتي **ڪيس سامر[...] جو واضح ۽ کليو کلايو دشمن ۽ عواد[...] انقلابي قوتن جو علي الاعلان حامي علمبردار** ڪوٺي سگهجي ٿو."

پنهنجي نئين هيري کي "گذريل ڏه[...] سالن جي ارتقائي منزلن"، يعني ايوب شا[...] جي دور زندگيءَ جو، اهو فائدو ڏيندي - اهي ڏهه سال ڪا انقلابي ياقوتي هئي، جا پئي ڪاڏي - پليجي صاحب هـن جي ان مان نڪري اچڻ جو، سورمائي انداز ۾ د[...] ذڪر ڪيو آهي: "ڀٽو پاڪستان جي چو[...] جي سياست ۾ ڀهريون اعليٰ عهديدار آهـ[...] جنهن پاڪستاني سياستدانن وانگر ٽنگاٽولي زبردستيءَ هيٺ ڦٽي ٿين بدران پاڻهي ا[...] صورتحال پيدا ڪئي، جو **جيتوڻيڪ برطرف ڪيو ويو ته ڏهن بـ ان حقيقت ۾ اصول خاطر ڪرسيءَ لت هڻڻ سڏي سگهجي ٿو."**

پليجو صاحب، پنهنجي "تاريخ جي سا[...] فلسفي ۽ انقلاب جي سائنس بابت بنيادي، ۽ پڪي پختي ڄاڻ" کي ثابت ڪرڻ [...] هميشه "وڏن زميندارن جي تقريري، تحري[...]

•• سياست" کي وڏيرڪي بعني غير بي بلڪ انقلاب، دشمن سياست سڏيندي، ڪري ڇڏيندو آ ٻي؛ پر هن پنهنجي هيري، پني صاحب، جي ساڳي تقريري، تحريري ڪشني سياست بابت، هن زيربحث مضمون يڪا شعربازي ڪئي آهي، اها ٻ. پڙهڻ ي آهي. فرمائي ٿو: "... پني جنهن نموني اصولي ي کي اظهار جو روپ ڏنو، اظهار ۾ جذبي، اڪيءَ، بي خوفيءَ، دليريءَ ۽ آمنگن جي پري، ذاتي احساس ۽ شعور عوام جي سينن ٽايو، **انفرادي بغاوت کي عوامي يڪ** ۾ تبديل ڪيو، تحريڪ کي تنظيم رستي تي رسايو، ان لاءِ جن انوکين قوتن، کن طريقن، انوکي انداز، انوکي سادگي ۽ کي تدبر ۽ دانشمنديءَ کان ڪم ورتو، نـ رکو پاڪستاني سياست ۾ هڪ معجزو ، پر ايشيا جي غيرهٿيار بند عوامي تحريڪن تاريخ ۾ رنگين داستان آهي." سوال آهي "پاڪستاني سياست جي هن معجزي" ۽ شيا جي غير هٿياربند عوامي تحريڪن جي خ ۾ هن رنگين داستان"، پاڪستان کي ، ڇڏيندي، سنڌ کي ڇا ڏنو؟ "سنڌيت ۽ ي قوم کي مدي خارج سمجهندڙ ۽ انهن ن ٿڪائي محسوس ڪندڙ" جناب پنوصاحب ڻ ۽ سنڌ اسيمبليءَ ۽ مرڪزي اسيمبليءَ ۾ جا سنڌس پرستار سو في سيڪڙو وڏيرا ۽ زميندار ميمبر، ۽ ان سان گڏ اليڪشني ڪ ۾ پني صاحب ۽ پني صاحب جي انهن يرن ۽ وڏن زميندارن ۽ ڪامريڊ رسول بخش ي جهڙن "وطن دوست عوامي انقلابين" جا ام ۽ سوشلزم جا رنگين ۽ دلڪش، عوام جي کي حيران ۽ عاجز ڪندڙ نعرا!

سيد جي "تقريري ۽ تحريري، اليڪشني سياست" ان کان وڌيڪ ٻيءَ ڪهڙيءَ طرح ۽ ڪيتري قدر سنڌيت ۽ سنڌي قوم لاءِ خطرناڪ ۽ نقصانڪار ثابت ٿي سگهي ها!

ڪامريڊ رسول بخش پليجي، پنهنجي هيري، جناب پني صاحب لاءِ زيربحث مضمون ۾ نظرياتي ايمان جي پختگيءَ جون فتوائون شايع ڪرڻ ۾ مناسب سمجهيون، جو ته ٻيءَ حالت ۾ وڏيرن ۽ وڏن زميندارن جا مخالف، پليجي صاحب جا "وطن دوست انقلابي مجاهد"، اليڪشني سياست ۾ انهيءَ لاءِ نعري بازي ڪيئن ڪري سگهن ها! پليجي صاحب جون اڻ سلسلي ۾ ٻه فتوائون پڙهڻ جهڙيون آهن، ۽ انهن جي پرپور صداقت هاڻي پيپلس پارٽيءَ جي اليڪشن کٽڻ ۽ ڇئن سالن جي حڪمرانيءَ کان پوءِ هر ڪنهن جي اکيان هيڪاري سچ وانگر پڌريون ٿي بيٺيون آهن. پهرين فتوا: "پني پاڪستان ۾ پهريون دفعو آمريڪي سامراج ۽ سندس چاڙتي جماعت، **جماعت اسلاميءَ، سان مرڻ جيئڻ جو دوبدو ۽ طوفاني نظرياتي ٽڪر** کاڌو آهي. هن کان اڳ عثماني (ن - ع - پ) وارا جماعت سان ظاهري طور جڙتو جنگ (Phony War) ڪندا هئا ۽ اندروني طور مظلوم قومن خلاف ساڻن ٻت هوندا هئا. تنهنڪري آمريڪي ايجنٽن جو دماغ عرش تي پهچي ويو هو. پني ۽ سنڌس دلير نوجوان فوج جماعت کي فرش تي ڪيرائي سائنس خوب چونون کاڌيون آهن." ٻي فتوا: "پني پاڪستان ۾ پهريون دفعو وڏي پئماني تي اقتصادي مسئلن تي سنجيده بحث شروع ڪيو آهي ۽ قوم کي **مڪاريءَ جي نعري بازيءَ وارن ڏڻن مان ڪڍي**، اهم مسئلن تي سوچڻ جي للڪار

ڪئي آهي.“

جناب ”پيٽي صاحب جي سياست جون امتيازي خصوصيتون“ بيان ڪندي، پليجي صاحب هن جي ون يونٽ سان تعلق رکندڙ ڪردار جو هيئين مزيدار لفظن ۾ ذڪر ڪيو آهي - چو ته، ان وقت اچا ون يونٽ ٽوڙڻ جو يحيٰ خان اعلان ڪونہ ڪيو هو، ۽ پليجي صاحب جي چوڻ موجب ”[سيد صاحب] هن وقت پاڪستاني سياست جي ڊپلوميٽڪ مورچي تي ون يونٽ خلاف ڪم پيو ڪري...“ ۽ ڪامريڊ پليجي کي پنهنجي ”وطن دوست عوامي انقلابي مجاهدن کي ان باري ۾ پيٽي صاحب جي سلسلي ۾ مطمئن ڪرڻو هو. فرمائي ٿو تہ ”پيٽي اول ون يونٽ جي خاموش حمايت ڪرڻ بعد ”عارضي طور وڏي سياسي قرباني ڏيئي ون يونٽ جي مخالفت جو فيصلو ڪيو ۽ اهو سڄي پارٽيءَ کان بحال ڪرايو. ان بعد هو ان تي نہ رڳو ثابت قدم رهيو آهي پر پنهنجي روايتي جوش، جذبي، بي باڪيءَ ۽ جرات سان ان مطالبي مان ڦٽندڙ سمورين شاخن جي سندن منطقي نتيجي تائين حمايت پيو ڪري، هن پنهنجو ڪافي زبردست سياسي اثر رسوخ ۽ وقار هن مسئلي جي اڏيءَ تي لڳايو آهي. ان ۾ ڪابہ پس پيش ڪندو نظر نٿو اچي.“

شيخ مجيب الرحمان آگسٽ ۱۹۶۹ع ۾ ڪراچيءَ آيو هو، ۽ محترم جي. ايم. سيد هن جي سنڌ طرفان هوٽل انٽرڪانٽيننٽل ۾ دعوت ڪئي هئي. ان موقعي تي هن چيو تہ ”مغربي پاڪستان جي ون يونٽ ٽٽي رهي آهي - اهو فيصلو [يحيٰ خان جي حلقن ۾] ٿي چڪو آهي. مشرقي پاڪستان جي خود اختياريءَ جو مسئلو ئي آزمائش آهي - ڏسجي تہ حڪومت جي سياسي ديانتداري ۽ وسيع نظري ڪيتري قدر ان [...]ت تي ٿي سگهي ٿي، ۽ مغربي پاڪستان جو[...] عوامي جمهوري قوتون ان ڏس ۾ ڪهڙو مثب[...] ڪردار ادا ڪري سگهن ٿيون.“ بنگلاديش اڳتي هلي ڇا پيش آيو. ان جي روشنيءَ ڪامريڊ پليجي جي هيري جو ان سلسلي ڪردار، ۽ ”سنڌيت ۽ سنڌي قوم کي مد[...] خارج“ سمجهندي ۽ انهن کان ”ڦڪا[...] محسوس“ ڪندي بہ اولهہ پاڪستان ج[...] ”ون يونٽ جي خاموش حمايت“ ڪان پوءِ، آ[...] ۾، فيصلي ٿي وڃڻ ڪان پوءِ، ان جي مخالفت ڪر[...] جو سنڌس عمل فقط تڏهن سمجهہ ۾ اچي ٿ[...] سگهيو، جڏهن ائين قبوليو وڃي تہ ”قومي سوال تي هو صاحب، ڪامريڊ پليجي جي لفظن ”موجوده بين الاقوامي صورتحال، موجوده سيا[...] لاڙن ۽ وهڪرن بابت گهري، ذاتي، ۽ علمي ڄاڻ رکندڙ“ هوندي بہ اهو ٿي فڪ[...] رکندڙ هو ۽ آهي، جيڪو بنيادي طور مها[...] پنجابي سامراج رکي ٿو - يعني هيءَ تہ اهو نا[...] تعصب ۽ ڇتائي تنگ نظري آهي، ۽ ڪ[...] مخصوص مفادن جو پيدا ڪيل آهي، ۽ عو[...] جو ان سان واسطو ڪونهي.

هوڏانهن وطن دوست عوامي انقلاب ج[...] اڳواڻيءَ جي دعوا ڪندڙ ڪامريڊ رسول [...] پليجو ان ٿي مضمون ۾ فرمائي ٿو ”......سو[...] قومي مسئلي جي حل ڳولي ڪڍڻ جي پاڪستا[...] انقلاب جا ٻيا بنيادي مسئلا ڪڏهن بہ حل ٿي نٿا سگهن. قومي مسئلو پاڪستان جي عوامي جمهوري انقلاب جي ڪنجي آهي.“ ساڳ[...] وقت، محترم جي. ايم. سيد لاءِ مسئلي متعلق ان ٿي مضمون ۾ سنڌس قبو[...] ۾ موجوده آهي تہ ”سيد پاڪستان جي [...] قومن واريءَ مملڪت کي جمهوريت، اتحاد

قيءَ جا ڏس پتا ڏنا... سنڌ ۽ پاڪستان تي
ندس نظرياتي احسان تاريخ ۾ هميشه ياد
ندو...."

"پاڪستان جي عوامي ۽ جمهوري انقلاب
ي ڪنجيءَ" يعني "پاڪستان جي قومي
" متعلق پوريءَ طرح مهاجر پنجابي
امراج جي نظربي جي حاميءَ، جناب پني صاحب،
ي ۽ سندس پارٽيءَ جي تقريري، تحريري ۽
يڪشني سياست ۾ جيڪڏهن محترم جي. ايم. سيد
سندس جماعت مخالفت ڪن، ته ڪامريڊ
سول بخش پليجي کان اميد اها ٿي رکي
گهبي هئي، ته هو ان مخالفت جي پنيرائي
ڪري. پر پنيرائيءَ جي بدران، پليجي صاحب
لٽو هٽي، پنهنجي مضمون ۾ محترم جي. ايم. سيد
ي اَن مخالفت کي پاڪستان لاءِ ۽ سنڌ لاءِ
ڏي آفت ليکيو آهي. فرمائي ٿو: "سنڌ ۾ پني
ڪي سيڪت ڏيڻ ۽ سندس تختا ڪيڻ جو
قدس فرض ولي خان (ن ع پ) پير سائين
پاڳارو] بادشاه، خانبهادر محمدايوب کهڙو،
جماعت اسلاميءَ جا مڪاني مير جعفر ۽ پيا
زرگ پنهنجي ڪلهن تي کڻي چڪا آهن...
ندن اکوائي ۽ امامت سن جو سائين (جيئي
مدائين). جن پنهنجي سر ڪري رهيا آهن....
هڙيءَ ريت سن جي سائينءَ پني کي اڻ سان
ڪاري ضرب رسائي، پنهنجي ان تاريخي شهرت
کي برقرار رکيو آهي ته سائينءَ جو ڏنگيل
ائي نه گهرندو آهي. درحقيقت سائين آهو
ڪجهه ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿيو آهي، جنهن جي
سرانجام ڏيڻ ۾ مولانا مودودي ۽ سندس آقا
ي. آءِ. اي جا مالڪ ڪروڙين روپيا خرچ
ڪرڻ بعد به نه ڪري سگهيا. مولانا صاحب
يت جيڪڏهن انصاف هجي ها ته جيڪر

سي. آءِ. اي سان هٿ ڪيل رقم مان اڌ
متحده محاذ کي بطور انعام ڏياري موڪلي ها.
"ڪامريڊ پليجي پنهنجي ان اليڪشني مضمون
۾ اتي پنهنجي مناظر بازيءَ جا جوهر ڏيکاري
ڇڏيا آهن، ۽ پنهنجي سموري "پڪي ۽ پختي
انقلابي جاڻ" ۽ حقيقتن جي چنڊچاڻ جو ڇيهه
ڪري ڇڏيو آهي. دنيا ڄاڻي ٿي ته محترم
جي. ايم. سيد کي "پير سائين بادشاه" ۽
جماعت اسلاميءَ جي ڪنهن به مڪاني مير جعفر
توڙي ٻاهرئين ڪنهن "لارڊ ڪلائيو" ڪا به
مدد نه اَن وقت ڪئي ٿي ۽ نه آخر تائين ڪا
مدد ڪئي. رهيو ٻين بزرگن جو سوال، جنهن
مان پليجي صاحب جو مطلب سنڌ جي "وڏيرن
۽ وڏن زميندارن" سان آهي، ته اها به حقيقت
آهي ته سيد صاحب جي، سواءِ ٻن ٽئن
ذاتي دوستن جي، سنڌ ته ڇا پر خود سندس
تڪ ۾ به، نه فقط ڪنهن به وڏيري يا زميندار
ڪا مدد ڪانه ڪئي، پر سنڌ جا سمورا وڏيرا
۽ زميندار پليجي صاحب جي هيري، مهاجر-
پنجابي سامراج جي قومي نظريي رکندڙ، جناب
پني صاحب ۽ سندس پارٽيءَ جي حمايت ۾ هئا
۽ ان سان شامل هئا ـــ ايتري قدر، جو ڪامريڊ
پليجي کي پاڻ اَن ئي مضمون ۾، پيو پلٽو
کائي، چوڻو پيو ته "سنڌ پيپلس پارٽيءَ مان
پنو ۽ چند مخلص وطن دوست وچولي طبقي جا
نوجوان ۽ شاگرد [يعني پليجي جو هيرو پنو
صاحب پاڻ ۽ پيو پليجو صاحب ۽ ان جا 'وطن
دوست عوامي انقلابي' نوجوانن ۽ شاگردن جو
ٽولو] ڪيري ڇڏجن، ته اها خالص ۽ نج ايوبي
وڏيرڪي پاٽاري نظر ايندي."

هتي محترم جناب پني صاحب جي نظرياتي
موقف، قومي سوال ۽ ٻين مسئلن بابت، بيان

ڪرڻ مان مراد سندس شخصي يا جماعتي مخالفت نه آهي. اهو بيان ضمناً ڏنو ويو وڃي. منهنجي مقصد اِن مان فقط ڪامريڊ رسول بخش پليجي جي مناظري باز طبيعت کي بيان ڪرڻ ۽ خود مناظري بازيءَ جي بنيادي گرن کي ظاهر ڪرڻ جو آهي.

”سيد ۽ پتو“ جي زيرِ بحث مضمون ۾ پليجو صاحب، آخر ۾ ٻن چئن سياسي اڳواڻن کان اڳ، ”پتي خلاف ملڪگير ۽ بين الاقوامي سازش“ جو عنوان قائم ڪري، پنهنجي اِن سڄيءَ مناظرائي ڪاوش جو منطق نه چاهيندي به، اِتي پٽي ظاهر ڪري وڃي پار پيو آهي. فرمائي ٿو تہ ”حالتن جو غور سان مطالعو ڪبو تہ اهڙا گهڻا آهڃاڻ نظر ايندا تہ نہ رڳو پاڪستان پر بين الاقوامي سطح تي وڏي سوچ ويچار بعد هڪ اعليٰ منصوبو سٽيو، پتي کان بدلو وٺڻ ۽ سندس پير ڪڍي ڪيس سياسي طرح دفن ڪرڻ لاءِ هڪ باقاعدي ۽ منظم مهم هلندڙ آهي. اِن مهم ۾ آهي سڀ پاڪستاني خواه عالمي قوتون گڏ آهن . جن جي پاليسيءَ جو بنيادي اصول چين دشمني آهي ۽ جيڪي پتي کي چين جو پرجوش ۽ تيزيءَ سان اڀرندڙ حامي سمجهي، ڪيس ڪچيءَ ۾ ئي ڪچائڻ پنهنجو فرض سمجهن ٿا. آمريڪا، روس ۽ ڀارت، سندن خارجي وزارتون، سندن جاسوسي کاتا ۽ پاڪستان اندر سندن همخيال پارٽيون ۽ فرد ٻين ڪيترن ئي اختلافن جي باوجود پتي، پيپلس پارٽيءَ ۽ سندس هم خيال پاشاني (ن ع پ) کي نيست و نابود ڪرڻ لاءِ سندرا ٻڌي ميدان ۾ لهي آيا آهن — آمريڪي پاليسيءَ ۽ مفادن جي نمائندگي جماعت اسلامي، پي . ڊي . پي، عوامي ليگ، ڪنوينشن ۽ ڪائونسل مسلم ليگ وغيره؛ روسي پاليسيءَ جي نمائندگي ولي خان گروپ (ن ع پ) ۽ ڀارتي نقطي نظر جي ترجماني پاڪستان جي مظلوم قومن جا... وطن دوست رهنما ۽ حلقا ڪري رهيا آهن...“

ڪامريڊ پليجي جي انقلابي علم موجب پتي صاحب ۽ سندس پارٽيءَ ۽ سندن همخيال پاشاني نعپ جي مخالفت پاڪستان ۾ جيڪي به ڌر ولڙ ڪري رهيون هيون، سي رڳو پنهنجي پاليسيءَ جي بنياد ديءَ اصول، يعني چين دشمني سبب ڪري رهيون هيون...

ڪامريڊ پليجي جي هيري جناب پتي صاحب خلاف ”بين الاقوامي سطح تي، وڏي سوچ ويچار بعد، هڪ اعليٰ منصوبو سٽي، بدلو وٺڻ، ۽ سندس پير ڪڍي، ڪيس سياسي طرح دفن ڪرڻ لاءِ هڪ باقاعدي ۽ منظم مهم“ هلندڙ هئي يا نہ، اُن جي نقط نظر، ڪامريڊ پليجي جي انڪشافي ڳالهہ کي وزن ڏيندي، ڏسڻو آهي تہ پاڪستان ۽ ڪامريڊ پليجي ۽ سندس هيري جناب پتي صاحب ۽ ٻين سڀني سندن موافق ۽ مخالف پارٽين جو سياسي محور سندس انهيءَ چوڻ موجب، چين دوستي يا چين دشمني چو؟ جيڪڏهن، وري به ڪامريڊ پليجي جي چوڻ موجب، ”قومي مسئلو پاڪستان جي عوامي جمهوري انقلاب جي ڪنجي آهي“، تہ پوءِ، ان چين دوستيءَ ۽ چين دشمنيءَ جو ٻين ڳالهين کان علاوه، پاڪستان جي قومي مسئلي سان بہ تہ ڪو واسطو نہ آهي؟ ڪامريڊ پليجو ۽ سندس هيرو جناب پتو صاحب ۽ سندس پارٽي چين دوست، ۽ مجيب الرحمان جي پارٽي عوامي ليگ (بنگلا ديش جي نعري واري) ۽ جي. ايم. سيد جو متحده محاذ (جيئي سنڌ وغير

جا نعرا هڻندڙ) ۽ ولي خان ن ع پ (پختونستان وغيره جي ڳالهه ڪندڙ) ۽، خود پليجي جي لفظن ۾ "پاڪستان جي مظلوم قومن جا وطن دوست رهنما ۽ حلقا". اهي سڀ چين دشمن! سو ڇو؟

ڪامريڊ پليجي پنهنجي هيري جناب پٽي صاحب لاءِ چيو آهي ته "بنيادي طور [هن جو] سنڌيت تي ايمان ڪونه پئي رهيو آهي بلڪ هن ان کي مدي خارج، جٽائي، نقصانڪار ۽ ناڪام تنگ نظري ۽ تعصب پئي ليکيو آهي" ۽ هن لاءِ "سنڌيت، سنڌي قوم وغيره لفظ بي معنيٰ ۽ ڦڪائيءَ جهڙا پئي رهيا آهن." مارچ ۱۹۷۱ع ۾ بنگلا ديش تي يحيٰ خان جي فوج ڪشيءَ تي پٽي صاحب جو فقرو — "شڪر خدا جو، پاڪستان بچي ويو!" ڪنهن به وطن دوست شخص ڪان اڃا وسريو ڪونهي. بنگلا ديش ۾ يحيٰ خان جي فوج پوءِ اتي جو ڪجهه ڪيو، ان سلسلي ۾ اپريل ۱۳، ۱۹۷۱ع تي "پاڪستان ٽائيمز" اخبار ۾ 'عوامي جمهوري' چين جي وزير اعظم، چائو اين لاءِ جو، جيڪو شاباسيءَ ۽ ٿلمبنديءَ جو خط يحيٰ خان ڏانهن لکيل ڇپيو هو، سو سڀني کي معلوم آهي، (آهو خط هتي، پٽي هنڌ، سڀني جو سڀو ڏيئي رهيا آهيون). ڪامريڊ پليجو 'چين دوست' آهي ۽ پٽو صاحب، جيڪو 'سنڌيت ۽ سنڌي قوم' جي ڳالهه کي "مدي خارج، جٽائي، بي معنيٰ، نقصانڪار ۽ ناڪام تنگ نظري ۽ تعصب" سمجهي ٿو، سو ڪامريڊ پليجي جو هيرو آهي. ان مان ڇا سمجهجي خود ڪامريڊ پليجي صاحب جو پنهنجو موقف پاڪستان جي "قومي مسئلي" متعلق ڪهڙو آهي، جنهن لاءِ هو چوي ٿو ته آهو پاڪستان جي "عوامي ۽

جمهوري انقلاب جي ڪنجي" آهي؟ پاڪستان جو مهاجر پنجابي سامراج، جنهن جي خلاف ڪامريڊ پليجو "تحريڪ" رسالي ۾، موقعي بي موقعي، اڳتي وڌي وڌي، لکندو رهي ٿو، سو به 'چين دوست' آهي، ۽ سنڌيت ۽ سنڌي قوم کي 'تعصب ۽ تنگ نظري' سمجهي ٿو ۽ دعوا ڪري ٿو ته پاڪستان ۾ قوميتن جو سوال فقط ڪي 'آڱرين تي ڳڻڻ جيترا شخص پاڪستان جي اتحاد ۽ سالميت کي نقصان رسائڻ لاءِ' اٿارين ٿا. ڪامريڊ چائو اين لاءِ جي يحيٰ خان ڏانهن لکيل خط مان ڏسبو ته هن جو به بلڪل اهو ئي خيال آهي هيڏيءَ صاف ۽ کليل ڳالهه کان پوءِ، هاڻي، ڪامريڊ پليجي کي پاڻ ٻڌائڻو آهي ته، هو پاڻ سنڌيت ۽ سنڌي قوم کي درحقيقت ڇا ٿو سمجهي ۽ پاڪستان جي قومي مسئلي تي هن جا سچ پچ خيال ۽ عقيدا ڪهڙا آهن — مصلحتي ۽ صورتحالي نه، جيئن، سندس لفظن ۾، "پناهگير- پنجابي نقلي ترقي پسند"، رڳو وطن دوست سنڌين کي ٻڌائڻ لاءِ ٻڌائيندا رهندا آهن، يا جيئن خود هو پاڻ هيل تائين دنيا کي ٻڌائڻ لاءِ ٻڌائيندو رهيو آهي، پر سچ پچ ۽ اصلي خيال جيئن هڪ چين دوست 'عوامي جمهوري انقلابي مجاهد' جا يا هڪ چين دوست مهاجر- پنجابي سامراجيءَ جا يا هڪ چين دوست تقريري ۽ تحريري اليڪشني سياست باز جا هئڻ کپن.

ڪامريڊ پليجي اهو مضمون "سيد ۽ پٽو" نومبر ۱۹۶۹ع ۾ شايع ڪرايو. ان کان اڳ، آگسٽ ۾، هو محترم جي. ايم. سيد جي متحده محاذ مان، کهڙي ۽ راشديءَ جي ٻهاني تي، نڪري، پنهنجي هيري، جناب پٽي، جي پيپلس پارٽيءَ جي ڪئمپ ۾ شامل ٿي چڪو هو، جيڪا

سندن چوڻ موجب، ”خالص ۽ نج ايوبي وڏيرڪي پاٽاري“ هئي. ڪامريڊ پليجي جي محترم جي. ايم. سيد کان اِها بغاوت جيڪڏهن سندس پنهنجي ذاتي رنجش سبب نہ هئي، جيڪا سندس والد صاحب جي زمين واري معاملي تي ڪجهہ ڏينهن اڳ ڪيس ٿي هئي، تہ بہ، هتي هڪ ”سنڌ ۽ پاڪستان جي چوٽيءَ جي انقلابي وطن دوست عالم ۽ ڏاهي جي تيز، شوخ ۽ اڪابر ذهن“ جي نظرياتي ڏيوالي جو ثبوت ضرور هئي ـ ڇو تہ آن ۾ آن انقلابي اڪابر جي وطن دوستي بنهہ نہ، مهاجر ـ پنجابي سامراج ـ دوستي اڻلکي، پٽو ـ دوستي ڪجهہ ڪجهہ ۽ چين دوستي ڀرپور ۽ بنهہ ڪنان تار ضرور هئي.

مناظري باز مذهبي ملو بہ پنهنجي وطن سان نہ، پر پنهنجي پيٽ سان توڙي وفاداريءَ جي طفيل هر ٻاهرئين حملي آور جو ٻوليندڙ طوطو بنيو، ابن قاسم کان وٺي احمد شاهہ ابداليءَ تائين سڀني جي تسبيح خواني ڪندو، آئندي ـ ويهندي عرب جي ڏوڙ منهن تي ملڻ لاءِ تيار ويٺو ٿو رهي. ساڳيءَ طرح مناظري باز انقلابي ملو بہ پنهنجي وطن سان نہ، پر پنهنجي ذات سان توڙي وفاداريءَ جي طفيل، پنهنجي نئين عرب يعني چين سان يا روس سان چوويهہ ئي ڪلاڪ ڳنڍيو ۽ واڳيو وتي. چين ۽ روس پنهنجي پنهنجي قومي مفادن خاطر هڪٻئي سان وڙهن، هڪٻئي جي دوستن سان دشمنيون ۽ دشمنن سان دوستيون رکن، پر هي اسان جا مناظري باز انقلابي ملا، سوشلزم ۽ ڪميونزم جا مقاطعيدار، پاڻ ۾ وڙهن تہ بہ چين ۽ روس ڪارڻ، پنهنجي وطن ۾ سياسي اختلاف ۽ اتحاد ڪن تہ بہ چين ۽ روس جا ڏڙي بند ۽ طبلچي بنجي، ۽ نہ وطن جي ڀلائيءَ ۽ خير لاءِ.

ڪامريڊ پليجي ائين، چين جي طفيل، محترم جي. ايم. سيد جي متحده محاذ مان نڪري، پٽي صاحب جي ٻانڊ ونگن ۾ ويهي، هن جي ٻانڊ ۾ عوام ۽ انقلاب جي ’نقلي‘ سرن ۽ ڏنن سان پنهنجا ’اصلي‘ سر ۽ ڏنون ملايون، ۽ ائين جڏهن عالمي سامراج جي اڳواڻ آمريڪا کي تسلي ٿي تہ پٽو صاحب پاڪستان جي ’انقلابي مجاهدن‘ کي بہ پنهنجي سڳي ڏاڪي ۾ رکي ۽ ضابطي ۾ ويهاري سگهي ٿو، تڏهن ان جي ئي رضا ۽ قبوليت سان آن جي ٽڪريل ۽ طفيليءَ، مهاجر پنجاب سامراج جي فوجي ٽولي، اقتدار جون واڳون پٽي صاحب جي حوالي ڪيون، ۽ هينئر بہ پٽو صاحب آمريڪا جو پنهنجو ڏنيل ماڻهو بنيو ۽ ڀارت ۽ روس جي دشمنيءَ طفيل، آمريڪا جي جوڙيوال چين جو بہ چمچو بنيو، باقي بچيل پاڪستان جي حڪومت جون واڳون سنڀاليو ويٺو آهي. ۽ ڪامريڊ پليجو آن حڪومت جي ڇانو ۾ ويهي، آن جي پنڀرائيءَ لاءِ آن جي هر مخالف جماعت تي گارين جي ڏرڙي لايون ويٺو آهي، ۽ سنڌ جي وطن دوستن تي، وطن دوستي جي نالي ۾، گذريل چند مهينن کان، مناظري بازيءَ جي مهم گرم ڪيون ويٺو آهي. اِن وچ ۾ چين پرستيءَ جي دز منهن تان لاهڻ لاءِ، ۽ وطن دوستيءَ جي سند کي پختي ڪرڻ لاءِ ”تحريڪ“ رسالي ۾ مهاجر ـ پنجاب سامراج تي ڇوهہ بہ ڇنڊيا ويا، ۽ نقلي ترقي پسند ۽ نقلي وطن دوستن جون کلون بہ ٻهہ سان پٽيون ويون. ائين پاڻ کي اصلي ترقي پسند ۽ اصلي وطن دوست ظاهر ڪندي، پنهنجي موقعي ۽ محل تي، جڏهن آن جي ڪٽي ڪن کي ضرورت پيش آئي، تڏهن پنهنجي ”وطن دوست انقلابي راهہ روشن“ ڪرڻ لاءِ ڪامريڊ پليجي ”سنڌ جي قومي انقلابي امنگن

جي رستي ۾ مهاجر پنجابي سامراج کان به وڌيڪ وڏي رڪاوٽ"، محترم جي. ايم. سيد تي رسالي "تحريڪ" ۾ پنهنجي تحريري يلغار جي شروعات ڪئي آهي، جا هو، مئي ١٩٧٤ع کان وٺي اڄ تائين پوري زور شور ۽ انتهائي سورمائي انداز سان هلائيندو ٿو اچي.

اِن کان اڳ، جو ڪامريڊ پليجي جي هن يلغار جي مناظرائي ڪيفيت جي ڪٿ ڪريون ڪجي، گذريل ڇهن مهينن ۾ رسالي "تحريڪ" ۾ جيڪي ڪجھ اِن سلسلي ۾ شايع ٿيو آهي، اُن جي وچور پيش ڪرڻ ضروري آهي.

پهرئين مئي مهيني ۾ الله بچائي مرڻاس جو خط ڇاپيو ويو. خط پڙهڻ سان اهو صاف ڏسجي پيو ته اهو اشاعت لاءِ نه هو، بلڪ سڌو ڪامريڊ پليجي جي نالي ۽ فقط هن لاءِ هو. خط کي ڪجھ ايڊٽ ڪري ٻن ٽن هنڌن تي "اوهان سان" وارا مخاطبي لفظ ڦيرائي "پلاجي صاحب سان" جا غائب جي صيغي وارا لفظ ڇاپيا ويا، حالانڪ ساڳيو اهو "اوهان" وارو لفظ پليجي ڏانهن مخاطب ٿيل، خط ۾ هرهنڌ موجود بيٺو آهي. پوءِ اهو خط ڇو شايع ڪيو ويو، جڏهن خط لکندڙ چيو هو ته "اوهان وٽ جلد ايندس ۽ اوهان سان ڳالهائيندس"! ان جو جواب ان نوٽ ۾ موجود آهي، جيڪو خط جي هيٺ ن 'اداري' طرفان ڇاپيو ويو آهي - يعني هيءَ ته "جواب عنقريب 'تحريڪ' ذريعي پڙهندڙ سائين اڳيان پيش ڪيو ويندو". عذر اُن جو اهو نهيو ته "اهڙي قسم جا سوال ٻيا ڪي پڙهندڙ سائي به پڇي چڪا آهن". نوٽ کان فوراً پوءِ غلام عباس جي ڪنهن خط جو فقط هڪ جملو ڏنو ويو آهي ته "پليجي جو تلوار کان تکو ۽ تيز قلم اڄهو ويڇهڙائي ۾ ٿي ڪو وڏو ڀارڻ ڀاريندو..." مطلب ته ڪامريڊ پليجي کي ڄاڻي ٻجهي محترم سيد صاحب ٿسي هن تحريري يلغار لاءِ ميدان تيار ڪرڻو هو، ۽ ان خط شايع ڪرڻ سان هن آهو مقصد پورو ڪيو.

جون مهيني جي "تحريڪ" ۾ ان سلسلي جي ڪا تحرير ڪانه آئي. جولاءِ ۾، مرڻاس جي خط جي جواب ۾ ٻه خط، هڪ الهه بخش جو لنڊن مان (ڏيڍ صفحي ۾) (جنهن ۾ محترم جي. ايم. سيد کي "سنڌ جي قومي انقلابي امڪن جي رستي ۾ مهاجر- پنجابي سامراج کان به وڌيڪ وڏي رڪاوٽ" سڏيو ويو آهي)، ۽ ٻيو وارهه جي غفار قاضيءَ جي نالي هيٺ (چئن صفحن ۾) شايع ٿيا. آگسٽ ۾ ايڊيٽوريل (ٽن صفحن جو) "سنڌيت مٿان هڪ هٽي ۽ ٺيڪو ختم ڪرايو"! جي عنوان سان، ۽ پڻ نظر قيصراڻي جي نالي تي خط جو جواب (ٻارهن صفحن ۾) شايع ٿيا. خطن جي حصي ۾ ٻه ننڍا 'جواب جا جوابي' خط به ڇاپيا ويا ته ڳالهه جو رمز رهي. سيپٽمبر ۾ نور محمد سنڌيءَ جو سيد صاحب جي حمايت ۾ ٽن صفحن جو خط ڏنيئي، ان جو جواب تيرهن صفحن ۾ ڇاپيو ويو. آن کان سواءِ چار وڌيڪ خط به پنهنجيءَ وٽ وراڻ ۾ پيش ڪيا ويا. آڪٽوبر ۾ پنجن صفحن جو ايڊيٽوريل، ۽ وري به نظر قيصراڻيءَ جي نالي ۾ "سنڌ يا سنڌو ديش" جي عنوان سان ٻارهن صفحن جو مضمون، هڪڙو چئن صفحن جو خاص خط "ڪارين بدران دليلن جي سياست ڪريو" جي عنوان سان، ۽ ڇهن صفحن تي-نو وڌيڪ خط پنهنجي موافقت ۾ ڇاپيا ويا. گويا هيستائين مرڻاس جي خط جي آڙ وٺي، سيد صاحب جي خلاف ڪامريڊ پليجي جي "وطن دوست انقلابي راهه روشن ڪندڙ مشعل" ۾ ست ڪن صفحا

ڪارا ڪيا ويا آهن. پر اجا ڪامريڊ پليجو
پنهنجي پر ۾، پنهنجي ”تلوار ڪان تکي ۽ تيز
قلم“ سان پاڻ ٻڌرو ڪونه ٿيو آهي - جيتوڻيڪ
پنهنجن حمايتين جي نالن ۾ اهي سٺ صفحا هن
پاڻ ڪجهه ڪجهه ضرور لکيا ۽ لکايا آهن -
خاص طرح نظر قيصرانيءَ جي نالي ۾ جو ڪجهه
شايع ٿيو آهي، آهو ۽ اداري پاران سڀ مضمون
۽ ايڊيٽوريل نوٽ پليجي صاحب پنهنجي نالي
کي لڪ ۾ رکي، پاڻ ئي لکيا آهن.

سوال آهي ته هيءَ ايتري لڪ، ايتري
تياري ۽ ايتري پٽ ڪوهه ڇا لاءِ؟ هي ايڏو
مناظر بازيءَ جو اهتمام ۽ ان لاءِ ايتري سٽاءَ
۽ پيش بندي ڇو؟ ”تحريڪ“ ۾ سيد صاحب
خلاف هن سهڙ ڪان اڳ، جو ڪجهه، ڪامريڊ
پليجي سنڌ بابت، مهاجر - پنجابي سامراج بابت،
سنڌي ٻوليءَ بابت، نقلي ترقي پسندن بابت،
وڏيرن ۽ وڏن زميندارن جي سنڌ دشمن سياست
بابت پئي لکيو آهي، آهو سڀ جو سڀ سيدصاحب
جو ئي موقف آهي - آن لاءِ سيد صاحب جون
رڳيون ٻه پوئيون تقريرون - هڪ ٤ مارچ جي
جي ياد ۾ گهرايل عام جلسي ۾ ٤ مارچ ١٩٧٣ع
تي حيدرآباد ۾ ڪيل ۽ ٻي ٣٠ مارچ ١٩٧٣ع
تي سنڌ يونيورسٽيءَ جي شاگردن اڳيان ڪيل
اڄ ٻه، جيڪو پڙهڻ گهري، سو پڙهي سگهي
ٿو. سيد صاحب ڏيڍ سال کان نظر بند آهي -
ڪابه تقرير نٿو ڪري سگهي، ڪابه تحرير هن
جي شايع ٿي نٿي سگهي. ڪڏهن به ڪامريڊ
پليجي يا سندس موقف خلاف سيد صاحب ڪو
اکر نه لکيو آهي ۽ نه ڪٿي عام پبلڪ ۾
ڪڇيو آهي. ڪامريڊ پليجو پاڻ چوي ٿو ته
هو پنهنجي انقلابي موقف جي ڪاميابيءَ لاءِ
سنڌ جي هاريءَ ۽ مزور کي منظم ڪرڻ گهري

ٿو، ۽ آن جي ابتڙ سيد صاحب هارين ۽ مزدورن
کي نه منظم ڪري ٿي چاهي ۽ نه ڪرڻ گهري ٿو
ڪامريڊ پليجو پاڻ چوي ٿو ته سيد صاحب سان
هم خيالن جو ”رڳو هڪڙو ننڍڙو ٽولو“ آهي
جو ”پاڻ کي ’سنڌ‘ ۽ ’سنڌي‘ سڏايو، سگهه
ڦٽ ڦٽ پيو ڪري.“ ته پوءِ سيد صاحب ۽
سندس ”ننڍڙو ٽولو“ هارين ۽ مزدورن ۽ ڪامريڊ
پليجي طرفان ٿيندڙ ڪنهن انقلابي سجاڳيءَ
تنظيم جي آڏو ڪٿي، ۽ ڪيئن ۽ ڪڏهن ٿو اچي

ڏسڻ ۾ ائين ٿو اچي ته سيد صاحب
برخلاف هي سارو بغاغو اٿاريندي، اهي سوال
خود ڪامريڊ پليجي جي دل ۾ آئيا آهن،
آنهن جي جواب ڏيڻ جي هن پاڻ به ڪوشش
ڪئي آهي. ان سلسلي ۾ پنهنجي آگسٽ
”تحريڪ“ جي پهرئين يلغاري ايڊيٽوريل ۾
هن آهي جواب، پنهنجيءَ پر ۾، پنهنجي ”تلوار
ڪان تکي ۽ تيز قلم“ سان، بنهه حرف آخر
حد تائين، ڏيئي ڇڏيا آهن. اسان کي رڳو آ
جواب ڳولي پڙهڻا آهن ۽ آنهن کي سمجهه
پليجي صاحب جي سنڌ دوستيءَ ۽ انقلابي حوص
جو داد ڏيڻو آهي.

ڪامريڊ پليجو چوي ٿو ته ”بدقسمت
سان هڪڙي ننڍڙي ٽولي گذريل ڪجهه س
کان قومي جدوجهد تي زوريءَ ڇاپو هڻي،
کي پنهنجي جٽ ذاتي ملڪيت بنائي ڇڏ
آهي.“ گويا، ڪامريڊ پليجي جي خيال
قومي جدوجهد ڪا سئنيما، ڪو سرڪس يا
زمين، يا ڪو دوڪان آهي، جنهن تي د
ماڻهن، ڪامريڊ پليجي کي ڌڪو ڏيئي،
هٽائي، زوريءَ اچي پنهنجو قبضو ڄمايو آه
۽ وڏي ڳالهه ته ”آن لاءِ هو محترم جي. ايم.
جو نالو ڪتب آڻين ٿا“، ۽ چون ٿا ته ”

جي قومي جدوجهد اڪيلي سر جي. ايم. سيد
هلائي رهيو آهي! آهوئي آن جو اڪيلو وارث
آهي! سنڌي عوام کي آهوئي ڪرڻو آهي
جيڪي هو چئي! جيڪو آن ۾ حجت ڪندو،
سو چئبو تہ غدار آهي، سرڪار جو پٺو آهي!"
(ڪامريڊ پليجي کي، جيئن ٻين سڀني کي غدار
۽ سرڪار جي پٺو سڏجڻ کان سخت چڙ آهي.)
آهو "نئڊڙو ٽولو" ايڏي ساري "چاٻي" ۾، ۽
ايترو سارو، ڪامياب ڪيئن ٿيو، سا خبر ڪامريڊ
پليجي کان ڏني آهي. پر آهو "ٽولو"
آهي بنهہ "نئڊڙو"، ۽ جي. ايم. سيد اڳواڻ
اٿن، ۽ ٻيو سڄو سنڌي عوام، جيڪو ڪامريڊ
پليجي جي پٺيان آهي، تنهن کي هو ٻيو ڪجهہ
ڪرڻ ئي نٿا ڏين — سواءِ آن جي جيڪي
جي. ايم. سيد چوي ٿو! ۽ جي. ايم. سيد اها
پنهنجي 'وڏيرپ' سنڌي عوام مٿان، ۽ آن پنهنجي
ٽولي جو قبضو قومي جدوجهد تي، ڏاڍيءَ
هوشياريءَ بلڪ ٻين جا حق ڪسيو ڏاڍيءَ
بي انصافيءَ سان هيئن قائم ڪيو ويٺو آهي، تہ
جو هو "پنهنجي سنگين سياسي غلط ڪارين ۽
ناڪامين کي سنڌ لاءِ قرباني ڄاڻائي ٿو، ٿلهيون
۽ اجايون وات حون لسٽون وٺي، دشمنن کي
نظر بنديءَ لاءِ بهانا ڏيئي، پاڻ کي سنڌ پاران
صدقو ٿيل مظلوم ڄاڻائي ٿو. آن فرضي قربانيءَ
۽ مظلوميت کي هو سنڌي محب وطن عوام
خلاف سياسي هٿيار طور استعمال ڪري ٿو ۽
کين اخلاقي طرح مجبور ٿو ڪري تہ هو سندس
هر غلط ڳالهہ آڏو سر جهڪائين، غلط وات وٺن
۽ قومي طرح تباهہ ٿين. اها روش بي واجبي،
غلط ۽ وطن دوستيءَ جي قانون خلاف آهي."
(ڪامريڊ پليجو قانوني ماڻهو آهي ۽ "وطن دوستيءَ
جي قانون" جو خيال اٿس.)

پاڪستان ۾ پٺاڻن، بلوچن ۽ سنڌين جي
قومي مسئلي متعلق مهاجر- پنجابي سامراج جي
سڀني گروهن جي راءِ بہ ساڳي اهائي ڪامريڊ
پليجي واري آهي. قومي جدوجهد جي ڪارڪنن
کان آنهن جي شڪايت بہ اها ساڳي آهي تہ
هو هرو ڀرو پاڻ کي مجاهد بنايو، ۽ ڄاڻي واڻي،
بلڪ سرڪار کي مجبور ڪيو، جيلن ۾، نظربندين
۽ جلاوطنين ۾ پاڻ کي وجهيو، اجايا عذاب
پيا سهن ۽ ابوجهہ ۽ محب وطن عوام کي، پنهنجي
انهيءَ مڪر سان، گمراهہ ڪيو، پاڻ کي آنهن
جو محبوب ليڊر بنايو ويٺا آهن! اوڀر بنگال جي
قومي جدوجهد متعلق بہ هنن سڀني گروهن جي
اهائي راءِ ۽ اهائي شڪايت هئي. ڪامريڊ
پليجي جي ڪعبي قبلي، عوامي جمهوريہ چين،
جي وزيراعظم، چائو اين لاءِ، بہ ساڳي اهائي
راءِ بنگلا ديش جي قومي جدوجهد بابت يحيٰ خان
ڏانهن، آتان جي محب وطن مجاهدن جي قتل عام
هلندي، پنهنجي خط ۾ لکي موڪلي هئي
"ماڻهن جي وسيع عوام کي آنهن آگرين
تي ڄڻ جيترن شخصن کان الڳ سمجهيو وڃي،
جيڪي پاڪستان جي اتحاد کي ٽوڙڻ چاهين
ٿا." ڪامريڊ پليجو قومي مسئلي کي پاڪستان
جي "عوامي ۽ جمهوري انقلاب جي ڪنجي"
چوي ٿو — ۽ اها ڪنجي سنڌ ۾ هو پاڻ وٽ
رکڻ چاهي ٿو، ۽ اها، جا هاڻي هڪڙي نئڊڙي
ٽولي "زوريءَ چاٻو هٿي، پنهنجي ذاتي ملڪيت
بنائي ڇڏيو آهي"، آن تي موٽ ۾ پاڻ چاٻو
هٿي، آن کي هو پنهنجي ذاتي ملڪيت بنائڻ
گهري ٿو، تہ جيئن اها چاٻي 'آگرين تي ڄڻ
جيترن اتحاد جي دشمنن' جي هٿن مان کسجي
سندس پنهنجي هٿن ۾ اچي. بس، جي ائين ٿيو
تہ سنڌ جو "وطن دوستيءَ جو قانون" بہ بچي

ويندو ۽ سنڌ جو قومي مسئلو به حل ٿي ويندو- نه ته هوئنن ته 'سنڌيت' ۽ 'سنڌي قوم' جا لفظ "ڄڻاٺا، تعصب ۽ تنگ نظريءَ" وارا لفظ آهن ۽ آنهن کان "سامراج جي واضح ۽ کليل ڪلايل دشمنن ۽ عوامي انقلابي قوتن جي علي الاعلان حامين ۽ علمبردارن" ڪي- يعني ڪامريڊ پليجي ڪي ۽ سنڌس هيري جناب پني صاحب ڪي- "ڦڪائي" ٿيڻ گهرجي. پر ڇا ڪجي، جو سنڌ جي قومي جدوجهد تي ائين موٽ ۾، "زوريءَ ڇاپو هڻي پنهنجي ذاتي ملڪيت بڻ ٿڻ" ۾ ڪامريڊ پليجي جي آڏو جي. ايم. سيد ۽ آن جي نَنڍڙي ٽولي وارا اڪيان قبضيدار رڪاوٽ بڻيا بيٺا آهن! اِن صورت ۾ وڃجي ته ڪيڏانهن وڃجي!

بهرحال، قبضي ڇڏائڻ لاءِ ڪامريڊ پليجي تازو جيڪو جتن ڪيو آهي . آهو ڪامياب ڪيتريقدر ٿي ٿي، پر سنڌس پرستارن ۽ سرپرستن پنهي وٽ آهو پسند خوب ڪيو ويو هوندو ڇو ته سرپرستن جي مرضيءَ جي ته ڳالهه ٿي، ۽ وقت سر ڪمان تي ڪين اهو زهه به چاڙهيو هو— وڏيرپ - جي سياست ۾ بازي سنڌن هٿ هئي؛ "جيئي سنڌ" بدلجي "جيئي پنو" ٿي چڪو هو؛ عوام ۽ سوشلزم جا نعرا به هٿ ۾ هئن، ملي ۽ مهاجر جي اڪيان سنڌن هٿ جوڙ ۽ ڏنڊ ٽيڙ ايتري، جو هڪ اسلام ۽ اردوءَ سان گڏ پنهنجي پيٽ پوڄا ۾ ٿي پورا هئا، باقي رهي هئي سنڌ شناسيءَ ۽ سنڌ دوستيءَ جي ڳالهه ، يعني مظلوم ۽ محڪوم نَنڍين قومن جي نجات جي ڳالهه، سو ان ڳالهه جي ڪرڻ وارن تي جيڪڏهن "سنڌ ۽ پاڪستان جي ڇوٽيءَ جو انقلابي وطن دوستعالم ۽ ڏاهو" ڪامريڊ پليجو، مارڪس ۽ لينن ۽ مائوءَ جا ڪتاب سٽي تي رکي، ڇرجي بيهي رهي ۽ نوجوانن ۽ وطن دوست حلقن ۾ سنڌن سا-ک ڪجهه ڪيرائي سگهي، ته آن ۾ سنڌس سرپره "اليڪشني سياست باز، ايوبي وڏيرڪي باٽار ضرور خوش ٿيندي ۽ مٿس بيشڪ وڏيڪ مهر ٿيندي. باقي ڪامريڊ پليجي جا پنهنجا پرست تن کي ته جو ڪجهه سنڌس زبان مان يا "تا ڪان تکي ۽ تيز قلم" مان مارڪسي، لينني مائوئي علم جو ڇوهو ملندو، آهو هو آل ڏ وانگر جهنيندا ۽ ڳهندا به رهندا ۽ پر قرڪائين خوش به ٿيندا رهندا.

جيئن مٿي عرض ڪري آيا آهيون، گذر ڇهن مهينن ۾ محترم جي. ايم. سيد جي خا رسالي "تحريڪ" ۾ جو ڪجهه لکيو ويو آ آن جو گهڻو حصو، خاص طرح آن جا ايڊيٽو (آگسٽ ۽ آڪٽوبر جا) ۽ نظر قيصرانيءَ ڏالي ۾ لکيل مواد (آگسٽ ۽ آڪٽوبر جي ۾ ۾)، ۽ نور محمد سنڌيءَ جي جواب ۾ لـ مضمون (سيپٽمبر جي پرچي ۾) ڪامريڊ . . جو ٿي لکيل آهي: ۾ پاڻ کي اڃا پـڌر ڪيو اٿس، جو شايد پنهنجن پرستارن ۽ سرپر کي اهو تاثر ڏيڻو اٿس ته اڳتي هلي، "تلوار ڪان تکي ۽ تيز قلم" سان اڃا "ڪو وڏو پارٽ" پارڻ وارو هو—جيتو اسين اهو ٿي ٿا وسهون ته جيڪا ڪجهه ڪيس هٿٽي هئي، ۽ قلمبازي ڪيس ڪرڻي تنهن جو هو اِتي ٿي ڇيهه ڪري چڪو آ اسين پنهنجي طرفان سنڌس اِن قلمبازيءَ جي جدا جدا جاين تي ڪافي آڏيڙ ڪري آيا آهيو هيٺ اسين اِن جي هائي ڪجهه وڌيڪ چنڊ ڪنداسين، ۽ ڏسنداسين ته ڪامريڊ رسول پليجو، جيڪو پاڻ کي "سنڌ ۽ پاڪستان انقلابي وطن دوست عالم ۽ ڏاهو" سڏائي

ن جي "تيز، شوخ ۽ اڪابر ذهن" جي هيءَ
ظرائي بغ يخان ڪيتريقدر هڪ سنئين سڌي،
جي صفا ۽ ذهن جي چڱي ڀلي ماڻهوءَ جي
تي ٻڌي ٿي سگهي.
ماهه آگسٽ جي ايڊيٽوريل جو عنوان
نڌيت مٿان هڪ هٿي ۽ ليڪو ختم ڪرايوا"
ڪري، ڪامريڊ پليجي، هڪ ديواني ڪورٽ
وڪيل وانگر، پهريائين يڪطرفو پنهنجو
گهڙيو آهي، ۽ پوءِ ٻيهي پنهنجي لاجواب
لبازيءَ جي ڦرموٽي ڦيرائي اٿس. دليلبازي هيءَ
ي ته "اڄ جي وڏي ۾ وڏي قومي ضرورت
مي اتحاد' آهي"— "قومي اتحاد" ڪاماڻن
ڪيو اٿس، جنهن جي معنيٰ ته آن مان سندس
ب ڪو ٻيو آهي. جي. ايم. سيد جي "سوچ
ي ۽ فاشي سوچ آهي... [جيئن] هٽلر ۽
ليني جي پرست بنان ڪير پاڻ کي جرمن
ٽالين سڏائي نٿي سگهيو. [تيئن] شاهه صاحب
جي پرست بنان ڪير بہ پاڻ کي سنڌي سڏائي"
سگهي! اِن صورت ۾ سنڌ جي "وڏي ۾ وڏي
ي ضرورت" يعني "قومي اتحاد" عمل ۾ اچي
سگهي. اِن مان ثابت ٿيو ته جي. ايم. سيد
جو وڏي ۾ وڏو دشمن آهي— 'مهاجر- پنجابي
مراج کان بہ وڌيڪ.' تنهنڪري "سنڌي
وطنن جو فرض آهي" ته هو پهريائين اِن
اوٽ کي هٽائين ته "جيئن سنڌي اتحاد ۽
اري جو رستو، جيڪو هاڻ بند ٿيو پيو آهي،
وري کُلي پوي"— ۽ سنڌ جا ماڻهو ڪامريڊ
ي جي پٺيان، يا سندس معرفت سندس هيري
ب ٻيٽي صاحب جي پٺيان، متحد ٿين، ۽ اُئين
ع جي وڏي ۾ وڏي قومي ضرورت، يعني سنڌ
وارو "قومي اتحاد" عمل ۾ اچي سگهي.
پليجي صاحب دليلبازيءَ جي هن ڦرموٽيءَ

کي آن ٿي ڀرچي ۾، نظر قيصرائيءَ جي نالي ۾
"خط جي جواب" طور، وڌيڪ هيٺئن ڦيرايو آهي
ته جي. ايم. سيد کي رکو جيل ۾ يا نظر بنديءَ
۾ رکڻ سان ڪالهه ڪانہ ٿهندي، جتي هو رکو
"عيش پيو ڪري ا" جيڪڏهن سنڌ کي نجات
ڏيارڻي آهي ته پهريائين سنڌ کي هن وڏي دشمن
کان نجات ڏيارڻ گهرجي. شاهه صاحب جيڪڏهن
سنڌ جو خادم ۽ خيرخواهه هجي ها ته هو گهٽا
ڏينهن بلو شهيد، عبدالرزاق سومري، مائي بختاور،
هيمونءَ ۽ ٻين وانگر سنڌ لاءِ شهيد ٿي وڃي ها—
(جيئن مرحوم مغفور ڪامريڊ پليجو پاڻ گهٽا
ڏينهن سنڌ ڪارڻ شهيد ٿي ويو!) "ٻوليءَ جي
فسادن ۾ [بہ] مٿا ٻيا... سائينءَ رکو... تقريري
دورو ڪيو، ۽ پناهگيرن جي ٻن ۽ [پيپلس پارٽيءَ
جي] 'هلال پاڪستان' جي زبردست پبلسٽيءَ
جي مهربانيءَ سان مفت ۾ شهرت حاصل ڪيائين
... وچ وچ ۾ سائين پناهگيرن خلاف نعرا ڪٿيو
هٿي ته ڀلي هٿي. باقي پناهگير جيترو سائينءَ
جي سنگت ۽ صلاح ۾ آهي، اوترو ٻئي ڪنهن
سنڌي وڏيري سان مشڪل هجي"— (مٿس ٻہ
اڇلائي ڪيس مارڻ جي ڪوشش بہ هڪڙي
ڪنهن پناهگير يا پناهگيرن جي ٽولي سندس
"سنگت ۽ صلاح" سبب ڪئي هئي.) "سنڌ کي
بمبئيءَ ... کان آزاد ڪرڻ جي تحريڪ ... ۾
سائينءَ ڪو بہ حصو وٺڻ مناسب نہ سمجهيو"—
جيتوڻيڪ آن ۾ بہ "وڏيرن کي بادشاهي ملي."
وري "١٩٥٥ع ۾ خان غفار وارن هڪڙي
وڏيرڪي جماعت ٺاهي، نالو رکيائونس 'انٽي
ون يونٽ فرنٽ' ۾ سائين ان ۾ شريڪ ٿيو...
جي 'ون يونٽ کان سنڌ آزاد ٿا ڪرايون!'
آها آزادي بہ ملي [پر آن ۾ بہ] وڏيرا ملڪ جا
والي ٿيا." "حقيقت ۾ ٻيٽي صاحب کي سچيءَ

سنڌ جو ملڪ منائي ڪري سائينءَ ڏنو. هن
سنڌين جي قومي جدوجهد جي ڪچيءَ تي وڏيرن
جي لوڌ چاڙهي، سالن جي محنت سان قائم ڪيل
قومي ٻڌي ٽوڙي، ماڻهو ڀڄائي ڇڏيا، ۽ پٽي
صاحب مالڪ ميدان ڏسي، اچي قبضو ڪيو.”
”حيدر بخش جتوئي ... ۽ سائينءَ ... جو سخت
مخالف“ هو. ”شيخ اياز ۽ ... هن وقت ... سائينءَ
کان الڳ ويٺو آهي.“ ”محب وطن مست ملنگ
شيخ عبدالمجيد جو ۽ ... سائينءَ [اول کان] ساٿ
ڪونه ڏنو هو“ — (انهن ٽنهي شخصن جو ڪامريڊ
پليجي سان البت ساٿ هو ۽ آهي — ۽ انهن
ٽنهي بزرگن کي هن، انهيءَ ساٿ عيوض ڪنهن
نه ڪنهن موقعي تي، رڳو ڀڳو ۽ پرپٺ به،
سدائين گارين جي گلن جا هار پئي پهرايا آهن.)

ناظرين ڏسي سگهن ٿا ته مناظري بازي
ڪيئن هڪڙا رنگ لاهي ٿي ۽ ٻيا چاڙهي ٿي!
ڳالهه کي دليان ٿا هڻ ته سائين هيئن چوي ٿو
يا سائينءَ لاءِ هيئن چيو وڃي ٿو، ۽ پوءِ وري
مسئلو وڏو ”قومي اتحاد“ جو، ۽ سائينءَ جي
”نازي ۽ فاشي سوچ“، سائينءَ سان ”پناهگيرن
جي سنگت“، سائينءَ جو شهيد ٿيڻ کان انڪار
۽ رڳو ”جيلن ۾ عيش ڪرڻ“، خان غفار خان
جي ”وڏيرڪي جماعت“ يعني ”انٽي ون يونٽ
فرنٽ“، ون يونٽ کان آزادي معنيٰ وڏيراشاهي،
سائينءَ جا مخالف حيدر بخش جتوئي، شيخ اياز
۽ شيخ عبدالمجيد، ۽ وڏي ڳالهه ته ”پٽي صاحب
جي اڳواڻيءَ ۾ سنڌين ... جي ڪچيءَ تي وڏيرن
جي لوڌ جي چڙهائي“، تنهن جو بار ب
جي ... ايم. سيد تي — مطلب ته سنڌ ۾ جيڪو به
ڪ... ڪنهن کان ڪنهن طرح ناخوش ۽ ناراض
آهي ته ان کي جي. ايم. سيد کان سمجهي ۽
ان لاءِ جي ايم. سيد تي ڪاوڙ ڪري، ۽ فوراً

ڦري اچي، پليجي ۽ پليجي جي سرپرستن ي
”جناب پٽي جي اڳواڻيءَ ۾ وڏيرن جي لوڌ“
پوئلڳ ۽ پرستار بنجي. ”سنڌي قومي جدوج
تي ڇاپو“ ڪامريڊ پليجي ائين هٿڻ تي گهريو
۽ هنيو آئس — هاڻي باقي سنڌس پاڳ جي ڳ
آهي، جي ڦٽيو ته واهه واهه، نه ته ڀلا هڙو
ته هوئڻ ٿي آهي!

سيپٽمبر جي ”تحريڪ“ ۾ ”هڪ [پيو]
۽ ان جو جواب“ اداري طرفان يعني پليجي
پنهنجي ”تلوار کان تکي ۽ تيز قلم“ سان
ٿيل آهي ۽ سندس پنهنجي ”تيز، شوخ ۽ اڪ
ذهن جي پيداوار آهي. جواب کان اڳ،
وانگر، برڪت لاءِ، يا پڙهندڙن تي ر
ويهارڻ يا ڪين پنهنجي پاسي ڪرڻ لا
ڪامريڊ مائوءَ جي مضمونن مان اقتباس، ”ت
۽ خود تنقيد“ جي عنوان سان، ڏنو ويو آ
ان کان پوءِ، اول پنهنجي نيڪ نيتيءَ ۽ ڀلمانس
جون وڏيڪ ڳالهيون ڪيون ويون آهن
مثلاً، هڪڙي هيءَ ته ”تحريڪ“ رسال
”شاهه صاحب جي سياست جي اصولي ڇنڊڇاڻ
آهي، ۽ سندس ذات لاءِ سچيءَ دل سان ع
۽ احترام جو اظهار ڪيو آهي“. ٻي ڳالهه ه
ته ”سنڌي عوام جو مفاد انهيءَ ۾ آهي ته
جي سموريءَ سياست جو پورو پورو ۽ ص
صحيح حساب ڪيو وڃي، ۽ سمورو حساب ڪت
۽ رڪارڊ جيئن آهي تيئن رکيو وڃي ۽ ان
ڪنهن به شخص يا ٽولي جو لحاظ رکي، ڪ
ڀ قسم جي گڙٻڙ ۽ جعلسازي نه ڪئي وڃي...“
گويا ”تحريڪ“ رسالي ۾ ائين ڪيو ويو آ
۽ ائين ڪيو ويندو! ان کي چئبو آهي
ويسهه جي چالاڪي يا ڏٺي ... — جيئن
ڪوڙا دوا فروش ڪندا آهن، جن کي هوند

ن پنهنجون ڪوڙيون ۽ جعلي دوائون ڪٺيون، پر اعتبار اهڙا پيا ڏيندا ۽ ڳالهه ، پڌڻي ائين پڌندا. ڄڻ آهو ڏنڏو پيا دلبائي لڳ حڪيم ڪندا آهن، ۽ هي خود به پاڻ هن ڪي آنهن جي لڳين ۽ دلين کان خبردار ڪن، ۽ آن لاءِ، پنهنجي طرفان هي ويچارا ون سچار ۽ جراح حڪيم ته بنهه سچيون ۽ ب دوائون ڪنيو، رکو خلق خدا جي خدمت ۽ آخرت جي ثواب خاطر، ڏينهن رات . ننڍ ڦنايو شهر شهر گهمندا ٿا وتن!

امريڊ پليجي به اهڙي فرسٽ ڪلاس سنهن هه ڏيارڻ کان پوءِ، "سنڌ جي سموري ت جو پورو پورو ۽ صحيح صحيح حساب... سمورو حساب ڪتاب... ۽ رڪارڊ" ائين ي ڏاهيو آهي، جو سچي ڏراوت سنڌس پنهنجي ، ڪري ڇڏي، اٿس، ۽ آن ۾ سواءِ پنهنجي "ڪنهن به شخص يا ٽولي جو لحاظ" واقعي رنه ڪيو اٿس. سچي "حساب ڪتاب ۽ ارڊ" ۾ هن بي ڪابه "گڙٻڙ ۽ جعلسازي" نه ڪئي آهي، سواءِ ان جي، جنهن جو ر جديد انقلاب جي مڪ امام، اينجلس، "ي جرمن نقاد ۽ ڏاڪٽر نوس، پال ارنيسٽ، . لکيل خط ۾ ڪيو آهي، جنهن جو حوالو شروع ۾ ڏنو ويو آهي: يعني هيءَ ته سريڊ پليجي رکو ۲۰ سالن جي "تاريخي ... ڪي پنهنجي مرضيءَ ۽ مفاد ... موڙي ڙي، پنهنجي دلپسند ۽ ذاتي طور فائديمند ۾ نهڪائي ڇڏيو آهي، ته جيئن بنهنجن ستن ۽ خاص ڪري، پنهنجن پرستارن جي ن، هوا ڪيلي سر سنڌ ۾ "وطن دوست ي انقلاب" جي اکواڻ طور پاڻ کي پيش ي سگهي.

آڪٽوبر جو رسالو "تحريڪ" ايڊيٽوريل سان شروع ٿئي ٿو، جنهن جو عنوان آهي "اسين ڪنهن جي ڪارگذ ڪان نه ڊڄنداسين! اسين پاڻ گند نه ڪنداسين!" هن نيڪ ارادي جي اظهار جو سبب هيءُ هو، جو "تحريڪ" ۾ جيڪو ڇڻ مهينن کان ايڏو سارو ڪچهه ڪيو ويو هو، تنهن جو ان وچ ۾، ٻين پاسي کان، "پيغام" ۽ "اڳتي قدم" اشاعتن ۾ ڪجهه ڪجهه جوابي اقدام عمل ۾ آيو هو.

هن ايڊيٽوريل ۾ ڪامريڊ پليجي ٻهريائين مجروح معصوميت واري مناظرائي حڪمت عملي اختيار ڪئي آهي. جي "تحريڪ" جي ڪارڪنن کي سنڌي پورهيت عوام جي نقطي نظر پيش ڪرڻ جي جرم ۾ قلمباز لوفرن ۽ غنڊن هٿان غليظ ۽ گنديون گاريون ڏياريون ويون آهن... سنڌي حيا، فضيلت ۽ اخلاق جا سمورا ليڪا لتاڙي... گند اڇلايو ويو آهي". مطلب ته "تحريڪ" جي ڪارڪن معنيٰ ڪامريڊ پليجي پاڻ گل ٿي اڇليا، ۽ موٽ ۾ سندن مخالفن مٿن ڪندا اڇلايا هئا. آن کان پوءِ ڪامريڊ پليجي "قلمباز لوفرن ۽ غنڊن" کي ڇڏي، اصلي جوابدار جو سراغ لڳايو آهي، يعني "اهو سڀ محترم جي. ايم. سيد جي نالي ۾ ۽ سندس پاران ٿيو آهي". ڪامريڊ پليجي کان مٿان ڪو پڇي ته "نالي ۾" ڪيئن ۽ "سندس پاران" ڪيئن؟ آن لاءِ وري پڌايو اٿس ته "حالتن مان ظاهر آهي ته اهو سندس [سيد جي] اجازت ۽ هدايت کان سواءِ نه ٿيو آهي... هڙا ڪم شاهه صاحب جي موڪل بنان نٿا ٿي سگهن". يعني ڳالهه گهڙجي به ويئي، لهي به ويئي ۽ پهچي به ويئي. جو ته مخالفت جنهن جي به ڪرڻي آهي، آن کي ٻهريائين پنهنجو ڏوهي به ته ضرور بنائڻو آهي.

اُن ڪان پوءِ ڳالھ اڳتي تي وڌي، ۽ ڳالھ جو ڳالھوڙو ھيءُ ٿو بڻجي تہ ”اھو رکو سائين نہ ٿو ڳالھائي، سندس [وڏيرو] طبقو ٿو ڳالھائي. وڏيري طبقي کي روز ازل کان وٺي پورھيت عوام لاءِ جيڪا گھري ۽ اٿاھ نفرت ۽ حقارت آھي ... جيڪو ڊپ ۽ هراس آھي- آھو... ڇتي ڪُڪَ جو روپ وٺي وڏيرن جي قلمباز شڪاري لوڌ جي واڇن مان ڳڙي پيو آھي.“ ”سنڌي حيا، فضيلت ۽ اخلاق“ جا ليڪا ڪامريڊ پليجي وٽ اِھي آھن. جي. ايم. سيد کي ھو اڳين پرچن ۾ ”نـازي ۽ فاشي سوچ رکندڙ“، ”مدي خارج“، ”غيرذميدار“، ”شوشي باز“ ۽ ڪيس ”پنھنجي طبقي جو فرد ۽ نمائندو“ سڏي، جيڪي ڪجھ ھو ”وڏيرن“ لاءِ ڇتي سگھيو آھي، آھو ھن کي ڇتي چڪو آھي - گاريـال، داداگير، رھزن، بلئڪ ميلر، غدار وغيره ھن کي پنھنجي ٻوليءَ ۾، ”سيد، پير ۽ سجاده نشين“ جو ٻہ طعنو ھڻي چڪو آھي. اُن جي جواب ۾ جي.ايم. سيد ھڪ لفظ ڪچھ جي حالت ۾ نہ آھي ۽ نہ ڪڏھن ھن کان اڳ سيد صاحب پليجي خلاف ڪنھن تقرير يا تحرير ۾ ڪو ھڪ لفظ بہ ڪچيو آھي. پليجي جي ھيتريءَ ساريءَ بيجا ۽ ھڪ طرفيءَ گھيءَ جي موت ۾ جيڪڏھن ڪٿي ڪجھ لکجي تہ لکندڙ ”قلمباز لوفر ۽ غنڊا“ ۽ سندن لکت ”غليظ ۽ گنديون گاريون“ سڏجن ۽ ”سنڌي حيا، فضيلت ۽ اخلاق“ جا واسطا وجھي، پاڻ کي معصوم ۽ مظلوم چوائي، جھيڙاڪ ۽ مڪريل عورت وارا تال ڪجن ۽ مجرا وجھي وچ بازار ۾ ويھي رھجي تہ جيئن آيو ويو پليجي صاحب جو پاسي ڪٿي، سائس گڏ جي.ايم. سيد تي مٿجي بيھي رھي، چاڪاڻ تہ، پليجي صاحب جي چوڻ موجب، ڪيس يعني (سنڌي پورھيت عوام ک گار بدران گار، جي. ايم. سيد (يعني وڏي طبقي) جي ”نالي ۾“، جي.ايم. سيد جي ”پارا ۽ ”ھن جي اجازت ۽ ھدايت“ ھيٺ ڏني .. وڃي. شرافت جو چوغو پائي، مجروح معصو جو سانگ رچائڻ مناظر باز ملاپائيءَ جو آزما انگ آھي، ۽ اھو انگ، ڪامريڊ پليجي ... ايڊيٽوريل جو منھن پڪائيءَ وارو عنوان- ”ا ڪنھن جي گار گند کان نہ ڊڄنداسين! ا پاڻ گارگند نہ ڪنداسين“ قائم ڪري، خ ادا ڪيو آھي.

ساڳئي آڪٽوبر جي پرچي ۾، ڪام پليجي، وري بہ پاڻ کي پڌري ڪرڻ کان م نظر قيصرائيءَ جي نالي ۾ ”سنڌ يا سنڌوديش جي سري مان پنھنجي مناظرائي قلمبازيءَ - جوھر ڏيکاريا آھن. ڪيس معلوم آھي تہ“ ديش“ سنڌ جي نالـي بدلائڻ جي تحريڪ آھي، پر وطن جي سالميت ۽ خود مختاريءَ بچائڻ ۽ قومي وجود جـي قائم رکڻ جو آھي. ”جيئي سنڌ“ جو نعرو بہ جڏھن پھريا سنڌ ۾ لڳو، تڏھن ڪن سنڌ دشمنن اسان زبانون ڪاڪڙي مان پٽي ٻاھر ٿي ڪيد ڪن اُن کي بي معنيٰ ٿي سمجھيو، چو ت مٽي ڪٽي ھڻي، جوان کي جيارڻو ٿي پيو! وري ڪوڙي پنھنجائپ ڏيکاري، کونا نعرا ”جيئي سنڌ“ کي قيرائـي ”جيئي پٽو“ ڀڻ ڇڏيو، ۽ صوبائي ون يونٽ کي ڏھ سال ڏيئي ويھڻ کان پوءِ جڏھن آھ وڏيڪ بچ سگھي، تہ اسان جي مٿان مرڪزي ون يو مڙھي ڇڏي. ڪامريڊ پليجو اُن سنڌ دشمن ۾، پنھنجي ”انقلابي وطن دوستيءَ“ جي جي باوجود، ”جيئي سنڌ“ چوندي ”جيئي

چڪر ۾ قائل رهيو، ۽ هاڻي ٻ.، آهو ٿي
ڪيس قومي خوذاراديت جي آواز
"سنڌو ديش" جي نعري، ڪان چرڪائي
. ٻيو ڪو دليل موجود نہ ڏسي "تحريڪ"
پورا ١٢ صفحا رڳو ان تواڻي بحث ۾ ويهي
ايا اٿس تہ "سنڌو ديش" جي نعري هڻڻ وارا
جو نالو بدلائي "سنڌو ديش" رکڻ چاهين
هندستان جو نالو هندستان بہ آهي، ڀارت بہ
ي، انڊيا بہ آهي؛ روس جو نالو روس بہ آهي،
يٽ يونين بہ آهي، يو ايس ايس آر بہ آهي؛
جي جو نالو پليجو بہ آهي، رسول بخش بہ
ي، ڪامريڊ پليجو ۽ ڪامريڊ رسول بخش
.و بہ آهي. پوءِ سنڌ کي سنڌ بہ سڏجي ۽
.و ديش بہ سڏجي، تہ ان ۾ سنڌ جو نالو ختم
ٿي ۽ آخر ايترو وڏو هرج ڇو! پر
امريڊ رسول بخش پليجو، "سنڌ ۽ پاڪستان
چوٽيءَ جي عالم ۽ ڏاهي" هجڻ ۽ تمام
"تيز، شوخ ۽ اڪابر ذهن" رکڻ جي
جود، چوي ٿو تہ "سنڌ معنيٰ سنڌي، سنڌي
ا سنڌ، پر جي سنڌ جو نالو ختم ٿيو [!؟]
پوءِ پناهگير پرديش ڇو نہ ٿهي؟... اِنهيءَ
ري وڏيرا شاهي ۽ پناهگير رڙ ڪري،
.ايم. سيد کي ڇهني ويا آهن... سنڌ معنيٰ سڄي
ي قوم جو وطن. سنڌو ديش معنيٰ جي.ايم.
هگيرن] ۽ وڏيرن جي جاگير... سنڌ کي
ڙي ننڍڙي ٽولي جي ذاتي جاگير ٺهرائڻ
نِ سواءِ سنڌو ديش جي لفظن مان ٻيو ڪوبہ
و ٿي نہ ٿو سگهي!" هڙيءَ دليلبازي کي
، واقعي ائين چوڻو پوي ٿو تہ مناظري بازيءَ
ذهن ڪو دليل باقي نٿو رهي، تڏهن سڄو
وجيو بيڪار لفظن جي اُٿل پٿل ۽ بحث
بڪ تي پوي ٿو. سنڌ جي سرزمين سنڌ جي

نالي سان جي.ايم. جي، پناهگيرن جي ۽ وڏيرن
جي جاگير نہ آهي ۽ نہ وري ٿيندي، پر آها سنڌ
سان گڏ-سنڌو ديش سڏجڻ سان هڪدم انهن جي
جاگير ٿي ويندي، ۽ انهيءَ ڪري سنڌو ديش
جي نعري لڳڻ سان "وڏيراشاهي ۽ پناهگير
رڙ ڪري، جي. ايم. سيد کي ڇهني ويا آهن!"
۽ "سنڌو ديش! سنڌو ديش" جو ورد پيا ڪن!
مناظري باز کي سمجھہ ۾ هيءَ ڳالھہ ٿي اچي
تہ وڏيري ۽ پناهگير جو هاڻو بچي، ۽ سنڌ،
سنڌي ۽ سنڌي قوم جا نالا رڻي، سنڌين سان
کهڙي بہ ڳالھہ ڪبي، تہ هو هڪدم آن جي
وٽ ۾ اچي ويندا. انهيءَ ڪري ڪامريڊ پليجي
کي سنڌو ديش جي لفظن ۾ "سنڌ کي رڳو
هڪڙي ننڍڙي ٽولي [جي.ايم. وڏيرا شاهي
۽ پناهگير] جي ذاتي جاگير ٺهرائڻ" جي رٿا
نظر ٿي اچي. ڪامريڊ پليجو ائين پنهنجيءَ اِن
هوائي پتليءَ کي آڏائيندي آڏائيندي، مضمون
۾ الائي ڪٿان جو ڪٿان وڃي نڪتو آهي.
بهرحال اسين سنڌ س ٿي لفظن ۾ ڪيس ڇٽي
سگهون ٿا تہ سنڌس سنڌ ۽ سنڌو ديش جي اِن
مشڪلات جو اچا ٿي وڏيڪ "مدلل ۽ لاجواب
ڪندڙ جواب ۽ صفائي اسان آسانيءَ سان ڏيئي
سگهون ٿا. پر ائين ڪرڻ سان اسان کي ناقابل تلافي
نقصان رسندو. ڪيس ناقابل تلافي نقصان رسندو.
سموريءَ قوم کي ناقابل تلافي نقصان رسندو.
اهڙيءَ صورتحال مان ڇاڻي ٻجهي ناجائز فائدو
وٺڻ کي آزاد قومن ۾ بليڪ ميلنگ چئبو آهي.
۽ آزاديءَ لاءِ وڙهندڙ قومن ۾ غداري چئبو
آهي. بليڪ ميلنگ ۽ غداري وڏيرا شاهيءَ ۽
پرمار شاهيءَ جي طبقاتي فطرت آهي." انهيءَ
ڪري پاڻ کي "انقلابي وطن دوست" چوائيندي
۽ " سنڌي پورهيت عوام جي نقطي نظر پيش

ڪرڻ" جي هام هڻندي، وڏيرا شاهيءَ ۽ پرمارشاهيءَ جي اهڙيءَ عادت تي بليڪ ميلنگ ۽ غداريءَ کان ڪيس پرهيز ڪرڻ گهرجي.

پليجي محترم جي، ايم. سيد تي "وڏيرڪي سياست" جو الزام هنيو آهي. پليجي پنهنجن پرستارن اڳيان محترم جي، ايم. سيد کي رجعت پسند ثابت ڪرڻ لاءِ "پير، سجاده نشين ۽ وڏو زميندار" سڏيو آهي. پليجو محترم جي، ايم. سيد لاءِ لکي ٿو ته "هو [هميشه] ذليل ۽ ڏکيل لفظن ۾ ڪڏهن سڌي ۽ ڪڏهن اڻ سڌي نموني سان عوام لاءِ نفرت، ڌڪار ۽ خوف جو اظهار پئي ڪيو آهي." هڪ محب وطن قومي اڳواڻ واسطي، اهي واقعي سنگين الزام آهن. پر ڏسڻو آهي ته انهن الزامن هڻڻ ۾ ڪامريڊ پليجو ڪيتريقدر ديانتدار ۽ صاف دل آهي.

"وڏيرڪي سياست" جو بيان خود ڪامريڊ پليجي، رسالي "تحريڪ" — مئي، ١٩٧٣ع ۾، پنهنجن لفظن ۾ هيئن ڪيو آهي:—

"... ڇاڪاڻ جو [وڏيري جي] طبقاتي فطرت قوم دشمن آهي. ماڻهن جو ڇوٽڪارو، آزادي ۽ طاقت وڏيري طبقي جي واسطي موت جو پيغام آهي. انڪري هو ڪڏهن به نٿو چاهي ته سنڌ جا ماڻهو سچ پچ هرقسم جي غلاميءَ کان مڪمل طرح ڇوٽڪارو حاصل ڪن، پاڻ - پيرا، سگهيا ستابا ۽ آزاد ٿين ......

سنڌس [وڏيري جي] سياسي جدوجهد جي وات هيءَ آهي ته (١) جڏهن ڏاريون دشمن زور ٿيو وڃي ۽ سنڌس قوم ڪمزور ٿيو پوي، ته هو يڪدم دشمن اڳيان هٿيار ڦٽا ڪري، ٽيپ ڏيئي، وڃي دشمن جي پيرن ۾ ڪري ٿو... انگريزي دور کان وٺي، ون يونٽ جي دور تائين سنڌ جي وڏيرن جو اهوئي ڪردار ۽ اهوئي روپ رهيو آهي. (٢) هو قومي جدوجهد سان ڪجهه ڪوهه ۾ همدرديءَ جو اظهار ڪري ٿو ۽ چوي ٿو: 'ادا، آهي ته ظلم، پر ڇا ڪريون؟ حرامين [دشمن] سان ڪچون ٿا ته مرون ٿا. پنهنجن ۾ حال ڪونهي، نه ته بدمعاشن کي ٺيڪ ڪري ڇڏيون. دل ته گهڻو ٿي ٿي جلي، پر بيوس آهيون'... ون يونٽ جي پڇاڙيءَ واري دور ۾ سنڌي وڏيرن اهو ڪردار ادا ڪيو ۽ اهو روپ اختيار ڪيو. (٣) جڏهن ڏاريون دشمن ڪمزور ٿئي ٿو ۽ سنڌس پنهنجي قوم زور وٺيو وڃي، تڏهن ڪيس ڏکئي وٺيو وڃي، ۽ هو چوغو بدلايو، هڪدم ڊوڙيو، پنهنجي قوم ڏانهن وڃي... [۽] پالو پولو بنجي، قومي جدوجهد جي پوئين صفن ۾ اشراف ٿيو وڃيو ويهو رهي... آهستي آهستي... انڪل ۽ حرفت بازيءَ سان [هو] پهرينءَ صف ۾ جاءِ والارڻ ۾ ڪامياب ٿئي ٿو، ۽ آتان ويهي قومي جدوجهد خلاف سازشون ڪري ٿو. ون يونٽ ٽٽڻ کان پوءِ سنڌي وڏيرن اهو روپ اختيار ڪيو. (٤) جڏهن قومي جدوجهد صفا زور وٺيو وڃي ۽ ان کي روڪڻ ۽ ناڪام بنائڻ جو ڪو رستو نظر نٿو اچي، تڏهن ... هو دشمن سان ساز باز ڪري ٿو، ان سان جنگ بند ڪري، ٺاهه ڪري ٿو، ۽ ان جي مدد سان قومي جدوجهد جي قافلي کي گس تان ڦلائي، ۽ روڪي، قافلي کي ان وات تان هلائي ٿو، جنهن وات تي هلي، قوم اڳي وانگر سنڌس غلام بڻجيو

ٻوي ... گذريل چونڊن کان پوءِ سنڌي وڏيرا شاهيءَ جو ڪردار ۽ روپ اِهو ئي رهيو آهي.

وڏيرڪي طبقي جي تنظيم ... جو مقصد عوام جي اکين ۾ ڌوڙ وجهي، وڏيرن کي اليڪشن ذريعي اقتدار جي ڪرسيءَ تي پهچائڻو هوندو آهي. ... [اُن ۾] جماعت ڪجهه به نه هوندي آهي، فقط وڏيرو قومي ليڊر ۽ ڪجهه هوندو آهي. هو اِهو بندوبست اِنهيءَ لاءِ رکندا آهن ته ... عين وقت تي 'جماعت ۽ عظيم اڳواڻ' جي نالي ۾ قوم ۽ قومي ڪارڪنن جا تختا به ڪڍي سگهن. اليڪشن تائين [اُن ۾] وچين ۽ هيٺين وچين طبقي مان ڪيترا قلمباز، بيان باز ۽ چاڙي باز ماڻهو ڀرتي ڪري، ڏيکاءَ لاءِ ... رکيا ويندا آهن. پر سندن حقيقي ڪم پِنڻ ۽ مڱڻهارن وانگر وڏيرن جي شان ۾ قصيدا ۽ مداحون پڙهڻ ۽ مخالفن کي گاريون ڏيڻ هوندو آهي. اليڪشن تائين کين ٽيڪرون ڏيئي، خوب ڪارائي پياري ۽ پٽ لُپري، لٽي ۾ رکيو ويندو آهي. ... وچين طبقي جا پٽ ۽ مڱڻهار ڦونڊ ۾ ڀرجي هلندا آهن ... اليڪشن کان پوءِ، وڏيرا ڦري قوم جا چونڊيل عيوضي ... ٿي پوندا آهن، ۽ سندن 'وڏيرڪي حڪومت' ڦري، 'عوام جي حڪومت' ٿي پوندي آهي. وچولي طبقي جا قلم باز ۽ چاڙي باز سورما عادت موجب ڪجهه ڀوز هڻندا آهن. پر جلد ئي کين ذهن نشين ڪرايو ويندو آهي ته 'هاڻي وڏيرا پاڻ سرڪار ٿي چڪا آهن، هاڻي کين پِنڻ ۽ مڱڻهارن جي ضرورت ڪانهي...'"

ڪامريڊ پليجو پنهنجي بيان ڪيل هيءَ وصف "وڏيرڪي سياست" بابت پاڻ پڙهي، خود پنهنجي پاڻ کان به پڇي سگهي ٿو، ۽ پڇو ته، هرڪو رستي پنڌ ڪيس بيهاري ڪانئس پڇي سگهي ٿو ته اِنهن ٻارن پٽن ۽ نالن نشانن واري وڏيرڪي سياست سنڌ ۾ (۱) 'انگريزن جي دور کان وٺي ون يونٽ جي دور تائين دشمن جي پيرن ۾ ڪرڻ واري، (۲) ون يونٽ جي پچاڙيءَ واري دور ۾ قومي جدوجهد سان ڪجهه ڳوهه ۾ بزدلانه ۽ مڪارانه همدرديءَ واري، (۳) ون يونٽ ٽٽڻ کان پوءِ قومي جدوجهد جي پوئين صفن ۾ اشراف ٿي ويهڻ ۽ آهستي آهستي حرفت بازيءَ سان ڀريون صفون والاري، آتان ويهي، اُن خلاف سازشن ڪرڻ واري، ۽ (۴) گذريل چونڊن کان پوءِ دشمن سان ساز باز ڪري، قومي جدوجهد جي قافلي کي روڪي، گس تان 'ڀلائي، اڳي وانگر پنهنجي غلام بنائڻ واري' - يعني اِهو سمورو عرصو، ته ڪن ۾ پير اِها پليجي جي پنهنجي بيان ڪيل وڏيرڪي سياست - ڇا، محترم جي. ايم. سيد جي سياست هئي، ۽ هينئر به هن جي سياست آهي!؟ يا ڪن ٻين جي هئي ۽ هاڻي به اُنهن جي آهي!؟ ڇا، اِها "وڏيرڪي سياست" اُنهن جي ته ڪانه هئي ۽ هينئر به آهي، جن جي 'ٽيڪر، ڪاڏي پيتي ۽ پٽ لُپريءَ' تي، ۽ جن جي شان ۾، پليجي صاحب ۽ سندس سبيل وارن 'قلمبازن ۽ چاڙي بازن، پِنڻ ۽ مڱڻهارن وانگر، اليڪشن کان اڳ ۽ اليڪشن هلندي، قصيدا ۽ مداحون پڙهيون ۽ مخالفن کي گاريون ڏنيون ۽ لٽي ڪئي'! ڇا، پليجو صاحب هاڻي به اُنهن جي پاڇي ۾ ۽ اُنهن جي ساز باز سان، پنهنجي "وطن دوست انقلابي" سورمي بازيءَ جي ميدان مارڻ

لاءِ تہ محترم جي. ايم. سيد جي مخالفت ۽ عيب جوئي ڪري، پنهنجي قلمبازيءَ ۽ جاڙي بازيءَ جو زور نہ ڏيکاري رهيو آهي!؟ پليجي صاحب کي ۽ سندس ساٿين کي اِنهن سوالن جا جواب پنهنجي ٻاڻ کي ۽ سنڌ ۽ سنڌي قوم جي وفاشعار فداڪارن کي پوريءَ سنجيدگيءَ ۽ ديانتداريءَ سان ڏيڻا آهن. باقي للهي مناظرائي قلمبازيءَ، بيان بازيءَ ۽ جاڙي بازيءَ سان سنڌ جي قومي جدوجهد تي ڇاپي هڻڻ سان ڪجهہ بہ ڪنهن کي پلئہ پوڻ وارو ڪونہ آهي.

پليجي سيد صاحب کي "پير، سجاده نشين ۽ وڏو زميندار سڏيو آهي، سو بہ رکو پنهنجي مناظرائي قلمبازيءَ جي ترنگ ۾، نہ تہ کيس بہ خبر آهي، ۽ سڄيءَ سنڌ کي بہ خبر آهي، تہ سيد صاحب وجهي پير نہ آهي ۽ نہ آهڙو سجاده نشين ـــ بلڪ جيئن پبلڪ لائيف ۾ قدم رکيو اٿـن، تيئن سنڌ جـي روايتي پيريءَ ۽ سجاده نشينيءَ جي اداري ۽ آڊمبر جي هو خلاف رهيو آهي. وڏو زميندار هو برابر آهي، پر بلڪل اُئين جيئن پليجو زميندار جـيَ پٽ هئڻ سبب ٻاڻ زميندار آهي يا سندس پيا ڪي ويجها ساٿي زميندار آهن ـــ ۽ آنهن ئي وانگر سيد صاحب زميندارِي سرشتي جي خلاف رهيو آهي. پليجي محترم جي. ايم. سيد جي ڪتاب "سنڌي ڪلچر" تان، جيڪو اڳي بہ ڇپيو هو ۽ هاڻي پيهر بہ ڇپيو آهي، هڪڙو بي جوڙ جملو ڪٽي، مٿن الزام هنيو آهي تہ "هن دبيل ۽ ڏڪيل لفظن ۾، ڪڏهن سڌي ۽ ڪڏهن اڻ سڌي نموني سان، عوام لاءِ نفرت، ڌڪار ۽ خوف جو اظهار ٿي ڪيو آهي." ڇي، "بثال طور [سيد صاحب] فرمائي ٿو تہ 'هرقوم ۾ ڪثرت هميشه ڪريل ڪردار جي ٿئي ٿي'!" سيد صاحب ڪتاب ۾ صفحي ۱۴ تي "قومي ڪردار" جو عنوان قا ڪري، اُن جي وضاحت ۱۵ صفحي تائين، ذري گهٽ ٻن صفحن ۾ ڪئي آهي، ۽ اُن جـي آخـر ۾ مٿيون جملو لکي، ڳالهہ خاتمو ڪيو آهـي تہ "...اهڙيءَ طرح س مختلف قومن ۾ ڪردار جون جدا جدا وصف پيدا ٿين ٿيون. ... هرو ڀرو اُئين نہ آهي تہ جا جملي افراد مخصوص قومي ڪردار جا پو يا قائل هجن. هرقوم ۾ ڪثرت هميشہ ڪر ڪردار جي ٿئي ٿي. اعليٰ ڪردار ڪن ٿـو ماڻهن ۾ ٿئي ٿو. پر اُن جي سڃاڻپ جي ڪس اِها ٿئي ٿي تہ ملڪ جي شعر، ڏند ڪٿائن آدب ۾ جن ڳالهين کي ساراهيو ويو آهي، اُن قـوم جـيو ڪردار ڪري شمار ۾ آڻيبون هيءَ آهي آها ڳالهہ، جنهن سان هڪڙو و جملو ڪٽي، پليجي صاحب پنهنجن پوئلڳن پنهنجي گروهـي ۽ نفاقي پوئلڳيءَ ۾ سو رکڻ جي ڪوشش ڪئي آهي تہ سنڌ ۾ سڄو 'عوام دوست' فقط پليجو آهي. سيد صاحب "دبيـل ۽ ڏڪيل لفظن ۾ ڪڏهـن سڌي ڪڏهن اڻ سڌي نموني سان عوام لاءِ نفر ڌڪار ۽ خوف جو اظهار ڪيو آهي!" تنهنڪ سيد صاحب کـي سنڌ دوست ۽ عـوام دو سمجهڻ سنڌ دشمني ۽ عوام دشمني آهـي. سنڌي شاگردن، اديبن، هارين ۽ مزدورو! ا هاڻي سڄي پچي عوام دوست پليجي صاحب پنيان هلو تہ جيئن هو اوهان کي ساڻ ک پنهنجن سنڌ جي سچن پچن خيرخواهن ۽ دوست عوامـي حڪمران سرپرستن وٽ سر ٿي سگهي! پليجي صاحب جي دليل بازيءَ لنڙ اِتي اچي، ڏور، چنائي، هوا ۾ آلوپ ويو. تفو بر تو اي چرخ گردون تفو!

خادم لاکير

جي توکي سچ چوان

ڪجهه وقت ڪانوني مسلسل رسول بخش پليجي ۽ سندس نام ڪٺي اصلي گيهه مان تيار يل قومي مجاهدن ۽ سوشلسٽن طرفان پنهنجي رسالي ۾ لاڳاپا لاهي سنڌ جي بي لوث خادم، گهڻگهري ۽ قابل احترام هستي محترم جي-ايم- سيد خلاف زهر افشاني ڪرڻ شروع ڪئي آهي ۽ هو سلسلو اڃان جاري آهي. انهي سلسلي ۾ هڪ قومي ڪارڪن مسٽر الهبچائي مرٽـاس، جنهن کي سندن قربت سـان ڪي ڪٽا حاصل ٿيا هئا، سندن دوغلي پاليسيءَ، ابن الوقتيءَ، موقعي پرستيءَ ۽ سياسي ڏيوالٽي متعلق خيال آرائي ڪندي ڪي حقيقتون بيان ڪيون هيون. انهي خط کي سبب بنائيندي، سينهن وانگي پنهنجي ڪاراڻ لڪائيندي، پنهنجي عيبن ثوابـن جي چارج شيٽ جي وضاحت ڪرڻ جي بجاءِ، يڪدم بنان ڪنهن سبب جي جناب سيد خلاف الزامن بهتانن، جعلسازين ۽ تهمتن جي بوڇاڙ شروع ڪئي ويئي. انهي ڪارخيز ۽ سنڌ وطن جي خدمت جـو سهرو سر تي ٻڌندي پليجي فرضي نالن سان پنا ڪارا ڪري پنهنجي عقل ۽ ڄاڻ جا جوهر جرڪائڻ شروع ڪيا آهن. هيستائين الهه بخش، غفار ۽ نذر قيصراڻي وغيره وغيره جي نالن سان محترم سيد خلاف لاف گزافون ٿي چڪيون آهن ۽ نـه ڄاڻي پليجو پنهنجي پراڻي ڪوڙه جهڙي عادتن مطابق اڃان گهٽا نـالا بدلائي سنڌڙيءَ جـي سپاهين خلاف زهـر اوڳاڙيندو رهندو.

بهرحال رسالي تحريڪ طرفان انهي ڪڏي ڪم تي پڙهندڙن وڏان ڪيس جيڪي مبارڪون مليون آهن سي سندس سڌاري لاءِ ڪافي هجڻ گهرجن پر اسان ڏسون پيا ته هي ويچارا پنهنجي عادت کـان مجبور آهن ۽ عظيم ليڊريءَ جي ايڏي مڏ اٽن جو الف ٿيندي ٻ سير نٽا ڪن.

محترم سيد خلاف ڪڙي ڪيل هن محاذ جي مقصدن ۽ مطلبن کي سڀ سوچيندڙ ذهن سمجهڻ کان قاصر آهن ته آخر هي ڇا ٿي رهيو آهي. هرڪو ماڻهو، جنهنکي پنهنجي وطن سان محبت آهي ۽ جيڪو ٿورڙي حد تائين ٻ سنڌ جي حالت زاز کان واقف آهي، سو سوچي ٿـو ته هن وقت جڏهن ته سنڌ مسئلن ۽ مشڪلاتن جي چار ۾ گرفتار آهي تـه قومي جدوجهد جي بي لوث سپاهين تي نڪته چيني ڪري عوام ۾ انتشار، ڏڦير، ويـڙه ۽ مايوسي پيدا ڪرڻ ۾ ڪهڙي عقلمندي آهي. موجوده وقت سنڌ جنهن نازڪ صورتحال سان دوچار آهي شايد ئي دنيا جي ڪا قـوم اهڙي مشڪل دور مان لنگهي هوندي، اهڙي حالت ۾ جڏهن ته ساري سنڌ غير سنڌين جي چنبن ۾ گرفتار آهي، پنجابي

پناهگير ٽوروئن جا ٽولا دنيا جي سيني ڪنڊن مان ڏڪا ڪائي لوڏبا ڪٽبا سنڌ تي نازل ٿي رهيا آهن. جڏهن ته سنڌ جي آدمشماريءَ جو توازن ڏينهن ٻه ڏينهن بگڙندو پيو وڃي، جڏهن ته پنجابي پناهگير استحصالين جي محافظ فوج سنگينيون تاڻيو بيٺي آهي، جڏهن ته بنگال جي مظلوم انسانن سان قهر ۽ بغداد ڪندڙ بهارين جا الشمس ۽ البدر وارا سورما سنڌ تي مڙهجي ويا آهن، ته پوءِ اهڙي نازڪ صورتحال ۾ سنڌ جي عظيم تر مفاد خاطر سنڌين جي عظيم تر اتحاد لاءِ ڪوششون ٿيڻ گهرجن يا سنڌ جي سچي، بي غرض، بي لوث ۽ جان نثار سپاهي محترم سيد ۽ سندس ساٿين خلاف محاذ آرائي ڪئي وڃي. سنڌ جو عوام سوچي ٿو ته، هي نظرياتي بحث، هيءَ تنقيد، هيءَ نڪته چيني انهن گروهن خلاف ڇو نٿي کلي عام ڪئي وڃي جيڪي پنجابي پناهگير ٽوروئن جا نظرياتي ۽ عملي محافظ آهن. جنجون واڳڙيون ۽ جنجا پلٽا ساڳين سرن ۾ آهن.

بلوچستان جي عوام سان ٿيندڙ نسورن ناحقن تي ڇو نٿو احتجاج ڪيو وڃي؟ انهي پارٽيءَ انجي سنڌ دشمن پاليسين تي ڇو نٿي ڀرپور تنقيد ڪئي وڃي جيڪا سنڌي زبان جي قومي حيثيت کي تسليم ڪرڻ لاءِ تيار نه آهي؟ انهن ماڻهن ۽ اڳواڻن جا ڇو نٿا پول پڌرا ڪيا وڃن جيڪي جيئي سنڌ چوندي به لڄ ٿا محسوس ڪن؟ انهن خلاف ڇو نٿي محاذ آرائي شروع ڪئي وڃي جيڪي سوشلزم جي نالي تي فاشزم قائم ڪيو ويٺا آهن؟ انهن خلاف ڇو نٿو آواز اٿاريو وڃي جيڪي بنگال مان لکها بهاري گهرائي سنڌ ۾ آباد ڪري رهيا آهن؟ انهن جي سياست جي ڪل ڇو نٿي لاٿي وڃي جن وٽ سڀ سنڌ جا ملوڪ وڏيرا ويٺا آهن؟ انهن جا وڪا ڇو نٿا پڌرا ڪيا وڃن جيڪي مسڪين عوام جي ڪمائي سياسي رشوتن ۽ عياشين تي خرچ ڪري قومي خزاني جو ڏيوالو ڪڍي رهيا آهن؟

يقيناً سوچيندڙ ذهن لاءِ اهي سوال بيچيني جو باعث آهن. انهي ڪري جيڪڏهن ڪ... اهو نتيجو ڪڍي ته سياويڪ آهي ته تحريڪ... وارا سازش تحت انهيءَ مهم سان ڀنو فائد... حاصل ڪرڻ گهرن ٿا. هڪ طرف هو سيد ڪ... نڪته چيني جو نشانو بنائي سرڪار نامدار ڪا... داد تحسين حاصل ڪري چڙواڳيءَ جي ڀرمن... وٺي ملڪ پيلڻ گهرن ٿا ۽ ٻئي طرف سيد ج... سياسي اثر ختم ڪري انجي خال کي پليجي... جي شخصيت سان پر ڪرڻ گهرن ٿا، جيڪ... خام خيالي ۽ اجائي هوس گيري آهي.

ڪنهن به قائد، ليڪ ۽ ماڻهوءَ جو اسي... ٻن ڪتابڙن لکڻ يا رسالي جي ڇپڻيءَ تي عظي... دانشور ۽ ڏاهو لکڻ سان نه ٿيندو آهي. اه... عمل ٿي آهي جيڪو ماڻهوءَ جو اسيج ٺاهي ٿو... انهيءَ ڪري پليجي ۽ سندس چند چنڊالن طرفا... محترم جي. ايم. سيد خلاف ٻه ٽي ليک لکي... رسول بخش متعلق ٻه ڪوڙا سوڙا لقب ۽ واقع... ٿا هي عظيم ليڊر بنائڻ جي ڪوشش ذهني... پسماندگي ۽ ڏيوالپڻي کان سواءِ بيو ڪجھ... به نه آهي. سيد سنڌ ۽ سنڌ جي ماڻهوءَ سا... پنهنجي محبت ۽ وفادارين کي هر مشڪل... مرحلي تي ڪمال مردانگي ۽ بهادري سان ثابت... ڪري پنهنجي ذات کي سنڌ ۾ سمائي ڇڏيو... آهي. جديد تاريخ جو هي مثال دنيا جي قوم... لاءِ مشعل راه آهي. ڀلا ڪهڙو وقت، ڪهڙ... مرحلو ۽ ڪهڙو ٽاڻو آهي جڏهن سيد سنڌ لا... نثار ٿيڻ کان ٽريو آهي؟

ايوب جي آمريت هجي يا يحيٰ جو فوجي...

راج يا قائد عوام جو راج... ڪوبه حاڪم، آمر
۽ ڪوبه لانگ بوٽ سيد جي دل ۾ سنڌ لاءِ
شڪ جو ذرو بہ پيدا نہ ڪري سگهيو آهي.
لالچون، لوڀ، سياسي رشوتون ۽ جيل جون
اونداهيون ڪوٺڙيون ۽ نظربنديون سيد جي
هماليہ جيڏي عزم کي هڪ گهڙي لاءِ بہ لوڏي
نہ سگهيون آهن. ورنہ هن ملڪ جي سياست ۾
ڇا ڇا نہ وڪيو آهي! ماڻهو وڪيو آهي، ماڻهوءَ
جو ضمير وڪيو آهي. شاعر وڪيو آهي، شاعر
جو آواز وڪيو آهي. سياستدان وڪيو آهي ۽
سياست جو نظريو نيلام ٿيو آهي. هن ملڪ ۾
ڪهڙي پيشاني آهي جيڪا اقتدار جي چائنٽ
تي سجده ريز نہ ٿي آهي. اهي ڪهڙا هٿ آهن
جيڪي بادشاهي برقرار رکڻ لاءِ دعائن واسطي
ايا نہ ٿيا آهن.

خود پليجو جيڪو پاڻکي پيو مائو ۽ وڏو
مدبر ۽ اصول پرست سڏائي ٿو سو بہ بارها اها
چائنٽ چمي روزانو ويهي رسالي جي ڊڪليريشن،
ڏوڪڙ ۽ دعائون حاصل ڪري چڪو آهي.
عجب آهي تہ اهو ماڻهو ٿو سيد خلاف
زبان دراز ٿئي. عجب آهي تہ اهو ماڻهو، جيڪو
جشن آئين جي تقريب ۾ شريڪ ٿي سرڪار
سان ٻانهن ٻيلي ٿيڻ جو عقد ٿو ڪري سو ٿو
فتوى ڏئي تہ سيد سنڌ لاءِ ڪجهہ بہ نہ ڪيو
آهي. سنڌ جو سچو خيرخواه آئون ئي آهيان
۽ بس.

ويچاري حفيظ قريشيءَ، جيڪو پليجي واري
عوامي تحريڪ جو چيئرمن آهي، سچ ڳالهائيندي
ذاتي معلومات جي بنياد تي نيٺ چئي ڏنو تہ...

"عجيب آهي سنڌ جي اتحاد ۽ ٻڌيءَ
جي ڳالهہ پليجو ٿو ڪري، جنهن جي
اکيان قاسم پٽر ۽ فاضل راهو کان
سواءِ ٻيا سڀ نقلي آهن."

امان حفيظ صاحب جي اطلاع لاءِ هي بہ عرض
ڪري ڇڏيون تہ پليجي جي اکيان اهي ٻئي
اصلي انهيءَ ڪري آهن جو اهي بي زبان ڳگدام
ڪڇن پڇن ڪجهہ بہ ڪونہ، رکو پليجي جي
هر ڳالهہ تي ڪنڌ ڌوڻين.

انجي مقابلي ۾ محترم حفيظ قريشيءَ هڪ
ڀيرو جناب جي-ايم-سيد کي خراج عقيدت
پيش ڪندي پرسوز لفظن ۾ چيو هو:

سيد تون مسيح آهين.
جڏهن بہ سنڌ تي ڏکيو ڏينهن آيو
آهي تہ تون ئي سڄي قوم جو ڪفارو
ادا ڪندي صليب تي چڙهيو آهين.
سيد تون ئي خليل آهين.
تون ئي هر دور ۾ نمرود جي باهي
جو سينگار ٿيندو آهين.
سيد تون حسين آهين...
تون ئي سچ لاءِ سينو ساهيندو آهين...
سيد تون عظيم آهين.
سيد سلام آهي توتي.

حفيظ قريشيءَ جهڙي مدبر جو هي خراج تحسين
سيد لاءِ انهيءَ ڪري نہ آهي تہ هو سيد آهي
بلڪ انهيءَ ڪري تہ سيد جون سنڌ سان نسبتون
۽ وفاداريون غير مشڪوڪ آهن.

تحريڪ ۾ ڇپيل خط ۾ الهہ بخش نالي
هڪڙو ابوجهہ لکي ٿو تہ سيد سنڌ جي قومي
جدوجهد ۾ پناهگير ۽ پنجابي پرمارن کان بہ
وڏي رڪاوٽ آهي. انهيءَ ڪري اها رڪاوٽ
پهرين هٽڻ گهرجي.

ويچاري الهہ بخش سمجهيو ئي نہ آهي،
انهيءَ ڪري ڳالهہ ابتي لکي ويٺو آهي. شايد
پليجي جا ڏس هوندائي اونڌا آهن.

سيد واقعي وڏي...وڏي ۽ تمام وڏي
رڪاوٽ آهي...
پنجابي ۽ پناهگير پرمارن جي راهه ۾.
پنجابي ۽ پناهگيرن جي دلالــن جي
رستي ۾.
هر غير سنڌيءَ جي سنڌ دشمني جي
راهه ۾.
سيد واقعي رڪاوٽ آهي...
سنڌيــن کي تباهه ڪندڙ سيلاب جي
راهه ۾.
سنڌيــن کي اجاڙيندڙ طوفــانــن جي
راهه ۾.
سنڌ ڌرتيءَ کي لٽيندڙ لٽيرن جي قافلن
۽ [illegible] جي راهه ۾.
الهه بخش [illegible] جا [illegible] ته
سيد پهريون [illegible] مان [illegible] جي...
اهي جيڪي [illegible] کي [illegible] جو [illegible]
سمجهي [illegible] ڪرڻ چاهين ٿا.
اهي جيڪي پنهنجا نيش سنڌين جي
ماس ۾ کوڙيو ويٺا آهن.
اهي جيڪي سنڌ کي اڪيلو، نڌڻڪو
۽ لاوارث ڪري رولڻ گهرن ٿا.
اهي جيڪي سنڌ ۾ پنجابي پناهگير
راڄ قائم رکي سنڌ کي مستقل پيٽڪ
بنائڻ گهرن ٿا.
اهي جيڪي ولي پائي جي نمڪ جو
حق ادا ڪري سنڌ کي تينوال ڪرڻ
گهرن ٿا.
اهي جيڪي نظريه پاڪستان جا نعرا
هڻي مظلوم قومن [illegible] جو حق
کسڻ گهرن ٿا.
اهي جيڪي [illegible] رنگين
واتيون [illegible] پرماريت

جون جڙون مضبوط ڪرڻ گهرن ٿا.
اهي سڀ چاهين ٿا ته جي-ايم-سيد پهرين
راهه تــان هٽڻ گهرجي... ۽ پليجي جــو سا
الهه بخش ۾. تحريڪ رسالو بہ ائين چاهي ٿ
ته جماعت اسلامي جو رهبر ڊائجسٽ ۽ ليل ونهار ۾! !
”واقعي اکين وارن لاءِ عبرت آهي.“
اسان هيٺ تفصيل سان غفار قاضي ۽ نڌ
قيصراڻي عرف رسول بخش پليجي جي گوهر افشان
جو جواب ڏيندي سندس سائين کي سڌي را
ولــڻ ۽ پليجي جي ڪيني پــرور شخصيت
ڪوڙه واري سياست ڪــان دامــن بچائڻ
جي اپيل ڪريون ٿا. اميد ته هي ٽڪيل دوست
راهه- راست تي اچي ويندا. جيڪڏهن اڄ نہ آ
ته سياڻي خود سندن اکين تي انهي هٿ ٺوڪي
ڏاهي جا پول پڌرا ٿي پوندا.
(۱) نمبر پهرين ڳالهه تہ غفار قاضي
الهه بچائي مرڻاس کي ڏوراپو ڏيندي لکيو آه
ته جي-ايم-سيد جو احترام سيد هجڻ جي حيثيت
سان ڪيو وڃي ٿو ۽ مرڻاس جي ذهن تي پيري
مريديءَ جو اثر آهي.
غفار قاضي ۽ سندس سائين کي ڄاڻڻ گهرجي
ته محترم جي-ايم-سيد پنهنجن ترقي پسندان
خيالن جي ڪري سچي سنڌ تہ ڇا پــر پوري
نندي کنڊ ۾ ڄاتو ۽ سڃاتو وڃي ٿو. نہ هو
پاڻ کي ڪڏهن پير بنايو آهي ۽ نہ مريدن
تعويذ ترڙا ڪري خدا جي خلق کي ڦريو اٿس
ها...باقي سندس هڪ ڏوهه آهي...اهو هي
قدرتا هي هڪ سيد گهراڻي ۾ پيدا ٿيو آهي
هڪ درگاهه جو سجاده نشين آهي. سن ۽ انه
آس پاس جا سڀئي ماڻهو ذاتي طرح انهي ڳالهه
جا واقف آهن تہ محترم جي-ايم-سيد ڪهڙ
پيري مريدي ڪري رهيو آهي. بــاقي رهيو ه
سوال ته غفار قاضي ۽ رسول بخش پليجي ڪ

حترم جي-ايم جي سيد هجڻ تي ئي چڙ آهي ۽ پوءِ انجو ڪوبہ علاج ڪونهي.

دنيا ڄاڻي ٿي تہ جي-ايم-سيد هڪڙي رگاه جي آبائي جانشين هجڻ جي باوجود پيري ريـدي جـي منڍ ۾ مذهبي ڪٽرپڻي خلاف ظرياتي ۽ عملي جدوجهد ڪئي آهي. سندس ڪتاب "جيئن ڏٺو آهي مون" انجو واضح مثال هي. مذهب جي تاريخ ۽ ملان جي هٺ ٺوڪئي ذهبي تعبير تي شاه لطيف، سچل، سامي، بيدل غيره جو ڪجهہ شعر ۾ چيو سو سيد نثر ۾ فصيل سان بيان ڪري ڇڏيو آهي. اها جرئت جي-ايم-سيد ڪئي آهي ۽ بس.

هتي هيءَ ڳالهہ بہ قابل ذڪر آهي تہ ليجي جا پڙهايل طوطا سيد جي گناهن ۾ هي گناه بہ ڳڻائيندا آهن تہ هن مٿياري ساداتن جي بماعت ٺاهي هئي. انهي الزام مان ئي پليجي ارٽيءَ جي ذهنيت جو اندازو لڳائي سگهجي ٿو. ٽياري ساداتن جي جماعت هڪ سماجي تنظيم ئي، جنهن جو پروگرام معاشرتي تعاون جـي صول تي ٻڌل هو جنهن مان ڪنهن کي بہ ڪو نقصان نـٿي رسيو. اڄڪلهہ تہ اهڙيون بماعتون عام آهن. بهرحال اهـو الزام ثـابت ڪري ٿو تہ هن ويچارن کي سڙيئي سيد صاحب خلاف زهر اوڳاري پنهنجي آقائن کي خـوش ڪرڻو ۽ شاباس وٺڻي آهي.

(٢) بِي هنڌ غفار قاضي لکي ٿـو تہ، 'سيد لاءِ سڀني سنڌيـن جـي دلين ۾ عـزت هي پر سيد غلطيون ڪيون آهن، مثلاً مسجد نزل گاه وارو معاملو ۽ کهڙي راشدي کي ڪٽڻ جو فيصلو."

اول تہ قاضيءَ کي سوچڻ گهرجي تہ سڀني سنڌين جي دلين ۾ سيد لاءِ عزت ڇو آهي؟ ڇا انهي ڪري تہ هو سيد آهي؟ يـا انهي ڪري تہ سنڌ لاءِ سندس جاکوڙ، جدوجهد، محنت ۽ قرباني بي مثال آهي. جيڪڏهن ٻي نمبر ڳالهہ درست آهي تہ پوءِ سيد خلاف نظرياتي بحث جي بهاني محاذ آرائي ڇـو؟ سيد کي اول راه مان هٽائڻ جي خواهش ڇا جي لاءِ؟ سيد جي ماضيءَ جي غلطي جنهن جو هن خود اعتراف ڪيو آهي تنهن کي تيليءَ مان ٿنڀ بنائڻ ۾ ڪهڙي نيڪ نيتي آهي؟ جڏهن چيو وڃي ٿـو تہ تنقيد انهي خيال کان ڪئي وڃي ٿي تہ غلطين جي اصلاح ٿئي تہ پوءِ وري انهي غلطيءَ تي تنقيد ڇو ڪئي وڃي ٿي جنهن جو اڳ ۾ اعتراف ٿي چڪو آهي ۽ عملي طرح انجو ڪفارو بہ ادا ڪيو ويو آهي. انهي جي باوجود بنان ڪنهن سبب جي خوامخواه بار بار ساڳين ڳالهين کي دهرائڻ جو مقصد نظرياتي ڇنڊڇاڻ نہ پر جائز ناجائز نموني سيد کي لوڙهڻ، سنڌين ۾ قـوت وجهڻي ۽ پنهنجن ذاتي خـواهشن کي پـورو ڪرڻو آهي. بـاقي رهيو کهڙي راشديءَ جـو سوال تہ اول اسان پليجي ۽ سندس ساٿين کان پڇون ٿـا تہ موجوده وقت راشدي ڪنهن جو منظور نظر آهي؟ توهـان اهڙي غـدار خلاف پنهنجي رسالي جا گهڻا پنا ڪارا ڪيا آهـن. اسانجي اطلاع مطابق توهان تہ پني جي ڪوٺا ۽ اشتهار لاءِ بارها سندس در بہ پيٽي آيا آهيو. ڇا هينئر راشدي غدار نہ آهي؟ ڇا هينئر راشدي کي هنج ۾ ويهارينداڙ پنو صاحب غدارن جو ساٿي نہ آهي؟ ڪجهہ انهي معاملي تي بہ تہ لکو. ڪو احتجاج ڪريو ۽ ڪو هارڻ هاريو تہ خلق کي خبر پوي. هن سلسلي ۾ ٻي ڳالهہ جيڪا بنهہ اهم آهي سا هيءَ تہ جڏهن سيد کهڙي ۽ راشدي کي ڪنيو تہ ڪراچي واري متحده

محاذ جي ميٽنگ ۾ رسول بخش پليجي خود
سيد جي انهيءَ قدم کي صحيح قرار ڏيندي
ڪن نوجوانن کي تاپر ۾ آڻڻ جي ڪوشش
ڪئي هئي ته سيد اسانجو ليڊر آهي ۽ ليڊر کي
سياسي حڪمت عملي کي استعمال ۾ آڻڻ جو
حق آهي انهي ڪري هن موقعي تي اسانکي
اهو فيصلو قبول ڪرڻ گهرجي. انهي لاءِ يوسف
لغاري، شوڪت سنڌي ۽ ٻيا ڪيترا نوجوان
شاهد آهن. پليجي کي کهڙي ۽ راشدي جو
سور تڏهن جاڳيو جڏهن هن کي محاذ جو
ڪوبہ اهم عهدو نہ ملي سگهيو، جنهن جي هن
کي سخت تانگ ۽ طلب هئي. ڇا اها بہ ڪا
اصول پرستي ۽ حب الوطني آهي؟

سياست ۾ ڪن نازڪ موقعن تي جذباتيت
جي بجاءِ صحيح سوچ، سنجيدگي ۽ سائنسي
فڪر جي ضرورت هوندي آهي. هر معاملي تي
جذبو ۽ جولان بہ ڪونہ ٿو ٺهي. سيد متحده محاذ
جي انهي ميٽنگ ۾ ٽي ڳالهيون پيش ڪيون.

١- هڪ تہ مون ۾ اعتماد رکندي فيصلي
جو حق ڏيو.

٢- ٻيو تہ ڇهن مهينن تائين منهنجي
فيصلي جي نفعن ۽ نقصانن کي پرکڻ ڏيو ۽
پوءِ ڪو فيصلو ڪريو.

٣- ٽيون تہ محاذ جي صدارت توهان
پاڻ سنڀاليو.

اهي ٽيئي تجويزون ڪنهن سنجيده سوچ
۽ فيصلي جي بجاءِ نوجوانن جي جذباتيت جون
شڪار ٿي ويون ۽ جن کي بعد ۾ پليجي پارن
ذاتي مفادن جي بنياد تي استعمال ڪيو. بهرحال
اها ڳالهہ بہ گذري ويئي. مٿو ڀر ۽ پنجي
هيٺر ٻيو. عجيب منطق آهي.

(٣) قاضي صاحب پليجي جي مڏ ۾ سڏ
ملائيندي سيد صاحب جي سياست کي وڏيرڪ
سياست جو طعنو ڏئي ٿو. عام طرح اهو اصول
رهندو پي آيو آهي تہ هڪ سياسي گروه ٻ
کي ڪٽڻ لاءِ ان تي جابجا الزام مڙهي ان
جي پوزيشن کي بگاڙيندو آهي. انهي قسم جي
موقعي پرستانہ سياست ۾ شرافت، اخلاق، اصول
۽ اعليٰ ظرفي جو ڪوبہ سنڌو سيڙو نہ رکي
ويندو آهي. اسانجي ملڪ ۾ هن پوري ننڍي
کنڊ ۾ چين نواز اشتراڪين هميشه مظلوم قوم
جي جدوجهد ۾ مصروف ڪارڪنن تي سرمايدار
۽ وڏيرن جي ايجنٽ هئڻ جا بهتان مڙهي قومي
جدوجهد کي اڻ سڌي طرح تارپيڊو ڪرڻ جي
ڪوشش ڪئي آهي.

سيد خلاف هلايل مهم بہ بلڪل انهي
قسم جي آهي جيڪا پاشاني گروپ طرفان بنگال
۾ مجيب خلاف هلائي ويئي هئي تہ مجيب
سرمايدارن جو ايجنٽ ۽ سامراجين جو پٺو آهي
مجيب بنگالي عوام جو خيرخواه نہ آهي ڇاڪا
تہ هو چند بنگالي سرمايدارن ۽ وچئين طبق
جي ڳالهہ ڪري ٿو. پر دنيا ڏٺو تہ ڦاسيءَ جي
تختي تي بہ مجيب بنگال جي وفاداري کي
مٽيو. عوامي ليگ پنهنجن لکها جان نثار ڪارڪن
کي قربان ڪري ميدان کٽيو. انجي بجاءِ پاشاني
گروپ رڳو ساحل کان تلاطم جو تماشو ڪند
رهيو. وڏي ڳالهہ تہ پاشاني بنگال مان ڀڄي
پناه هندستان ۾ ورتي جنهن کي هو سدائين
گاريون ڏيندو هو. سندس آقا ۽ مربي چين بنگالي
قوم جي ٽيهہ لک مظلوم انسانن جي عام ڪوس تي
هڪ حرف بہ واتان نہ ڪڍيو ۽ اُلٽو بنگلاديش
جي اقوام متحده ۾ داخلا کي روڪيندو رهيو
اج بہ جڏهن سڄي دنيا بنگلاديش کي تسلي
ڪري چڪي آهي تہ چين ساڳئي هير تي بيٺو آهي

گولين جي بوڇاڙ، بارود جي آڳ، سنگينن
ي نوڪن تي ڪڏندي، مرندي ماريندي آزادي
ي جدوجهد ۾ مصروف سپاهين جي مقابلي ۾
وجي آسريت جو ساٿ ڏيئي پنهنجي نظرياتي
يوالپڻي جوثبوت ڏنو آهي. چوندا آهن ته جي گرو
نگ ٽيڙيندو ته چيلن جا ٽپڙ اڳ ۾ ئي ٽيشڻ
ي هوندا. هتي جي پليجي ٽائيپ مائو پرستن
جو به ساڳيو ئي ڪردار آهي. چاڪاڻ ته ڏور
اڳي آهي رڳو پتلين جو فرق آهي.

سيد پنهنجين لکڻين ۽ تقريرن ۾ سنڌ جي
ڏيري کي هميشه بزدل، ابن الوقت ۽ مفاد پرست
رار ڏنو آهي. اهو ئي سبب آهي جو نوجوان
نقلابي ئي هميشه سيد جا ساٿي رهيا آهن. سيد
جون پاليسيون هميشه سماجوادي رهيون آهن.
سنڌ مان جاگيرداريءَ جي لعنت کي ختم ڪرائڻ
، سيد جو وڏو هٿ رهيو آهي. سنڌ ۾ هاريءَ
ڪميٽيءَ جو بنياد وجهي هارين ۾ طبقاتي شعور
يدار ڪرڻ ۾ سيد جو اهم ڪردار آهي. هاري
ڪميٽيءَ جون ڪيتريون ميٽنگون سيد جي بنگلي
ي ٿيون آهن. پراڻا هاري ورڪر انجا گواه آهن.

سيد صاحب سنڌ جي... وڏيري ڪلاس لاءِ
ڄ کان سورهن سال اڳ چيو هو:

"سنڌ جي سمورين مصيبتن ۽
مشڪلاتن جي ذميداري سنڌ جي
وڏيري، عملدار، پير، ملان ۽ وڏي
واپاريءَ تي آهي، جن شخصي اختلافن
۽ ذاتي غرضن سبب بي غيرتيءَ ۽
بزدليءَ کان سنڌ جي حقن کي پاڻ
پائمال ڪيو آهي ۽ ٻين کي ڪرڻ
ڏنو آهي."

(موجوده سياسي مسئلا ۱۱۳ جي. ايم. سيد)

ماڳيءَ ڪتاب ۾ لکي ٿو ته هڪ دفعو مون
پنهنجن هارين کي چيو:

"اوهان ٻني سڌارڻ جي ڪوشش
ڪريو، اسان جنهن سرشتي کي آڻڻ
جي ڪوشش ڪري رهيا آهيون، ان
مطابق زميندارپون ختم ٿي، هارين ۾
ورهائبيون. ان زمين جا مالڪ انشاالله
اوهين ٿيڻ وارا آهيو."

ازانسواءِ سيد پنهن جي پوري سياسي زندگيءَ
۾ هميشه ڪاٻي ڌر جي سوشلسٽ پارٽين جو
حامي ۽ ساٿي رهيو آهي ۽ اڄ به آهي.

فرق صرف هي آهي ته سنڌ جي قومي استحصال،
ڌارين جي سنڌ ۾ تيزرفتار آبادڪاري ۽ سنڌ
جي پيداواري ذريعن تي غيرسنڌين جي ڇائنجي
وڃڻ ڪري سنڌ جي آدمشماري ۽ سنڌين جي
اقتصادي ۽ سياسي طاقت جي جيڪا غيرمتوازن
حيثيت ۽ نازڪ حالت پيدا ٿي پئي آهي تنهن
۾ علاج جي ڊگهي عمل جي بجاءِ ترت ۽ وقتائتي
اقدام جي ضرورت آهي ورنه خطرو اهو آهي ته
مريض پورو نه ٿي وڃي. انهي ڪري اهڙي نازڪ
صورتحال ۾ جڏهن سنڌ دشمن جي گهيري ۾
آهي ۽ گهيرو ڏينهن به ڏينهن تنگ ٿيندو پيو
وڃي ته قوم جي عظيم تر مفاد خاطر حالتن سان
نهڪندڙ موقعي ۽ مهل جي حڪمت عملي
اختيار ڪرڻ گهرجي ته جيئن سنڌي قوم ديو
پيڪر دشمن کي دفع ڪري سگهي. انهيءَ
ڪري عارضي طرح اها لائين وٺي پوندي ته،
سنڌي قوم جي سڀني طبقن، گروهن ۽ فردن جو
اتحاد قائم ڪجي ته جيئن پنهنجون صفون به
مضبوط هجن ۽ ڌارين تي به دهشت ويهاري
سگهجي. هن موقعي تي اهڙي نازڪ صورتحال
۾ طبقاتي تضادن کي تيز ڪرڻ جي پاليسي
خانه جنگي جي باهه کي ڀڙڪائيندي جنهن جي

نتيجي ۾ پناهگير پنجابي پرمارن جي پيگهي مچندي ۽ هو آساني سان پنهنجا پير پختا ڪري جاوا ڪري سگهندا.

عوامي تحريڪ وارن جو هي نقط نظر تہ پهرين پنهنجن سان جنگ جوئيجي ۽ پوءِ ڌارين سان، ائين آهي جيئن پهرين پنهنجي سسي ڪپجي ۽ پوءِ دشمن جي.

جنگ جي صورتحال ۾ پهرين دشمن سان ئي ۽ هٿ ڪيا آهن ۽ پوءِ اندروني خلفشارن ڪي سنهن ڏنو آهي. جيڪي گروه انهي موقعي تي دشمن جي لشڪر ۾ ملي ويندا آهن سي ۽ ساڳئي نموني جا دشمن تصور ڪيا ويندا آهن.

سيد انهي مقصد جيحصول لاءِ سنڌي قوم جي عظيم تر اتحاد جو حامي آهي. سنڌي قوم جو اهو عظيم تر اتحاد طبقاتي چڪتاڻ سان نہ پر ڌارين کان آزاد جمهوري نظام جي بنيادي اصول تي قائم ٿي سگهي ٿو.

جيڪڏهن سيد چوي ٿو تہ پهرين ڌارين سان جنگ جوئٽي آهي تہ پليجيجي خيال مطابق سيد وڏيرڪي سياست ڪري ٿو. پلا پليجو يا پليجي جو ڪو پالتو طوطو ٻڌائيندو تہ چين جي جپاني استعماريت کان نجات جي جنگ ۾ رڳو مائو هو يا ڪومنتوانگ بہ هو ۽ اهڙا پيا گروهہ بہ هئا؟

ڇا اها حقيقت نہ آهي تہ جپان خلاف جنگ ۾ مائو ۽ چيانگ ڪائي شيڪ جو اتحاد ٿيو هو؟

ڇا توهان مائوزي تنگ جي سليڪٽيڊ ورڪس جي ٽي جلد جي صفحي ۳۱ تي شينسي ڪاسنو نگسيا بارڊر ريجن جي اسيمبلي ميمبرن آڏو ڪيل تقرير پڙهي آهي؟

يقيناً توهان اها تقرير نہ پڙهي هوندي ۽ جي پڙهي هوندي تہ ان تقرير ڪي قرآن ڪريم جي ڪنهن آيت جيئن منسوخ ڪري ڇڏيو هوند جڳو جي اوهان پڙهڻ جي زحمت نتا ڪر تہ اسان ٿا ان مان اوهانکي ڪي ٽڪرا پڙهايون پڙهو، سوچيو ۽ پوءِ مائو لاءِ بہ چئو تہ هن ج سياست بہ وڏيرڪي آهي.

مائوزي تنگ اسيمبلي ميمبرن کي خطاب ڪندي چوي ٿو ـــ

"محترم ميمبرو ۽ ڪامريڊو- اڄوڪ اجلاس وڏي اهميت وارو آهي. هن اسيمبل جي گڏجاڻي جو هڪ ئي مقصد آهي تہ جپان استعماريت جو انت آندو وڃي ۽ چين جي تعم نئين جمهوريت جي خطوط تي ڪئي وڃي. ا **جي چين ۾ سواءِ انهي جي ٻيو ڪو مسئلو ڪونهي. ڇاڪاڻ تہ هينئر اسا جا مکيہ دشمن اسان جا پنهنجا نہ . جپاني- جرمن ۽ اٽلي جا فاشست آ.**

جپاني استعماري قوت چين کي غلام بنائ لاءِ پنهن جا چنبا اسان ڏانهن وڌائي رهي آهي اهڙي موقعي تي چين جي ڪميونسٽ پارٽ ملڪ جي انهن مڙني طاقتن کي ميڙي متح ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهي آهي، جيڪ جپاني استعماريت جا مخالف آهن، تہ جيئ جپاني استعماريت جو خاتمو آڻي سگهجي.

گذريل چئن سالن کان ڪومنتانگ (يعني چيانگ ڪائي شيڪ واري وڏيرائي پارٽي) ۽ ڪميونسٽ پارٽي ٻين گروهن، جماعتن ۽ قوم سان گڏجي اها جنگ وڙهندي آئي آهي. اه جنگ ايستائين جاري رکڻي پوندي جيستائين اُن عوامي نقطن کي عملي جامو نہ پهراي ويو آهي."

انهي خطاب ۾ ڪامريڊ مائوزي تنگ وڏيڪ

ناحت سان فرمائي ٿو ـــ

"اسان ڇو نٿا چاهيون ته هن وقت وشلزم کي نافذ ڪيو وڃي؟

يقيناً انهيءَ ڳالهه جو احساس اٿئون تـه وشلزم هڪ اعليٰ نظام آهي ۽ ڪيتري عرصي ان روس ۾ مروج آهي. **پر موجوده وقت ين ۾ انجي لاءِ فضا سازگار نه آهي. يئڻ فقط ٽـن عوامي اصولـن کـي ملي جامو پهرائڻو آهي."**

ساڳئي خطاب ۾ مائوزي تنگ بچاءَ واري نگ جي دوران ٽيني طبقن جي مفاد تـي يار راءِ ڪندي چوي ٿو ـــ

"ڪميونسٽ پارٽيءَ جا اهي اصول ته هر ۽ هر ماڻهوءَ کي آواز اٿارڻ جو موقعو، ڳار ۽ کاڌو مهيا ڪيو ويندو، دراصل ٽن لابي عوامي اصولـن جي پٺڀرائي جـو ڇٽو يار آهن.

زراعتي معاملي ۾ هڪ طرف اسان خرچ ۽ افع ۾ ڪمي ڪري هارين کي مهيا ڪنداسين ٻئي طرف اهڙو انتظام ڪنداسين جو زميندار خوشحال رهي سگهن. مزدوري ۽ موڙي جي ۾ هڪ طرف اسان مزدورن سان تعاون ڪريون ٿا ته جيئن انهن کي روزگار مهيا ٿي گهي ته ٻي طرف ڪارخانن جي وڌاءَ تي زور يون ٿا ته جيئن سرمايدارن کي به فائدو ملي ي. اسانجي انهيءَ عمل جو واحد مقصد هي مي ته انهن ٽڙني قوتن کي جمع ڪيو وڃي ڪي جاپاني استعماريت ۽ ڦرلٽ جا دشمن جن."

ڇا ٿا فرمائين سوشلزم جي مسند قضا و قدر براجمان پليجي پارا فتويٰ باز سوشلسٽ ملان ي سڄي دنيا کـي ڪوڙو ۽ نقلي سمجهن ٿا،

ڇا مائو بـه انهن ڏينهن وڏيرڪي سياست جو شڪار هو؟ بهرحال قومي جنگين جي ساري تاريخ روشن آهي ته قومي آزادي واري جدوجهد ڪڏهن به هڪ طبقي جي مرهون منت نه رهي آهي. خود مائو به ساڳئي خطاب ۾ انهي حقيقت جو اعتراف ڪيو آهي.

ڀلا ڪنهن کي خبر ڪانهي ته هندستان جي انگريز سامراج کان آزادي رڳو ڪميونسٽ پارٽي يا رڳو هاري ۽ مزدور طبقي جي ڪوشش ۽ قربانين جو نتيجو نه آهي.

بنگلا ديش مان پنجابي پناهگير استعماريت جو خاتمو پاشاني جي ڳاڙهي ٽوپي ۽ گهيرائو جلائو جو نتيجو نـه آهي. بلڪ سڄي قوم جي هر طبقي جي عظيم تر اتحاد جو ڦل آهي.

اهڙيءَ ريت آفريڪي ملڪن مان برطانيه، بيلجم، پورچوگال ۽ فرانس جي تڏا ويڙ مقامي آبادين جي قومي ٻڌي جو نتيجو آهي نـه ڪ هڪ طبقي جي ٻڌي.

بهرحال اسان اميد ڪريون ٿا ته پليجو ۽ سندس ساٿي هنن نقطن کي هينئين سان هنڊائيندا ۽ ڀاڪي سوشلزم جو مجتهد سمجهڻ جي گهمنڊ کي پاسيرو رکندي ٿڌي دل و دماغ سان غور ڪندا.

(٣) غفار قاضي پنهنجي ساڳئي خط ۾ الهه بچائي مرڪـاس تي ٿيل ظلمن جي شڪايت کي بيجا سڏيندي ڪيس ٻڙڪ نه ٻاڦڻ جي تلقين ڪري ٿو.

قاضي غفار وارو نينهن نهائين وارو هوندو ته هوندو پر ويچارو مرڪاس ڪيئن گهوڙا نه ڪري ڇاڪاڻ ته هن کي بـه هنن همراهن ٻيڙي چاڙهي ڦرهو ڪڍيو. پليجي جي انتشار پسندانـه Anarchistic سوچ ۽ سياست سواءِ

تخريب، ڏڦيڙ ۽ فساد جي پيو ڪري ۽ چا ٿي سگهي. اجـا تازو مثال آهي ته مير پور ٻٺوري لڳ ٽن ذاتين يعني چانگن، مهاڻن ۽ سيالن کي ويڙهائي خون ڪرائي مسڪينن جا تڏا رلائي ڇڏيا اٿن. ويچارا مسڪين هاري سيال جيڪي لاڙڪاڻي کان لڏي اچي هتي آباد ٿيا هئا تن جي زمين تي قبضي ڪرائڻ لاءِ چانگن ۽ مهاڻن کي هشيون ڏيئي برغلائي اهڙو ممڻ مچارايائون جـو هڪ نوجوان سيال چوڪرو رستي هلندي قتل ڪيو ويـو ۽ پيو مرٽينگ حالت ۾ اسپتال داخل ٿيو. انهيءَ فساد جي نتيجي ۾ هڪ مسڪين هاريءَ جو گهر لٽجي ويو ۽ ٻيا جيلن جي نظر ٿي ويا. پٺي خاندان تباه ٿي ويـا. بهرحال تباه ٿيا ته ٻيا هنن جي گهران چا ويو. هي ته هاڻ پيٽا پئسا وٺي وڪالت ڪندا ۽ باقي رهيل ۾ ٿي ڦنڊرون وڪٽائي مسڪينن جو جهڳو جهڻ ڪندا.

انهيءَ ڪري هن گروه جو مسڪين مرٽاس جي مظلوميءَ تي رد جي عمل اظهار جو سوال ئي ڪونه ٿو پيدا ٿئي. پهلا سوال ته ڪيئن پيدا ٿئي. جن مرٽاس سان ويڙهن ڪرائي سي سنڌ جا ڏهيسر ۽ هنن جي چوڪري جا مربي ۽ ان داتا. پـهلا جن کان پنهي جون پرمٽون وٺيون تن سان ڪهڙا ليکا ڪيا. پرمٽ جي سلسلي ۾ مرٽاس جي اعتراض جي جواب ۾ غفار قاضيءَ جو هي چوڻ ته پرمٽ ورتي نه ڪهڙو نقصان ٿي پيو. بلڪل صحيح اسان ته چئون ٿي ڪونه ٿا ته توهان جـو ڪو نقصان ٿيو آهي. توهان جون ته ڏهه ئي آڱريون گيهه ۾ آهن . نقصان جيڪڏهن ڪو آهي تـ هن نڌڻڪي قوم جو آهي جنهن جي نالي بکيا وٺي توهان عيش اڏائيندا وتو. پرمٽ وٺڻ مان ٻي ڪا وڏي ڳالهه ته ڪانه ڪانهي. پر سوال رکيو هي آهي ته هن دور ۾ پنهي جي پرمٽ ۽ ڊڪلئريشن صـرف انهن کي ملن ٿـا سرڪار نامدار جا منظور نظر آهن. مخالف ته هڪڙو پنو به ڪونه ٿو ملي. هتي هي به قائم آهي ته آخـر اها ڪهڙي ڳجهي آهي جنهن جي آڌار تي سمتاز پٺي لکيو همراه" آهن. اها سياسي منافقي ۽ موقعي نه آهي ته ٻيو چا آهي.

٤. قاضي صاحب شاگرديائين جي کي پليجي طرفان تبـاهه ڪرڻ جي سا مرٽاس کان ثبوت گهريو آهي. چڱو جي سگهوريءَ کي ثبوت گهربل آهي ته ثبو سميت حاضر آهي.

هي گـواه آهي سنـڌ استوڊنٽس آرگنائزيشن جو چيئرمن مسعود نوراني هينئر جيئي سنڌ جي شاگردن تي سرڪاري آهي ۽ جيئي سنڌ وارن کي مـارائي نـ پڪي ڪري رهيو آهي) جنهن کي ڳ تائين پليجي جي قربت نصيب رهي آهي. مسعود ۽ پليجي ۾ اختلاف ٿيا ته پليجي ڪندي حسب عادت پنهنجي پالتو کي مسعود تي ٻڇي ڇڏيو. يڪدم هڪ "ڏي جواب" جي عنوان سان پناه جگ جي نالي ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو جنهن ۾ رقيق حملا ڪيا ويـا هئا. مسعود ته مجيجي هو تنهن وري خليل بچائي جي "اچي وٺ جواب ـ ڏي جواب" جي عنو ڇپائي پڌرو ڪيو. اهڙيءَ ريت ڳجه ڳالهيون پڌريون ٿي پيون.

پناه جگر جي الزامن جو جواب ڏيند لکي ٿو ـــ "

١. سوال نمبر ١٥ کان وٺي جهڙ تـو (پناه جگر) قوم جي محب وطن ن

قاضي صاحب جو ارشاد بجا. واقعي هڪ
ر جي غلطي پوري قوم کي متاثر ڪري ٿي.
جي ٿي ارشاد جي روشني ۾ قاضي صاحب
غور ڪرڻ گهرجي تہ مٿي ذڪر ڪيل
ـن جي روشني ۾ هھڙي اخلاق ۽ ڪردار
مالڪ ڪهڙيءَ ريت هڪ انقلابي، محب
ن ۽ ليڊر ٿي سگهي ٿو.

هي نفسياتي اصول آهي تہ جنسي هيجان
مريض ماڻهو هميشه انتشار پسند، آمر طبيعت
تخريب پسند ٿيندو آهي. هن جي سوچ منفي
عيت جي هوندي آهي.

اسان پنهنجي طرفان پليجي جي ڪردار
ق ڪوبہ رمارڪ نٿا ڏيون البتہ سندس ساٿي
دنوراني سندس ويجهي رهڻ بعد جو ڪجهہ
س ڏٺو آهي سو بيان ٿا ڪريون.
ساڳئي پمفليٽ ۾ مذڪور آهي:-

”جن بہ وطن دوستن ۽ محب وطن سڄڻ
پناهہ جا سوال پڙهيا آهن تن اهو ڇيو
آهي تہ هن ڏکئي وقت ۾ جڏهن سنڌواسي
ڌارين قومن جي ظلمن جي گهاڻي ۾ پيڙهجي
رهيا آهن ۽ جڏهن سنڌين کي پاڻ ۾
ہڏي ڪري ظالم قومن جو دليرانہ مقابلو
ڪرڻ کپي تڏهن اهو سوال نامون سنڌي
قوم جي اتحاد لاءِ سخت نقصانڪار ثابت
ٿي سگهي ٿو.“ صاحب مضمون اڳيان
هلي لکي ٿو:-

”پليجو هڪ اهڙو شخص آهي جنهن جو
ڪم آهي رڳو سنڌي شاگردن کي ويڙهائڻ،
قومي ڪارڪنن کي گاريون ڏيڻ. اهو شخص
سنڌ جي مفاد کي پنهنجي ذاتي مفاد تي قربان
ڪرڻ ۾ دير نٿو ڪري. هي قومي ڪارڪنن ۽ پين
وطن دوستن جي بي حرمتي ۽ بي عزتي
ڪرڻ جو عادي مجرم بڻجي چڪو آهي.
هي خود پرست، خود پسند، هوس جو
پوڄاري، ڪيني ۽ ساڙ جو گهر، سستي
شهرت جو بکيو، بدنام ۽ ڦتڪاريل آهي.“
انهي ساڳئي پمفليٽ جي صفحہ ٨ تي پليجي
جي سياست متعلق انڪشاف آهي تہ:-

”بليڪ ميلنگ هن جو ڌنڌو
آهي. نعپ، متحده محاذ، ۽ پيپلز پارٽيءَ
کي بليڪ ميل ڪرڻ ۾ ناڪام ٿيڻ کان
پوءِ ايس. ايس. ڪو کي بليڪ ميل ڪرڻ
جي ڪوشش ڪري رهيو آهي.“

پليجي جي موقعي پرستانہ ۽ منافقانہ پاليسين
جا ڪهڙا ڪهڙا مثال بيان ڪجن. اهڙي
ماڻهوءَ کي يقيناً پنهنجو ليڊر اهڙو ماڻهو تسليم
ڪندو جنهن جو اخلاق ۽ ڪردار انهي جهڙو
هوندو. هي پهرين تہ سيد جون ديڳڙيون چٽيندو
رهيو پر اتان ڪو خاص فائدو نہ پهتس تہ يڪدم
اپرنڊڙ سچ کي سلام ڪندي پٺي تي ڪلمو
پڙهڻ لڳو. هڪ دفعو حيدرآباد ۾ اديبن جي
هڪڙي گڏجاڻي ۾ چيو هئائين تہ ”جيئي سنڌ
جو نعرو هاڻي مدي خارج آهي. انهيءَ ڪري هاڻي
نئون نعرو جيئي پٺو لڳائڻ گهرجي.“ جڏهن
هن اها ڳالهہ ڪئي تي تہ ان وقت ڪيس پٺي
سان عشق ڪونہ هو پر انئين ڪري ذاتي فائدا
حاصل ڪرڻا هئا. جيڪي هن بعد ۾ ڪيا. هي
فطرتاً انهي اٺ وانگي آهي جيڪو جنهن وڻ
سان ہڏبو آهي تنهن کي کائيندو آهي. انهي
ڪري جيڪڏهن هي اڄ پٺي جي ٻچ تي سيد
تي پونڪي رهيو آهي تہ ان ۾ ڪوبہ حيرت
ڪونهي. سياڻي هي پٺي تي بہ پونڪندو.

سگهان سينڌارئا، ٻچيا تي ٻهن
ڪونهي ڏوهہ ڪتن ڏاڪاريا ڏاڙين ٿا (شاہ)

رياض ميمڻ (جنهن قومي تحريڪ ۾ ڪيترا ڀيرا
جيل ڪاٽيو) تي نازيبا حملا ڪري سنڌس
بي جرمتي ڪئي آهي ۽ پنهنجي ڪميني شرارت،
ساڙ، حسد ۽ ذلالت جو مظاهرو ڪندي پنهنجي
مالڪ رسول بخش پليجي جي خوشنودي ته
حاصل ڪري ورتي آهي پر سنڌي قوم جو وڏو
نقصان ڪيو اٿئي. قوم هڪ ڏينهن تو ڪان ۽
تنهنجي مالڪ کان ضرور آن نيچ پڻي جو حساب
وٺندي.

٢- تو (پناهه جگر) لکيو آهي ته مسٽر
نورانيءَ پنهنجي ماسيءَ جي ذريعي شاگردياڻين
کي مجبور ڪيو ته هو يونيورسٽي ۾ بک هڙتال
وقت جهمريون پائي نچن ۽ نعرا هڻن. سيني کي
خبر آهي ته ڳائڻ ۽ نچڻ واريون ڪنهنجون
مائيٽائيون آهن؟ تنهنجي مالڪ (رسول بخش
پليجي) کي چڙ ان ڳالهه تان لڳي ته شاگردياڻين
لالاقادر زنده باد جا نعرا ڇو لڳايا. ظاهر آهي
ته لالاقادر بک هڙتالون شروع ڪرايون هيون
ته ان جا نعرا لڳا. توکي البته اهو چوڻ وسري
ويو ته پليجي جا نعرا ڇو نه لڳا.

٣- تو ثابت ڪرڻ چاهيو آهي ته بک
هڙتال تي آيل خواتين معزز هيون. بلڪل ٺيڪ
پر زرينہ بلوچ جي سرڪردگيءَ ۾ جيڪو جٿو
يونيورسٽي پهتو هو تنهن ۾ ڪيترا اهڙا چهرا
به هئا جن جي باري ۾ ماڻهو عجيب و غريب
ڳالهيون ڪرڻ لڳا.

هاڻي چاڄجي. تنهنجي مالڪ (پليجي)
مقدس قومي ڪم کي بدنام ڪرڻ ۾ ڪابه ڪسر
ڪانه ڇڏي.

٤- مسٽرنوراني تنهنجي مالڪ (رسول بخش پليجي)
توکي ۽ تنهنجي مالڪ جي پاڻن کي انهيءَ ڳالهه
تي سخت تنبيهه ڪئي هئي ته بک هڙتال تي ويٺل
شاگردياڻين شڪايت ڪئي ته توهان ا
پاسي کان لنگهندي انهن نياڻين کي -
نوس نوس ڪندا رهو ٿا.

٥- ڇا اهو غلط آهي ته ڪجهه
اڳ پيڻ رياض ۽ اختر بلوچ کان اڳ
سنڌي نياڻي سياست ۾ شاگردن سان گڏ
۽ جلوسن ۾ هونديون هيون، جنهن کي
مالڪ رسول بخش پليجو هڪ جلسي ۾
ڪرائڻ جي بهاني ڪراچي وٺي ويو ۽
هڪ هوٽل ۾ هڪ هفتي تائين ان
رکي ان جي لڄ لٽيندو رهيو. جڏهن ا
عام ٿي ته شاگردياڻين قومي تحريڪن
ڪرڻ کان ڪنارو ڪري ورتو.

هن ڏکدائڪ واقعي جي تفصيلي
خالد سنڌي چيئرمن سنڌ پورهيت تنظيم
رسالي پيجل ۾ شايع ڪري پليجي کي
راسپوٽين قرار ڏنو.

اهي سڀئي واقعا نه رڳو شاگردياڻ
تحريڪ لاءِ موت جو پيغام ثابت ٿيا پر ش
جو ساٿ به بري طرح متاثر ٿيو. پليج
طرف اهو ڪڏو ڪم ڪيو ته ٻي طرف ش
۾ ڦوٽ وجهي ايڊرنڊ طاقت کي ڏک ه
دشمن قوتن جي ٻيگهي مچارائي. پليجي
يوسف ٽالپر ۽ يوسف لغاري وارن سان
لالاقادر کي ويڙهائي جدا ڪيو.

پوءِ لالاقادر ۽ مسعود کي ويڙهائ
ڪيائين ۽ پڇاڙيءَ ۾ مسعود جا ترا ڪ
متس چارج شيٽ مڙهي ڪيس بدنام ڪ
پنهنجي خط جي آخر ۾ غفار قاضي فرماءِ
ته هڪ فرد جي غلطي هڪڙي ماڻه
نقصان رسائي ٿي پر هڪ ليڊر جي
غلطي پوري قوم کي تباهه ڪري ٿي.

هي ايڏو تہ خود پسند ۽ نمائشي آهي جو
کي هٽ ٺوڪيو ليڊر ۽ عظيم مدبر چورائڻ
ر محسوس ڪري ٿو. هي سمجهي ٿو تہ
يءُ ريت Peking Review ۾ ڪامريڊ
ي تنگ لاءِ لکيو ويندو آهي تہ اسان جو
قائد، اسان جو عظيم مدبر، اسان جو
دانشور ۽ اسان جو عظيم ناخدا، تہ اهڙي
رسالي تحريڪ ۾ پاڻ لاءِ پاڪستان جو
انقلابي چائو، ڏاهو ۽ اڪابر ذهن لکرائڻ
آئون بہ عظيم ٿي ويندس ۽ سچي سنڌ
ي پويان لڳي پوندي. اها نمائش پسندي
د ثنائي هلڪڙي طبيعت ۽ ذهني پستيءَ
بٿو اظهار آهي.

اها ڳالهہ خود پليجي جي هڪ سائي
بخش کي بہ آئڙي ۽ هن خط ۾ احتجاج
. ويچاري الهہ بخش ابوجهہ کي ڪل ٿي
يي تہ اهي اشتهار جا الفاظ بہ پليجي پنهنجي
ڪيا آهن.

الهہ بخش ابوجهہ انهي اسرار کان آگاهہ
يا نہ پر حيدرآباد جي ادبي حلقي جا
رائي احباب انهي کان آشنا آهن تہ پليجي
فسانين، "پسي ڳاڙها گل" جي ساراه ۽
ت ۾ ڇپيل خط خود پليجي جا لکيل ۽
ــل هئا. محض انهي لاءِ تہ افسانين کي
ع بنائي شهرت حاصل ڪجي.

سستي شهرت حاصل ڪرڻ جو بہو مثال بہ
وٽان آهي. اسلم عباسي پنهنجي پمفليٽ
ن جي اڏام اوهان کان پري آهي" ۾ لکيو
تہ پليجو جڏهن حفيظ قريشي سان گڏ نئن
ڏوري تي، آيو تہ هن کي (يعني اسلم کي)
روپيہ ڪڍي ڏنائين تہ ڪامريڊ ڊوڙ پائي
وٺي اچي مون کي ۽ حفيظ کي پائي تہ
جيئن عوام کي خبر پوي تہ ليڊر فلاڻا آهن.

اهي ۽ اهڙا بيا حربا ۽ حيلا استعمال
ڪندي پليجو هميشه پاڻ کي ليڊر بنائڻ جو
سودائي ۽ جنوني رهيو آهي. تازو تحريڪ جي
پرچي ۾ نورمحمد سنڌي جي خط جو جواب
ڏيندي پليجي جو ڪجهہ لکيو آهي تنهن مان
بہ سيني مذڪوره بالا ڳالهين جي تصديق ٿئي
ٿي. انهي جواب کي پڙهڻ سان هرڪو محسوس
ڪندو تہ سچي قومي تحريڪ کي ڪلهو ڏيئي
اڪيلو پليجو جهليو بيٺو آهي. سچي قومي جنگ
ويچاري پليجي اڪيلي سر وڙهي آهي. حالانڪ
جواب ۾ اصطلاح 'تحريڪ وارا' استعمال ڪيو
ويو آهي. ليڪن اها ڳالهہ ڪنهن کان ڳجهي
آهي تہ سنڌي عوامي تحريڪ جو بنياد ٿي
١٩٦٩ع ۾ پيو آهي. پاڪستان ٺهڻ، حيدربخش
جتوئي جي اليڪشن ۽ ١٩٥٥ع کان وٺي
١٩٦٨ع تائين تحريڪ وارن جا جيڪي ڪارناما
ڳڻايا ويا آهن تن جو ڪهڙو بنياد آهي. اڻ
سڌي طرح پليجي اهو تاثر ڏيڻ جي ڪوشش
ڪئي آهي تہ اهو آئون ئي آهيان جنهن هي
سڀ ڪجهہ ڪيو. باهرين طرح پڙهندڙ تي اهو
بہ تاثر ڇڏيو آهي تہ تحريڪ ڪا پراڻي پارٽي آهي
جيڪا عذاب سهندي سنڌ جي مفادن لاءِ
وڙهندي آئي آهي. اها نسوري جعلسازي ۽
اردو بازن واري ٺاهہ آهي جنهن جي ذريعي پليجو
عوام جون همدرديون حاصل ڪرڻ گهري ٿو.
پلا اهڙا جعلساز، ڪوڙا، ۽ ٺاهي قوم جي
ڪهڙي قيادت ڪري سگهندا. جيڪڏهن قوم
اهڙن جي ور چڙهي تہ پوءِ خدا حافظ آهي.

غفار قاسمي ۽ الهہ بخش جي خطن جي
تفصيلي جواب کان پوءِ اسان نظر قيصراڻي
واري خط ڏانهن اچون ٿا. هي خط بہ پليجي جو

لکيل آهي انهي ڪري اسين هي سوال ڪنداسين
تہ توہ جيڪڏهن ڪا اخلاقي جرئت آهي تہ
پوءِ فرضي ۽ ٻين جي نالن ۾ خط ڇو ٿو لکين؟
توکي پنهنجو نقط نظر پنهنجي نالي ۾ پڌرو
ڪرڻ گهرجي. پر اي رسول بخش پليجا عرف
نظر قيصراڻي تو ڪجهہ لکيو آهي سو نسوري
ڪوڙ ۽ بهتان تراشي کان سواءِ ٻيو ڪجهہ بہ
تہ آهي. تنهنجي انهي ليک پڙهڻ کان پوءِ
تنهنجن ڪيترن ئي خيرخواهن تي تنهنجي اصلي
تصوير پڌري ٿي پئي آهي. تنهنجو عمل خود
تنهنجي سزا بڻجي توکي تباهہ ڪري رهيو آهي.
تون سيد خلاف جيڪا نفرت پکيڙڻ چاهين ٿو
سا خود توکي ساڙي رهي آهي. تون خود
پنهنجو پاڻ کي رد ڪري رهيو آهين.

پڙهندڙن جي اطلاع لاءِ اسان هي عرض
ڪنداسين تہ رسول بخش پليجي عرف نظرقيصراڻي
محترم جي- ايم- سيد تي جيڪي بہ الزام مڙهيا
آهن تن جو جواب بہ خود پليجي جي قلم مان
پڙهي حقيقت جو اندازو لڳايو ۽ پليجي کي
پروڙيو. رسالو تحريڪ، مهينو آگسٽ ١٩٧٤ع
صفحو ٥.

نظر قيصراڻي- ”سائين معنيٰ سنڌ. سنڌ معنيٰ
سائين!“ ”جيڪو سائين جو مخالف آهي سو
سنڌ جو دشمن آهي.“ اها دعويٰ غلط آهي.

پليجو- ”سنڌ اڄ جيتوڻيڪ پنهنجي هن
عظيم پٽ جو قدر ڪرڻ کان قاصر آهي، پر
تاريخ اهوئي فيصلو ڏيندي، تہ جي- ايم سيد
ويهين صديءَ جي سنڌ جو ضمير، ان جي دليرانہ
روايتن جو علمبردار، ان جي روشن مستقبل جو
ضامن ۽ ان جي همت جو سدائين اوچو
جهنڊو هو.

جي- ايم سيد جهڙن دلير ۽ بيباڪ هستين
جو سنڌ، بلڪ پاڪستان اندر وجود هن ڳا
جو دليل آهي، تہ اسان جي وطن جي عوام
ضمير ڪڏهن بہ مري نٿو سگهي. (رسالو ٻا
رسالو اڳتي قدم جنوري، فيبروري ٩٧٢
صفحو ٢٥).

نظر قيصراڻي- ”سائين سنڌ لاءِ سدا
لڙندو رهيو آهي؟“ اها ڳالهہ بہ سراسر
آهي. (تحريڪ آگسٽ ١٩٧٤ع صفحو

پليجو- ”هن (جي- ايم سيد) پنهنجي
سياسي زندگي سنڌ جي عام ماڻهن ۽ سندن
واسطي لڙندي گذاري آهي. هن کي
سياسي اثر حاصل پئي ٿيو آهي سو هن
خاطر استعمال ڪيو آهي. انهي ڪري
عزيز ۽ گهرن دوستن ”ڇريو“ سڏيو آ
دشمنن ”غدار“ ۽ ”وطن دشمن“ جا
ڏنا آهن.“

(بادل- اڳتي قدم صفحو

نظر قيصراڻي- ”سنڌ کي بمبئيءَ جي
جي غلاميءَ جي ڇڪ کان آزاد ڪرڻ
تحريڪ ۾ سائينءَ ڪوبہ حصو ڪونہ ورتو
(تحريڪ صفحو

پليجو- ”سنڌ کي بمبئيءَ کان جدا
جي ڪامياب جدوجهد کان پوءِ هو اتحاد
جي ليڊر جي حيثيت ۾ سنڌ اسيمبلي ۾ دا
ٿيو.“ (بادل، اڳتي قدم صفحو ٢٣)

نظر قيصراڻي- ”وري سر غلام حسين
وزارت سان ناهہ ڪيائين. ٻي سال وري ڪان
سان گڏجي سر غلام حسين وزارت جي مخ
ڪيائين. اها ڏلي ۽ الهہ بخش وزارت
پر ترت الهہ بخش جو مخالف بڻجي وڃي
ليگ سان مليو.

سيٽن جي ٽڪيٽن تان ليگ سان وڙهي

چون ’اسان جي ٽولي جا وڏيرا ڪپن،‘ سائين
۽ ’منهنجي ٽولي جا وڏيرا ميمبر ٿين‘ سائين
وڏيرن کي. ٽڪيٽ نه ملي تنهن ڪري
ڇڏي ڏنائين.“ (تحريڪ صفحو ٨)

نظر قيصراڻي انهن سڀني ڳالهين کي سيد
گناهن ۾ شمار ڪيو آهي. سيد الله بخش
ت ڇو ڇڏي، سرغلام‌حسين جي ڇو حمايت
ي. ڪانگريس ڇو ڇڏي ۽ ليگ ۾ ڇو
ليت اختيار ڪئي ۽ وري ليگ ڇو ڇڏي.
جا چند اصولي پهلو ۽ جواز آهن. پليجي‌جي
مان:-

ٿو: ”ڪانگريس پارٽيءَ جو پيو ليڊر مرحوم
الله بخش هو. هن اوائلي منزل تي ئي
سندس (سيد جو) نرالو سياسي ڪردار ظاهر
ٿئي ٿو. بجاءِ هن جي جو هو انهي پوزيشن
(يعني اتحاد پارٽي جي ليڊر) جو فائدو وٺي
پنهنجي لاءِ ڪا وزيري وغيره هٿ ڪرڻ
لاءِ هٿ پير هڻي، هن وقت جي وزيراعظم
سر غلام حسين سان سمجھوتو ڪيو ته
جيڪڏهن هو سنڌ ۾ ڪي سڌارا آڻي ته
هو سندس وزارت جي بنان لالچ تائيد
ڪندو. اهي سڌارا هئا، عام آزار اسپيشل
ماجسٽريٽي سرشتو ختم ڪرڻ، ڪليڪٽر
۽ ڪمشنر جي دربار جي‌ڪرسين جو رواج
ختم ڪرڻ، لوڪلبوردن سان سرڪاري
ٺاڪيل سيمبرن کي ڪڍڻ ۽ سياسي قيدي
آزاد ڪرائڻ. ٻه سال گذري ويا پر مرحوم
غلام حسين اهي واعدا نه پاريا. تنهن
ڪري ١٩٣٨ع ۾ سندس وزارت کي ڌڪو
ڏيو ۽ مرحوم الله بخش وزيراعظم ٿيو.
مرحوم الله بخش اهي سڌارا آندا ۽ مرحوم
مولانا عبيدالله سنڌي جي جلاوطني ختم
ڪري کيس وطن واپس سوٽڻ ڏنو ويو
پر اڳتي هلي عوام جي مخالفت هوندي به
بيڪربراج ايراضيءَ ۾ ڊلون وڌائي ڇڏيائين.
ڪانگريس هن موقعي تي تنگ نظري ۽
موقعي پرستي جو ثبوت ڏئي مرحوم الله بخش
کي روڪڻ بدران سندس تائيد ڪئي.
جنهن ڪري جي- ايم سيد ڪانگريس کي
ڇڏي مسلم‌ليگ ۾شامل ٿيو. ليڪن‌جڏهن
سر غلام حسين مسلم ليگ کي پٺ ۾
ڇري هڻي، هليو وڃڻ جي باوجود وري به
مسلم ليگ طرفان سنڌ جو ڪرتا ڌرتا مقرر
ڪيو ويو ۽ صاف ظاهر هو ته هو پنهنجي
اڳوڻي عوام دشمن واٽ وٺندو، تڏهن
جي- ايم سيد ليگ هاءِ ڪمانڊ جي سنڌ
اندر اختيار ڪيل بي واجبي دست اندازي
جي پاليسين کان بيزار ٿي، مسلم ليگ
کان جدا ٿيو. انهي بي‌واجبي دست‌اندازي
اڳتي هلي ڪهڙا روپ ورتا ۽ ان سان
سنڌ واسطي ڪهڙا اُگرا نتيجا نڪتا، سي
هر ڪنهن کي معلوم ٿي ويا. ون يونٽ
جي سلسلي ۾ جي- ايم سيد جي لاءِ ۽ ان
خلاف سندس جدوجهد هر ڪنهن کي
معلوم آهي. ١٩٥٧ع ۾ مغربي پاڪستان
اسيمبلي ون يونٽ ٽوڙڻ جو جيڪو مشهور
ٺهراءُ بحال ڪيو هو ان جو سهرو جن
ليڊرن تي آهي تن ۾ جي- ايم سيد جو نالو
چوٽيءَ تي اچي ٿو.“

نظر قيصراڻي- ”سائين سڄي عمر سنڌ لاءِ
لڙيو آهي.“

اها دعوىٰ غلط آهي. ”سائين
سڄي عمر سنڌ لاءِ قربانيون ڏنيون آهن
۽ ڪانئس وڌيڪ ڪنهن به قرباني ...

ڏني آهي؟"

اها دعويٰ به سراسر غلط آهي.

(تحريڪ آگسٽ ۱۹۷۴ع صفحو ۱۱)

پليجو- "جڏهن به موقعو مليو آهي تڏهن هن (سيد) سنڌ جي عملي طرح خدمت ڪئي آهي. ۱۹۴۰ع ۾ ڪجهه وقت لاءِ تعليمي وزير ٿيو ته پهريون ڪم جيڪو ڪيائين، سو هو سنڌ يونيورسٽي قائم ڪرڻ لاءِ، ڪميٽي مقرر ڪرڻ. سنڌي ثقافت جي ترقيءَ جو بورڊ جو پوءِ سنڌي ادبي بورڊ ٿيو، سو به جي. ايم سيد جي ئي تحريڪ ۽ ڪوشش جو نتيجو آهي. سندس سياست ۾ وجود هميشه هڪ قسم جو چهبڪ ثابت ٿيو آهي، جو وقت جي حڪومتن کي سنڌ جي ڀلائي ۽ بهبوديءَ لاءِ ڪجهه نه ڪجهه ڪم ڪرڻ لاءِ هڪليندو رهندو آهي. هو هر قدم، هر وک تي سنڌ جي **عوام** جي حقن لاءِ پهري تي سجاڳ ٿي رهيو آهي. جيڪي ڪجهه ڪرڻ جو ڪيس موقعو مليو آهي تنهن کان وڌيڪ اهم اهي ڳالهيون ۽ ڪم آهن، جن جي ڪرڻ جي هن ڪوشش ڪئي. هن ڪوشش ڪئي ته هڪ صحيح معنيٰ ۾ عوامي حڪومت قائم ٿئي. سنڌ جي صوبائي خود مختياري قائم رهي، سنڌ جا پاڪستان جي برادريءَ ۾ حق محفوظ رهن.

پر درحقيقت جي. ايم سيد جا سنڌ بلڪ پاڪستان جي تاريخ ۾ سڀ کان اهم ڪارناما آهي ڪم نه آهن جي هن ڪيا. پر اهي ڪم ۽ ڳالهيون آهن جي هو ڪرڻ لاءِ ڪڏهن به تيار نه ٿيو آهي ۽ ڪڏهن به نه ڪيا اٿس.

جي. ايم سيد ڪڏهن به هر نئين اڀرندڙ سج کي سلام نه ڪيو آهي. هن ڪڏهن به **عام ماڻهن** جي فائدن کي، ڪنهن لالچ، لوڀ، خوف، يا اميد تي قربان نه ڪيو آه
هن ڪڏهن به پنهنجو ضمير نه وڪيو آه
ڪڏهن به بني بشر جي خوف سبب حق چ
کان نه ڏنو آهي. هن ڪڏهن به ڏاڍ ۽
سان سمجهوتو نه ڪيو آهي. هن ڪڏهن
همت نه هاري آهي. سنڌ ۽ پاڪستان جي ع
جي شاندار مستقبل ۾ سندس ايمان ڪڏهن
ڪمزور نه ٿيو آهي. هن ڪڏهن به پڇتايو
آهي.

جي لوڻ لڳن لائين، چيري چيري چ
مون ڪر اڳي نه ڪيو، اهڙو ڪوجهو ڪ
جان جان دعويٰ دم، تان تان پرت پنهوارسا

(بادل، اڳتي قدم صفحو ع

نظر قيصراڻي- "سياسي خيال کان سا
۾ ننڍڙي ٻار جيترو به عقل ڪونهي."

"سائين کي قومي سياست ۽ خاص ڪ
اڄوڪي انقلابي قومي سياست جي الف، ب
به ڄاڻ ڪانهي."

(تحريڪ رسالو صفحو :

پليجو- "جي. ايم. سيد عملي سياستد
هجڻ سان گڏوگڏ وڏو سياسي مفڪر آه
سندس مشهور تصنيفون "مسلم ليگ جي مخا
چو؟" نئين سنڌ لاءِ جدوجهد" ايندڙ نسلن
مشعل راهه ثابت ٿينديون. هو وڏو اديب
وڏو اهل قلم ۽ اهل دل آهي. سندس لائبرا
۾ دنيا جا جديد ترين قيمتي ۽ نادر ڪتا
سينگاريل آهن. هن ڪيترائي نوان املهه ڪتا
لکيا آهن، جي سنڌي اديب جي تاريخ ۾
الڳ ۽ اعليٰ مقام رکن ٿا."

(بادل، اڳتي قدم صفحو ۵

نظر قيصراڻي- "سائين ۹۵ سيڪڙو سنڌ
بدران ۵ سيڪڙو وڏيرن ۽ سندن سيا

مدارن، ڪاراوائن جي سياسي فائدن جي ڳالهه
ئندو رهيو آهي. حقيقت ۾ سائين سنڌين جي
ي گهٽائيءَ جي ڳالهه ڪري سگهي ٿي تئو
۽ ته هو خود وڏو زميندار ۽ درگاه نشين پير
ئي." (تحريڪ صفحو ٦)

پليجو- "جي- ايم- سيد جي سڄي زندگي
ي ويساهه، هڪڙي عقيدي، هڪڙي مقصد
۽ وقف ٿيل آهي. سندس ايمان آهي ته سياست
حڪومت جو سمورو مقصد اهو هئڻ کپي ته
.. وطن ۾ اسين رهون ٿا تنهن جا صدين کان
ڙيل، ڏکويل، پيڙهيل عام انسان هڪ
ڪئي، ستابي ۽ آبروءَ واري زندگي گهارين.
ي اختيارين جو سرچشمو عوام سان ٿي ٿئي
ري." (بادل - اڳتي قدم صفحو ٢٢)

"جي- ايم- سيد ميرپورخاص ۾ سنڌ هاري
ميٽي جو بنياد رکندڙ ليڊرن مان هو."
(بادل - اڳتي قدم صفحو ٢٣)

"پاڪستان قائم ٿيو. هر شيءِ تيزيءَ سان
لجڻ لڳي. ساٿي، ليڊر، اسيدوار، خواب،
ر، عقيدا، سياسي ليبل سڀ بدلجي ويا. اسٽيج
شينهن جيان گجندڙ سرفروش مجاهد ۽ عوام
هڏ ڏوکي، ۽ محبوب ليڊر، عوام جي غم
لڇندي، تڙپندي، وزير، سفير، گورنر ۽
— جا ڊائريڪٽر بنجي ويا. (جيئن اڄڪلهه
جو پيو عوام جي درد ۽ سور ۾ لڇي) برطانوي
... جا بنايل پتلا، پشتهاپشت نمڪ خوار
ازلي وفادار، رات وچ ۾ عوام دوست، جمهوريت
راز ۽ انقلابي بنجي ويا. (جيئن هينئر پليجو
ويو آهي.) رقيب حبيب ٿي ويا ۽ حبيب
يب، پر سنڌ ۾ ب، شيون نه بدليون: سياسي
ٽيج تي نچندڙ پتليون بدليون، پردي پويان
ني کين نچائيندڙ بدليا، پر پتلين جو ناچ نه
بدليو، جي- ايم- سيد نه بدليو.
"اتي ئي آهن، جتي اوهان ڇڏيون."
ون يونٽ کان اڳ به هو غدار هو، ۽
پوءِ به. مارشل لا لڳي ته سنڌ مان قيد ۽ بندجو
فال به سندس نالي نڪتو.

درحقيقت جي- ايم- سيد پيدائشي غدار
آهي. هن پنهنجي زندگيءَ جو جيڪو مقصد
ٺهرايو آهي، ان سان جيڪا شيءِ، جيڪو ساٿي
يا مقصد ٽڪرائي ٿو، تنهن سان هن غداري
ڪئي آهي ۽ ڪندو رهي ٿو.

ان مقصد خاطر سڀ کان گهڻي "غداري"
هن پنهنجو پاڻ سان ڪئي آهي. پنهنجي فائدي،
پنهنجي مرتبي، پنهنجي سک آرام خود پنهنجي
زندگيءَ ۽ پنهنجي جان سان."
(بادل - اڳتي قدم صفحو ٢١-٢٢)

مٿين ڳالهين جي تقابلي مطالعي بعد پڙهندڙن
تي اصل حقيقتون پڌريون ٿي ويون هونديون
۽ انهيءَ سان گڏوگڏ پليجي جو ڀهروپيو ڪردار
به سامهون آيو هوندو ته هن نظر قيصرائي جي
نالي ۾ سيد خلاف جو ڪجهه لکيو آهي سو
ڪوڙن الزامن ۽ بهتانن جي پري کان سواءِ
ٻيو ڪجهه به نه آهي. پليجي جا جيڪڏهن سيد
متعلق تاثرات بدلجي ويا آهن ته ان جو قطعاً
اهو مطلب ڪونهي ته سيد جي سياسي جدوجهد
متعلق تاريخي حقيقتون به بدلجيون ويون آهن.
اهو چوڻ ائين ٿيندو ته جيڪڏهن ڪنهن جا
محمد علي جناح سان اختلاف ٿي وڃن ۽ هو
چوي ته هن پاڪستان نه ٺهرايو هو.

جيڪڏهن پليجي جا چيلا چون ته هن سيد
متعلق جو ڪجهه لکيو هو سو ڪن مخصوص
حالتن تحت لکيو هو ته پوءِ سوال پيدا ٿيندو
ته تنهن جي معنيٰ ته پليجو موقعي پرست آهي.

هن جو عمل ۽ هن جي سوچ موقعي جي نزاڪت سان بدلبا رهندا آهن. جيڪڏهن نه، ته پوءِ هرڪو سمجهي سگهي ٿو ته جنهن وقت پليجي سيد جا قصيدا پڙهيا ٿي ان وقت هو عاقل بالغ وات وڪيل هو. هن بنا ڪنهن چرچ ۽ نشي پٽي واپرائڻ جي دل جي رضا سان سڀ ڪجهه لکيو هو.

جيڪڏهن اڄ ڪيس سيد نٿو وڻي ته اها رڳي سندس سوداء آهي. هينئر ته هن جي سودا هيڪاري سرس ٿي ويئي آهي چاڪاڻ ته هاڻ هي به ڪتابڙيون لکي پاڻکي عظيم مدبر ۽ ڏاهو چوائي مرڳو ملڪ جو مالڪ ٿيو وينو آهي. ڪلهه مسعود نوراني خلاف گند سڻ کي نظرياتي بحث ٿي سڏيائين ۽ اڄ سيد خلاف زهر اوڳارڻ کي انقلابي تنقيد پيو سڏي. جڻ ته سڄي دنيا تي تنقيد ڪرڻ جو هن ليکو ڪنيو آهي. سنڌ جا سيئي وطن دوست گروه ۽ فرد ڪوڙا ۽ نقلي آهن، حتيٰ ڪ خود عوامي تحريڪ جو چيئرمن حفيظ قريشي به، ۽ باقي هي اڪيلو پوتيءَ پاڪ آهي.

رسول بخش پليجي عرف نظر قيصرانيءَ جيڪو هن صديءَ جو وڏي ۾ وڏو ڪوڙ هنيو آهي سو هي ته سيد پناهگيرن جو دوست آهي. ولي پائي کان پسا پنندڙ پليجو شايد پناهگيرن جو دشمن آهي؟

پناهگير ۽ پنجابي جي اک ۾ جيڪڏهن ڪو ڪنڊو آهي ته اهو سيد آهي. اڄ به ڪوبه پناهگير جي-ايم-سيد کي پنهنجو سڄڻ سمجهڻ لاءِ تيار نه آهي. پليجي پارا جيڪڏهن پناهگيرن جي مخالفت به ڪن ٿا ته پناهگير ڪين ليکي ۾ ٿي ڪونه ٿا آڻين ۽ سمجهن ٿا ته انهن جي قيمت ڇا آهي. پر هو سيد کان ته ائين وٺون ٿا وڃن جيئن ڪانءُ ٻچي ڪمان کان. ٻي ڳالهه ته پليجي جا پڙهايل طوطا اڪثر ورد ڪندا رهندا آهن ته سيد جي سياست وڏيرڪي آهي ۽ هنن (يعني پليجو پارٽي) جي سياست ٺوس انقلابي آهي. هنن کي اها سڌ ڪونهي ته وڏيرڪي سياست هميشه عارضي ۽ وقتي مفادن تي مبني هوندي آهي. ڪوبه وڏيرو اصولن جي عظمت ۽ قوم جي عظيم مفاد خاطر پنهنجي مفادن کي قربان ڪري پنهنجو جيءُ جوکي ۾ نه وجهندو آهي.

سيد جا دشمن به انهيءَ ڳالهه جا معترف رهيا آهن ته سيد وطن سنڌ ۽ اصولن خاطر پنهنج سڀ ذاتي مفاد قربان ڪري سدائي سور سـ آهن. پهلا جيل وڃڻ، نظربند رهڻ، مالي اقتصادي نقصان برداشت ڪرڻ ۽ سوين الزا سر تي کڻڻ به ڪو شوقيه ڪم آهي؟ اهي سڀ اهنج ۽ ايذاءُ مستقل مزاجي سان سهندي قو جي وڪالت ڪندو رهڻ جو فرض اهوئي پور ڪري سگهندو جنهن کي سورن سندرو ٻڌا هوندو، جنهن کي اندر ۾ آتش ۽ آڪير هوندي

پليجي جا نام ڪنا انقلابي بانڪا سيد سندس سائين جي پيٽ ۾ ٽڪو به نه لهن.

جيڪي بانڪا قوم جي نالي تي قوم ج نيائين جون لڄون لٽيندي نه گسن.

جيڪي شهيدن جي نالي چندا گڏ ڪر شرابن ڪبابن تي صرف ڪن.

جيڪي ڪوڙ بدوڙ ۽ ٺڳي کي عين سوشلز سمجهندا هجن.

جيڪي ٻن ڌرين کي-ويڙهائي، بيوقو بنائي پئسا وٺي موجون ڪندا هجن.

جيڪي ڪڏهن جيئي سنڌ ته ڪڏهن جيا پٽو ۽ ڪڏهن نئين نعري جي انتظار ۾ ويٺا هج

جيڪي خودنمائي ۽ لئه بازي تي لنگڙا ٿي
ندا هجن.

جيڪي جيلن ۾ وڃن ته بيمارين جا بهانا
ائي سرڪار کي واسطا وجهي، وڏيرن جي
ن تي ڪرڙيون ڪسائي پٽڪا پلاند ۽ پوتيون
جهي ٻاهر نڪرن ۽ ٻاهر نڪري مڇ کي وٽ
يئي هلن... سي ڀلا ٿا بندوق جي نالي مان
قلاب آڻيارين!؟ سي ڀلا ٿا قوم جي قيادت جي
عوئي ڪن؟ سي ڀلا ٿا مسڪين هارين جي
مدردي جي لباڙ هڻن!؟

انڌا اونڌا ويچ ڪل ڪچاڙتا ڪانئين،
اسان ڏکي ڏيل ۾ تون پيارين پيچ،
سوري جنين سيج مرڻ تن مشاهدو.

رسول بخش پليجي عرف نظر قيصراڻي پنهنجي
ط ۾ حيدر بخش جتوئي ۽ مست ملنگ شيخ
بدالمجيد سنڌيءَ جا ڏڪ پريا آهن. اهي مانگر
چ وارا ڀوڙها نسوري منافقي ڪانسواءِ ٻيو
ڪجهه به نه آهن. پليجي کي هينئر حيدر بخش
شيخ سنڌيءَ جي قربانين جي ڳڻتي ٿي آهي.
ويچارو حيدر بخش زنده هو ته پليجو ۽ سندس
پالتو طوطا ڪيس سڏيندا ٿي محمودالحق عثماني
جو ايجنٽ ۽ ڪوڙو ڪميونسٽ هئا. حيا ۽
ديد جا سي ليڪا لتاڙيندي ڪيس گارگند به
ڪندا هئا. شيخ صاحب کي رجعت پرست،
ولي خان جو ايجنٽ ۽ مدي خارج جا لقب
عنايت ٿيندا هئا ۽ اڄ به نجي محفلن ۾ ان ڪان به
وڌيڪ چيو ويندو آهي. اهي حقيقتون پراڻن هاري
ورڪرن ۽ سڀني واسطيدار ماڻهن ۽ ڪارڪنن
کي پوريءَ ريت معلوم آهن. انهي ڪري اها
منافقانه روش سنڌين کي بيوقوف نه بنائي سگهندي.
پليجي جا مجيجي اڃا مئا نه آهن.

بهرحال پليجي پارٽيءَ کي گهرجي ته پهرين
پنهنجي اصلاح ڪري ۽ پوءِ ٻين جي ڳڻتي
ڪري. اڃا به وهلور وڃي اڇو پاٽي لڙه ڪري
قومي جدوجهد کي سبوتاز ڪرڻ کان پرهيز
ڪري. سنڌي قوم اڳي ئي ڏکن ڏتي آهي
تنهنڪي ويتر سورن ۽ مسئلن جو شڪار نه بنائي.

خط

پليجي جا ڪارناما

برادرم خادم

جيئي سنڌ ـ

ڪافي وقت کان سوچيم پئي تہ توهان ڏانهن خط لکان پر وقت ۽ حالتن جي رفتار ايتري تہ تيزي سان انساني ذهن ۽ دماغ کي متاثر ڪندي ۽ مصروف رکندي رهي ٿي جو انهن گهڙين لاءِ بہ وقت ڪڍي نٿو سگهجي جيڪي سڀ کان سچائي ڪم لاءِ صرف ٿين.

ادا: مون اوهان جي پيغام جا ٻئي پرچا پڙهيا آهن ۽ سچ پچ تہ اوهان جي محنت، جدوجهد، جاکوڙ ۽ مواد جي انتخاب جو داد ڏيڻو ٿو پوي.

پيغام سان منهنجي زندگي، ذهن، دماغ ۽ دل جو انتهائي قيمتي گهڙيون وابستہ آهن انهيءَ ڪري مان چاهيان ٿو تہ ڪنهن نہ ڪنهن صورت ۾ انهن گهڙين جي ياد باقي رکندو اچان. شايد توهان کي خبر نہ آهي تہ پيغام اڪي مون جگر جي رت سان سينچيو آهي. مون کي افسوس آهي تہ تحريڪ جي گذريل ٽن پرچن ۾ جيڪا محترم جناب جي. ايم. سيدجي جي خلاف ولوڙان شروع ٿي آهي تنهن ۾ منهنجي دور جي پيغام ۾ سونڪي بہ ڪنهن نہ ڪنهن صورت ۾ ملوث ڪيو ويو آهي. حقيقت هيءَ آهي تہ گذريل دور واري پيغام ۾ پليجي ۽ سنڌس شاگردن بابت صرف هڪ دفعو لکيو ويو هو ۽ بس. انهيءَ لاءِ هي صاحب لکي ٿو تہ اسان ۾ سال سنڌس خلاف لکيو آهي. خير چاہ لکي اوهان انهيءَ جي پرواهہ نہ ڪريو. وقت جي ڪسوٽي خودبخود اڇا ڪارا پڌرا ڪري ڇڏيندي. باقي آءٌ جو ڪجهہ انهيءَ لکڻ جو پس منظر سمجهي سگهيو آهيان سو لکي رهيو آهيان. پر بهتر ائين آهي تہ توهان جواب ئي نہ ڏيو ڇو تہ هنن کي تہ ايترو ڪاغذ مليل آهي جو هو هر مهيني ١٢ صفحا اوهان جي رسالي، اوهان جي تحريڪ ۽ اوهان جي قومي رهنما جي خلاف ڀري سگهن ٿا. ليڪن اوهان وٽ ايترو ڪاغذ نہ هوندو. انهيءَ ڪري بهتر آهي تہ ڇڏي ڏيو. ڇو تہ جڏهن ڪنهنجي دل ۾ سچائي ۽ خلوص نہ آهي تہ پوءِ ڪيس هزار دليل بہ قائل ڪري نہ سگهندا. چوندا آهن تہ ساوڻ جي انڌي کي هر موسم ۾ ساوڪ نظر ايندي آهي. بهرحال هن جيڪي گذريل پرچن ۾ لکيو آهي آءٌ پنهنجي وس آهر انهن تي روشني وجهي رهيو آهيان. ليڪن انهيءَ کان اڳ ۾ هڪ ڳالهہ جي وضاحت ڪريان ٿو. آها اِها آهي تہ انهيءَ لکڻيءَ جو پس منظر ڇا آهي؟

حقيقت هيءَ آهي ته پليجو ۽ سندس چاڙتا سنڌ ۾ ميجر اسحاق جي مزور ڪسان پارٽي جا ايجنٽ آهن. تازو لاهور جي هڪ اردو رسالي سياسي پارٽين جو تعارف ڪرائيندي مزور ڪسان پارٽي جي باري ۾ لکيو آهي ته اها سنڌ ۽ سرحد ۾ پيپلز پارٽي جي وڏيرن ۽ جاگيردارن سان ٿاهه ڪري مخالف زميندارن جي خلاف مهم هلائي رهي آهي. ليڪن هاڻي سوال پيدا ٿئي ٿو ته سنڌ ۾ انجو ساٿي نالي سان ته ڪو وجود ئي ڪونهي. البته پليجو ۽ سندس چند چاڙتا آهن جيڪي انهي متين پارٽيءَ جي ايجنٽ جي حيثيت ۾ ڪم ڪري رهيا آهن. ميجر اسحاق وقتي پليجي وٽ ايندو رهندو آهي ۽ سندس لطيف آباد واري بنگلي تي آرام ڪندو آهي. پليجي پنهنجي رسالي ۾ ميجر صاحب جو هڪ مضمون شايع ڪيو هو جنهن جي منڍ ۾ پنجابي غاصب ٽولي جي انهي سابق ميجر ڪي وڏو ترقي پسند لکيو هئائين. انهي پارٽي ڪي سرحد ۽ بلوچستان ۾ جيڪڏهن جاگيردار نظر اچن ٿا ته اهي آهن خان غفار، عطاالله مينگل ۽ خيربخش مري. ۽ سنڌ ۾ جيڪڏهن جاگيردار آهن ته آهي ذوالفقار علي ڀٽو، ممتاز علي ڀٽو، ۽ غلام مصطفيٰ جتوئي نه پر جي. ايم. سيد، ظفر علي شاهه، ۽ قادر ڏنو شاه. مزدور ڪسان پارٽيءَ جي اها شاخ نئي جي لڳ جي چوگرد گڏ ٿيل بداخلاق ۽ زبان دراز چنڊال چوڪڙي آهي. جن جون شامون فاران هوٽل جي ڊائننگ هال ۽ راتيون لطيف آباد جي سنڌن دلين ۽ دماغن وانگر اونداهين گهٽين ۾ گذرن ٿيون. جيڪي جمعي جي شام جو بسنت هال ۾ ويهي انقلاب آڻيندا آهن ۽ وري پورو هفتو ڪم. مزور ڪسان پارٽي جي سنڌي ترجمان سنڌن سپرد ٿيل ڪم ڪي نهايت خوش اسلوبي سان پٺي نيايو آهي. انهيءَ چنڊال چوڪڙيءَ جو سربراه پنهنجي ڦرٽي گهڙٽي طبيعت، موقع پرستي ۽ ذهني انتشار پسندي سبب سنڌ جي هر محب وطن اديب، شاعر، دانشور، ورڪر ۽ سياستدان جي هر دور ۾ پڳ لاهيندو آيو آهي. مصيبت اها آهي ته مهيني ۽ سال گذرڻ بعد ڪيس اڳيون لکيل ياد ئي نه رهندو آهي. تنهن ڪري سندس لکڻيون پيو ڪجهه هجن يا نه پر تضادن جو شاهڪار ضرور هونديون آهن. هو ڪنهن وقت شيخ عبدالمجيد سنڌي ۽ حيدربخش جتوئي ڪي مدي خارج ۽ پناهگيرن جا ايجنٽ سڏيندو هو ۽ اڄ انهن ڪي عظيم هيرا سڏي رهيو آهي.

اهو ساڳيو ماڻهو ڪلهه بلوچستان جي ٻروچن ڪي سردار سڏي سندن مذمت ۾ ايڊيٽوريل لکي چڪو آهي ۽ اڄ انهيءَ سردار برادريءَ جي هڪ فرد نوروز ڪي هيرو سڏي رهيو آهي. هي ڪلهه جي. ايم. سيد جي لاءِ لکي ٿو ته سنڌ جي عوام جي شاندار مستقبل ۾ سندس ايمان آهي. ۽ اڄ ان ڪي سنڌ جو دشمن نمبر اول لکي پنهنجي ڪوڙي، ڪني، گندي ۽ بدبودار انانيت جي تسڪين ڪري رهيو آهي. هن ماڻهوءَ نه صرف سنڌ جي قومي تحريڪ جي مخالفت ڪئي آهي پر برصغير جي هر قومي تحريڪ جي مخالفت ڪندو رهيو آهي. هن بنگله ديش جي جنگ آزادي جي نه صرف مخالفت ڪئي ليڪن ان ڪي ڀارت جي توسيع پسندي قرار ڏيندو رهيو. هن بلوچستان جي غيور عوام جي بي گور وڪفن لاشن تي نه صرف ڏک نه ڪيو پر وقت جي حاڪمن سان گڏجي ٽهڪ ڏيندو رهيو. جنگ آزادي جي عظيم رهنما، سيڪيولر ذهن رکندڙ، عوام ڪي سياسي طرح بيدار ڪندڙ شخصيت غفار خان تي ۾ ٽوڪون

کندو رهندو آهي. هن پاڪستان ۾ پناهگير
پنجابي ڏوڪياز ڪميونسٽن جي لفظي مخالفت
ڪندي ۽ عملي طرح انهن جي پوئلڳي پئي
ڪئي آهي. پاڪستان ۾ ايوب شاهي واري
پوري دور ۾ پنجابي پناهگير ڪميونسٽن اليڪشن
جي مخالفت هن نيت سان پئي ڪئي آهي ته
اليڪشن جي صورت ۾ اقتدار مليٽري جنتا جي
هٿن مان نڪري بنگال جي عوام جي هٿن ۾ هليو ويندو
۽ اهي سنڌ ۽ بلوچستان جي عوام جي مدد سان
پنجاب جي مليٽري جنتا کان اڳيون پويون
حساب صاف ڪندا. ته هي يار ۽ اليڪشني
سياست جي مخالفت جي ڍڪڻي وجهائيندو
رهيو ۽ لاهور ۽ ڪراچيءَ جا پڙهايل نعرا هڻندو
رهيو آهي. هتي هي چئي سگهجي ٿو ته اليڪشن
کان پوءِ ۽ بنگال جي عوام کي سندن حق ملي
نه سگهيو ان سان معلوم ٿيو ته وڪيل صاحب
سڙيئي سچو هو. ان جو جواب هي آهي ته
جيڪڏهين مجيب الرحمان جي اسيمبليءَ ۾
اڪثريت نه هجي ها ته بين الاقوامي راءِ، دنيا
جي انقلابي قوتن ۽ سامراج دشمن طاقتن طرفان
ڪيس ايتري پذيرائي نه ملي ها. پر انهيءَ جواب
کان قطع نظر جڏهن ڀٽي صاحب اليڪشن جو
نعارو وڄايو تڏهن اهو ئي صاحب باقبيلي انهي
عوامي يڌ ۾ ڪاهي پيو. هي پنهنجي مطلب
ڪڍڻ لاءِ هڪ ئي وقت متضاد ڳالهيون ڪرڻ
۾ لکنو جي مخصوص مخلوق کي به مات ڪري
ويندو آهي. مثال طور آگسٽ جي تحريڪ ۾
ص ٦ تي لکي ٿو ته سنڌ جي بمبئي کان آزادي
جي تحريڪ ڪا شيءِ ڪانهي. صرف وڏيرن
جي جاوا ڪرڻ جي تحريڪ هئي. ۽ وري
ساڳئي پرچي جي ص ٩ تي شيخ عبدالمجيد
صاحب جي طرفداري ڪندي لکي ٿو ته سنڌ جي

بمبئي کان آزادي جي عظيم تحريڪ جي
هيري...... اليڪشن ۾ پ پ پ جي ورڪ
جي سلسلي ۾ اليڪشن کان پوءِ جڏهن
اعتراض ڪيا ويا تڏهن سنڌس هڪ چاڙتي
هتان جيڪو جواب ڏياريائين تنهنجي ڪما
تي هارن کي ۽ ڪل اچيو وڃي. اهو جواب
هو ته پ. پ. سان عوام جي اڪثريت
جيڪڏهن اسان انهيءَ پارٽي جي مخا
ڪريون ها ته عوام کان ڪٽجي وڃون
يعني وڪيل صاحب ۽ سندس چيلن جي نظ
جيڪڏهين عوام جي اڪثريت چاهي ڇاپ
۽ جماعت اسلامي ڏانهن وڃي ته انقلابين
۾ فرض آهي ته هو ۽ نبي ڪا جهنڊا ا
رهيگا، (پاڪستان ڪا مطلب ڪيا) جا
هڻڻ شروع ڪن. هن صاحب کي غلام مصط
ڪر ۽ ممتاز علي ڀٽي ۾ ڪابه خرابي
ڪانه آئي. جيڪڏهن خرابي نظر آئي ته
۽ سندس هزارين سائين، ڪارڪنن، اد
وڪيلن ۽ پورهيتن ۾. جنهن ڏينهن کان تحر
رسالي کي ڊڪلريشن ۽ ڪاغذ جي ڪوٽا
آهي انهي ڏينهن کان هي صاحب جنگ شا
جي جوڙن جي مدد سان سيد ۽ سندس سا
جي خلاف جنگ ۾ لهي پيو آهي. پيغام
گذريل پرچي ۾ ابونظر قيصراڻي چڱي چنڊ
لاٿي آهي. اميد هئي ته همراه مسات ڪ
ويهندو پر همراه ماڳهين هتان نڪري
آهي چئي سونکي گاريون ڏنيون ويون آ
حقيقت ۾ پورو مضمون هنن ٽن اصولن تي
هو (١) جنهن وقت تون سيد جو ساٿ ڏيو
هئين ان وقت سيد وڏيرو پير ۽ سجاده نشين هوي
(٢) محاذ ٺهڻ وقت جڏهن راشدي ۽
کي ڪنيو پئي ويو ان وقت تو مخالفت

يا حمايت؟ (٣) ڪنهن تحريڪ جي ليڊر، ورڪر ۽ ڪارڪن جو ذاتي ڪردار تحريڪ تي اثرانداز ٿئي ٿو يا نه؟ تنهنجي رفيق ٿي توتي الزام هنيا آهن تن جو تـوڙ ڪهڙو جواب آهي. اڄ هي صاحب سنڌ جي عظيم شاعر جي آڙ ۾ لکڻ جي ڪوشش ڪري رهيو آهي. ليڪن ڪلهه، ٿي انهيءَ شاعر کي ٿرڊ ڪلاس شاعر سڏي چڪو آهي. ١٤ آڪٽوبر ١٩٦٩ع ۾ سنڌ جي شاگردن هوٽل اورينٽ ۾ شيخ عبدالمجيد سنڌي جي زير صدارت جلسو ڪرايو جنهن ۾ شيخ اياز به شريڪ ٿيو هو. انهيءَ وقت پليجي صاحب اياز ۽ شيخ عبدالمجيد جي مخالفت ۾ مارئي هوٽل جي اندر مير رسول بخش جي زير صدارت جلسو ڪرايو. ياد رهي ته ان وقت مير صاحب سنڌ ۾ پ-پ جو ڪرتا ڌرتا هو. هن صاحب (وڪيل صاحب) گڏيل پرچي ۾ سنڌ جي سيني شاعرن ۽ خاص ڪري شيخ اياز جي سخت بيعزتي ڪئي آهي هن جي چوڻ مطابق اياز کي شاعر ٿي پليجي صاحب بنايو آهي يعني اياز بذات خود ڪا شيءِ نه هو. شڪر آهي جو اڄان تائين ائين ڪونه لکيو اٿس ته حسام الدين راشدي کي تاريخ لکڻ ٿي مون سيکاري. يا جي-ايم-سيد جا ڪتاب آءٌ لکندو آهيان يا محمد ابراهيم جوئي کي مون پڙهايو آهي. سنڌ جو نئون نسل، باشعور عوام ۽ اديب انهيءَ دعوي تي کلي رهيا آهن ته اياز کي شاعر مون بنايو. وڪيل صاحب جي ساري عمر جون لکڻيون، ڪتاب، افسانا، اياز جي هڪ سٽ جو ملهه به ادا نٿا ڪري سگهن. تنهن اياز کي شاعر وري وڪيل صاحب بنائي عجب آهي.

جي-ايم-سيد تي الزام آهي ته هو وڏيرو آهي. ڪيس بنگلو ۽ موٽر آهي. جيڪڏهن زمين هجڻ، بنگلو هجڻ ۽ موٽر رکڻ ترقي پسنديءَ جي وات ۾ رڪاوٽ آهي ته پوءِ چين ۾ نج ڪميونسٽ تحريڪ ۾ به ڪيترا جاگيردار ۽ وڏيرا ڇو شامل ڪيا ويا هئا؟ ان ۾ چو اين لاءِ هن وقت چين جو وزيراعظم آهي. ۽ روس جي ڪميونسٽ تحريڪ ۾ به اهڙن آفيسرن، وڏيرن ۽ جاگيردارن جي کوٽ نه هئي. ڪميونزم جو فلسفو پيش ڪندڙن مان هڪ اينگلز به پئسي وارو ماڻهو هو. باقي جيستائين قربانيون نه ڪرڻ جو سوال آهي ته انلاءِ جيڪڏهن هروڀرو ڦاهي چڙهڻ ٿي قرباني آهي ته پوءِ مائوزي تنگ کي ڪهڙي ڦاهي ڏني ويئي؟ ڪيترا ورهيه جيل ۾ ۾ رهيو؟ ڪيوبا جي فيڊرل ڪاسترو کي ڪيترا پيرا ڪٿو ويو. الجيريا جي بن بالله، سوڊان جي حريت پسندن ۽ فلسطين جي جارج حبش ۽ ياسرعرفات کي ڪيترا سال جيل ۾ رکيو ويو آهي. جي-ايم-سيد جيڪڏهن حاڪمن جي جبر ۽ ڏهڪاءَ کان ڊڄي ماٺ ڪري ويهي رهي ۽ سمجهوتي بازي ڪري ته چئي سگهجي ٿو ته هن قرباني ڪرڻ کان ڪيٻايو آهي. وقت جون حڪومتون ڪيس جيترو به سزا ڏينديون آيون آهن سي هـو خوشيءَ سان قبول ڪندو آيو آهي. ڪڏهن به جاڙي مار وڪيل وانگر معافي وٺي ٻاهر نه نڪتو آهي. وڪيل صاحب ٻولي وارن هنگامن وقت جيل ۾ ويو هو ۽ سندس دوست يارغار حفيظ قريشي اندر ٿي هو ته هو بنا موڪلائڻ جي معافي وٺي نڪري آيو.

سنڌي ٻوليءَ جي فسادن وقت سيد صاحب جي ڪردار کي به ڪيرائڻ جي ڪوشش ڪئي

انس. عجب هي آهي ته ۴۸ ڪلاڪ يوسف ٽالپر جي بنگلي تي ويهڻ، عظيم قرباني ۽ ٻن ۾ ۱۸ ماڻهن جو زخمي ٿيڻ ڪا حيثيت نٿو رکي. لطيف آباد سان هلي ڊي.سي جي بنگلي تي پهچڻ قرباني ۽ بدين کان ڪنڊ ڪوٽ تائين، گرمين ۾ رات ڏينهن دورا ڪرڻ، ماڻهن کي سمجهائڻ، ڪين همت ڏيارڻ ڪجهه ڪونهي، افسوس هي آهي ته عوام تي اعتماد ڪندڙ پليجو سنڌي قوم تي قاتلانه حملي وقت جاگيردار يوسف ٽالپر جي بنگلي ۾ آفيسر شاهيءَ جي سازشن ۾ شريڪ ٿيو حيدرآباد ۾ ويٺو رهي ٿو. ۽ وڏيرو سيد سنڌ جو ڪيس ڪٿي سڏو هڪ ڪروڙ عوام وٽ وڃي ٿو ۽ ڪين پڌائي ٿو ته اوهان جي وجود جي خلاف سازشون ٿي رهيون آهن. هوشيار ٿيو. پوءِ ٻه انقلابي پليجو! ٻوليءَ وارن فسادن وقت پليجي جي ڪارگذاري هن ريت هئي ته هن يوسف ٽالپر سان گڏ بچاءَ ڪاميٽي ٺاهي هئي، ۽ ان جو پروگرام هو ته شهر ۾ سنڌي محلن جي اندر وڃي ماڻهن جي همت پڌائجي. انهيءَ اعلان کان پوءِ سنڌين جي پاڙن جا ماڻهو مثال طور خيرشاه جو پڙ، دينوءَ جو پڙ، ناين جو پڙ، واڍن جو پڙ، ڪوڪر محلو ۽ ٽنڊي ولي محمد ۾ بچاءَ بندن جو انتظار ڪندا رهيا. ليڪن همراه نه آيا. خيرشاه، دينو، واڍن ۽ ناين جي پڙن جي ماڻهن وٽ اچي پاڻ ويو هوس ۽ هو يوسف ٽالپر ۽ پليجي جو انتظار ڪري رهيا هئا. پوءِ ٻه شاباس آهي سيد جي هڪڙي پوئلڳ اقبال ترين کي جيڪو ڪرفيو ۽ فسادن هوندي ٻه ماڻهو وٽ پهتو. ٻئي ڏينهن اعلان ٿيو ته پليجو ڊي-سي جي ٺاهيل امن ڪميٽي ۾ شامل. اها هئي لساني هنگامن ۾ پليجي جي ڪارگذاري. ان جي برعڪس سنڌ جي هر شهر جو سيد دورو ڪيو ۽ سنڌس پوئلڳن هر جاءِ تي سنڌ جي عوام سات ڏنو. ڪراچي، نوابشاه، لاڙڪاڻي، داد پان، هالا، سکر ۽ خيرپور سميت جاين تي ۽ سنڌس ساٿي ويا. پليجو ڪونه ويو.

اعتراض ڪيو ويو آهي ته سيد چوٿين ما جي گڏ ڪيل طاقت وڃائي ڇڏي. اهو اعترا ڪندي اها ڳالهه گول ڪئي ويئي آهي ته ا ساٿهو ڪنهن موڪليا هئا ۽ ڪٿان آيا ساٿهن سان اڪثريت سيد صاحب جي طر موڪليل هئي. باقي جيستائين جلوس ۾ شر نه ٿيڻ جو تعلق آهي ان باري ۾ اچي ايترو چونا ته جيڪڏهن ويتنام جو جنرل گياپ پئرس امن مذاڪرات ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ وڃي ۽ پڻ ڪو جلوس نڪري ۽ هو ان ۾ شريڪ ٿي سگهي ته اها پروپيگنڊا ڪئي وڃي ته هن ڪيل طاقت وڃائي ڇڏي. جيڪڏهن سيد ڪ ميٽنگ ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ ويو ته پنيان بر ڏاهو جيڪو بزم صوفياء سنڌ جو سيڪرٽ هو، تنهن اها طاقت ٻئي جي حوالي ڇو ٿيڻ ڏ جڏهن ته هو پاڻ کي عظيم انقلابي ۽ عو قوتن کي گڏ ڪرڻ وارو سمجهي ٿو. هي هئي، ته سيد پنهنجا ساٿهو موڪلي ه عظيم الشان جلوس برڪ ڏاهي ۽ سنڌس سا جي قيادت ۾ ڏنو هو. پر هي همراه اڳ ۾ يو ٽالپر جي معرفت پنهنجي سان انهيءَ تاريخ تي ا جو سمجهوتو ڪري آيا هئا ۽ هيتري وڏي جا کي قومي مقصدن لاءِ استعمال ڪرڻ بجاءِ جي جهوليءَ ۾ اڇلائي ويهي رهيا. پليجي عوامي قوتن کي ڇڙوڇڙ ڪرڻ، ڪين ٻي سه ڇڏڻ ۽ ڊي مورال ڪرڻ ۾ انتهائي ڪر ڪردار ادا ڪيو آهي. جنهن جو هڪڙو . مرحوم بلو پنهور جي شهادت جو آهي.

جنهن ڏينهن بلو شهيد ٿيو ان ڏينهن پليجو
رم حفيظ قريشي لٽي ۾ هئا. ان ئي ڏينهن
۾ جلسي جو پروگرام هون، پر پليجو لٽي
رهيو. سج لهڻ وقت لٽي ۾ خبر پهتي ته
ء هزار ماڻهو بلڙي ۾ گڏ ٿي چڪا آهن
ڪ سنڌي نوجوان بلو پنهور کي پنجابين
ڪري ڇڏيو آهي. حفيظ قريشي اها خبر
يڪدم اٿيو ۽ چوڻ لڳو ته اڄ هتان پٽڻ
ي سجاول مان ٿي فوراً بلڙي وينداسين. پليجي
له، پڌي چيو ته هينئر رات ٿي ويئي آهي
ڪانهي مڙس مري ويو آهي، تنهنجي وڃڻ
ء وڪونه ٿيندو. مات ڪري ويهه. سڀاڻي
اد هلنداسين. حفيظ قريشي چيو ته هو جو
اڻهو انتظار ۾ آهن؟ پليجي گوڏناٽي ڪندي
پاڻهي هليا ويندا. تنهنجي وڃڻ جي ضرورت
ي. نتيجي ۾ اهي ماڻهو چڙوچڙ ٿي ويا ۽
ٽيجهي تي به ڪونه ويو. پر پوء چندي
مهل سيني ڪان اڳروهو. چندي جو احوال
جي ماڻهن ڪان پڇي سگهجي ٿو. ايتري
ان پوء اڄ پليجي جي ڪن ڪارنامن جو
ڪرڻ ضروري ٿو سمجهان، لکڻو ته ڪافي
هو ۽ هر نقطي تي پنهنجي راء پيش
هئي، جيئن اوهان پڻي پاسا توري تڪي
ليڪن هڪڙي مختصر خط ۾ وڌيڪ
لکي نٿو سگهان.

پليجي جا ڪارناما

سلم ليگ مسلم نيشنل گارڊ ۾ شامل ٿيو
ن جو مقصد هو هندوئن کي قتل ڪرڻ.

* * *

٢. ترقي پسندن جو راڳ ڳايائين، جن جي واڳ ڏور پناهگيرن جي هٿ ۾ هئي.

٣. هاري پارٽي ۾ شامل ٿيو، جنهن جا باني بقول خود وڏيرا ۽ سيٺ هئا.

٤. حيدر بخش جتوئي ۽ شيخ عبدالمجيد سنڌي کي پناهگيرن جو ايجنٽ سڏيائين. -

٥. اين . اي . پي . ۾ شامل ٿيو ۽ تقرير جي موڪل نه ملڻ سبب ڇڏي آيو يا ڪڍيو ويو.

٦. بزم صوفياء سنڌ ۽ سنڌ متحده محاذ ۾ شامل ٿيو.

٧. اليڪشن ڪان اڳ عبدالله شاه جي تائيد ۾ مضمون لکيائين.

٨. اليڪشن ڪان پوء ٻوليء واري ڪانفرنس گهرايائين، جنهن جي اسٽيج تي ملڪ سڪندر، حاڪم علي زرداري ۽ مير علي بخش جي نمائش ڪيائين.

٩. مولانا غلام محمد گرامي جي جڳ مشهور مقالي مشرقي شاعري جا فني قدر ۽ رجحانات تان چوري ڪري هڪ ڪتاب "انڌا اونڌا ويڄ" لکيائين.

١٠. سيد جي خلاف ۽ پٽي جي تائيد ۾ مضمون لکيائين.

١١. ون يونٽ تحريڪ ۾ اڪ ڪارا ڪيائين جنهن جي جهلڪ "ڏي جواب" ۽ "وٺ جواب" ۾ موجود آهي.

وڌيڪ آئيندي ڪچهري ڪبي – صرف تنهنجو

عبدالواحد آريسر.

(2)

۾ مهينا انهيءَ (تنظيم) ڪم ۾ گذارڻ کان پوءِ واپس اچي حيدرآباد ۾ توهان جا رسالا ڏٺم ۽ انهن سان گڏ پادش بخير وهي وهانوي جي ناول جي سچي پچي سنڌي هيري جو نقش سليماني ڪٽ رسالو پڻ. اڄ ڪان وڌيڪ رسالي ۾ جيئي سنڌ وارن جي خلاف زهر اوڳاڇيل ۽ گگون ڳاڙيل آهن. انهيءَ ساري پٽاڙ، پٽاڪ، زٽل بازي ڏٺيرپ، لکپي ۽ قلمي غنڊه پائي ۾ وهي وهانوي جي هيري پنهنجي ڪردار جي جلون کي لڪائيندي سنڌ جي عظيم قومي شاعر محترم نياز همايوني، ٻئي هڪ قوم پرست اديب ۽ موکي بليڪ ميل ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. جيتوڻيڪ هن امان تي ذاتي حملا ڪيا آهن پر آءٌ في الحال جوابي حملن کان پري رهي سندس قومي خدمت ۽ سنڌ دوستيءَ تي روشني وجهندس.

(۱) پاڪستان جو نئون آئين ٺهيو ته انهيءَ وقت سنڌ جي باشعور ماڻهن جي چوڻ مطابق منجهس سنڌي هارين، پورهيتن، ڪڙمين ۽ ڪاسبين لاءِ ڪابه سهوليت ۽ رعايت ڪانه هئي. هڪڙي نئين صورت ۽ نئين ڍنگ سان ون يونٽ جو پنجوڙ اسلامي سوشلزم جي رنگ ۾ رڱيا سنڌ جي عوام جي اڳيئن ۾ وڌو ويو هو. سندن گذران جي وسيلن، زمينن، واپار ۽ جائن تي ساڳي طرح پنجابي پناهگير سامراج جو قبضو ۽ تسلط برقرار رکيو ويو هو. سنڌين جي قوميت، زبان، معاشرت ۽ تاريخ تي ڳاڙهي پوچي ڦيري متائڻ جي ڪوشش ڪئي ويئي هئي. زرعي اصلاحات ذريعي سنڌ ۾ فوجين جي زمينن کي تحفظ ڏنو ويو هو. اهو هو آئين حال. سنڌ جي عوام، شاگردن سان گڏ انهيءَ بيداد نگريءَ جي خلاف زوردار آ اٿاريو، جيل ڀريائون، سارون ڪاڏاڻ سندن مائٽن ۽ عزيزن کي ذليل ڪيو و سنڌي عورتن کي ٿاڻن ۾ گهرائي بيعزتو ويو. قومي ورڪرن جي پٺيان پنڊون ٻار ويون. سندن مائٽن لاءِ ڏجها ۽ عذاب پ ڪيا ويا. نوجوانن کي جيل ۾ ڏنپ ڏ انهن جي منهن تي ڪرفتين جا توبرا ٻ ويا. انهيءَ پوري عرصي ۾ وهي وهانو جو سنڌي هيرو "جيڪو پنهنجي لکڻ موجب حيدر بخش جتوئي جي اليڪشن ڪ وٺي ٻوليءَ وارن جهڳڙن تائين هر معام ۾ جنگ جي ٻهرين صف کي پنهنجي بنار پڪوڙي جهڙي شڪل سان سينگاريندو آ آهي" انهيءَ ساري هاچل، چرپر، ڄڏو ۽ جا ڪوڙ ۾ ڇپن کي چنو لايو ويٺو ه نه صرف ايترو پر جڏهن سنڌ جي پناه گورنر، آئين ٺاهيندڙ شخصيت جي سان گاردن پارٽي ڏني تڏهن پاڻ ۽ فاضل را نه رڳو ان ۾ شريڪ ٿيا پر تقريرن وقت ا ٻيهي ڪدڙن وانگر تاڙيون ٻ وڄائيندا ر اهڙو ماڻهو جيڪڏهن سنڌ دوستي ۽ عو جي خيرخواهيءَ جي دعويٰ ڪري ته اِ ائين ئي آهي جيئن رچرڊ برٽن جي الحا ... ٿيڻ جي دعويٰ جي صداقت.

(۲) هن پنهنجي شيطان جي آنڌي جيڏي پٽاڪ لکئي ۾ پٺي لکيو آهي ته سنڌ ڳدڙن ڪ ڪاڏي آهي؟ اها حقيقت آهي ته سنڌ ڳ ڪانه ڪاڏي آهي سچي[1] ساري هڪ ڪرو جي قوم جيڪا چوونجاه هزار چورس مي

جي مهان سنڌو ديس ۾ پيدا ٿي آهي تنهن ۾ بهادر، دلير، سرويچ، سورهيه، ڏاها، سياڻا ۽ پرهيزگار انسان پيدا آهن. سنڌ جي تاريخ ۾ اهي به آهن جيڪي ويرين جي ڪٽڪن سان وڙهندي شهيد ٿيا. اهي به آهن جيڪي ڦاسين تي چڙهيا. آهي به آهن جيڪي ورهين جا ورهيه گور ڪاڄنگ ۾ ڪٽيندا رهيا. آهي به آهن جن قوم لاءِ جيليون ۽ جنيون سٺيون. آهي به آهن جيڪي ٻوليءَ جي بقاءَ ۽ بحاليءَ لاءِ موت جو گراهه بڻجي ويا. آهي به آهن جيڪي نچ طبقاتي لڙائي لاءِ زت ڏيئي سرخرو ٿيا. سنڌ ۾ ڏاهر، دريا خان، دودو، مخدوم بلاول، شاهه عنايت شهيد، هوشو، رئمل، هاسو سوڍو، روپلو ڪولهي، آچو لنگ، احمد لاسي، پير صاحب پاڳارو، بچو، ٻيرو، الهه بخش، هيمو ڪالاڻي، مائي بختاور، بلو پنهور ۽ رزاق سومري پارا به هئا. پر ڪامريڊ لاءِ ساري سنڌ گدڙ ڪاٺي ويا آهن. هن کي ڪو به سنڌي سورمو نظر ئي ڪونه ٿو اچي هن جا هيرا سڀ غير ملڪي آهن. هن کي جي ماريا نه موت، ڳاڙهو لالٽين ۽ مائوزي تنگ جهڙن هيرن کان فرصت ئي ڪانه ٿي ملي.

حقيقت هي آهي ته هن کي سنڌي عوام ۽ ان جي هيرن کان نفرت آهي جو ته سندس نظر ۾ دودو، دريا خان وغيره سڀ شڪست کاڌل آهن. ۽ ڪو به شڪست کاڌل شخص هن جو هيرو ٿي نه ٿو سگهي. اهڙو اظهار هو تحريڪ جي ابتدائي پرچن ۾ ڪري چڪو آهي. هر فاتح هن جو هيرو آهي پوءِ اهو نادرشاهه هجي يا مائوزي تنگ جو ته فاتح ته مڙيو ئي آهن. حيرت رکو هي آهي ته جيڪو ماڻهو سنڌي قوم جي محسنن تي هڪڙو ڪتاب لکڻ پسند نٿو ڪري اهو دعويٰ ڪري ته آءٌ قوم جو سچو آهيان. پيو ته ٺهيو حيدر بخش جتوئي ۽ شيخ عبدالمجيد سنڌي جن جي فراق ۽ فڪر ۾ اڄڪلهه فنا ٿي رهيو آهي تن جي باري ۾ اڄ ڏينهن تائين هڪ مقالو به نه لکيو اٿس. اها سنڌي عوام سان بنيادي نفرت آهي جنهن جو اظهار هو محترم جي. ايم. سيد ۽ ٻين جي خلاف ڪندو رهي ٿو جو ته هو سنڌي آهن ۽ سنڌ لاءِ پاڻ پتوڙي رهيا آهن.

(٣) مونکي سندس اهي لفظ اڄ به ياد آهن جيڪي هن ٻوليءَ واري ڪانفرنس پيري جامعه عربيه جي ميدان ۾ ماڻهن جي بيچيني کي ٿڌو ڪرڻ لاءِ چيا هئا ته ”ساٿ ڪريو، فضيلت ڏاريو، ڊسپلين قائم رکو، اوهان پاڪستان جي حڪمران قوم آهيو، جنهن ماڻهو وٽ ذوالفقار علي ڀٽي ۽ پيرزادي کي اقتدار ملڻ سان سنڌي قوم حڪمران بڻجي ٿي ان کي سنڌي عوام سان سچو سمجهڻ ائين آهي جيئن شاهه احمد نوراني کي هوچي منه جو جانشين سمجهڻ.

(٤) اخلاق جي باري ۾ ڳالهائيندي جنهن جهالت ۽ بيوقوفي جو ثبوت ڏنو اٿس انهيءَ جو مثال ملڻ مشڪل آهي فلسفه اخلاق تي هزارين ڪتاب لکجي چڪا آهن. خود مائوزي تنگ ۽ عظيم لينن پڻ اخلاق تي ڪافي ڪجهه لکيو آهي. انهيءَ جي دهرائڻ جي ضرورت ڪانهي. البته ڊاڪٽر صاحب وارو مثال ڏاڍو عجيب آهي. فرض ڪريو

هڪ ڊاڪٽر تمام قابل، جراح، اسپيشلسٽ وڏو ڄاڻو آهي. انهيءَ سان گڏ راڳ، ناچ، نٽني پتي واپرائڻ جو به شوقين آهي اهڙي ڊاڪٽر ڪان علاج ڪرائڻ ضروري آهي. ليڪن انهيءَ سان گڏ اهو ڊاڪٽر اهڙو به آهي جو جيڪڏهن مريض جي قميص ۾ سونا بٽڻ، هٿ ۾ واچ ۽ کيسي ۾ پيسا آهن ته ڦريو وٺي، جيڪڏهن ڪا ڪنواري نينگري وٽس علاج لاءِ وڃي ٿي ته اها ڪنواري ماءُ بڻجيو اچي، ڊاڪٽر صاحب ڏاڍو قابل، ليڪن ديانتداري اصل ڪانهه اٿس. مريضياڻي اسپتال ۾ داخل ٿئي ٿي ان جي بيماري ڄاچڻ بجاءِ ان جي آرهه تي نظر ٿو وجهي ته آءٌ نٿو سمجهان ته اهڙي ڊاڪٽر وٽ علاج ڪو شريف ماڻهو ڪرائيندو؟ ها ڪامريڊ ۽ سنڌس چيلا جيڪڏهن اهڙي ڊاڪٽر وٽ پنهنجا ٻار ٻچا موڪلين ته سندن مرضي.

(٥) تحريڪ ۾ لڪيو هئائين ته اسان پاڻ گرفتار نه ڪنداسين، ۽ ڊسمبر جي برچي ۾ ذات قوم پرستن کي ماڻهو پيٽ تي گاريون ڏنيون اٿس انهيءَ مان سنڌس ڇاڙتن کي اندازو لڳائڻ گهرجي ته سندن گرو ڪيتري قدر پنهنجي ڪالهه تي بيهڻ وارو آهي هو هڪ وڏو فريبي، دوکيباز ۽ بد ديانت آهي هڪ دفعو حفيظ قريشي کي چيو هئائين ته ديانت ڪا شيءِ ڪانهه آهي. جي. ايم. سيد ديانتدار هجڻ ڪري ڪامياب ٿي نه سگهيو آهي. مون سان گڏ جيڪڏهن هڪ پيارو دوست هجي ۽ ان وٽ هڪ لک روپيا به موجود هجن ته انهيءَ دوست کي ساري هڪ لک روپيا هٿ ڪري اخبار ڪڍڻ عين انقلاب آهي.

(٦) هڪڙو ساٿي هو ڪجهه وقت تائين سنڌس پارٽيءَ جو ڪنوينر آهي انهيءَ وقت هو محب وطن به آهي، انقلابي به آهي. پنهنجي طبقي ڪان ڪٽجي به چڪو آهي. پر اڄ اهو ماڻهو ڪيس تنبيهه ڪرڻ جي جرم ۾ وڏيرو به آهي ۽ گدڙ گدڙ جي سڏ کي اوناڻڻ جو مصداق به آهي. انهيءَ کي چئبو آهي ابن الوقتي.

(٧) نياز همايوني انهيءَ وقت انگريز سامراج سان ٽڪر کاڌي هئي جڏهن تحريڪ جو برده فروش مالڪ مسلم نيشنل گارڊ ۾ هو. نياز پنهنجي گيتن جي ذريعي الله بخش جي رت بدل جهنڊي کي اپ تائين جهولايو هو جڏهن ڪامريڊ جا مائٽ انگريزن جي چاپلوسي ڪندا هئا.

آءٌ پنهنجي باري ۾ صرف ايترو چوندس منهنجي باري ۾ کيس جيڪو مواد ملي سو شايع ڪري، آءٌ کلي دل سان آجيان ڪندس ۽ جوابي طرح مونکي به اهو حق هئڻ گهرجي ته آءٌ به اهو ڪجهه شايع ڪرايان جنهن ڪري ڪامريڊ جو وجود سنڌي عوام وٽ گهاڙي گار، آواره ٽهڪ ۽ لوفر جي سيند بڻجي ويو آهي. وڌيڪ آئنده سنڌس جهالت جا پردا اوليا ويندا.

— عبدالواحد آريسر

تنبيهه

پڌرو هجي ته مسٽر رسول بخش پليجي سان گڏجي سنڌي قوم جي قومي مقصد حاصل ڪرڻ جي جدوجهد ڪرڻ لاءِ سنڌي عوامي تحريڪ جو اعلان ڪيو هوسون، اها تحريڪ اگرچ هيستائين آهستي تي رسول بخش جي انا تي مشتمل نوابي تي مرتب ٿيندي رهي، آئون رفاقت جي روايتي، سنڌي حياداري ۾ خاموش رهيو آهيان. مگر هاڻي حد کان ٻاهر وڌي چڪي آهي ۽ موتي واضح طرح منڪشف ٿي ويو آهي ته "سنڌي عوامي تحريڪ" محض رسول بخش جي من پسند مفروضن تي سنڌس ذهني جباريت قائم ڪرڻ جو نالو آهي.

سڄي جهان کي نقلي سنڌي باطل چوڻ وارو معتبر، قومي اتحاد قائم ڪرڻ لاءِ سنڌي ماڻهن لاءِ قومي تشخص جي جدوجهد ڪرڻ واري جناب جي. ايم. سيد کي پنهنجي تبرا جو هدف ڪرڻ ضروري فوري ثواب جو ڪم ٺهرائي ٿو جيتوڻيڪ سنڌي قوم جا پيا گهڻا وڏا اڃا ڪار ماڻهو ڪم از ڪم هاڻي ڪجها نه رهيا آهن جن جي عظمتن جون شاهديون رسول بخش جي قلم ڏنيون آهن جيڪي نه صرف غلط بلڪ ڪوڙيون ثابت ٿيون آهن.

مرحوم هوچي منهه بلاشبہ هڪڙي مختصر قوم جو نجات دهنده قرباني ڪرڻ وارو ڪامياب رهنما هو مگر ان جي عظمت بيان ڪرڻ واري ٿلهي سگهي ماڻهوءَ کي سنڌس وراثت جي دعوي جو حق اهڙو آهي جهڙو مودودي صاحب کي حضرت ابابڪر جي تعريف ڪرڻ کان پوءِ سنڌس وارث هجڻ جي دعوي جو حق آهي. مائوزي تنگ جيڏو جڙيو ٿلهو متارو هڪڙي هاڻي کان به جهڙو وڏي قوم جو مالڪ مختار آهي جنهن سنڌس قوم جي رستگاري لاءِ ايٽمڪ سان ناهه جائز قرار ڏنو مگر سنڌس پاڙي ۾ نهايت مظلوم قوم جي جدوجهد آزادي ۾ نه صرف ننڍڙين قومن جي آزادي جي دعوائن جي مڪر جي باوجود مستقل خلل وڌو ٿيندي ڪندي به ماڻهو جي عظمت رسول بخش جي

ترجمي جي تڪليف ڏيڻ کري تسليم ته آخر انهي عظمت جو وارث مترجم محترم ڪهڙي قانون موجب آهي جو ماءُ جي مارچ جو طعنو ٿو جي- ايم- سيد کي ملي. ليڪن وارا صاحب سڳورا معياري قرباني جو طعنو طور ذڪر ته ڪن ٿا پر پاڻ ۾ نهارين ته پاڻ ڪيتري پاڻي ۾ آهن.

هر مختلف الخيال ماڻهو کي وڏيرپ جو ميهڻو ڏيڻ وارا شرمسار ٿا ٿين ته آخر پاڻ جيڪا گهٽي ٽٽي لئي پيا ڪن سا سندن محنت ڪشي جو ميوو آهي يا اها به سندن ”وڏيرپ“ آهي.

پائو پنهنجا شايد تون وڏو قلم باز آهين ته انهنجو قلم افسانه نويس ۽ افسانه تراش آهي مگر ادب ۽ بي ادبي ۾ ملي جائز قرار ڏيو بي حيائي کان ته پاسو ڪريو.

عبدالحفيظ قريشي
سابق ڪنوينر سنڌي عوامي تحريڪ

لکندڙ: ٥٤اوم

اصلي سوشلزم ۽ اصلي ڪامريڊ

اج ڪلهه جاڪي سنڌي سچن اڳتي قدم، پيغام ۽ تحريڪ رسالي جي چڪنان بابت سرسري طور رائزني ڪندا ٿا رهن ته اها سچي ساري پارٽي حرڪت آهي ۽ پٽي ڌربون پيواجبي ڪري رهيون آهن. اسان جي خيال ۾ چاهيائين ته اهي دوست پنهنجي پاسن جي سياسي پس منظر کان واقف نه آهن تنهن ڪري ٿي انهن کي اهو فيصلو ڪرڻو پوي ٿو، اصل حقيقت هيءَ آهي ته هن وقت سنڌ ۾ سياسي طبقا ٽن قسمن جا آهن.

پهريان اهي جن جو واسطو پيغام رسالي سان آهي. هنن جو سياسي لاڙو ورهاڱي کان اڳ واري دور سان آهي. سندن سياسي رهنما سنڌ ۽ هند ۾ شهيد الهه بخش ۽ مولانا عبيدالله سنڌي هيا. هي اڃا تائين انهيءَ مسلڪ جا آهن نه قومي تحريڪ مٿين سياسي رهنمائن جي تدبري موجب هلائي وڃي ليڪن ساڳي وقت سائين جي. ايم. سيد جي رهبري ۾ به ايمان رکن ٿا. انهيءَ لاءِ ته گذريل زماني ۾ الهه بخش ۽ عبيدالله جهڙن سياسي فڪر جا باني هيا هن دور ۾ جي. ايم. سيد به اهاڻي حيثيت رکي ٿو.

ٻي طرف اڳتي قدم وارا آهن، هي بلڪل نئين سوچ ۽ نرالي مطالعي جي صورت ۾ قومي تحريڪ کي هلائڻ گهرن ٿا هنن وٽ قومي فڪر سان گڏ ڪميونزم جو پرچار به آهي تنهن هوندي به قوميت کي اوليت جو درجو ڏيندا رهن ٿا ۽ قومي حقن جي حصول واسطي جديد بين الاقوامي انقلابن جا به قائل آهن. هنن جو به اهوئي خيال آهي ته سنڌ جي موجوده مشڪل مسئلن جو حل سائين جي. ايم. سيد وٽان ني ني سگهي ٿو انهيءَ لحاظ کان ته پاهرين دنيا ۾ هوچي منهه جي هلايل تحريڪ ۽ سنڌ ۾ سائين جي. ايم. سيد جي جاري ڪيل تحريڪ بلڪل هڪ جهڙي آهي.

ٽيون طبقو تحريڪ رسالي وارن جو آهي جيڪي ڪنهن جوائي لئي مان لٺ پيچي ليڊري ڪمائڻ جا جتن ڪري رهيا آهن. سياست لاءِ درحقيقت هنن وٽ هڪ ته ماضي جو ڪوبه فڪر نه آهي ٻيو سندن جديد قومي نظريو به ڪٿا وقعت نٿو رکي. هي مائوزي تنگ جا پوئلڳ صرف پيٽ پالڻ جي حد تائين آهن. هنن جو قومي تصور قلمي ڪارروائين تائين محدود آهي.

تحريڪ جي هر پرچي ۾ انفرادي طرح وڏيرن خلاف ته وڏا واڪا ڪيا وڃن ٿا پر جڏهن وڏيرا شاهي جو هنن کي ڪو هلڪو اثر نٿي ٿو ته مجموعي طور وڏيرن جي حمايت ۾ هنبوشيون هڻڻ لڳن ٿا.

جيئن تحريڪ رسالي جي جنوري ١٩٧٤ع واري پرچي ۾ ڪامريڊ پليجو لکي ٿو ته:
(فيوڊ پرست وڏيرن سان همدرديءَ وارو رويو رکيو وڃي) غلاي-والا هي آهي ته جڏهن صورت ۾

جڏهن خود پنهنجي حوالي جي ايم سيد به هڪ قوم پرست وڏيرو آهي ۽ ان جي ڀرپور مخالفت ڪئي وڃي ته باقي ٻيا ڪهڙا قوم پرست وڏيرا آهن جن جي حمايت ۾ پنهنجو نڪي ڏکيءَ وانگي وهايو ٿو وڃي — ؟ ظاهر آهي ته اهي قوم پرست وڏيرا اهي ئي هوندا جيڪي اقتدار جي ڪرسين تي قابض آهن ۽ انهن جو وجود پنهنجي واري تحريڪ مطابق انقلاب ۽ سنڌ جي نجات جو باعث ٿي سگهي ٿو. ان کي ڇنڊيو آهي. ڪٿي منهن مٿريم جلوه ڪٿي ڪندوالهي ...!

هن تفصيل جي روشني ۾ ڪو سمجهي سگهي ٿو ته اڳتي قدم ۽ پيغام وارا جتي هڪ بالخصوص سياسي تحريڪ سان تعلق رکن ٿا اتي بدنيت پنهنجو بدنام سياسي تحريڪ سان ٻه-ورو واسطو رکي ٿو.

مقامي حالتن کان علاوه بين الاقوامي سياسي صورتحال ۽ ان ۾ آيل تازين تبديلين کي نظر ۾ رکندي ۽ پنهنجي پارٽي جو داغدار سياسي ڪردار جنهن ۾ ريت پڌرو ٿئي ٿو سڀ ڪنهن کي ڄاڻ آهي ته سڄي دنيا ۾ سامراج شاهي مرڻينگ حالت ۾ آهي ۽ ڪيس پنهنجي بقا ۽ ... لاءِ جيڪي حيلا هلائيندا ٿا پون تن ۾ هاڻ ڪا اهڙي اهميت نه رهي آهي جو انهيءَ جي اڳواڻي ۾ هن کي پنهنجي حق ۾ ڪنهن فيصلي ڪرڻ جي ڪا جرئت پيدا ٿي سگهي.

البت هرچند سامراج ٻادر ٻيو ڪانگو، ويتنام، لائوس ۽ ڪمبوڊيا ۾ ته پوپان پير پيو ڪري ۽ ٻر اوڪي نياوا، سانڪرونيشيا ۽ ڊيگو گارشيا ۾ به سندس ماتاربون سخت خطري ۾ اچي ويون آهن. يونان ۽ پورچوگال ۾ به تازو هن جو جيڪو حشر ٿيو سو ڪنهن کان ڳجهو ڪونه هوندو. هيڏانهن تيل جي معاملي تي سعودي عرب، ڪويت ۽ ايران جي سامراجي حمايتن به خود سامراج شاهي کي اکيون ڏيکارڻ شروع ڪيون آهن.

سڄي دنيا ۾ قومي آزادي جون تحريڪون ڪنهن نه ڪنهن نموني پيشقدمي ڪنديون پيون وڃن، سوشلسٽ بلاڪ ٻوڙي سرمائيدار ملڪن جو پورهيت طبقو ڏينهون ڏينهن سجاڳ منظم ۽ مضبوط ٿيندو پيو وڃي. سامراج شاهي ايتريقدر ته ليئڙ ٿيندي پئي وڃي جو هن وقت ڪوبه لاٽ جو پٽ قومي آزادي يا سوشلزم جي ڪابه مخالفت ڪري نٿو سگهي.

انهن ڳالهين کي ڌيان ۾ رکندي سامراج شاهي وري نيون حرفتون هلائڻ لڳي آهي. اها ضرورت هن کي اڳ ۾ به محسوس ٿيندي هئي، جڏهن عظيم لينن ۱۹۱۹ع ڌاري ٽين انٽرنيشنل تيار ڪئي.

ياد رهي ته پهرين انٽرنيشنل ۱۸٦٤ع ۾ مارڪس ۽ اينگلس ٺاهي هئي ۽ ٻي انٽرنيشنل ۱۸۸۹ع ڌاري اڪيلي اينگلس تيار ڪئي هئي. اها ٽين انٽرنيشنل ان ڪري وجود ۾ آئي جو ٻي انٽرنيشنل جا باقي اڄ ڪلهه جي ليڊر غدار ٿي ويا هئا ۽ انهن غير اصولي روش اختيار

ڪئي هئي. جنهن جي نتيجي ۾ هيءَ ڪي ختم ڪري ٽين انٽرنيشنل برپا ڪئي وئي.

انهيءَ کان پوءِ ٽراٽسڪي غداري جو مرتڪب ٿي سوويت يونين مان فرار ٿي امريڪا ۾ وڃي پناهه ورتي ۽ سي-آءِ-اي جي سرپرستي سان چوٿين انٽرنيشنل جو پايو وڌائين جيڪا اڄا سوڌي يورپ ۽ اصلي سوشلزم جي نالي ۾ پنهنجون ڪارگذاريون ڪندي رهي ٿي.

انهيءَ نام نهاد انٽرنيشنل جو مرڪز مغربي جرمني جي مشهور شهر "بون" ۾ آهي جتي اهڙن گماشتن کي تربيت ڏني وڃي ٿي جيڪي انقلابي هئڻ جو ڍونگ رچائي انقلاب دشمن تحريڪون هلائيندا رهن ٿا. خاص ڪري نازين جي شڪست کان پوءِ سامراج پنهنجي اهڙن گماشتن تي هيڪاري وڌيڪ ڀاڙڻ شروع ڪيو آهي تنهنڪري ڀاڙيتن جي ڀرتي ۾ به روزبروز واڌارو ٿيندو وڃي ٿو.

دنيا جي ڪيترن ملڪن جا ڪيئي گماشتا انقلاب دشمن تحريڪن ۾ شامل ٿيڻ کان اڳ "بون" مان تربيت حاصل ڪري ايندا آهن. پاڪستان جو هڪ نامي گرامي سياستدان به انهيءَ بون واري مرڪز مان علاج جي بهاني هدايتون حاصل ڪري آيو هو. هي اها ئي ڏينهن جي ڳالهه آهي جڏهن "بون" ۾ وڏي پيماني تي ڪميونسٽ دشمن تحريڪ جي ڪانفرنس هلي رهي هئي.

تازو ڪامريڊ رسول بخش پليجو علاج بهاني لنڊن ۽ پوءِ مغربي جرمني ويو هو ۽ سچو عرصو انهيءَ بون واري تربيتي مرڪز ۾ گذاريو هئائين. سندس سفارشي اهوئي شخص هو جنهن جي ٽڪرن تي پليجو نمڪ ادا ڪندو رهي ٿو.

سنڌ جي وڏيرن جو ساٿي پليجو سياسي لحاظ کان چيتامڙو هوندي به سنڌ جي موجوده سياسي صورتحال ۾ "اڪيلي سر سورمو" سمجهيو ويو ۽ سنڌ جي جاگرافيائي مناسبت مان سنڌ جي هڪ اعلي ۽ وڏي وڏيري سندس سرپرستي جو بار پنهنجي ڪلهي تي کڻي سنڌ وارن کي باور ڪرائڻ جي ڪوشش ڪئي آهي ته هي وچارو پنهنجي ماڻي ڄاڄي جي ڪلهي تي پيو ڪلا بازيون کائي ۽ ڪلنيون ڏيندو رهي. ليڪن چالاڪ وارا چالين ٿا ته پليجو ڪهڙي باغ جي موري آهي ۽ سندس ڪرتبن ۾ ڪهڙو بازيگر حصيدار رهندو اچي ٿو. وڏيرڪي چال کان هرڪو واقف آهي انڪري وڌيڪ وچور جي ضرورت نٿي سمجهي وڃي.

قومي تحريڪ ۾ سنڌ دشمن وڏيرڪيا ڳوالي ۽ تي ايمان آڻڻ کان علاوه سوشلزم جي باري ۾ به پليجي جو ساڳيو ئي بگو منهن آهي. بنگال (بنگلا ديش) جي حال تي واڪون وارا ڳوڙها ڳاڙيندي به پليجو اها بڪواس پيو ڪندو آهي ته هندستان ۽ روس جي مداخلت سبب اتي انقلاب برپا نه ٿي سگهيو سندس خيال آهي ته اهڙا ٽيهه لک ماڻهو وڌيڪ به مرڻ ها پر سوشلزم ضرور نازل ٿي وڃي ها. هن ڳالهه جي توجيهي لاءِ ٽيهن لکن ماڻهن جو مرڻ ڪا معني رکي ٿو ته فقط اها ٿي ته عوام پلي مري ها ...!! ان کان وڌيڪ هي ڪهڙي عوام دشمني ٿي سگهي ٿي. هر باشعور شخص سمجهي سگهي ٿو ته بنگلا ديش پنهنجي ترقي لاءِ غيرسرمايه داري رستو اختيار ڪري چڪو آهي ۽ ٿوريئي عرصي اندر نهايت پرامن طريقي سان سوشلزم جي مرحلي ۾ داخل ٿيڻ هن لاءِ ڪا ڏکي ڳالهه نه آهي. سوشلزم لاءِ پيدا ٿيل انهي

ڇگائي واري وات سان غلط تصور ڏيڻ ۾ هلچل جهڙا ذاهپ ڏيکاري آهي تنهن تي (بيشمار) جون ڪان سواءِ رهي نه سگهجي. اهوئي سنڌس سياسي مهانڊپ جو مناسب ميڪ اپ آهي. هي اختصار بدانيءَ نه ته، اڳتي قدم ۽ پيغام کهڙي راهه تي هلي رهيا آهن ۽ تحريڪ رسالو کهڙيون گمراهيون پکيڙيندو رهي ٿو. هيلتائين هلچل واري ٻکواس مان ڪا اهڙي حقيقت ثابت نه ٿي سگهي آهي ته سائين جي-ايم-سيد جا طرفدار واقعي ڪنهن. هڪ به ڪڏي ڪرتوت جو شڪار ٿيا هجن. هنن جي قوم پرستي وطن دوستي يا ترقي پسندي سوشلزم جي انهن قدرن سان ايڪي اچي ٿي جيڪي هن دور ۾ ضروري محسوس ڪيا وڃن ٿا. هنن جي تنظيم پلي ايتري مضبوط نه هجي پر اثرانتي بيشڪ آهي جو ته هي جذباتي اثرانداز توڙي سنجيدگي جي صورت ۾ پوري خلوص ۽ نيڪ نيتي سان پنهنجي رهنما جي رهبري ۾ اعتماد رکن ٿا. ۽ هلچل جو مسواڙي داداگير وانگي سياسي دلال بڻجي وڏيرن جي چرچ تي پاڻ کي خوار خراب ڪندو رهي ٿو تنهن وٽ اصول جي سوديبازي ۽ سوشلزم جي سودخوري کانسواءِ ٻيو ڪجهه به ناهي.

اهڙي حالت ۾ جيڪڏهن اڳتي قدم ۽ پيغام وارا هن جي مخالفت ڪن ٿا ته انهيءَ ۾ بلڪل حق بجانب آهن ڇا لاءِ ته، قومي تحريڪ هلندي ڪاهه دشواري درپيش اچي ته انهيءَ کي هٽائڻ اشد ضروري آهي. حق ۽ باطل جي جنگ ۾ جتي هلچل جي آقائن کي نئو بخشي سگهجي اتي هن کي ڇوٽ ڇڏي ڏيڻ ڪهڙي چڱمڙسي ٿي سگهي ٿي.

رجعت پرست طبقو به تڏهن خطرناڪ بڻجي پوي ٿو جڏهن هن کي پنهنجي پشت پناهي لاءِ هلچل جهڙا بي ضمير ۽ جڙتو ڪامريڊ ملي وڃن ٿا انگريزي ٻيڄي جي ستياناس بلڪل ٺيڪ ڪئي ۽ گهٽي حد تائين ٿي به چڪي آهي. هلچل پنهنجي عزت سان گڏ تحريڪ جو اگهه به گهٽائي چڪو آهي. اڳتي قدم ۽ پيغام اجا وڏي قيمت تي پيا فروخت ٿين. هو هاڻ ذهني مفلس سياسي قلاش ۽ ندڪو ٿيندو پيو وڃي. اهڙا ڳالهه تحريڪ رسالي جي پڙهڻ مان ٿي معلوم ٿي وڃي ٿي ته ان جو هر ايڊيٽوريل ۽ هر مضمون ويندي خطن تائين سنڌس ٿي لکيل هوندو آهي. انهيءَ قلمي سلسلي جي مرض سنڌس آندا چني جڏبا آهن. هاڻ پنهنڙ جي پنجن ۾ ايترو ته لاچار ٿي چڪو آهي جو "بون" وارا اسپيشل ڊاڪٽر به سنڌس علاج نٿا ڪري سگهن اجا ته ڳالهه پري پيئي آهي!

هلچل پنهنجي ڪماٽي ڪوڙي تحريڪ ۾ جيڪي لکي ٿو عملي طرح ان جي خلاف قدم کڻندو رهي ٿو. ثبوت طور تحريڪ ڊسمبر ۱۹۷۳ع جو هي ايڊيٽوريل پڙهڻ کانپوءِ ان سان گڏ جاتا بل انگ اکر پڙهيا وڃن ته پاڻهي سچ ڪوڙ جو پتو پئجي ويندو.

لکي ٿو: موجوده صورتحال هيءَ آهي ته هاڻ جيڪڏهن اسين چئونتا ته اسان جون فلاڻيون، زمينون، فلاڻا گذر جا وسيلا ۽ فلاڻا حق اسان کي موٽائي ڏيو ته اڳاو هڪدم اسان کان سوال پڇندو ته اوهين آهيو ڪير؟ جي چئون ٿا اسين سنڌي قوم آهيون ته داد فرياد بجاءِ ضد ۾ سڏا ڪاٺ ۾ هنيا ويندا سين. نتيجو اهو نڪرندو جو اسين پنهنجي ڪنهن ٻيڙناڙي لاءِ ڪا دعوا ڪري يا ڪو حق چڪائي نه سگهندا سون. اهڙيءَ ريت سنڌ جي ترتي ۽ ان

جي سمورين نعمتن ۽ ملڪيتن تان اسان جا حق واسطا ۽ حجتون رد ۽ باطل ٺهرايون ويون آهن. اسان جو سنڌ ڌرتي ۽ بابت تاريخي رڪارڊ ۾ پيل ڪاتو قلم جي هڪڙي ليڪ سان ختم ڪيو ويو آهي اسان جي ڌرتي ۽ اسان جي گهر جي ٽپڙن تي جيڪي به ناجائز قبضا، حدنخليون قريون ۽ ڌاڙا هيستائين لڳي چڪا سي قانون سبب جائز ۽ قانوني صورت اختيار ڪري ويا آهن.

پليجي جون مٿي ڏانهينڊي ڳالهه ڪئي جنهن نموني "چورن مٿان مور" ثابت ڪيو آهي اهي انيڪ اڪر هن ريت پيش ڪجن ٿا.

(١) ٺٽي ضلعي ۾ مڪان باشار جي حاجي سنجرجوڪئي جي قبولي زمين جي ڪل اٺيهن ايڪڙن کي نوانوي ايڪڙ ٻڌائي اها زمين پنهنجي پٽ علي محمد پليجي جي نالي ڪرائي ڇڏ يائين.

(٢) مڪان ڳاڙهو ٻٽ ۾ قبولي زمين سادا تي سو ايڪڙ ڪوڙو اجازت نامو پيش ڪري صدين ڪان رهندڙ ڏيسر خان جوڪئي ماجن خان جوکئي ۽ ڪلي پوٺ ڳوٺن جي غريب هارين کان زمينون ڦرڻ سان گڏ انهن کي ڳوٺان مارلڏائي ڪڍيا ئين. جنهن جي نتيجي ۾ ماڻهو اڃا مجربا جن پراڻا رڪارڊ ڪڍرايا ۽ معاملو ٺٽي جي ڪليڪٽر جي آفيس ۾ نمبري لاءِ آهي ويو.

(٣) اهڙيءَ ريت تڪ جي منگهرمل واڻي جي زمين جو رڪارڊ بدلجي منگر پليجي جي نالي لهي ويو. ياد رهي ته اهو منگر پليجو رسول پليجي جو سڳو ڏاڏو هيو.

(٤) داپيجي ۾ مرحوم جيئل خان بروهي، مرحوم سوڀي جوکئي (انهي سوڀي جوکئي جو ١٩٦٤ ۾ ڏنل بيان ٺٽي جي سٽجسٽريٽ وٽ رڪارڊ تي موجود آهي) ۽ ٻين بروهين جوکين، هارين کان سواءِ سوين ايڪڙ سرڪاري زمين تي مالڪاڻي جا بيان وٺي ڪاتا بدلائي پليجي ۽ پٽس پنهنجي نالي ڪرائي پنجابين ۽ پناهگيرن کي ڪارخانن لڳائڻ لاءِ زمينون وڪڻي ڇڏيون. انهن زمينن تي جيڪي بيان ڏيارايا ويا تن تي في ماڻهو هڪ سو روپيا ادا ڪري بروهين کي جا وات بند ڪيا ويا ۽ ٽيرهن لک رپيا پليجي ڀاءُ پنهنجي پٽ سميت ڪمايا.

(٥) جنگشاهي ۾ مڪان پٺون ڪاڏي جي زمين قبول ڪرائي سرڪار وٽان تازيون تقاويون وصول ڪري چڪو آهي.

(٦) هن وقت علي محمد ٻٽ چاڪر خان چاڪراڻي جوکئي کان هاليجي ڍنڍ وٽ سم واري زمين جنهن جا مالڪن کي ڪي. ڊي. اي. طرفان عيوضا به ملي چڪا آهن پليجي ٺڳي ڪري انهن تي ڀاڻ قبضو ڪيو آهي. ۽ ڪي. ڊي. اي. وارن جو مشڪيس هلي رهيو آهي.

مطلب ته منگهرمل واڻي جون چڏيل ملڪيتون جعلسازي سان پنهنجي ڏاڏي منگر پليجي نالي ڪرائڻ غريب هارين کي دڙڪا دهمان دلاسا ۽ لالچون ڏيئي ڌورن پٽس ۾ زمينون خريد ڪري وڏن اگهن ۾ پنجابين ۽ پناهگير ڪارخانيدارن کي وڪڻي ڪامورن کي رشوتون ڏيئي سرڪاري زمينن تي حق جماڻي نيڪال ڪرڻ ۾ ڪامريڊ پليجو ۽ پٽس پنهنجو مٽ پاڻ آهن.

اهو پٽس ڪنهن زماني ۾ تپيدار هو نوڪري وڃي ته عريضي نويسي جو ڌنڌو شروع ڪيائين جي ته ۾ سندس ڪارناما عالم آشڪار آهن ۽ اهو به مشهور آهي ته پليجي جڏهن ثقافتي عشق ۾ نئين شادي ڪئي ته علي محمد ڪتي جي ڪنڌ ۾ انهيءَ سهاڳڻ جي نالي جي تختي لڙڪائي ان کي جنگشاهي جي بازار ۾ ڊوڙايائين. انهيءَ تعدي کان پوءِ پيءُ پٽ پاڻ ۾ اهي ويا ۽ گڏجي جعلسازي جو ڪسب [redacted] رپليگا جو اڃا سوڌو جاري آهي.

پليجو اڄ ڪلهه ته لکن سان پيو کوڏيهر ڪو وقت اهڙو به هيو جو جنگشاهي جي اسٽيشن تي لسي وڪڻي گذر بسر ڪيائين.

اهو ماڻهو جيڪو تحريڪ رسالي ۽ ڪاغذن تي ڪيترن ڀائي واويلا ڪندو ٿو رهي ته وارو ڪرپو اسان سنڌ ڀن جا حق ماري ٿو ۽ ڀاڪوڙاڙي اسان جون زمينون ڦري ويون. سا پيو ماڻهو غريب سنڌي هارين جون ملڪيتون مڪاري سان پنهنجي قبضي ڪري پنجابي ۽ پناهگير سرمائيدارن کي وڪڻي ٿو ۽ ڪو شرم محسوس نٿو ڪري. پورهيت طبقي جو هي وانوڙي حمايتي جڏهن خود شاهوڪار شاهي جون ڀاڙون پيو پختيون ڪري تڏهن ڪيس ڪامريڊ ڪوٺائڻ کان پليي نه سرڻ گهرجي! ۽ جڏهن "پون" مان تربيت وٺي سامراجي ايجنٽ ٿو بڻجي ته پوءِ به ماڻوزي تنڪ جي جانشيني جي هام پيو هڻي؟

انهيءَ بيهودي روش تي جيڪڏهن ڪيس ڌڪار ڪئي ٿي وڃي ته ڪوهه وانگي سينجي پنهنجي مصنوعي غيرت جو اظهار ڪندي اڳتي قدم ۽ پيغام وارن کي ڪهٽ ود ڳالهائڻ ۽ پنهنجي شرافت جو ڏيوالو ٿو ڪڍي ڇڏي.

پليجي کي وطن دوست ۽ قوم پرست ترقي پسندن تي ايڏي غيرت اچي ٿي پر جماعت اسلامي وارن تي ڪاٻه ڪاوڙ نه ٿي اچي جڏهن هو سندس ٻاري ۽ رات ڏينهن لکندا رهن ٿا ڪٿي اتين ته ناهي ته اصلي مالڪ ساڳيو ئي آهي ۽ اشاري تي اها روش اختيار ڪئي اٿن.

انهيءَ ۾ ڪو شڪ ناهي ته پليجي جون سياست سان گڏ ثقافتي سرگرميون نهايت شاندار آهن. ان ڏس ۾ هن پنهنجي اتالي سميت جيڪي مجلسي خدمتون بجا آنديون تي جي فوٽن جون ڪاريون ڪاپيون اڇيون ڪرائي شيشي ۾ مڙهائي ۽ پتين جي زينت بنائي جهڙيون آهن.

پر جماعت اسلامي وانگي اڳتي قدم ۽ پيغام وارن انهن کي اخباري پني تي شايع ڪرڻ جي جرئت ڪڏهن ۾ ڪانه ڪئي آهي جا ڪاڻ ته پليجي جو عام طرح عشق ۾ ڪنجري بڻجي ٻار مناوڻ جي حد تائين عامل ۽ معمول جو ڪردار ادا ڪندي پاڻ کي مجنون جو ثاني ثابت ڪري چڪو آهي. عشق ۾ گهر ٻار لٽائڻ به ته ڪنهن عاشق صادق جو ڪم ۽ ڪمال آهي!

انهيءَ ڪري ٿي ته ڪيس جماعت اسلامي وارن جي انڪشاف تي ڪا غيرت نه ٿي اچي جا لاءِ ته هنن پليجي جي عشق جي پوري ترجماني ڪئي آهي.

باقي جيڪڏهن اڳتي قدم ۽ پيغام وارن ڪا حق جي ڳالهه ٿا ڪن ته پليجي کي پوانيز جي مريض وانگي باهه ولي ٿي وڃي — سبحان الله!

اڳتي قدم ۽ پيغام وارن کي ڪوبه حق نٿو پهچي ته پليجي جي پوزيشن پنڪچر ڪرڻ جي ڪاٻه ڪوشش ڪري رهن. ڪين ڪيي ته پاڻ پليجي کي اها نيڪ صلاح ڏين ته ڪنهن پيٽرول پمپ تان مفت ۾ هوا ڀرڻ واري نلڪي هوشياريءَ سان ڪم آڻي پاڻ کي ٽائر وانگي ڦنڊائي ماڻوزي تنڪ جي جانشيني لاءِ ڦونڊو ڪرائي سالڪن ڏانهن موڪلي جيئن وقت ضرورت جي ڪين ڪم اچي ۽ ڪرسي خالي ٿيڻ تي هڪدم سنڌ جي چپري چاپ ڪامريڊ پليجي کي چيئرمن واري ڪرسي تي اونڌو ڪري ويهارين. پوءِ ڏسبون ته ڪيئن نٿو ثقافتي انقلاب برپا ٿي وڃي نيٺ ته هي به سوشلزم (پون واري) جو اصلي ڪامريڊ (گماشتو) آهي.

ٻاهر ٻوليءَ هنڌجهم جي

هتان جي تاريخ اهو ثابت ڪيو آهي ته هتي جي قابض قوم پنهنجي مخصوص، جمر ۽ حاڪميت وارن طريقن کي برقرار ۽ بحال رکڻ لاءِ، وقت بہ وقت پنهنجا ڪردار، ڪاراوا ۽ گماشتا پئي تبديل ڪيا آهن، هڪڙا ڪمدار ۽ گماشتا پنهنجو اثر وڃائيندا ٿي مس آهن ته هڪدم ٻيا گماشتا نت نون حربن ۽ اٽڪلن سان بظاهر انقلابي ۽ سائنسي سوچ واري لفاظيءَ سان هٿيار بند ٿيائي، ميدان ۾ موڪليندا آهن. ان لاءِ ته جيئن مظلوم قومن جي گذر معاش تي جيڪو، سندن قبضو هوندو آهي، تنهن تي سندن حڪومت جيئن جو تيئن بحال رهي. اهي ٻاهوڙي گماشتا، هو گهڻو ڪري محڪوم قوم منجهان ٿي پيدا ڪندا آهن ته جيئن سندن خلاف اٿندڙ هر آواز جي موٽ ۾ اهڙن منافق، موقعي پرست ڪارندن کي بچيندا رهن. اسان جا عام سنڌي ماڻهو اهڙن ڏارين جي دلال ڪمدارن ۽ گماشتن جيڪي سائنسي طريقي سان نت نون همدرديءَ وارن نعرن ۽ دلداري ڏيندڙ دلاسن ۽ هٿ ڏوکي ظاهر ڪندڙ همدرديءَ وارين ڳالهين جي اصليت کي ڏاڍو دير سان ٿا سمجهن انڪري فلحال اهڙن واڳونءَ وارا ڳوڙها ڳاڙيندڙ گماشتن جي چڪر ۾ اچيو وڃن ۽ کين صحيح سمجهيو وهن. اهڙي ريت آهي ڦورو، حاڪم قوم خلاف اڀرندڙ حقيقي انقلابي آواز کي روڪڻ لاءِ بظاهر سولا ۽ جلد سمجهه ۾ ايندڙ، پر حقيقت ۾ محڪوم قوم واري بنيادي سوال جي ڀيٽ ۾ گهٽ اهميت رکندڙ عارضي مسئلن کي وڏي پروپيگنڊ ڪرڻ لڳندا جو بظاهر ائين ڀيو لڳندو جهڙوڪر اهلي ۽ حقيقي قومي مسئلا آهن ٿي آهي ۽ انهن جي ٿي حاصلات ۾ حقيقي

چونڪارو سمايل آهي. اهڙن ڳالهيائن لاءِ جمال عبدالناصر جو چوڻ آهي. "قوت جو مفهوم اهو نه آهي ته اوهان ڪيترو وڏو آواز ۽ گوڙ ڪري سگهو ٿا. اصل قوت اها آهي ته توهان کي هاڪاري عمل، ان جي مڪمل گهرجن سان پوري ڪرڻ جي صلاحيت رکو ٿا يا نه"[١]( ).

مٿين نمونــي جي پروپيگنڊا ڪندڙ، چنيسر ۽ نـاڏومل جي پائرن جو مقصد اهو هوندو آهي ته جيئن عوام قومي تحريڪ آزاديءَ واري انقلابـي عمل ڏانهن نه وڌي سگهي چاڪاڻ جو جڏهن به عوام قومي آزادي واري حقيقي مقصد کــي سمجهي وٺندو تڏهن ان جو هر عمل قومي آزادي ماڻڻ طرف هوندو ۽ اهــڙو عمل انهن ڪمدارن، ڪماشتن ۽ سندن آقائن جي مفادن خلاف هوندو.

حاڪم ڌرين طرفان ٽاتيل، پاليل اهڙا ڪماشتا، مخصوص مصلحتن خـاطر پنهنجي آقا جي ڪجهه فردن يـا ڪن طبقن، ڪجهه آفيسرن ۽ بيوروڪريٽ جي حوالي سان مخالفت وارو ڍونگ رچائي مظلوم قوم مٿان اهو تاثر ڏيڻ لڳندا آهن ته اسين ئي اوهان جا حقيقي همدرد آهيون. اهڙيون ڳالهيون ڪري، هو محڪوم قـوم جي فردن ۾ قومي سوچ پيدا ڪرڻ بجاءِ، گروهي سوچ پيدا ڪرڻ وارو مڪروهه لاڙو پيدا ڪرائڻ واري ڪوشش ڪندا آهــن . اهڙي ريت آهستي آهستي مٺڙي زهـر جيان قوم جي مظلوم عـوام ۾ حاڪم قوم خلاف پيدا ٿيندڙ نفرت واري آيار جي جاءِ تي گروهي ۽ طبقاتي نفرت پکيڙڻ جي ناڪام ڪوشش ڪندا رهندا آهن. باوجود سندن اهڙين مڪارانه چالبازين ۽ چالاڪين ، حرفتن ۽ اٽڪلن جــي ، قومي تحريڪ جيڪا ويهين صديءَ جو سڀ کان وڏو سچ آهي، جيڪا مظلومن جي روح جو آواز آهي. اها پنهنجي مخصوص انداز سان جيئن

(١) جمال عبدالناصر ، انقلاب جو فلسفو مترجم : سيد سرمد ، ڪنڊيارو: روشني پبليڪشن ١٩٨٣، ص١٣۴.

ڏي اڳتي وڌندي آهي ته اهي سامراج جا پاليل گماشتا پنهنجي آقائن خلاف وڌندڙ ان لهر جو رخ موڙڻ ۽ بند ٻڌڻ لاءِ عام رواجي مسئلا کڻي گڏ ٿيڻ، اتحاد ڪرڻ ۽ جدوجهد هلائڻ جو سڏ ڏيڻ سان، هو وري به مظلوم عوام جي اکين ۾ ڌوڙ وجهي، پنهنجو پاڻ کي مظلوم ۽ محڪوم قوم جو حقيقي همدرد ظاهر ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا آهن اهو انڪري ته جيئن ننڍين ننڍين مسئلن (جن جو پيدا ٿيڻ غلاميءَ سبب ڏي هوندو آهي) ۽ ضرورتن جي بنياد تي ماڻهن کي بي وقوف بنائي، پنهنجي آقائن خلاف اٿندڙ آواز کي روڪي سگهن.

اهڙي ئي نيت ۽ ارادي سان مسٽر پليجو ڪافي عرصي کان وٺي واڳونءَ وارا ڳوڙها ڳاڙيندي، سنڌي قوم کي اتحاد ۽ ٻڌيءَ جو سڏ ڏيندو رهيو آهي. جنهن جو اصل مقصد هو عثان جي حاڪم قوم خلاف اٿندڙ آواز اٿاريندڙ قوم پرستن کي ڪمزور ڪرڻ ۽ اهو ظاهر ڪرڻ ته ”اسان ته گهڻو ڏي ٿا، سنڌين لاءِ ڪريون پر هي قوم پرست، ڪجهه ڪرڻ لاءِ تيار ناهن. اهي اوهان جا دشمن آهن! اسين ۽ اسان وارا آقائي اوهان جا سچا آهن“.

چوڻي آهي ته ”هٿ ۾ مالها، اندر ۾ ڀالا“ تنهن وانگر ڏارين جي انهن گماشتن جي مٺين رڙين داڻهن پٺيان اصل مقصد ته اهوئي پئي رهيو آهي ته جيئن قوم خلاف پيدا ٿيندڙ قومي آواز کي ڪمزور ڪري سگهجي. اهڙي حرفت بازيءَ لاءِ پليجو ٻه گهي منصوبا بنديءَ رستي مختلف حربا هلائي قومي ڪارڪنن ي اڪيلو ڪرڻ، ترقي پسندي، جمهوريت نوازي ۽ سنڌ جي درد جي نالي ۾ ڪارڙي ٽتر واريون مٺڙيون ٻوليون ٻولي ٻين کي گڏ ڪري ماريءَ (پنجاب) جي منهن ۾ ڏيڻ ڪارڻ ويٺو لاتيون ڪرڻ!! ان نيڪ عمل جي شروعات هن ”سنڌ بچايو تحريڪ“ جي نالي سان ڪئي جنهن جو ڪنوينر پنهنجي هڪ گماشتي ڊاڪٽر غفار قاضي واره، واري کي ڪيائين. وڏيون

وڏيون ايپلون ڪيائون. پمفليٽ ۽ چوپڙيون پڌريون ڪيائون جن ۾ هر ڳوٺ، شهر، تعلقي ۽ ضلعي ۾ سنڌ بچايو تحريڪ جون شاخون کولي ڪنوينر صاحب کي اطلاع ڪرڻ جي گذارش ڪيل هئي. سندس ان عمل شروع ڪرڻ جو بنيادي مقصد هي هيو ته ڪيئن به ڪري پنجابين خلاف اٿندڙ نفرت جو رخ موڙيو وڃي ۽ ان جي جاءِ تي مهاجر نفرت اپاري سنڌ ۾ سنڌي مهاجر فساد ڪرايا وڃن ته جيئن پنجابين جون پاڙون ڪمزور ٿيڻ کان بچي وڃن. ان جو ثبوت سندن لکت منجهان ئي ملي ٿو "سنڌ ۽ سنڌي ماڻهن کي بچايو" نالي پمفليٽ ۾ ڪاٿي به پنجابين ۽ پٺاڻن جو رڳو نالو به ناهي ڪيو ويو. جيڪا به نفرت پيدا ڪرائڻ جي ڪوشش ڪئي ويئي آهي سان رڳو مهاجرن ۽ افغان پڳوڙن خلاف آهي. جيئن ساڳي چوپڙيءَ ۾ مطالبن جو ذڪر ڪندي لکن ٿا". بنگلاديش، ڀارت، افغانستان وغيره مان سنڌ تي ٿيندڙ بهارين، ڀارتين ۽ افغانن جون يلغارون بند ڪيون وڃن" ان بنياد تي به ئي ڏينهن رڙيون دانهون ڪيائون، پر ڪنهن به سندن مڪارانه آلاپن کي ڪونه ورنايو. ان وچ ۾ پليجو صاحب خير سان جيل کان ٻاهر نڪتو ۽ جڳهاڙ ڪري، يورپ روانو ٿي ويو. مٿان ١٧ جنوري ١٩٨٧ع تي سائين جي ايم سيد سنڌ جي سمورين سياسي پارٽين کي سنڌ جي مسئلي بابت پنهنجي پنهنجي موقف پيش ڪرڻ ۽ صلاح مصلحت ڪرڻ لاءِ ڪليل سڏ ڏنو. اها ڳالهه پنجاب سامراج کي تمام خراب پئي لڳي تنهنڪري ڀريان ته گڏ ٿيندڙ اجتماع کي روڪڻ جي ڪوشش ڪيائون پر جڏهن معاملو شدت اختيار ڪري ويو تڏهن انتظامي معاملن جي مد نظر سرڪار کي خاموش رهڻو پيو. اهڙي حالت ۾ موقعي پرست ماڻهن پنجابي ماڻهن کي راضي رکڻ لاءِ پنهنجي مخصوص مفاد جي مد نظر ڪو به ڪارگر رد عمل ظاهر نه ڪيو. چاڪاڻ جو پنجاب لاءِ اها ڳالهه ڏاڍي اوکي ۽ اڻوڻندڙ هئي جو سيد جهڙي پنجاب دشمن

ماڙهوءَ جي سنڌ تي سياستدان گڏجي سنڌ جي مستقبل بابت سوچ ويچار ڪن ان ڪري هن سيد جي ان تحريڪ خلاف سمورا حربا هلائڻ شروع ڪيا. ان وچ ۾ اتفاق سان فاضل راهوءَ جو قتل ٿي پيو. ان جي چاليهي جي تقريب ۾ شرڪت ڪرڻ لاءِ جناب پليجو واپس وريو. چاليهو جيتوڻيڪ راهوءَ جي عزيزن ڪرايو هو، پر مسٽر پليجي ان کي پنهنجي مخصوص مقادن لاءِ استعمال ڪرڻ ۾ ڪائي ڪسر نه ڇڏي. جلسي ۾ مختلف مڪتبهء فڪر جي ماڻهن کي چاليهي جي حوالي سان گهرايو ويو هو. ان موقعي جو فائدو وٺي، پليجو پنهنجي پنجابي اهل ڪارن کي اسٽيج تي وٺي آيو. شايد ان لاءِ ته جيئن اڳتي هلي پنجابين وٽ اهي سندس ووٽ وڌرائڻ ۾ ساٿ ڏيئي سگهن. ان موقعي تي پليجي اتحاد جي حوالي سان سنڌ جي مسئلن تي گڏ ٿيڻ واري پنهنجي پراڻي منافقانه نعري کي شطرنج جي مهري طور نئين رنگ ڍنگ سان پيش ڪندي، بظاهر نيڪ نيتي جو مظاهرو ڪري، سنڌين کي گڏ ٿيڻ جي اپيل ڪئي ۽ ان منافقانه ڪارنامي لاءِ اڳيان وري محترم محمد ابراهيم. جويي کي ڪيائين، چالاڪ جو ڪيس اها اکوات خبر هئي ته محب وطن سنڌي ماڻهن وٽ سندس ڏنل سڏ کي پنهنجي طور تي ڏنل سڏ طور ڪيتري اهميت ملندي. بس رڳو سندس ڳالهه ڪرڻ جي دير هئي سندس چاڙتا نمائندا اچي ٿنا جا گيت ڳائڻ بينا ڇڻ هن ڪو وڏو انتهو ڪارنامو سرانجام ڏنو هجي(١).

سندس ڪن ساٿين ته ايترو به چيو ته ”پليجي جو راهوڪيءَ ۾ اتحاد لاءِ ڏنل سڏ حضرت عيسيٰ جي ان سڏ جهڙو ڪارائتو آهي، جيڪو هن هڪ سهاجهڙي، صحابت پر مئل ڇوڪري کي ڏنو هو ۽ چيو هو ته ”اٿ آئون چوان ٿو

(١) جيتوڻيڪ اها ڳالهه اصل کان عالم آشڪار آهي ته پليجو سيڙهه وارو روپ وٺي مختلف وقتن تي اهڙا منڙا آواز ڪيندو رهيو آهي.

اٿ" پليجي واري ان نئين چال جي تعريف جا ڏيک ڀرينديي وڏيڪ چياڏون "پليجي صاحب جي ايڪي وارو سڏ يعني "راهوڪي ڊڪليريشن" سنڌي عوام لاءِ نئين زندگيءَ جو سنيهو ۽ آسودگيءَ جو پيغام ثابت ٿي سگهي ٿو" (١). پليجي وارو اهو سڏ جنهن ڪي ايتري قدر وڏائي چڙهائي پڌائي پڌرو ڪيو ويو. اڌي جو اتي ان ئي اسٽيج تي پليجي صاحب جي مڪارپ ۽ منافقي سبب محبت جي سڏ بجاءِ نفرت ۽ ڌڪار جو سبب ثابت ٿيو. اهو ائين ته پليجي ان اسٽيج تي پاڻ سان گڏ پنجابين کي پڻ آڻي ويهاريو هو ۽ ان سان گڏ سنڌ جي مختلف نمائنده تنظيمن جي نمائندن کي پڻ ڪوٺ ڏني هئي جن ۾ جيئي سنڌ تحريڪ جنو ليڊر محترم عبدالواحد آريسر پڻ شامل هو. سنڌي ماڻهن جي ان وڏي ميڙ ۾ وفاق پرست پارٽين، پنجابي نمائندن ۽ بين مختلف ماڻهن پنهنجي پنهنجي مقصد ۽ مراد جون ڳالهيون ڪيون ته پليجو خاموش ويٺو رهيو. پر جڏهن قوم پرست اڳواڻ محترم عبدالواحد آريسر سنڌي ماڻهن جي دلين جي ترجماني ڪرڻ لاءِ اسٽيج تي آيو ۽ پنهنجي تقرير ۾ هن چيو ته " فاضل جا حقيقي قابض آهي آهن جن اڇي سنڌ جي سون ورني ڌرتي ۽ ان جي وسيلن تي قبضو ڪيو آهي". بس آريسر صاحب طرفان سنڌ ۽ سنڌي ماڻهن جي دشمنن جي نشاندهي ڪرڻ ۽ پليجي جو چڙي پوڻ، چاڪاڻ جو هن نه پئي چاهيو ته سنڌي ماڻهن کي اصلي دشمنن ڪان به ڪو واقف ڪري! اهڙي ريت آريسر صاحب کي اڌ تقرير ۾ وڌيڪ نه ڳالهائڻ جي چٺي موڪلي، سنڌ دشمنن جي نشاندهي ڪندڙ اڳواڻ کي خاموش ڪرايو ويو ۽ پنجابي نمائندي ملڪ قاسم کي تقرير ڪرڻ لاءِ گهرايو ويو. اهو آهي سنڌ جي سچڻ جو محب وطن ۽ قابض سنڌ ماڻهن

(١) ايڊيٽوريل: "هفتيوار ڪڇهري"، حيدرآباد، آگسٽ ١٩٨٧ع

ڏانهن رويو ! ۽ پوءِ ان واقعي جو ذڪر ڪندي آريسر هڪ هنڌ لکيو "مون ڪان پوءِ جڏهن ملڪ قاسم تقرير لاءِ آيو ته مون ڏٺو ته ان جي دامن تي فاضل جي رت جا ڇنڊا ۽ داغ ۽ زبان تي فاضل جي واڪاڻ جا ڪوڙا قصيدا هئا. ان وقت مون ڏٺو ته پليجي جي چهري تي سرهائي هئي ۽ هزارين ماڻهن جي دلين مان ۽ زبانن مان ملڪ قاسم خلاف نفرت جون ڇپون پئي نڪتيون ۽ پليجو، ملڪ قاسم پنجاب جو هڪ رٽائرڊ فوجي آفيسر جيڪو ان قوم جي نمائندگي ڪري رهيو هو، جيڪا بلوچ ڪان فاضل تائين جي قاتل آهي ۽ انهن جي قتلن جي رت جا داغ ملڪ قاسم جي دامن تي هئا. تنهن کي پنهنجو ياءُ ڪوٺي رهيو هو ۽ هن جي ڪوڙن قصيدن تي پهڪيو پئي. " فاضل ! اي منهنجا وڇڙي ويل دوست ! سياستدان ڪڏهن جلاد ڪان به وڌيڪ بي رحم بڻجي ويندو آهي" (١).

هڪ طرف سنڌ جي ڳالهه ڪندڙ ڌريون ڏانهن سنڌ ن مٿيون لاڙو هو ته ٻئي طرف اتحاد ڪرڻ ۽ گڏجي ڪم ڪرڻ لاءِ واڪا ڪندا رهيا ۽ انهن واڪن دوران ان ڳالهه جو خاص خيال پئي رکيائون ته جيئن پنجاب جو ڪٿي ذڪر به نه اچي وڃ ۾ وڌ ذڪر ٿئي ته بيوروڪريٽ ۽ افسرشاهي جي حوالي سان ! ڪڏهن به قوم جي نالي سان پنجابيءَ جو ذڪر نه ٿئي ڇاڪاڻ جو ائين ٿيو ته پوءِ ضرور حاڪم قوم ۽ محڪوم قوم جو مسئلو زير بحث ايندو ۽ ان سوال ڪان پنجابي ائين ٽا لهرائين جيئن پولي ڪل ڪان. ان ڪري پنجاب کي راضي رکندڙ بين جماعتن وانگر هنن به ان ڳالهه طرف خاص ڌيان ڏيڻ سان گڏوگڏ زرائع ابلاغ رستي پنهنجي ان پروگرام جي وڏي ساراهه ڪرائڻ شروع ڪئي. وال پوسٽر شايع ڪرايا، اسٽيڪر لڳرايا ۽ سڄي سنڌ ۾ چاڪنگ ڪرائي.

(١) آريسر، عبدالواحد: "چانڊوڪي ۽ ڇيٽ"، ڪراچي، ٿوڙي پبليڪيشن ١٩٨٧ع، ص ٨١.

ان دوران محترم عبدالواحد آريسر سکر بار ڪائونسل کي خطاب ڪيو جنهن ۾ هن پليجي جي ان مڪارانه چال جي پت وائکي ڪندي، ان ڳالهه جو اظهار ڪيو ته جيڪي ماڻهو پاڻ ٻين جي (ولي خان ۽ سردار شوڪت حيات) اتحاد ۾ شامل آهن اهي سنڌ بابت ڪهڙو اتحاد ڪندا. هاڻ جيڪڏهن انهن ماڻهن جو نيتون سنڌ جي مسئلن بابت خلوص دل واريون آهن ته ان لاءِ اڳ ۾ سنڌ جي حيثيت جو تعين ڪرڻ لاءِ دنيا جي مجيل شاعرن تي مشتمل هڪ ڪميٽي وهڻ گهرجي جيڪا سنڌ ۾ ڪم ڪندڙ مختلف ماڻهن جا سنڌ جي ڪيس بابت دليل ٻڌي پوءِ ان جي حيثيت جو تعين ڪري ته" آيا اها ڪالونيءَ واري صورت رکي ٿي، غلام آهي يا نه؟ جيڪڏهن سنڌ جي غلامانه حيثيت واضح ٿي وڃي ٿي ته پوءِ جدوجهد جو طريقه ڪار به اهڙوئي ٿيڻ گهرجي". آريسر صاحب جي ان راءِ مڙس کي موراڳو چيڙائي وڌو. آريسر جي پيش ڪيل ان موقف تي پليجي جا نمائندا عجيب و غريب تبصرا ۽ تنقيدون ڪرڻ لڳا. اجان اهو سلسلو جاري هيو جو ڇمبڙ ۾ هاري ڪميٽي وارن دوستن حيدر بخش جتوئيءَ جي ورسي ملهائي ان ۾ قوم پرست شاگرد ليڊر آصف بالاديءَ کي تقرير دوران ڇٽي موڪلي روڪڻ جي ڪوشش ڪئي ويئي. پر هن پنهنجي تقرير جاري رکندي چيو ته "آءٌ پنهنجو موقف پيش ڪرڻ آيو آهيان ۽ اهو پيش ڪرڻ کان پهريان تقرير بند نه ڪندس" هو پنهنجو موقف پيش ته ڪري ويو پر جيئن ته سامراجين جي پريس به وفاق پرستي جي ناليءَ ۾ پنجاب جي نمائندن جو ساٿ ڏيئي رهي آهي انڪري اخبارن قومي موقف کي ٽوڙي مروڙي عجيب و غريب نموني ۾ پيش ڪيو. ان موقعي تي هاري ڪميٽي جي اڳواڻ محترم غلام رسول سهتي طرفان سنڌ جي سڀني جماعتن

کي متحد ٿيڻ جـي ڪوٽ ڏني ويئي. پليجي کي تـہ اهڙو وارو الله ڏياري، هـاڻ ڪيس پنهنجي موقعي پرستي ماڻڻ جو بهترين موقعو نظر آيو. جنهن پنهنجو مڪارانہ تير مسٽر سهتي جي ڪلهي تـي رکي هلائڻ شـروع ڪيو. ان موقعي تي هُنَ سهتي کي سامهون ڪري پنهنجو مفاد حاصل ڪرڻ جي ڀرپور ڪوشش ڪئي. ان لاءِ هن پنهنجي چال عجيب ماهرانہ نموني بيان ڪئي، چي ”بابا، توهان صحيح ٿا چئو، اهو ئي صحيح آ، اڄين ئي ٿيڻ گهرجي، اهو ئي طريقو درست آهي، بس ان لاءِ اوهان ڪان وڌيڪ ٻيو ڪير ڏو مناسب ٿي سگهي، ان ڪم لاءِ اوهان ئي شروعات ڪريو، مان اوهان جـي پٺيان آهيان“. پليجو هر ماڻهوءَ کي مٿيان جملا چوندو آهي، پر پوءِ ڀرپور ڏيهن ڪان وٺي پٺيان هلڻ بجاءِ، پٺيان ڀوڻ شروع ڪندو آهي. پليجي واري مٿين لاف زني تي مسٽر سهتي شروعات خاطر ڪٿي سندرو ٻڌو تہ ٻئي طرف پليجو پڻ نيڪ نيتي وارا ارادا رکندڙ سيني ماڻهن جي پٺيان پهچي ويو، مٿين ڳالهہ جو اندازو تڏهن ٿيو، جڏهن مختلف پـارٽين جـي نمائندن سـان ملڻ جـي سلسلي ۾ مسٽر سهتو، سنڌ ساگر پـارٽـي جـي نمائندي جناب حافظ محمد صديق صاحب سان ملڻ ويـو ۽ اتـي کيس آماده ڪرڻ لاءِ هيٺين ريت اظهار خيال ڪيائين ”پليجو آهي وڏو ڪوڙو، مڪار ۽ منافق انسان، ان ڳالهہ جـو اسان کي بـہ احساس آهي پـر اسين چاهيون ٿـا تہ کيس سيني ماڻهن اڳيان ڏنو ڪيو وڃي. ان جو بهتر طريقو اهوئي آهي تہ ١٧ تاريخ واري اجلاس ۾ سڀ پارٽيون پليجي واري ڪراچي جي بنگلي تي منعقد ٿيل اجلاس ۾ ضرور شريڪ ٿين تہ جيئن کيس وائکو ڪري سگهجي. پر قوم پرستن جو واضح موقف هو تہ پليجو وڏو منافق ۽ مڪار ماڻهو آهي جيڪو پاڻ تہ پٺاڻن ۽ پنجابين جي جهولـيءَ ۾ ويٺو آهي پـر هاڻ اتحاد ۽ گڏيـل جد و جهد جي نالي ۾ بـاقي ٻين جماعتن کي بہ پاڻ وانگر پنجاب جو

آلڻ ڪار بنائڻ ۽ پنجاب خلاف وڌندڙ قومي نفرتن کي گهٽائڻ جي ڪوشش ۾ آهي اهوئي سبب آهي جو هو سنڌ بابت حدوجهد تي واضح موقف پيش نه ٿو ڪري، هو صرف انهن مسئلن جو ذڪر ڪري ٿو، جن غلام هئڻ سبب وجود ورتو آهي. هڪ طرف غلام رسول سهتو گڏ ڪرڻ جون ڪوششون ڪندو رهيو ٻئي پاسي مسٽر پليجي وڏي هيٺين ريت، قوم پرستن خلاف اتحادين ۾ پروپيگنڊا ڪرڻ شروع ڪئي. چي "اوهان رڳو منهنجو ساٿ ڏيو، باقي مان انهن نام نهاد قوم پرستن، فوجين حي ايجنٽن کي پاڻهي ٺيڪ ڪندس، هي پاڻ کي سمجهن ڇا ٿا سنڌ جا ٺيڪدار بڻيا ويٺا آهن...."(١).

مٿين عمل ڪرڻ سان گڏوگڏ هن پنهنجي ذيلي تنظيمن کي پڻ ڇوڙي ڇڏيو جو، عام ماڻهوءَ کي منجهائڻ وارا پمفليٽ ۽ وال پوسٽر شايع ڪيا ۽ سڄي سنڌ ۾ هيٺين ريت چاڪنگ ڪرائي.

"پڌيءَ جو ويري- سنڌ جو ويري"

"هڪ هٽي مرده باد- گڏيل حدوجهد زنده باد".

چوڻي آهي ته "چانڊيا چور شمبائي شاهد" ٺهن وانگر پليجي واري سڌ کي سمجهيو ته سندس چاڙتن ٻئي ۽ وڏي چڙهي ان جي تائيد به انهن ئي ٻئي ڪئي. سڄي سنڌ ۾ سنڌي شاگرد تحريڪ (sst) ئي سندس آجيان ۾ چاڪنگ ڪرائي. پر جڏهن پليجي کان پڇيو ويو ته "توسان ٻيون ڪهڙيون پارٽيون تعاون ڪري رهيون آهن." تڏهن وراڻيائين "سنڌي شاگرد تحريڪ، سنڌي مزدور تحريڪ، سنڌي هاري تحريڪ، سنڌياڻي تحريڪ" مٿيون چارئي سنڌ جون نمائنده تنظيمون ته مون سان مڪمل طور هم خيال آهن" تنهن تي ڪيس نون اتحادين چيو "اهي ته تنهنجون ئي مختلف ذيلي تنظيمون آهن". تنهن تي مڙس

(١) آخر ۾ ڪچين ڳارين جي بوڇاڙ جيڪو پليجي جو پنجابين وانگر شيوو آهي.

موراڳو مچر جي پيو "نہ بابا نہ اهي الڳ الڳ تنظيمون آهن، انهن جو پنهنجو جدا جدا فريم ورڪ آهي" اها هئي اتحاد جي جي علمبردار جي شروعات ۾ ڏي سچائي ۽ نيڪ نيتي! اهڙي منجهيل ماحول ۾ پنهنجو موقف واضح ڪرڻ لاءِ جيئي سنڌ محاذ طرفان ٧-٧-٨٧ تي مختلف اخبارن ڏانهن هيٺيون وضاحتي بيان جاري ڪيو ويو.

"ڪالهه وارن ڪجهه اخبارن ۾ سنڌ هاري ڪميٽي جي صدر غلام رسول سهتي جي پريس ڪانفرنس ڇپي آهي جنهن ۾ هن اعلان ڪيو آهي تہ ١٧ جولاءِ تي ڪراچي ۾ هڪ اجلاس ٿيندو. جنهن ۾ سنڌ جي حقن جي حاصلات لاءِ هڪ مشترڪ حڪمت عملي وضع ڪئي ويندي. جن ليڊرن جي اجلاس ۾ شرڪت تي رضامند هئڻ جي دعوي ڪئي وئي آهي تن ۾ جيئي سنڌ محاذ جي چيئرمين عبدالواحد آريسر جو نالو پڻ شامل آهي. انڪري اسين پنهنجو موقف واضح ڪرڻ ضروري سمجهون ٿا.

سڀ کان پهريان اها ڳالهه آهي تہ جناب عبدالواحد آريسر اهڙي ڪنهن بہ اجلاس ۾ شريڪ ٿيڻ تي آمادگي ظاهر ناهي ڪئي. بلڪ حقيقت تہ اها آهي تہ اجلاس جي منتظمين هن سان ڪو رابطوئي ناهي ڪيو. جڏهن ڪنهن معاملي جي شروعات ئي بدنيتي تي مبني هجي تہ ان جو انجام ڪهڙو ٿيندو؟

ٻي اهم ڳالهہ اها آهي تہ سنڌ جا اهي همدرد جڏهن سنڌ جي حقن جي حصول جي ڳالهہ ڪن ٿا تڏهن اهي، اهو ٻڌائڻ کان يا تہ ڊڄن ٿا يا چاڙي واڙي سنڌ جي ماڻهن کان لڪائڻ گهرن ٿا تہ اهي حق ڪسيا ڪنهن آهن جڏهن تہ اها ڳالهہ تاريخ روز روشن جيان ظاهر ڪري ڇڏي آهي تہ پاڪستان ٺهڻ کان وٺي اڄ تائين مظلوم قومن جا حق غصب ڪرڻ وارو پنجاب آهي. ۽ جڏهن دشمن جو تعين نہ هجي تہ اتحاد ڪنهن جي لاءِ ۽ ڪنهن جي خلاف!

ان کانسواءِ انهيءَ اجلاس ۾ تجويز ڪيل شريڪ ٿيندڙن

منجهان پهريان ئي مختلف اتحادن ۾ قائل آهن جن جو مقصد ۽ دعوي پاڪستان ۽ امريڪا جا مفاد، موجوده حڪومت جي مقابلي ۾ وڌيڪ محفوظ بنائي سگهڻ ٿا. سنڌي قوم انهن بزرگن ڪان صرف اهو پڇڻ گهري ٿي ته جيڪڏهن سنڌ ۽ پاڪستان جي مفادن (جيڪي دراصل پنجاب جا مفاد آهن) ۾ تضاد پيدا ٿيو (۽ اسان جي خيال ۾، اهي تضاد پهريان ئي موجود آهن) ته اهي ليڊر صاحب ڪنهن جو ساٿ ڏيندا. سيني لاءِ ۽ سدائين لاءِ، پنهنجو اهو موقف واضح ڪري ڇڏڻ گهرون ٿا ته جيستائين ڪو متئين ڳالهين تي پنهنجو موقف واضح نه ٿو ڪري ان سان اسان جي ڳالهه ٻولهه جو سوال ئي پيدا نه ٿو ٿئي.

امر جوڻيجو

پريس سيڪريٽري، جيئي سنڌ محاذ

متي ظاهر ڪري آيو آهيان ته هتان جون اخبارون پڻ وفاق پرست موقعي پرستن جو ساٿ ڏيئي رهيون آهن. انڪري متيون بيان هڪ پڻ اخبارن ڪاٽ ڪوٽ ڪري شايع ڪيو. تنهن هوندي به اثرو ٿيو ته موقف ظاهر ٿيو. ان ڪسانپوءِ سنڌ جي ٻين قوم پرست جماعتن پڻ اهڙي قسم جا بيان پڌرا ڪيا. تنهن بعد سنڌ جون هيٺيون تنظيمون متئين مسئلي تي گڏيل موقف پيش ڪرڻ لاءِ ڪراچيءَ ۾ گڏ ٿيون. جيئي سنڌ محاذ، سنڌ نيشنل ڪانگريس، سنڌ ساگر پارٽي، سنڌ دوست مزدور تنظيم".

متئين تنظيمن جي نمائندن پڻ گڏيل طور تي به ساڳئي موقف وارو بيان جاري ڪيو.

بس ان بيان جو شايع ٿيڻ ۽ پليجي کي خار لڳڻ ڇاڪاڻ جو ان عمل سان کيس اتحاد واري نئين حرفت ۾ رولو پوندي نظر آيو، جنهن سان هو حرفت بازيءَ رستي سنڌ جي نمائندگي حاصل ڪري، پنجابن اڳيان سرخرو ٿي سگهي ها!! اهڙي ريت

خار ڪائي وري قومي سوچ رکندڙ تنظيمن خلاف باهوڙ شروع ڪري ڏنائون ڇي.

"سنڌين ڏي اتحاد ڪان روڪڻ وارا -- آهن فوجين جا ايجنٽ سارا".

"اتحاد جو انڪاري، سنڌ جو انڪاري".

ستين گند پري پروپيگنڊا جاري هئي جو مٿان ١٧ تاريخ اچي ويئي پليجي پنهنجي حڪمت عمليءَ سان سردار حاڪم علي زرداريءَ جي اڳواڻي هيٺ سنڌ جي سوشلسٽ انقلابين، دانشورن ويندي محمد ابراهيم جويي کي ٻه و ٻ وچي هڪ جاءِ وهاريو. پر نتيجا ظاهر ٿيا ته ڪوبه ڪڙتيل ڪونه نڪتو، پليجو پنهنجي سمورن مڪارانه منصوبن ۾ ناڪام ٿي چڪو هو. ڇاڪاڻ جو سواءِ سنڌ هاري ڪميٽيءَ جي باقي ڪابه اهڙي تنظيم ڪانه هئي جنهن کي ڪائي اهميت حاصل هجي تنهن جو اڳواڻ محترم جام ساقي به اڳواٽ بيان جاري ڪري چڪو هو ته "جنهن اتحاد ۾ جيئي سنڌ شامل ڪونهي اهو اتحاد اڻپورو ۽ اڌورو هوندو" بس هاڻ سنڌ جي هن ڏاهي، داناءَ ۽ اڪابر پليجي کي پنهنجي هڙ ويندي نظر اچڻ لڳي. تنهنڪري هڪدم پنهنجي سائين جي صلاح سان هٿ ٺوڪين ڏيڍ سر وارين تنظيمن کي وڏائي چڙهائي پيش ڪرڻ سان، ست اٺ تنظيمون ٺاهي ورتائين جن سنڌس اتحاد جي حمايت ۾ پنهنجو خدمتون پيش ڪيون.

(١) عوامي نيشنل پارٽي حاڪم علي زرداري (جنهن جو پليجو پاڻ نمائندو آهي).

(٢) سنڌ هاري ڪاميٽي (جام ساقي ۽ غلام رسول سهتو)

(٣) وطن دوست انقلابي پارٽي، ارباب کهاوڙ (هي جام سان اتحاد ۾ آهي).

(٤) سروينٽس آف سنڌ سوسائٽي محمد ابراهيم جويو علي احمد قريشي (هنن مان جويو صاحب اڳ ۾ ئي سنڌس لاءِ ڪم ڪري رهيو هو).

(٥) سنڌي هاري تحريڪ، مولابخش ميمڻ (هي سنڌس ذيلي تنظيم آهي.

(٦) سنڌ انٽيليڪچوئل فورم رشيد ڀٽي (جيڪو سنڌس پراڻو نمائندو آهي).

(٧) سنڌ ڪلچرل اڪيڊمي، نذير احمد چنه. (هن تنظيم جو وجود، خبرناهي ته ڪٿي ۽ ڪهڙي هنڌ آهي).
(هن تنظيم رات ُوچ ۾ وجود ورتو ۽ پليجي لاءِ ڪم پيئي ڪري).

(٨) سنڌ فرينڊس فورم. سچل لغاري. سچل ميراڻي.

پليجي واري ان اتڪبازي ۾ قوم پرست تنظيمن کانسواءِ وفاق پرست پيپلز پارٽي پڻ شريڪ ٿي. اهڙي ريت پليجي طرفان سنڌ جي قومي تحريڪ کي راڙا هو هٿنڌڙ ڀهريون حملو جهڙوڪر ناڪام ٿي ويو پر پوءِ به هن همت ڪري ١٩ آگسٽ تي ڀيهر گڏجڻ جو اعلان ڪري، پنهنجي واڻکي ٿيل پت کي پردي ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي.

ان وچ ۾ DSF جي ڪجهه دوستن ڏر جي مسئلن بابت هڪ وڏو ميڙ "ڏر بچايو ڪانفرنس" جي نالي ۾ سڏائڻ جو فيصلو ڪيو ان بابت مختلف دوستن جي صلاح مصلحت کانپوءِ انهن مختلف ماڻهن تي مشتمل هڪ ڪميٽي، تشڪيل ڏني. ان ڪميٽي ۾ هيٺيان ميمبر حضرات شامل هئا.

(١) معصوم ڏري (آرگنائيزر).
(٢) مسٽر وزير لاڪو ڪارڪن ANP ميمبر.
(٣) علي حسن چانڊيو ڪارڪن DSF ميمبر.
(٤) اقبال ملاح ڪارڪن DSF ميمبر.
(٥) ڦوڏو رستماڻي ڪارڪن سنڌ هاري ڪميٽي ممبر.
(٦) محبوب قريشي ڪارڪن پاڪستان ورڪرز فيڊريشن ميمبر
(٧) سهيل سانگي صحافي ميمبر.

ان ڪميٽي اخبارن ۾ اعلان ڪرائڻ ۽ وال پوسٽر شايد

ڪرڻ رستي مختلف مڪتبہ فڪر رکندڙ سياستدانن ۽ عام ماڻهن کي هن ڪانفرنس ۾ شرڪت ڪرڻ جو سڏ ڏنو. ان ڪانسواء مختلف پارٽين جي اڳواڻن کي خاص طور تي مدعو ڪيو جن ۾ مسٽر پليجو پڻ شامل هو (١) ڪانفرنس کي ڪامياب بنائڻ لاء ڪاميٽيءَ سر ٽوڙ ڪوشش ڪري، ڪانفرنس جو بهترين بندوبست ڪيو.

ڪانفرنس واري ڏينهن يعني ٢٣ جولاء تي ڪانفرنس منعقد ڪرائيندڙ ڪميٽي پنهنجا پنهنجا ڪم ورهائي ڪنيا جن موجب اسٽيج سيڪريٽري طور علي حسن چانڊيو مقرر ڪيو ويو هو. ۽ ڊسپلين ڪميٽي جا ڪارڪن اسٽيج جي چوڌاري ۽ پنڊال ۾ مختلف جاين تي منعقد ٿيل هئا. تمام پرسڪون ماحول ۾ عوام کي جلسي شروع ٿيڻ جو انتظار هو ايتري ۾ ٺيڪ پوڻين ڇهين بجي مسٽر رسول بخش پليجو حاڪمانہ انداز ۾ بندوقن ۽ رائيفلن سان مصلح ٻہ سؤ هٿياربندن جي جٿي سان پنڊال ۾ پهتو. اسٽيج سيڪريٽريءَ ڪيس آجيان طور پليڪار ڪندي، ٻين مهمانن جي اچڻ تائين اسٽيج جي ڪابي پاسي مهمانن واري

---

(١) پليجي، جو پراڻو شاگرد مسٽر مسعود نوراني لکي ٿو تہ اسان کي اها بہ خبر پئي آهي تہ پليجي صاحب کي ڪانفرنس ۾ شرڪت جي باضابطي ڪا دعوت ڪانہ ملي هئي، فقط سنڌس نالو ڪانفرنس واري پوسٽر ۾ ڇاپيو ويو هو" (هفتيوار ڪڇهري ١٦ آگسٽ ١٩٨٧ع) خبر ناهي تہ مسٽر نوراني اها معلومات ڪٿان هٿ ڪئي. يا وري پليجي سان پاڻ ملهائڻ واري عشق ۾ ايترو تہ غلطان ٿي ويو جو اهو بہ خيال نہ رهيس تہ ان ڳالهہ جو تہ پاڻ پليجي وارا بہ ذڪر ڪونہ ٿا ڪرن بلڪ کين تہ موراڳو اها شڪايت آهي تہ پليجي وارن جي ڪارڪنن سان گڏجي جمع ڪيل چندو پليجي لاء گهٽ خرچ ٿيو آهي.

حصي ۾ وهڻ جي نينڊ ڏني. پليجو جنهن زندگيءَ ۾ ڪنهن سان گڏجي هلڻ تہ سکيو ئي ناهي. گڏجڻ حو تہ هو رڳو ڊنڊيوروئي ڪري چاهندو آهي جنهن عملي طور تي اتحاد جو ڪٿي اتس تہ ان ۾ لازمي طرح بنهہ بدنيتي سمايل هوندي آهي. مظاهرو زندگي ۾ نہ ڪري سگهيو آهي جڏهن بہ ڪائي ڳالهہ اهڙو ماڻهو ڪٿي ٿو پنهن جو انتظار ڪري ۽ پنهن ڪي بہ پاڻ جهڙو سمجهي هو پنهنجي حاڪمانہ انداز سان پنهنجي پند رهڻ ويهن بندوقچن سان اسٽيج تي چڙهي ويو ۽ سندس گماشتن هڪدم مائيڪ تي قبضو ڪري سندس ساراهہ ۽ ثنا جا گيت ڳائڻ ۽ نعرا هڻڻ شروع ڪيا. مسٽر علي حسن چانڊيي طرفان پليجي کي گذارش ڪرڻ جي باوجود ڪو ڪنٽرول نہ نڪتو ان دوران پليجي ميڪاولي واري مڪارانہ چال کيڏندي پنهنجي ڪارڪنن کان مائڪ وٺي سامعين کي مخاطب ٿيندي چيو تہ ”مان ٿڪل آهيان، انڪري فلحال آرام ٿو وڃي ڪريان، ڪانفرنس شروع ٿيڻ وقت ايندس“(١) پليجي جي اٿي وڃڻ ڪانپوءِ سندس جيالن کهڙو ڪارنامو سرانجام ڏنو ان جو تفصيل ”تر بچايو ڪانفرنس ڪميٽي عوام جي عدالت ۾“ هيئين ريت تفصيل سان ظاهر ڪيو آهي ”پليجو صاحب تہ هليو ويو پر پويان جيڪا پوئلڳن جي فوج ڇڏي ويو انهن پليجو جا شخصي نعرا هڻندي زمين آسمان هڪ ڪري ڇڏيو انهن مان ڪجهہ دوست تمر جي

(١) جيڪڏهن ان عمل ۾ سندس نيڪ نيتي هجي ها تہ پهريان بہ هو جاءِ تي وڃي آرام ڪري پئي سگهيو پر اصل ۾ ڪين انتظاميہ مٿان دابو ڪرڻو هو تہ جيئن سندن مرضيءَ موجب پروگرام هلائين باقي جلسي گاهہ مان اٿي وڃڻ ۽ سمورن اڳواڻن ۽ عوام جي گڏ ٿيڻ ڪانپوءِ واپس اچڻ منجهان سندس ان مڪار وڏيري واري ذهنيت ظاهر ٿئي ٿي جيڪو اوطاق ۾ سمورن ماڻهن جي گڏ ٿيڻ بابت اڳواٽ معلوم ڪري، بعد ۾ پاهر نڪرندو آهي.

ڪانفرنس ڪميٽي پاڻ هلائيندي ۽ اوهان مهمان آهيو ۽ ذميداري جو ثبوت ڏيو، گڙٻڙ نہ ٿيڻ ڏيو پر انهن همراهن نہ صرف نابري واري پر ڌمڪي ڏيندي چيو تہ جيڪڏهن اوهان اسان کي انتظامن ۾ شريڪ نہ ڪيو تہ اسان وٽ ٻيا بہ طريقا آهن. ائين پئي محسوس ٿيو تہ هي همراه ڪانفرنس ۾ شريڪ ٿيڻ نہ پر جهڙوڪ اسان کي ڪا سيڪٽ ڏيڻ آيا هجن. ان وقت انتظامي ڪميٽيءَ جي آڏو صرف ٻہ صورتون هيون. هڪ اها تہ ٻنهي ڌرين ۾ تصادم ٿئي ۽ ڪانفرنس هنگامي بازي جو شڪار ٿي وڃي ۽ اها منعقد ٿي نہ سگهي، جيڪو انتظاميہ اڳ ئي چاهيو پئي. ٻي صورت اها هئي تہ پليجو گروپ کي جيڪو ”آڌي ٽانڊي لاءِ ٿي ويٺي مالڪياڻي“ ٿيڻ لاءِ سنيريل هئي تنهن کي حصيدار بنائجي ٿر جي ڏڪويل، ڏڪاريلن جي حقن جي پاسداريءَ جي اها تقاضا هئي تہ ڪانفرنس بهرحال ٿيڻ گهرجي انتظاميہ ڪميٽي بروقت ۽ صحيح فيصلو ڪيو تہ ڪانفرنس هر صورت ۾ ٿيڻ گهرجي ان ڪري انهن جا شرط مڃيا ويا ان ڪانپوءِ پليجي گروپ جي ماڻهن اسٽيج ۽ پنڊال جي چوڌاري لٺين ۽ ڪهاڙين سان پنهنجا ماڻهو بيهاري ڇڏيا.“

”جلسي شروع ٿيڻ کان اڳ ٿر بچايو ڪميٽيءَ سان زبردستي انتظامن ۾ شريڪ ٿيل دوستن گڏيل ضابطہ طئہ ڪيا. انهن موجب (١) نعرا اسٽيج تان لڳندا (٢) پنڊال مان ڪوبہ نعرو نہ لڳندو پر جيڪڏهن ڪي نعرا لڳا تہ انهن کي اپيل ڪجي تہ هو نعرا نہ هڻن (٣) متضاد ۽ شخصي نعرا نہ لڳندا (٤) اسٽيج سيڪريٽري ٢ هوندا ٿر بچايو ڪميٽي پاران علي حسن چانڊيو ۽ پليجو گروپ پاران سراج سيال“.

”ڪانفرنس شروع ڪرڻ لاءِ جڏهن اسٽيج تي مهمانن کي سڏڻ بابت ڳالهيون ٿيون تہ پليجي گروپ وارن صرف پنهنجن ماڻهن کي سڏڻ گهريو ايتري حد تائين جو عورتن طرفان نمائندگي لاءِ جڏهن انهن جمهوريت پسند خواتين جي

نمائنديءَ کي سڏڻ لاءِ چيو ويو ته اهو چئي رد ڪري ڇڏيائون ته اسان ڪابه عورت ساڻ ناهي آندي انڪري عورتن جي نمائندگي نه ٿيندي، ڪانفرنس جي صدارت لاءِ اسان ٽر بچايو ڪميٽي طرفان ڪامريڊ ڄام ساقيءَ جو نالو تجويز ڪيو. پر انهن اُن کي رد ڪندي پليجي کي آخر ۾ تقرير ڪرائي. هن سڄي عمل ۾ يارن جو طريقو سياسي دادا گيري وارو رهيو ۽ اُئين پئي محسوس ٿيو ته هنن کي ٽرين سان سڪ گهٽ پر پليجو جي پروجيڪشن جي وڌيڪ ڳڻتي هئي".

ان موقعي تي مسٽر پليجو جي ذيلي تنظيم شاگرد تحريڪ جي ڪارڪنن شاگرد اڳواڻ امداد چانڊيئي ۽ معراج محمد خان مٿان بيحد هوٽنگ ڪئي پر پليجي ان عمل کي ختم ڪرائڻ لاءِ اکر به نه ڪڇيو ويتر مشڪي لطف اندوز ٿي رهيو هو. پليجي ياران ٽر بچايو ڪانفرنس ۾ پنهنجي شهريت ڏيکارڻ ۽ هڪ هٿي وهارڻ جو اهو پهريون رائونڊ هو. ان جو ٻيو رائونڊ ان وقت شروع ٿيو، جڏهن صاحب موصوف پاڻ مائيڪ تي خطاب فرمائڻ آيو. ان وقت سنڌس چاڙتن (جيڪي پاڻ کي شخصيت پرستيءَ جا سڀ کان وڏا مخالف ظاهر ڪندا آهن) "نعري پليجو، جيئي پليجو" جا نعرا هڻڻ شروع ڪيا. اهڙي ماحول ۾ ٻين پارٽين وارن ڪارڪنن پڻ پنهنجا پنهنجا نعرا هڻڻ شروع ڪري ڏنا. جيئي سنڌ اسٽوڊنس فيڊريشن جا ڪجهه نوجوان جيڪي پنڊال جي آخري ڇيڙي ۾ ويٺا هئا. تن پڻ "نعري سنڌ، جيئي سنڌ" "تنهنجو رهبر، منهنجو رهبر جي-ايم سيد، جي-ايم-سيد" نعرا هڻڻ شروع ڪيا. بس هيڏانهن جوانن جو نعرو هڻڻ ۽ هوڏانهن پليجي جي نمائندن جو ميڇرجڻ (١) ان بعد ڇا وهيو واپريو تنهن بابت ٽر بچايو ڪانفرنس وارن جي لکت هن ريت آهي "جڏهن پليجي جي تقرير لاءِ اعلان

---

(١) سوچڻ جي ڳالهه اها آهي ته پنڊال ۾ ٻين پارٽين وارن به نعرا هنيا پئي ۽ پاڻ ته ڏمڇر ڪئي ڪيو هياڻون پر (هلندڙ)

ٿيو ته نعرا لڳڻ شرط شروع ٿيا، نعري پليجو! ان تي ٻين ڌرين
۽ پنهنجا پنهنجا نعرا هنيا پر پليجي گروپ جي ليڊرن ۽ ڪهاڙين
سان ماڻهن ڊڪي وڃي جيئي سنڌ اسٽوڊنٽس فيڊريشن جي انهن
ڇوڪرن کي ڊڪايو ۽ جهڪي ۽ يا ڪي جٽا پڪڙجي سگهيا.
انهن کي دسي اهڙي نموني ماريو جيئن ٻي سمجهه ماڻهو ذاتي
جهيڙن ۾ هڪ ٻئي کي ماريندا آهن. جيئي سنڌ اسٽوڊنٽس
فيڊريشن جا همراهه دسيا پيا هئا ۽ مٿان ليڊرن ۽ ڪهاڙين جي
پاهن جو وسڪارو هو جڏهن ته همراهن کي آڪٽ ماڙو هجين.“

اها ڳالهه رڳو اتي پوري ڪانه ٿي سنڌي ماڻهن جي
هڏ ڏوکي ۽ همدرد هئڻ جي هن ڪوڙي دعويدار ايڏي غنڊا
گردي ۽ پيچ ڊاهه ۾ نه رڳو پنهنجي ماڻهن کي منع نه ڪئي
بلڪ بلند آواز سان تقرير ڪندو رهيو جنهن ۾ جيئي سنڌ وارن
۽ زخمي ٿيل نوجوانن کي زن دخترڪارين جي بوڇاڙ شامل هئي.
اهڙي ماحول ۾ نامزد ڪيل ڊسپلين ڪميٽي جا ڪارڪن پڻ
ڪجهه نه ڪري سگهيا ۽ بي وس بيٺا رهيا. ان جهڳڙي جي
تفصيل بابت سنڌن لکت موجب ايٽري ۾ ”پليجو گروپ جو

انهن سڀني وچ ۾ هن سيڪيولر ۽ انقلابي سياست جي
دعويدار کي جيڪڏهن ڪو خراب نعرو محسوس ٿيو ته
اهو جيئي سنڌ وارن جو! ان ڪانسواءِ نعري سنڌ تي ته
ڪنهن ٻه سنڌ جي اولاد کي خفا ٿيڻ جو ڪوبه جواز
ڪونهي پر اها حقيقت آهي ته پنجاب، جو، نعري سنڌ کان
خائف آهي تنهنڪري ان جي حاشيه بردارن اهو پڪو
فيصلو ڪري ورتو آهي ته پنجاب کي راضي ڪري پنهنجو
ووٽ وڌائڻ لاءِ هر اهو ڪم ڪبو جيڪو پنجاب چاهيندو
هوندو. انڪري ئي عوامي نيشنل پارٽي جي ۾ پوش لڪل
پاڪستان عوامي تحريڪ جي داداگيرن کي جيئي سنڌ جي
نعري تان پڻ چڙ لڳي ويئي.

هڪ ڪارڪن مظهر ٽالپر جيئي سنڌ جي هڪ ڪارڪن کي ڏسي ان پنهنجي پستول ڪڍي پڳو ۽ فائر ڪيا. اکين ڏٺا شاهد آهن جن چيو ته مظهر ٽالپر جي گولي لڳڻ سبب هڪ مسڪين ٽري پ-پ جو ڪارڪن حسن هنگورو ۽ جيئي سنڌ اسٽوڊنٽس فيڊريشن جا ڪارڪن لڇمڻ ٽري ۽ ساجن شديد زخمي ٿي ڪري پيا. ان ڪانپوءِ به مظهر ٽالپر ۽ سندس پيا همراه فائر ڪندا رهيا".

فائرنگ ٿيڻ تي سڄي پنڊال ۾ ڀاڄ پئجي ويئي. سنڌ جو نام نهاد ڏاهو، مها انقلابي ۽ هٺ ٺوڪي بهادر اڳ-واڻ مسٽر پليجي جڏهن گولين جا آواز ٻڌا، تڏهن سندس زبان مبارڪ منجهان دانهن نڪتي "اڙي گـوليون ٿيون هلن، بچايـو". ۽ لاڏوءِ اٺ وانگر اتي جو اتي گوڏا ڪوڙي ويهي رهيو. بس سندس دانهن ڪرڻ جي دير هئي. هڪدم ٢٥–٣٠ مسلح گارڊ ڪيس گهيرو ڪري اسٽيج تان هيٺ لاهڻ لڳا. تڏهن PNP سنڌ جي صدر مسٽر شاهه محمد شاهه، اڳتي وڌي ڪيس چيو ته "گوليون اوهان جا ماڻهو پيا هلائين، اوهان کين منع ڪريو" پر هن ٻريشي جي مريض شاهه جي ڳالهه ٻڌي اڻ-ٻڌي ڪندي، سموري جلسي کي ان خوني جهڳڙي واري حالت ۾ ڇڏي پاڻ ڪار ۾ چـڙهي رمندو رهيو. اهڙي نموني پليجي واري حـاڪمانه ڪردار جـي اتي پچاڻي ٿي. جنهن بابت ٿر بچايو ڪميٽيءَ واضح نموني لکيو آهي ته "اسان مارئي جي ملڪ جي غريب ماڻهن، ٿـر جي پرامن ۽ ويڙهه کان پاڪ زمين جي تقدس کـي جنهن گندي نموني پائمال ڪيو آهي، ان ۾ رسول بخش پليجو گروپ کي ذميوار ٿا سمجهون ۽ انهن جي مذمت ٿا ڪريون".

جلسي جـي اهـڙي ريت پڄ ڊاهه کانپوءِ جـڏهن زخمي نوجوانن کـي اسپتال پهچايو ويو تڏهن ڪجهه ديـر بعد مسٽر پليجو پنهنجي اڌالي سان اسپتال پهتو. اسپتال ٻاهران پاڻ گاڏيءَ ۾ ويٺو رهيو ۽ ماڻهو موڪلي معلوم ڪرايائين ته زخمي ڪير ٿيا آهن. جڏهن ڪيس اها خبر پيئي ته زخمي نوجوان پ-پ ۽

جيئي سنڌ جا ڪارڪن آهن تڏهن پوئين پير واپس ٿيو. ٻئي ڏينهن جيئن ئي اخبارن ۾ خبر شايع ٿي تيئن پليجو جي ڪارڪنن "چانڊيا چور، شنباڻي شاهد" وارو ڪردار ادا ڪندي، ان واقعي کي پليجي مٿان قاتلاڻو حملو قرار ڏنو ۽ ان حملي جو ذميوار پنهنجي نظرياتي دشمن تنظيم جيئي سنڌ کي ظاهر ڪيو مسٽر حسين بخش ناريجو پورهيت دوست ته همت ٽوڪيي مها انقلابي سردار حاڪم علي زرداري صدر ANP سنڌ سان گڏجي پريس ڪانفرنس ڪئي جنهن ۾ جيئي سنڌ وارن تي چوهه چانڊيا ويا ۽ سنڌن اڳواڻ محترم جي-ايم-سيد کي سرڪار جو ايجنٽ چيو ويو ۽ ڪين حملي جو ذميوار سڏيندي سرڪار کان ئي ڏوهارين خلاف قتل جو ڪيس داخل ڪرڻ جو مطالبو ڪيو"(١) ساڳي ڏينهن واري آفتاب اخبار ۾ جيئي سنڌ محاذ جي چيئرمين محترم عبدالواحد آريسر جو هڪ بيان شايع ٿيو جنهن ۾ هن چيو ته "اڳوڻي عوامي تحريڪ وارو گروپ سنڌ کي دائمي غلاميءَ ۾ رکڻ لاءِ سامراج جو وفادار ٿي نائونمل وارو ڪردار ادا ڪري رهيو آهي ۽ اهو سڀ ڪجهه هو سنڌي قوم جي اتحاد جي مقدس نالي ۾ ڪري رهيو آهي." هن وڌيڪ چيو ته "سنڌي قوم پنهنجا دوست دشمن سڃاڻندا آهن، انڪري "اتحادين" جون به اکيون کلڻ گهرجن".

محترم آريسر صاحب جي مٿين بيان ته موراڳو سنڌن مڪتبه ۾ ماناڻ وجهي ڇڏيو. مڙس مچرجي پيا، چوڏاري ڇئو ٻول ڪري ڏنائون. آريسر صاحب ۽ جيئي سنڌ جي ڪارڪنن خلاف روزانو ٻئي بيان شايع ڪرايائون. اهي بيان ٻهريان ته ANP جي حوالي سان ٻئي شايع ٿيا پر پوءِ سمجهيائون ته رڳو اتان ڪم نه نڪرندو تنهنڪري سنڌس ٺي ذيلي تنظيمون سنڌي شاگرد تحريڪ، سنڌي هاري تحريڪ، سنڌي

---

(١) ڏسو روزنامه جنگ ڪراچي ٢٧ جولاءِ ١٩٨٧ع.

مزدور تحريڪ، سنڌياڻي تحريڪ، نائي رڏڻ واري، ڏوهتيون ونڊڻ واريون" وارو ڪردار ادا ڪندي هر هڪ ڌار ڌار تنظيم جي حوالي سان جيئي سنڌ جي مذمت ۽ پليجي جي تعريف ۾ بيان جاري ڪرڻ شروع ڪيا. پر پوءِ "ڌر بچايو ڪانفرنس" ۾ شريڪ ٻين تنظيمن جي ماڻهن جو حقيقت پسندانه جذبو پڻ بيدار ٿي پيو جنهنڪري انهن پليجي واري ساڳي واري سٽ رنگي سياست جي پٽ وائکي ڪري وڌي. انهن تنظيمن ۾ سنڌ پيپلز اسٽوڊنٽس فيڊريشن، ڊي ايس ايف وطن دوست اسٽوڊنٽس فيڊريشن جا نالا سر فهرست آهن. ان ڪانسواءِ نيشنل عوامي پارٽي جي مرڪزي رهنما سيد رشيد احمد شاهه پڻ حقيقي واقعن تي مشتمل بيان جاري ڪيو جنهن ۾ هن ڪوڙي دعويدار دانشور جي پٽ وڏيڪ وائکي ٿي پئي. مسٽر رشيد احمد چيو "عوام خود سمجهي ٿو ته حملو ڪنهن تي ٿيو آهي. اهڙن عملن سان ڌر يا سنڌ ڪي نٿو بچائي سگهجي" هن چيو "حاڪم زرداري منهنجو پراڻو دوست آهي ان ڪانفرنس ۾ موجود نه ڪونه هو. هڪ طرفي ڳالهه ٻڌي ترقي پسندن تي چوهه چنبڻ ڪيس کي زيب نٿو ڏئي هن زخمي پ.پ جي ڪارڪن حسين هنگورو جو ۽ جيئي سنڌ جي ڪارڪن سان دلي همدرديءَ جو اظهار ڪيو آهي"(١).

ان ڪانسواءِ مٿين واقعي جي باري ۾ ڪامريڊ مير ٿيٻي، غلام رسول سهتي، ۽ مسٽر وزير لاکي جا پڻ حقيقت پسنديءَ وارا بيان شايع ٿيا جنهنڪري ANP جي پوش ۾ ڪم ڪندڙ پاڪستان عوامي تحريڪ کي وڏيڪ خوار خراب ٿيڻو پئي پيو. هاڻ جو ڏنائون ته سنڌ ۾ به خوار ٿيا آهيون، "ڪٿو به ڪاڏو، ڪک به نه پيري" ته پوءِ باقي ڇا ڪٿيو. تنهنڪري موراڳو رخ ڪيائون. پنهنجي آقائن پنجابين ڏانهن هتان پاڪستان عوامي

---

(١) روزانا آفتاب حيدرآباد ٣٠ جولاءِ ١٩٨٧ع.

تحريڪ جي وفد عوامي نيشنل پارٽيءَ جي جُسُبي سان وچي، لاهور ۾ نڪاءُ ڪيو ته جيئن اتي پنهنجي آقائن کي پڌائي سگهن ته اسان اوهان جي ڪاتي ۾ هھڙيون پيون جُنيون ٿين . اڄان به نتا اسان جي ايماني جذبي تي پروسو ڪريو . اهڙي ريت اتي وچي هنن سنڌ ۽ ٿر بچائيندڙ جوڌن لاهور ۾ جيئي سنڌ وارن جي خلاف جلوس ڪڍيو ۽ محترم جي-ايم سيد جو پتلو ساڙيو .

سنڌ جو قومي اڳواڻ محترم جي-ايم سيد پنجابين جي عتاب جو نشانو آهي انڪري مٿين قسم جي عملن سان پنجابين کي اهو باور ڪرائڻ جي ڪوشش ڪيائون ته ”اسان ته توهان جو ئي ڪم ڪري رهيا آهيون“. ان لاءِ هنن پنجابين اڳيان جلوس ڪڍيو سنڌ جي قومي رهبر جو پتلو ساڙي پنجابين سان وفاداريءَ جو ثبوت پيش ڪيو. سندن ان ڪارروائي جا فوٽا نواءِ وقت ڪراچي جي ٣٠ جولاءِ ١٩٨٧ع جي اخبار ۾ شايع ٿيا آهن. جلوس ۾ جيڪي وڏا بينر نظر اچن ٿا تن منجهان اڳيان اڳيان واري بينر تي لکيل آهي ”وفاق ڪي دشمن جي-ايم سيد کي سرپرستي بند ڪرو“.

واهه سائين پنجابين جا پاليل پليجا، وفاق جا ٺيڪيدار سنڌ جي عشق ۾، جنهن کي ماني کاڌو ٿر، وٺي، بس رات ڏينهن هاءِ گهوڙا ڪندو وتي ”هجي ڪو جنهن سان سنڌ کي بچائڻ لاءِ اتحاد ڪريان“ اهو وري جڏهن پنهنجي آقائن پنجابين جي اڳيان پنهنجي ڪيل ڪمن جو سرٽيفڪيٽ حاصل ڪرڻ لاءِ وچي ٿو. تڏهن سنڌ جي مڃيل محب وطن ليڊرن کي وفاق جا دشمن سڏي پنهنجون مارڪون وڌرائي ٿو. هاڻ ڏکتي، سنڌ بچائڻ جون ڳالهيون ڪٿي ٿر جي بچاءَ جي پريشاني ۽ ڪٿي وفاق سان وفاداريءَ جو مسئلو! هاڻ ته اهو صاف ظاهر نظر اچي ٿو ته جنهن ٿان سنڌ جي قومي رهبر جا پتلا سڙن ٿا اهو مسئلو آهي

وفاق سان دشمني يعني مرڪز کي ڪمزور ڪرڻ يعني پنجاب جي بالادستي ۾ هڪ هٿيءَ واري ڪردار کي ڪمزور ڪرڻ وارو سيد طرفان ڪيل عمل، جيڪو پنجاب لاءِ هاڃيڪار هئڻ سبب هن موقعي پرست سياستدان کي پڻ پسند ناهي. پاڪستان عوامي تحريڪ طرفان سرانجام ڏنل هن نئين ڪارنامي تي جڏهن سڄي سنڌ ۾ چئو ڌاري ڌول پئجي ويو خاص طرح سان ترقي پسند ڌرين طرفان ان قدم خلاف بيان شايع ٿيا. تڏهن هي مها انقلابي قسم ڪنيو وڃن ته اهو ڪم اسان نه ڪيو آهي. اهو ته پنجاب جي عوام ترقي پسند قوتن سان سات ڏيندي سرانجام ڏنو آهي. پهرين ڳالهه ته هنن ساڻدي وانگر ست رنگ مٿائيندڙن کي ڪير سمجهائي ته پنجابي مسٽر پليجي لاءِ ڪيئن ٿا جلوس ڪڍن. پنجابي چاهي ڪاپي ڌر جا (ڊاڪٽر مبشر، حنيف رامي، سردار شوڪت حيات) هجن ڌوڙي ساڄي ڌر جا (ڊاڪٽر غلام حسين، ٽڪا خان، مصطفيٰ کر) هجن اهي ايڏا ته نمڪ حلال آهن جو مسٽر پئو جنهن سنڌن لاءِ سڀ ڪجهه ڪيو سنڌن وڃايل عزت ۽ انساني زندگيون واپس ورائي ڏنيون. ان لاءِ ڏي ڪو جلوس نه ڪڍيائون. تون ته اڃان آزمائشي مرحلي مان پيو گذرين. ان ڪانسواءِ به جلوس جي قيادت ڪندڙ ماڻهن ۾ شاگرد تحريڪ جي نمائندي مصطفيٰ سهاڳ جي تصوير پڻ اخباري فوٽو واضح نظر اچي ٿي. باقي حسين بخش ناريجو ڪٿي ڪنڊ پاسي ۾ هوندو.

ان بيان بازيءَ دوران ANP جي بنيادي ميمبر، حيدرآباد ضلعي جي جوائنٽ سيڪريٽري ۽ قومي وحدت ڪميٽيءَ جي ميمبر مسٽر وزير لاڪي جيڪو ٽڙ بچايو ڪميٽيءَ جو پڻ ميمبر هو، تنهن حقيقت پسندانه بيان جاري ڪري، اصل واقعي کي ظاهر ڪيو. جنهن تي مسٽر پليجي وارن جيڪي ANP کي پڻ پنهنجي جاگير بنائڻ وارين ڪوششن ۾ مصروف عمل آهن تن پنهنجي رڪن محمد قاسم مير جت، ANP حيدرآباد ڊويزن جو

صدر پڻ آهي ان ڳالھ بيان جاري ڪرايائون ته وزير لاڪي ٿالي ڪووبه شخص ANP جو نه عهديدار ۽ نه وري پارٽي ميمبر آهي". ڪيڏي نه نڪ جي پڪائيءَ سان نه رڳو عهدن بلڪ پوري ماڻهوءَ جي وجود کي ڪاٽيو پيا وڃن. آهي ڪو ڪين چوڻ آکڻ وارو! اهڙي حالت ۾ عوامي نيشنل پارٽي جي مرڪزي ڪميٽيءَ جي ميمبر ۽ سنڌ جي نائب صدر مير ٿيبي پنهنجي عهدي واري حيثيت ۾ وزير لاڪي جي حق ۾ واضح بيان جاري ڪري، ويچاري وزير جي جان آزاد ڪرائي ورتي.

انهن ئي ڏينهن ۾ پليجي وارن جيئي سنڌ جي ڪارڪنن مٿان الزام هڻندي ، هڪ بيان جاري ڪيو هو ته جيئي سنڌ وارن ، سنڌ جي دوري دوران پليجي مٿان لاڙڪاڻي جناح باغ ۽ لاڙڪاڻي بار ڪائونسل ۾ حملو ڪيو هو . جيئن ته اها ڳالھ بنهه ڪوڙي ۽ بي بنياد هئي. انڪري لاڙڪاڻي بار ڪائونسل جي ميمبرن ان مسئلي بابت ترديدي بيان جاري ڪندي ظاهر ڪيو ته ڪو "لاڙڪاڻي بار ۾ محترم رسول بخش پليجي تي قاتلانه حملو ٿيو آهي بار جي ميمبرن چيو ته اهڙي ڳالھ ۾ ڪائي سچائي نه آهي ۽ نه ان ۾ ڪنهن تنظيم طرفان ڪا اهڙي حرڪت ڪئي ويئي آهي. اسان ان کي ڪوڙي پروپيگنڊا، هٿراڏو شهرت جو ڍونگ سمجهون ٿا"(١).

مٿيون بيان بازين جو سلسلو هلندڙئي پئي جو ٢٩-٧-١٩٨٧ع تي ٿر بچايو ڪانفرنس ڪميٽيءَ "ٿر بچايو ڪانفرنس عوام عوام جي عدالت ۾" نالي هڪ تفصيلي پرچو پڌرو ڪيو جنهن ۾ پليجي وارن جي ادا ڪيل ڪردار کي پوري ريت واضح ڪري، عوام اڳيان رکيو ويو . جنهن سان ڪجھ مٿي بيان ڪري آيو آهيان. اهڙي ريت مسٽر پليجي واري ان اٽڪلبازي واري ڊرامي جي اٽي اڇان ڀرين سين پوري ٿي پر هيئنئر سنڌس مڪارانه چالبازيون ڪافي واڪيون ٿي چڪيون آهن

(١) ڏسو روزنامه آفتاب حيدرآباد آگسٽ ١٩٨٧ع.

جن کي ڏسڻ ڪانپوءِ عبدالحليم جوش جو هيٺيون شعر سندس ڪردار تي پورو ٺهڪندو نظر اچي ٿو.

سي وري ٿر کي ڇا بچائيندا،
پاڻ کي جي بچائي ڪين سگهيا،
ڏاڍي ڪوشش ڪيائون مرڪڻ جي،
نفرتن کي لڪائي ڪين سگهيا.

هاڻ مسٽر پليجي پنهنجي راڄوڻ لاءِ نئين سر رٿابندي ڪرڻ شروع ڪئي. آءٌ مٿي بيان ڪري آيو آهيان ته ١٧ تاريخ واري اجلاس جي ناڪامياب ٿيڻ وقت مسٽر پليجي ڪرنڌڙ ساک جي پردي پوشي ڪرڻ لاءِ حيدرآباد ۾ ٻيهر گڏجڻ جي تاريخ مقرر ڪئي هئي ته جيئن ڪم کي اڳتي هلائي سگهجي ان سلسلي ۾ ١٩ آگسٽ ١٩٨٧ع تي مٿي ڄاڻايل پارٽين جا نمائندا حيدرآباد ۾ گڏ ٿيا. ان گڏجاڻيءَ کان اڳ ١٤ آگسٽ ١٩٨٧ع تي عبرت اخبار ۾ سنڌي هاري ڪميٽيءَ جي سيڪريٽري اطلاعات سچل پيٽي جو هڪ بيان شايع ٿيو هو ته ٿر بچايو ڪانفرنس ۾ غنڊاگردي ڪندڙ اصل مجرمن کي بي نقاب ڪرڻ لاءِ سوڀي گيانچندائي، محمد ابراهيم جويي ۽ شيخ اياز تي مشتمل هڪ تحقيقاتي ڪميٽي قائم ڪئي وڃي. جنهن جي آڏو رسول بخش پليجو، جام ساقي، ارباب کهاوڙ، معراج محمد خان، شاهه محمد شاهه، امداد چانڊيو، صالح بلو ۽ معصوم ٿري پنهنجو پنهنجو موقف پيش ڪن. جنهن جي روشني ۾ اها ڪميٽي جنهن کي مجرم ثابت ڪري، اهو اڳواڻ سڄي سنڌي قوم کان معافي وٺي"
سچل پيٽي سنڌ جي سمورين ترقي پسندن، قوم پرستن، جمهوريت پسندن دانشورن کي اپيل ڪئي ته هن تجويز جي حمايت ڪن ته جيئن سنڌي ماڻهن جي اتحاد جي دشمنن کي وائکو ڪري سنڌي ماڻهن جي حقن لاءِ ٿيندڙ اتحاد کي بچائي سگهجي. مٿين تجويز کي سنڌ جي وسيع تر مفادن جي مد نظر بهتر سمجهيو پئي ويو پر اهو ڪم ڪري ڪير؟ آخرڪار

حيدرآباد ۾ منعقد ٿيل اجلاس جي تاريخ ٻه اچي ويئي. ان اجلاس ۾ ڀهريون ڏي سوال اهو اٿاريو ويو ۽ شامل ٿيندڙ ڌرين جو اهو شرط ڀهريان مڃيءَ واري واقعي جي تحقيقات ٿئي، جوابدار ڌر کي سزا ملي تنهن کانپوءِ اتحاد بابت اڳتي ڳالهيون وڌي سگهن ٿيون. هاڻ پليجي لاءِ گس گساءِ ڪرڻ جو باقي ڪو رستو ڪونه بچيو، تنهنڪري پنهنجي پراڻي چال هلندي وري ساڳيو طريقو اختيار ڪيائين ڇي ”بالڪل فيصلو ٿيڻ گهرجي، تحقيقاتي ڪاميٽي اچ جو اچ مقرر ٿيڻ گهرجي ۽ ڀهريان اهو فيصلو ٿئي تنهن کانپوءِ ڏي ڪم اڳتي هلي ۽ اهو هينئر ئي ٿيڻ گهرجي.“ ڇوٽي آهي ته ”چورن جا يار ڳنڍي ڇوڙ“ تنهن وانگر پليجي ۽ سندس نمائندن طرفان سرانجام ڏنل ڪارنامن جي تحقيقات لاءِ انهيءَ ايوان منجهان جيڪا ڪميٽي تشڪيل ڏياري ويئي تنهن جو سربراهه به پنهنجي جوڙيوال ميان رشيديٽي کي مقرر ڪيائين. جڏهن تحقيقاتي ڪميٽي اڳيان بيان قلمبند ڪرائڻ جو مرحلو آيو تڏهن سيٺي چيو ته ”مک جوابدار آهي پليجو تنهنڪري ڀهريان ان کي بيان قلمبند ڪرائڻ گهرجي“ بس پوءِ اچي مڙس گوهيون ڪرڻ لڳو ڇي ”مون کي ته هينئر سجاڳ ٻار تحريڪ جي جاسي ۾ شامل ٿيڻو آهي مان ته اوڏانهن پيو وڃان ايترو وقت ڪونهي جو اج بيان قلمبند ڪرائي سگهان. آخرڪار سندس گس گساءَ تي ڪميٽيءَ جو هڪ هفتو پوءِ جي تاريخ مقرر ڪئي جنهن تي پليجو پاڻ به متفق ٿيو. پر جيئن ته سندس نيت ڪڏهن به صاف نه رهي آهي اصل کان ڪوڙ نڳيءَ تي گذارو ڪيو اٿس تنهنڪري اها تاريخ پڻ هن موقعو گسائڻ لاءِ قبول ڪئي. اهو ائين ته ان اجلاس کان پوءِ هفتي اندر هو صاحب هندوستان جي دوري تي هليو ويو. اهڙي ريت اها ڳالهه اتي جو اتي رهجي ويئي هاڻ جڏهن هو واپس ورندو تڏهن اهو معاملو پراڻو ٿي چڪو هوندو انڪري پليجي کي گس گساءَ ڪري ان ڳالهه کي ئي ختم ڪري ڇڏڻ ۾ آساني ٿيندي.

حقيقت اها آهي ته پليجي جن ارادن سان هي ڍونگ رچايو پئي آهي هاڻ ڪي لڪل نه رهيا آهن. انڪري محترم عبدالواحد آريسر جو اهو چوڻ دل سان ڏهڪي پيو، جنهن ۾ هن چيو هو ته ”اهو اتحاد وڏو بدنصيب اتحاد هوندو، جنهن ۾ پليجو شامل هوندو“ اج اها ڳالهه سئو في صد صحيح نظر اچي رهيو آهي . پليجي سدائين نيڪ ڳالهيون بدنيتيءَ سان ڪيون آهن اهو سندس سياسي تاريخ جو ورثو آهي . موجوده سنڌ جي بنيادن تي اتحاد لاءِ جهڙي ريت هن ڪوششون ڪيون تن ڪي پهن ته اڳ ئي سمجهيو پئي پر هاڻ ANP ۾ هن سان گڏ ڪم ڪندڙ ماڻهو پڻ سمجهي ويا آهن جيئن ٢٩-٨-١٩٨٧ تي ڪراچيءَ واري اجلاس ۾ ان مسئلي تان ڏقيڙ پئجي ويو ۽ بحث مباحثي دوران ڪارڪنن طرفان اها ڳالهه واضح ڪئي ويئي ته پليجي طرفان اهو ”اتحاد جي-ايم-سيد، مهاجرن ۽ ڪميونسٽ دشمنيءَ جي بنياد تي بنايو پيو وڃي“(١). ان اجلاس ڪانپوءِ مسٽر حاڪم علي زرداريءَ ڪجهه پارٽي ڪارڪنن کي خارج ڪيو جنهن تي ٧ ڊسمبر ١٩٨٧ع تيءَ وامي نيشنل پارٽي جي مرڪزي ڪميٽيءَ جي ڪارڪنن عابد زبيري ۽ اختيار پيٽي پريس ڪانفرنس ڪئي. جنهن ۾ ان عمل کي ننديو ويو . ان پريس ڪانفرنس ۾ پارٽيءَ جي سنڌ وحدت ڪميٽيءَ جي ڪارڪن مسٽر امر لعل ظاهر ڪيو ته ”اها سامراج جي سازش آهي ته اي-اين-پي کي ٽوڙيو وڃي پر اسان ان سازش کي ڪامياب ٿيڻ نه ڏينداسين هن چيو ته حاڪم علي زرداري ۽ پليجو اينڊ ڪمپني گهڙن ٿا ته اي-اين-پي ۾ انتشار پيدا ٿئي ۽ اهي پنهنجي ارادن ۾ ڪامياب وڃن پر ڪين ان سلسلي ۾ ڪاميابي حاصل نه ٿيندي. هن چيو ته رسول بخش پليجي مٺيءَ ۾ ڪانفرنس دوران معراج محمد خان ۽ پهن تي جيڪو قاتلانه حملي جو الزام هنيو هو، اهو بلڪل بي بنياد ۽ لغو هيو. هن

(١) ڏسو روزانه آفتاب حيدرآباد ٣٠ آگسٽ ١٩٨٧ع.

چيو ته اسان سنڌ جي اتحاد جي ڳالهه ڪريون ٿا پر پليجو اينڊ ڪمپني اتحاد جي نالي تي سنڌ جي اتحاد کي پرزا پرزا ڪرڻ گهري ٿي. اهڙي صورت ۾ ڪابه جمهوري طاقت سنڌس ساٿ نه ٿي ڏيئي سگهي(١).

حقيقت اها آهي ته موجوده حالتن ۾ پليجي طرفان ٿيندڙ هر قسم جي مڪارپ ۽ منافقي، ڪوڙ ۽ دوکيبازي جو مرڪزي نقطو اهوئي پئي رهيو آهي ته ڪيئن پنجابين ۽ انهن جي ساٿين اڳيان پاڻ وڌائجي ۽ پنهنجو پاڻ کي سرخرو ڪري سنڌ ۾ سائنسي سوچ سان هٿيار بند ٿيل پنجابين جو حقيقي همدرد ۽ هڏ ڏوکي ظاهر ڪجي. هو پنهنجي ان مقصد لاءِ پيو مٿا موناڏئي. ۽ مٿي ڪانفرنس واري رچايل ڊرامي پڻ ڪيس ڪجهه ان مقصد ڏانهن وڌڻو ڪيو. جنهن جو ثبوت پنجابين جي نمائندي محبوب دهلوي جي لکيل ان مضمون منجهان ملي ٿو جيڪو امن اخبار ڪراچي ۾ ٿر بچايو ڪانفرنس جي ناڪامي ڪانپوءِ لکيو. جنهن ۾ مسٽر پليجو جي موجوده نام نهاد سرمائيدارانه جمهوريت جي حوالي سان بيحد تعريف ڪيل آهي ۽ پليجي مٿان مختلف جماعتن خاص طرح سان قوم پرستن جي نمائنده تنظيم جيئي سنڌ محاذ طرفان لاڳو ڪيل الزامن جو هر طرح سان دفاع ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي ويئي آهي. ياد رهي ته اڳ ۾ جڏهن مسٽر پليجو پنجاب سان ويجهو ٿيڻ جو عملي مظاهرو ڪرڻ لاءِ پنجاب وڃي رهيو هو تڏهن به سندس شان ۾ پنجابين جي نمائندي مسٽر وارث مير، جنگ اخبار ۾ ڪالم اکي، کيس اهڙي تحسين جوڳي ڪم تي آفرين پيش ڪندي کيس خاص طرح سان قوم پرستن طرفان ان مسئلي تي ٿيندڙ مخالفت بابت اڳواٽ آگاهه ڪندي نيڪ مشورا ڏنا هئا. ساڳي ريت اڄ وري مسٽر محبوب دهلوي کيس نيڪ مشورا ڏيندي، سندس بچاءُ ۾ عجيب دليل بازي ڪرڻ لڳو آهي. جيئن هو

(١) ڏسو روزنامه امن ڪراچي ٨ سيپٽمبر ١٩٨٧ع.

لکي ٿو ”جناب رسول بخش پليجو جيڪڏهن اتحاد جو نعرو هڻي ٿو ۽ ان جو اهو مطلب ورتو وڃي ٿو ته هو پنجاب جو ايجنٽ آهي يا سنڌ جي مفادن خلاف ڪم ڪري رهيو آهي ته انهن سياستدانن جو نالو ٻڌايو وڃي، جيڪي وفاق ۽ اتحاد جو نعرو نه ٿا هڻن پر جيڪڏهن ٻيا ڪيترائي سياستدان پڻ اهڙا نعرا هڻن ٿا. ته ڇا اهي به پنجاب جا ايجنٽ آهن ۽ سنڌ جي مفادن خلاف ڪم ڪري رهيا آهن؟ جيڪڏهن ائين آهي ته انهن کي به سنڌ ۾ جلسا ڪرڻ کان روڪيو ڇو نه ويو . ۽ انهن تي ڇو گوليون نه هلايون ويون صرف جناب رسول بخش پليجو تي ئي نزلو ڇو ڪريو؟ ڪيترن سياسي ۽ مذهبي جماعتن جي شناخت پنجاب سان ٿئي ٿي. انهن جا صدر دفتر پڻ پنجاب ۾ آهن ۽ انهن جي اڳواڻن جو تعلق پڻ پنجاب سان آهي. انهن جماعتن جي اڳواڻن کي سنڌ ۾ هر هنڌ جلسا ڪرڻ کان انهن ساٿين ڪڏهن ناهي روڪيو، جيڪي پاڻ کي سنڌ جي مفادن جو واحد ٺيڪدار ظاهر ڪن ٿا . پر فرزند زمين جناب رسول بخش پليجو جي جلسي ۾، جيڪو ٽر وارن ڏڪار هيٺ آيلن جي مدد لاءِ ٿي رهيو هيو، گوليون هلايون ويون ۽ ان کي درهم برهم ڪيو ويو ان منجهان ظاهر ٿئي ٿو ته اصل مسئلو اهو ڪونهي ته پنجاب جو ايجنٽ ڪير آهي ۽ سنڌ جي مفادن خلاف ڪير ڪم ڪري رهيو آهي بلڪ جهڳڙي جو بنياد سنڌ ۾ سياسي اجاره داري قائم رکڻ جو منصوبو آهي“(١).

مٿين لکت منجهان معلوم ٿئي ٿو ته جناب پليجي جو دفاع ڪندڙ نام نهاد دانشور به اهڙائي آهن جن کي سنڌ ۾ آيل سجاڳيءَ جو به پورو تجزيو ڪونهي ۽ هليا آهن سنڌ جي قسمت جا فيصلا ڪرڻ! سنڌ ۾ آيل سجاڳيءَ جو اهو عالم آهي جو پارٽي ڪٿي ڪهڙي به ڇو نه هجي. پيپلز پارٽي هجي يا جماعت

---

(١) دهلوي، محبوب. پليجو پر فائرنگ روزنامه امن ڪراچي ٢٢ آگسٽ ١٩٨٧ع.

اسلامي هجي پر هر ڪنهن ڪي، سنڌ اندر سنڌ جي مسئلن بابت ضرور ڳالهائڻو پوي ٿو. ۽ پوسٽرن تي هڪ ڪنڊ تي ”جيئي سنڌ“ لکڻو پوي ٿو. وفاق پرست جماعتون ته برابر سڀ آهن پر سنڌ ۾ ڪين اهڙي ريت منافقيءَ وارو ڪردار ادا ڪرڻو پوي ٿو. اها سندن مجبوري بڻجي چڪي آهي. اها ئي ڳالهه آهي ته جماعت اسلامي وارن جي منافقيءَ جو پنهنجو طريقه ڪار آهي ته پ.پ وارن جو پنهنجو طريقه ڪار آهي ۽ سائنسي سوچ رکندڙ مسٽر پليجي واري مڪارپ ۽ منافقيءَ وارو پنهنجو جدا گانه طريقه ڪار آهي. ۽ جيستائين عوام جو سوال آهي اهو هاڻ اها ڳالهه چائي چڪو آهي ته ”جيڪو پنجابين جو يار آ، غدار آ غدار آ“ اهوئي سبب آهي جو سياستدانن کي هاڻ سڌي ڳالهه ڪرڻ بجاءِ مڪارپ ۽ منافقيءَ کان ڪم وٺڻو پوي ٿو. مثال طور مسٽر پليجو اڳ ۾ سنڌ جي سچار پٽ حيدر بخش جتوئي جي انڪري ظاهر ظهور مخالفت ڪندو هيو. جو هن سنڌ جي مسئلن کي اوليت ڏني. پر اڄ اهوئي پليجو پاڻ کي سنڌ جي سياست جو سچار هيرو ظاهر ڪرڻ واري ڪوشش ۾ مصروف عمل آهي.

حرف آخر

قومي تحريڪ جي مخالفت ڪرڻ جي سلسلي ۾ مسٽر
ليجو ڪابه مهل ۽ موقعي وڃائڻ لاءِ تيار ناهي هو نهايت
وفادار چوڪيدار وانگر پنجابين جي مفادن جي حفاظت خاطر
هر وقت هوشيار رهي ٿو. ان سلسلي ۾ هو مختلف طرفن کان
قومي تحريڪ کي ڪمزور ڪرڻ لاءِ ڪوششون ڪندو رهي ٿو،
اڄ جڏهن سياست جي ميدان ۾ محترم جي-ايم-سيد جي انقلابي
نظريي کان شڪست کائي چڪو آهي تڏهن وري مڪارپ
وارا نوان نوان طريقا اختيار ڪري رهيو آهي. جهڙوڪ سنڌس
ذيلي تنظيم S.S.T تازو هڪ پوسٽر شايع ڪيو آهي، جيڪو
مختلف درگاهن تي هنيو ويو آهي جنهن ۾ جي-ايم سيد جي مذهبي
عقيدن جي باري ۾ سندس ڪتابن جي حوالي سان ظاهر ڪيو
ويو آهي ته اهو ڪافر آهي. جيڪو اسلامي احڪامن کي نٿو
مڃي (اهڙو ڪم ڪجهه سال اڳ مرحوم رشيد احمد لاشاري
پڻ سرڪار جي چرچ تي سرانجام ڏيئي چڪو آهي) سيد صاحب
جي قومي مفادن جي مدنظر هتان جي اردو ڳالهائيندڙ سنڌين
(مهاجرن) ڏانهن جيڪا پاليسي آهي ان جي آڙ وٺي هنن
"سنڌي مجاڳ فورم" طرفان هڪ پمفليٽ "سنڌ اندر غير
سنڌي قوميتن جو نعرو ڇو؟" ڇپايو آهي ۲۰ صفحن جو هي
پمفليٽ مختلف پهلوئن کان مهاجرن جي خلاف پريو پيو آهي،
ايتري قدر جو اهو تاثر ڏنو ويو آهي ۽ اهڙا ته جذبا پڙڪايا
ويا آهن جو پڙهڻ سان ماڻهو محسوس ڪري ٿو ته بس اهي
ئي واحد دشمن آهن جن کي جيڪر هينئر ئي اتي ختم ڪجي
پر پنجابي پناهه جيڪي حقيقت ۾ منظم سازش تحت سنڌ مٿان

قابض ٿيندا وڃن ”پنجابي پختون اتحاد جهڙيون جماعتون ويٺا ڳاهين، روزانو هزارن جي تعداد ۾ پنهنجا ماڻهو آڻي سنڌ ۾ ويٺا آباد ڪن ٿن جي نه رڳو نشاندهي نه ڪئي اٿئائون بلڪ انهن لاءِ هي موجوده وقت جا چنبسر فرمائين ٿا ”اسان سنڌي ماڻهو سمجهون ۽ محسوس ٿا ڪريون ته پنجابي ۽ پٺاڻن کي پنهنجو وطن ۽ ڌرتي آهي. اهي اڄ يا سڀاڻي جڏهن به ڪو سنڌي ٻيو ڦاڙو ۽ ڪو ڌماڪو ٿيو ته اهي ويچارا ته پرڏيهي پکين وانگر پنهنجا سڀ آکيرا خالي ڪري اڏامي هليا ويندا. پنجابي ۽ پٺاڻن ۾ اها اهليت ته بهرحال موجود آهي ته هو جتي به رهن ٿا ته جهڙو ديس تهڙو ويس پهري رهي ٿا سگهن“

ڪيڏي نه سنڌي ماڻهن جي ناليي سان مذاق آهي موجوده دور جا چنبسر دوستو! اوهان ڪيئن ٿا سنڌي ماڻهن جي احساسن جي ترجماني ڪريو. سنڌي ماڻهن ته تاريخ جي ڏکهي سفر ۾ اهو فيصلو ڏيئي ڇڏيو آهي ته:

”پنجابي هڪ ته پانئنج ڏون، جي ڏون ته هي
ملڪ ۽ تون“

”جڏهن نڏهن سنڌڙي توکي قنڌارڏون جو ڪو“

سنڌي ماڻهن ڪان مدد خان واري لٺ اڃان وسري ڪانهي. اڄ هي سنڌي قوم جا نام نهاد هڏ ڏوکي ڪهڙي بنياد تي پنجابي پٺاڻ جو دفاع ڪري رهيا آهن. عجب ته اهو آهي ته هي اسان جا هڏ ڏوکي اينترو ته موقعي پرستيءَ جا شڪار ٿي وڃن ٿا جو پنجابي پٺاڻ جيڪي سنڌ ۾ ويٺا داداگيريون ڪن ٿن لاءِ ڪائي ٻاهر ٻاڦ نه ٿا ويتر سنڌن وڪالت ڪندي ويٺا ڏوان ڏوان سنڌن بچاءَ جا طور طريقا ڳولهين ڪيڏ. پنجابي جن ڪي هي پرڏيهي پکي ظاهر ڪن ٿا. آهي هنن جهڙن پاڙيتو دانشورن تي چڙهي، سنڌ جي شهرن ۾ الل علان ويٺا نعرا هڻن جلوس ڪيئن ۽ هٿيارن جو مظاهرو ڪري چون ٿا ته سنڌيو سنڌ خالي ڪريو“ سنڌين کي گاريون گند پيا ڏين، سنڌي قوم کي ساڃاهه

بخشيندڙ قوم پرست اڳواڻ محترم جي-ايم سيد جون تصويرون پيا ساڙين پوءِ به هي انهن جا وڪيل ٿي پيا وڪالت ڪن!

اندروني طور تي مسٽر پليجي جا اهي ڪارناما آهن پر رڳو اتي بس نه ڪئي اٿس، هو صاحب قومي تحريڪ کي ڪمزور ڪرڻ لاءِ ٻاهرين دنيا ۾ پڻ هٿ پير هڻي پيو ١٩٧٤ع ۾ ميونخ ۾ قومي آزاديءَ جي تحريڪن تي هڪ مذاڪرو ٿيو هيو، سنڌ ۾ ان وقت جناب ذوالفقار علي ڀٽو قومي آزاديءَ جي تحريڪ خلاف سرگرم عمل ۾ هيو تنهن جناب پليجي صاحب کي خاص اجازت نامو جاري ڪري اوڏانهن روانو ڪيو هو ته جيئن عالمي تحريڪن سان هتان جي تحريڪن جي لڳ لاڳاپن جو تجزيو ڪري اچي. هندوستان اسان جو پاڙيسري ملڪ آهي، جنهن کان پنجابين کي قومي آزاديءَ جي سلسلي ۾ هر وقت خطرو رهندو آهي هاڻ هي صاحب وري اوڏانهن ويو آهي وچڻ وقت ظاهر ته اهو ڪيو هيائين ته خان غفار خان سان ملڻ پيو وڃان پر اتفاق اهڙو ٿيو جو غفار خان واپس هليو آيو پر هي اڃان اتي ئي رهيو پيو آهي. ٻيا ماڻهو ويندا آهن مقرر وقت لاءِ، ويندي محترم جي-ايم سيد، جنهن کي انڊيا جو ايجنٽ ظاهر ڪيو ويندو آهي تنهن کي پڻ ١٥ ڏينهن مقرر مدو ڏنو ويو هو. جنهن ڪانپوءِ هڪ ڏينهن به ڪيس رهڻ نه ڏنو ويو، پر هي اهو جو ويو آهي سو ورڻ جي ئي نه پيو ڪري، اهو انڪري جو مٿئين مهيني ۾ هندستان ۾ ٿيندڙ سنڌين جي بين الاقوامي سيمينار تي نظر رکڻ ٿو چاهي ۽ سنڌ ۾ رهندڙ سنڌين جي لڳ لاڳاپن ۽ سنڌن حيثيت جي باري ۾ سڌي طرح معلومات حاصل ڪرڻ چاهي ٿو. ان سلسلي ۾ جيڪڏهن هو اڳواٽ ئي متعين ڪندڙ معلومات حاصل ڪري ويو ته جلد واپس ورندو، ورنه ڪانفرنس کان به پوءِ واپس ٿيندو.

تازو عبرت ميگزين کي انٽرويو ڏيندي مسٽر پليجي سياسي اخلاق ۽ سياسي ايمانداريءَ جو ذڪر وڏي زور شور سان ڪيو

آهي. هو صاحب فرمائي ٿو ”سياست ۾ مڪاريءَ جو جيڪو مسئلو آهي. هڪڙي ڳالهه ڪري پئي ڏينهن ڦري وڃڻ، هڪڙو اهو بنيادي مسئلو آهي، ڪوڙ، منافقي، مڪر، ڊرامو ۽ ناٽڪ ۽ عوام سان ڪوڙ ڳالهائڻ، عوام سان ڊرامو ڪرڻ، سنڌي عوام سان مڪر ڪرڻ ۽ ان سان لاڳاپيل هڪ ٻيو به مسئلو آهي ته ڪو ماڻهو هڪ ڏينهن چڱو ڪم ڪري مثال طور آءُ ست سال جيل ۾ رهيو آهيان، هاڻي ان ست سالن جي آڌار ڪي سنڌ بنائي آءُ وري اينڊز ٽيرهن سالن جي مٿي پليت ڪريان ۽ انهن سمورن آدرشن سان غداري ڪريان جن جي خاطر مون ست سال جيل ڪاٽيو، ان کي سنڌ طور استعمال ڪيو ويندو آهي. ماڻهن جي خلاف پر ڪڏهن ڪڏهن خوفناڪ هٿيار جيڪو عوام جي خلاف آهي اهو آهي گذريل چڱائيءَ کي اڄ جي چڱائي خلاف هٿيار طور ڪري استعمال آڻڻ اهو به سنڌ جي سياست ۾ وڏي رڪاوٽ آهي ۽ اڄ جي برائي جي تائيد ۾ استعمال آڻڻ اهو به سنڌ جي سياست ۾ وڏي رڪاوٽ آهي“.(١) سياسي اخلاقيات ۽ ايمانداري جي هن نام نهاد دعويدار جي سڀ کان ڀريل سياسي بد اخلاقي ۽ بي ايماني اهائي آهي جو هن ان ساڳئي انٽرويو ۾ پنهنجي پين اتحادين جي خلاف انتهائي ڪريل ٻولي استعمال ڪئي آهي ۽ جام ساقي، ارباب کهاوڙ ۽ امداد چانڊيي جا ته نالا وٺي انهن مٿان ڪيئي الزام ۽ تهمتون مڙهي ڇوهه چنبڙيا اٿائين. هن اهو انٽرويو ١٢ آگسٽ تي ڏنو آهي جڏهن ته ٩ آگسٽ تي سنڌن حيدرآباد واري اجلاس ۾ ان ڳالهه تي خاص زور ڏنو ويو هو ته اجلاس ۾ قائم ڪيل تحقيقاتي ڪميٽي جيستائين تحقيقات مڪمل ڪري رپورٽ نه ٿي پيش ڪري، ان وقت تائين ڪابه ڌر ان مسئلي بابت ڪابه بيان بازي نه ڪندي پر هن سياسي ايمانداري ۾ سچائي ۽ سياسي اخلاقيات

(١) پليجو، رسول بخش. انٽرويو. پندرهن روزه عبرت مئگزين حيدرآباد ١٥ سيپٽمبر ١٩٨٧ع.

جي دعوي ڪندڙ پن ڏينهن بعد پنهنجي اتحادين لاءِ گند پريل بدبودار زبان استعمال ڪندي، فخر محسوس ڪيو.

ڪوڙو ٿون ڪفر سين، ڪافر ۾ ڪوڙاءِ،

سندس انٽرويو جو بنياد ته سياسي اخلاق ۽ ايمانداريءَ تي مبني آهي. پر غور ڪري انٽرويو کي پڙهڻ سان معلوم ٿئي ٿو ته اهو شخص جيڪو ايترو ليڪچر ڏئي ٿو . اهو پاڻ ئي اتي جو اتي سياسي بداخلاق، بي‌ايمان ۽ انتهائي ڪوڙو نظر اچي ٿو. مثال طور سندس اهو چوڻ ته ”اسين سنڌي هاري ڪميٽيءَ کي ڪاغذي جماعت ٿا سمجهون، ڇاڪاڻ ته ڪامريڊ (حيدربخش) جي مرڻ بعد ان جي ڪا حقيقت ناهي رهي“. ڪيڏو نه ڪوڙ آهي . سندس نمائندن جون تنظيمون سنڌي هاري تحريڪ ۽ سنڌي مزدرر تحريڪ کي ته پارٽيءَ واري حيثيت حاصل آهي جن کي اتحاد وارين ڳالهين ۾ جداگانه حيثيت ٿو ڏياري. باقي ڪافي ڊگهي عرصي کان ڪم ڪندڙ سنڌي هاري ڪميٽي آهي ڪاغذي جماعت!

سياسي اخلاقيات ۾ ڪوڙ ۽ بدديانتي ۽ بي‌ايمانيءَ طور سندس هيٺيون ڳالهيون پڙهي ڏسو. اتحاد جو ذڪر ڪندي DSF وارن لاءِ لکي ٿو ”مون جلسي ۾ چيو ته ”اسين ڪين ذميواري ٿا ڏيون ته اها سنڌي ماڻهن کي اتحاد جو سڏ ڏئي“.

يا: ”جلسي گاهه ۾ سئو (هڪ) ماڻهو هئا، هڪ تنبو لڳو پيو هو“.

”يا زخمي مانجهو اسان جو آهي“.

يا: ”مان به چار گارڊ ڪٺندو آهيان“.

مٿين سمورين ڳالهين جي سوين هزارين ماڻهن کي صحيح صحيح خبر آهي ته اهو پروگرام ڪنهن ڪرايو، جلسي ۾ ڪيترا ماڻهو هئا. انتظام ڪيترو هو، پليجي پاڻ سان ڪيترا هٿيار بند آندا، ڪارڪن ڪنهن زخمي ڪيا ۽ آهي زخمي ڪارڪن ڪنهن جا هئا. اهي ڳالهيون ڪيترن ئي ماڻهن جي

نظرن اڳيان گذريون آهن پر هي سچ جو هوڪو ڏيندڙ پاڻ ڪيئن نه پير ڪوڙ ڪوڙ هٽي ويءِ آهي.

مٿين انٽرويو ۾ هن سياسي سچائي وارو ليڪچر ڏيندي اهو تاثر ڇڏڻ جي ڪوشش ڪئي ته جهڙوڪ سنڌ ۾ صرف هيءُ ئي هڪڙو سچ ڳالهائيندڙ ۽ سچ لاءِ جدوجهد ڪندڙ هجي، پر جڏهن جنرل ضياءالحق سان ٿاءِ وارو بظاهر فرضي ذڪر ڪيو اٿس ته ان ۾ محترم جي-ايم سيد خلاف تاثر ڇڏڻ جي ڪوشش ڪئي اٿس. محترم جي–ايم سيد گهٽ ۾ گهٽ اڄ اڄ تائين ڪائي ڳالهه لڪائي ڪانهي جيڪي اندر ۾ اٿس اهوئي زبان تي آندو اٿائين . پر هي نام نهاد حق ۽ سچ وارو هوڪو ڏيندڙ اهو ڇو نٿو ٻڌائي ته پنجاب جي جيلن ۾ پنجابي سياستدانن ۽ سابق فوجي گورنر پنجاب سان ملاقات دوران سنڌس ڪهڙيون ڳالهيون ٻولهيون ٿيون. جنهن ڪانپوءِ سنڌس لاءِ پاليسين ۾ سرڪار بنيادي تبديلي ڪئي ۽ سنڌس اڳوڻن خيالن ۾ پڻ ڦيرو آيو. (١).

هن نام نهاد ڏاهي سنڌ جي پين سمورن ماڻهن کي ڪوڙو ۽ بي ايمان سڏيندي، جيڪو هڪ هٽيءَ جو ڪو ڏنو آهي ان ۾ ”هڪ ڏينهن هڪڙي ڳالهه ڪري وري ان تان ڦري وڃڻ“ ۽ ”هڪ ٻيرو ڪنهن چڱي ڪم لاءِ جيل ۾ وڃڻ ۽ پوءِ ان کي

---

(١) مولانا جاويد نعماني MRD تحريڪ دوران جيل ويو هو. ان جيل زندگي بابت هڪ ڪتاب ”جو مجهه پر گذري“ نالي لکيو آهي. جنهن ۾ مسٽر پليجي طرفان محترم رفيق صفي کي لکيل خط جو ٽڪرو پڻ ڏنل آهي. جنهن ۾ هن سنڌ جي هڻ نوڪيي انقلاب ۽ جي نظرين ۽ ذهنيت ۾ آيل تبديليءَ جو بخوبي اندازو ٿي وڃي ٿو. پليجو ڪيس لکي ٿو ”ياءُ جيڪڏهن پنجاب طرف کان ڪڪرا ايندا ته ملڪ ۾ فصل پلا ٿيندا“. (جو مجهه پر گذري ص ٨٦).

بنياد بڻائي غلط ڪم ڪرڻ“ جهڙن بدديانتي ۽ بي‌ايماني، مڪر ۽ فريب جي نشاندهي ڪئي آهي. پر سنڌس ڪان ڪو پڇي ته اي اسان جا هٿ ٺوڪيا ڏاها ليڊر تون ته مٿين سمورين بد اخلاقين جو مرڪب آهين. مثال جي ڳالهه ”هڪ ڏينهن هڪڙي ڳالهه ڪرڻ وري ڦري وڃڻ لاءِ سنڌس ڪتاب ”صبح ٿيندو“ تحريڪ رسالي جا ايڊيٽوريل سنڌس موجوده ڪارڪردگي سان پيٽي ڏسو ته ٻنهي مختلف ۽ متضاد آهن.

پهريان — آئين ڪي سنڌين لاءِ زهر قاتل سڏڻ،
اڄ ـ ان جي بحاليءَ لاءِ ڪوششون ڪرڻ.
پهريان ـ نعپ جي مخالفت ڪرڻ.
اڄ ـ ان ۾ شامل ٿي ساڳي ولي خان پر ان ڪان به وڏيڪ سردار شوڪت حيات جي هٿ تي بعيت ڪرڻ.
اڳ ـ ۾ بظاهر طبقاتي سياست جي حوالي سان سرمائيدارن ۽ وڏيرن خلاف ڪم ڪرڻ.
اڄ ـ انهن ئي سرمائيدارن ۽ جاگيردارن سان گڏ ويهي سرمائيدارن ۽ جاگيردارن واري هٿ ٺوڪي جمهوريت لاءِ جدوجهد ڪرڻ.

رهيو سوال جيل وڃي جتائڻ جو مسئلو. اهو به جيترو سنڌس نمائندا سنڌي ساٿهن جي اکين ۾ ڌوڙ وجهي مسٽر پليجي ڪي تعريف واري لفاظيءَ سان عرش تي پهچائڻ جي ڪوشش ڪن ٿا اوترو پيو شايد ئي ڪو ڪندو هجي. جيل وڃڻ ته رهيو پري پر هي ته موراڳو پليجي جو بيمار هئڻ به سنڌي قوم جي کاتي ۾ شامل ڪندا آهن ”چي ادا ويچارو بيماريءَ ۾ به ۾ به تي تي ڪمبل ويڙهيو عوام لاءِ پيو جدوجهد ڪري! آهي ڪو لڄ ليهه وارو ليڪو ”مينهن تي ڇٽي ڇٽي ڙي، رڍ پوٺ ڪاري!“

مٿي بيان ٿي آيو آهي ته ڪيئن نه ١٢ آگسٽ تي ڏنل انٽرويو ۾ مسٽر پليجي ٩ آگسٽ واري اجلاس ۾ طيءِ ڪيل

ضابطن جـي انحرافي ڪندي اتحادي ساٿين مٿان زهر ڀـريل، بدبودار حـملا ڪيا ۽ ڪيترا بي بنياد الزام ٻين مٿان هنيا آهن، هڪ پاسي پليجي، جي اها مڪارانه پاليسي رهي رهي آهي. ٻئي پاسي سنڌس نمائندا جن اڄ تائين پليجي کي قوم منجهان جعفر ڪري پئي پيش ڪيو آهي تن عام پڙهندڙن کي اکين ۾ ڌوڙ وجهڻ لاءِ پنهنجي رسـالي (جيڪو سدائين قومي تحريڪ جـي خلاف پئي استعمال ٿيو آهي) ۾ بظاهر نيڪ نيتي ظاهر ڪندي دعـوي ڪئي آهي ته ”آن (مٿي ڪانفرنس) جـي سلسلي ۾ ضرورت هئي ته سنڌي عوام کي حقيقي صورتحال کان آگاه ڪرڻ لاءِ، اکين ڏٺن شاهدن جي مٿيءَ متعلق رپورٽ پرچي ۾ پيش ڪئي وڃي. جيڪا ڇپجي تيار ٿي چڪي هئي، پر ١٩ آگسٽ جـي اتحاد واري اجلاس ۾ مٿيءَ جي حوالي سان خيالن جـي ڏي وٺ ۽ تبصرن تـي پابندي لڳائي وئي. اتحاد ميٽنگ جي قومي اهـميت ۽ ان پاران ڏنل هدايت جي روشنيءَ ۾ مجبورن اسان کي ڇپيل پرچو روڪائي مٿي ڪانفرنس متعلق مواد ڪڍي ٻيو مـواد شامل ڪرڻو پيو“(١) خيال تـه ڏاڍو سٺو ۽ نيڪ آهي پر هڪ پاسي ڇيلن جو اهو ڇوڻ آهي ته ٻئي پاسي گروهه جون گوهيون ته ڏسو. ڳالهه ڪهڙي نوڪريءَ ڪارناما ڪهڙا ٿو سرانجام ڏئي. درحقيقت اهو عمل ٻـڻ پليجي جي مڪارانه پاليسين جـو هڪ حصو آهي. هو ڪڏهن به صحيح ۽ سليقي واري ڪارڪردگيءَ سان هلڻ سکيوئي ناهي. ايتري قدر جو ٻين کي رايتوڊن هڪڙيون ڪندو آهي ۽ پاڻ عمل وري ان جي ابتڙ ڪندو آهي. سنڌس موجوده ڪارنامو ٻـڻ اهڙي عمل جو نتيجو آهي. جيڪڏهن جناب پليجو هندستان ويل نه هجي ها ته تحريڪ رسالي جـي ايڊيٽوريل ۾ اهڙا نيڪ رايا پيش نه ٿين ها. پر ٿيو ائين ته پليجو پنهنجو ڪارنامو سرانجام ڏيئي هندوستان هليو ويو، پٺيان تحريڪ وارن سياجهڙن ساٿين نيڪ

(١) تحريڪ پبليڪشين حيدرآباد ڪتاب نمبر ٤-ع ص-٢٠

نيتيءَ سان ايڊيٽوريل ۾ پنهنجي راءِ لکي ڇڏي پلو ٿئي مدد علي سنڌيءَ جو جنهن ١٢ تاريخ وارو ورتل انٽرويو تحريڪ رسالي سان گڏ ظاهر ٿيندڙ مئگزين ۾ ظاهر ڪري ڇڏيو. هاڻ خبر ناهي ته چيلا چريا يا گرو گهڻي پيو آ !! اصل حقيقت اها آهي ته مسٽر پليجي صاحب جي اها پراڻي عادت رهي آهي ته اتحاد ۾ ناهه جون سهٽيون ۽ نيڪ ڳالهيون به ڪجن ۽ انهن جي پيچڪڙي به پاڻ ئي ڪجي اهڙا هو ڪيئي ڪارناما سرانجام ڏيئي چڪو آهي. جنهن جو ظاهر ظهور ثبوت، جيئي سنڌ وارن سان جناح اسپتال دوران ڪيل اتحاد آهي جنهن کي آزاد ٿي ٿي پنجاب ۾ دوري دوران پاڻ وڏائي لاءِ جي - ايم سيد خلاف بيان ختم ڪري ڇڏڻ آهي.

پليجي جي ڪارڪردگيءَ کي تفصيل سان ڏسڻ کانپوءِ معلوم ٿئي ٿو ته سندس ميڪاوليءَ وارو اهو اصول رهيو آهي ته ڪوڙ هڻجي ته پير ڪوڙي هڻجي، نڪ جي نرڙائيءَ سان هڻجي، تڏهن ئي ته ڪوڙ، ڪوڙ نه لڳندو بلڪ سچ جي ڏيک ڏيندو. گهڻو اڳ ـ ميڪاولي انسان کي غلام بنائي رکڻ جو فلسفو بيان ڪندي چيو هو ”پير ڪوڙي ڪوڙ هڻو، جيئن سچ جي ڏيک ڏيندو. گهڻو اڳ ـ ميڪاولي انسان کي غلام بنائي رکڻ جو فلسفو بيان ڪندي چيو هو ”پير ڪوڙي ڪوڙ هڻو، جيئن سچ جو گمان ٿيڻ لڳي، چو ته هڪ ڪوڙ کي سچ ثابت ڪرڻ لاءِ سوين ٻيا ڪوڙ ڳالهائڻا پئجي ويندا آهن، تنهنڪري سوچي سمجهي ڪوڙ ڳالهايو جيئن سچ جو گمان ٿيڻ لڳي“ ڪافي عرصي کان مسٽر پليجو پڻ اهوئي ڪردار ادا ڪري رهيو آهي. ته ٻين کي ڪوڙو سڏجي، بي ايمان سڏجي ۽ ان لاءِ ايڏي پختگيءَ سان پاڻ ڪوڙ ۽ بي ايمانيءَ کان ڪم وٺجي جو پڙهندڙ لاءِ پڙندڙن جي گهٽي حصي کي سچ محسوس ٿيڻ لڳي.

مسٽر پليجي تازو عبرت مئگزين کي انٽرويو ڏيندي نڪ جي نرڙائي سان، ٻين لاءِ بدمعاش لفظ استعمال ڪري ڌڻي

ڏيوالپڻي جو مظاهرو ڪيو آهي. ڪيس ان ڳالهه جو ارمان ٿو ٿئي ته قومپرست بينڪيت جهڙا لفظ استعمال ڪري "سنڌي ماڻهوءَ جي پسماندگي ۽ گهٽ علم جو استعمال ڪرڻ ٿا" (ص ١٠) ڪيڏي نه موقعي‌پرستي ۽ منافقيءَ جي انتها آهي. هڪ طرف سائين رڙيون ڪندو اچي ته "سنڌين کي سائنسي سوچ ڏيو" جڏهن قوم پرستن جو مخالف ٿيو هو ته پهريون اعتراض اهو ڪيو هئائين ته سائنسي سوچ نه ٿي ڏني وڃي. پر هاڻ سنڌس خيال ۾ سائنسي اصطلاحن جو استعمال ڪرڻ آهي گهٽ علم ۽ پسماندگيءَ کي استعمال ڪرڻ. ڇا بينڪيت بابت معلومات ڏيڻ سائنسي سوچ ناهي ته پيو ڇا آهي! اها ٻي ڳالهه آهي ته بينڪيت واري ذڪر ڪرڻ تي پنجابين کي دنيا اندر بينڪن جي ورتل آزادي ياد اچيو وڃي تڏهن سنڌن ننڊ حرام ٿيو وڃي ٿي. انڪري هر وقت سنڌن اها ڪوشش پئي رهي آهي ته محڪوم قومن ۾ اهڙي قسم جا لاڙا پيدا ٿيڻ ڏي نه ڏجن ۽ اهو ڪم هو پنهنجي گماشتن کان الاعلان ڪرائي رهيا آهن. پليجي جو اهو چوڻ ته بينڪيت جي ڪنهن کي خبر ڪانهي. مڃون ٿا ته برابر ڪنهن کي خبر هوندي انڪري ٿي ته اجان سنڌس آقائن جي بينڪيت بحال آهي. جڏهن به عوام بينڪيت کي سمجهي ورتو تڏهن هنن ڪمدار قسم جي دلال دانشورن ۽ سنڌن آقائن کي ضرور بينڪن منجهان ٽپڙ ويڙهڻا پوندا. اهوئي سبب آهي جو هي موقعي‌پرست، مڪار منافقي ڪندي ان پروپيگنڊا ۾ رڌل آهن ته جيئن محڪوم قوم جي عوام ۾ صحيح سوچ نه اچي سگهي ۽ اهي حقيقي انقلابي رستو اختيار ڪري نه سگهن. هاڻ وري هي انقلابي ملو چوي ٿو ته "اسين جدوجهد انهيءَ طريقي سان ڪرڻ ٿا گهرون، يعني قانوني دائري اندر رهي" (ساڳيو پرچو) دوکي ۽ فريب جي به ڪا حد ٿيندي آهي، ڳالهه ٿو ڪري انقلاب جي، آهي پاڻ مها انقلابي پر ڪم ڪرڻ گهري ٿو قانوني دائري اندر!

اهو قانون جيڪو حاڪم قوم ۽ ظالم قوم پنهنجي حاڪميت

ڪي برقرار ۽ بحال رکڻ لاءِ تيار ڪري رکيو آهي. آهي ڪو
ڪيس چوڻ وارو ته آخر ماڻهن کي ايترو ڪم علم ڇو ٿو ڄاڻو
وڃي ڇا ڪڏهن هوچي منهه به ائين چيو ته اسان جدوجهد ته
ڪرڻ گهرون ٿا پر اها آمريڪا واري قانوني ڍانچي اندر. ڪڏهن
هن ڪوڙي، فريبي انقلابي ملي جي روحاني رهبر، ڪامريڊ
ماڏوزيتونگ به ائين چيو ته چين کي آزاد ڪرائڻ لاءِ جدوجهد
ته اسين ڪريون ٿا پر اها جدوجهد ڪنداسين چيان جي قانوني
ڍانچي اندر ۽ هن مڪار جي سوچ موجب شايد مازيتونگ کي
لانگ مارچ جي پڻ قانوني طور سرڪار اجازت ڏني هئي. اهڙي
ريت موجوده وقت تائين جن به ملڪن آزادي ورتي آهي تن
به ڪڏهن حاڪمن جي قانوني ڍانچي اندر رهي جدوجهد هلائڻ
جي ڳالهه ڪئي آهي. ڪڏهن نهروءَ ۽ آزاد به ائين چيو ته
جدوجهد ڪريون ٿا پر انگريز جي قانوني ڍانچي اندر، ڪڏهن
لينن ۽ اسٽالن به چيو ته جدوجهد ته ڪريون ٿا پر زار شاهي
جي قانوني اجازت لازمي آهي. منافقي جي به ڪا حد ٿيندي آ،
آهي ڪو هن مڪار ۽ منافق صفت ڪوڙي انقلابيءَ کي چوڻ
وارو ته ڇو ٿو مظلوم سنڌي قوم سان مذاقون ڪرين!

سنڌس مٿيون بيان ظاهر ڪري ٿو ته هو حقيقت ۾
سنڌين کي غلام ۽ پنجابين کي حاڪم سمجهي ٿو نه ته. هن
اڄ ڪان ڪجهه سال اڳ جيڪو "نقلي پنجابي ترقي پسند
نظريو" پيش ڪيو هو، اهو اڄ سنڌس موقعي پرستيءَ جو شڪار
ٿي چڪو آهي. جنهنڪري هاڻ ويٺو نوان نوان ڪوڙ گهڙي
۽ مڪرو فريب ڪري!

ڪوڙو ٿون ڪفر سين ڪافر ۾ ڪوڙاءِ.

هن ڪوڙي ماڻهوءَ جو اصل زور ان ڳالهه تي آهي ته
"اصل مسئلي تان ڌيان هٽائڻ جون ڪوششون ڪيون پيون
وڃن" پيا ته اصل مسئلي کان ڌيان هٽائڻ جي ڪوشش ويٺا
ڪرن، جن کي هن نام نهاد انقلابيءَ پڪڙي ورتو آهي پر پاڻ

حقيقت کي چاڻندي سڃاڻندي به ان کان لنوائيندي کسائيندي، ان بابت هڪ اکر به نٿو ٻولي، بلڪ اصل مسئلي کي منجهائي، ٻي پاڻ ويٺو اهو انڪري جو ڪيس ڏيشي جو مرض آهي! مثال طور گذريل ٢٥ سالن جي جدوجهد ڪانپوءِ هن آخر اهو مڃڻ شروع ڪيو آهي ته ”سنڌي ماڻهو هن وقت غلام آهي“ (ساڳيو انٽرويو) پر ان ۾ به منافقي ۽ مڪر، ڪوڙ ۽ دوکيبازي ويٺو ڪري، ڇو ته جڏهن سنڌن کان ڪو اهو پڇي ٿو ته هو غلام ملڪ آزاديءَ ڪارڻ جدوجهد ڪئي انڪري جيڪڏهن سنڌي ماڻهو غلام آهن ته انهن جي چوڪاڙي لاءِ آزاديءَ جي جدوجهد هلڻ گهرجي“ اها ڳالهه ٻڌڻ سان کين ڏيشو ويٺو وڃي، اها ڳالهه سنڌن لاءِ اڻين ٿي پيئي آهي، جيئن ٻوليءَ لاءِ ڪلي! انڪري ٻي هاڻ هن ملي صفت انقلابيءَ جا نمائندا عام سنڌي ماڻهوءَ کي سست ڪرڻ ۽ منجهائڻ لاءِ اها پروپيگنڊا ڪري رهيا آهن ته سنڌ جي آزاد ٿيڻ سان سنڌي ماڻهو وڏيڪ ڏچي ۾ پئجي ويندا، سنڌن پاڻي بند ٿي ويندو، سنڌ تباهه ٿي ويندي وغيره وغيره جهڙوڪ هاڻ سنڌ کي سڀ ڪجهه ملي رهيو آهي جيڪو آزاد ٿيڻ ڪانپوءِ ختم ٿي ويندو. جڏهن ته سنڌ جي ڪسيل اقتصادي ۽ سياسي حقن جو تفصيل ٻڌائي ٿو ته سمورن مسئلن جو چوڪارو آزاديءَ ۾ ٻي آهي. پر ان مسئلي تي وري مستر پليجي جو عجيب منطق آهي. هي نام نهاد ڏاهو چوي ٿو ته ”قوم پرست بيڪيت جي ڳالهه ڪرائي، مون کي ٻڌائڻ ٿا چاهين“ هي آهي وڏو انقلابي، ايشيا جو مها ڏاهو، وڏو اڪابر ۽ بي باڪ بهادر ليڊر پر سچي ۽ حقي ڳالهه چوڻ کان انڪري ٿو لهرائي جو ڪيس ٻڌجڻ ۽ مرڻ جو پئه ورايو بيٺو آهي. جڏهن ته مارٽر لوٿر ڪنگ (جونيئر) جو چوڻ آهي ته ”جيڪو مرڻ نٿو چاهي، تنهن کي جيئڻ جو ڪو حق ناهي“. دعوي ته انقلاب جي ڪبي، آهيون ته سڀ وڏا بهادر، مها ڏاها ۽ قوم جا اڪيلا اڪابر قوم جي خاطر جيل وڃڻ ۽ موت اچڻ کان پيا!

پليجي انٽرويو ۾ محترم جي-ايم سيد ۽ عبدالواحد آريسر بابت اهو به چيو آهي ته ڪجهه به نه ڪري سگهيا آهن (تحقيق جي روشنيءَ ۾ اها راءِ به غلط آهي) پر اهو ڪٿي به بيان نه ڏو ڪري ته سنڌو ديش تحريڪ غلط آهي يا صحيح! جي غلط آهي ته ڪهڙن بنيادن تي ۽ ڇو غلط آهي؟ سنڌي ماڻهن جي روشن مستقبل واري ان انقلابي نظريي کان هو انڪن ڪن لاڏار ڪري ويو آهي جيئن ڀهراڙيءَ جي مڙس جي نالي وٺڻ کان لهرائيندي آهي. باقي سندس سمورو زور ان ڳالهه تي آهي ته آريسر اڌ پڙهيل ملا آهي. ان ڳالهه کان آريسر ڪٿي انڪار ڪيو آهي ته هو مدرسي ۾ ناهي پڙهيو. آهي مدرسا جن عبيدالله سنڌي ۽ حسين احمد مدني ۽ مولانا آزاد جهڙا انقلابي پيدا ڪيا. جن پنهنجي سموري زندگي سامراج ۽ ان جي دلالن، خلاف ڀرپور جدوجهد ڪئي. هو ڪڏهن به مسٽر پليجي وانگر مقصد تان هٽي وڪيا ڪون. آريسر اهڙن ملن جهڙو ملو آهي. هي پاڻ نام نهاد سائنسي سوچ سان هٿياربند ٽيل انقلابي ملو، جيڪو جناب پٺي کان وٺي موجوده وقت تائين ڪڏهن برسراقتدار حاڪم ڌر، تـه ڪڏهن پنجاب جي شاتر سياستدانن جي هٿن ۾ استعمال ٿيندو رهيو آهي ۽ اڃان تائين انهن جي ڪڇ ۾ ويهي محب وطن ماڻهن تي وڏو ٻاهوڙ ڪري!

مسٽر پليجي کي اها به شڪايت آهي ته اڌ پڙهيل آهي. ان لاءِ ڪيس عرض آهي ته اٺ ڪتابن جا پڙهي پاڻ کي داناءُ سمجهڻ وارا دوست محبت واري ميدان ۾ سچائي، وفائي ۽ پختي ضمير جي ضرورت هوندي آهي انڪري هتي علم کان وڌ ظرف جو سوال آ، ڇاڪاڻ ته فارسي جو هڪ شعر آهي.

تونگري بـه دل است نه به مـال،
بـزرگي به عقل است نـه به سال.

ڏاهپ، دانائي ۽ ماڻهپو عقل سان ٿيندو آهي، عمر ۽ اٺ ڪتابن سان نه! سنڌ جي تاريخ ۾ قاضي قادن به وڏو پڙهيل

عالم تي گذريو آهي پر اڄ قوم جو هر سڄاڻ فرد ان مٿان لعنت موڪلي رهيو آهي. ان ڪانسواءِ هي مغربي تعليم رکندڙ انگريزي پڙهيل هٿئن ئي آهي. ۽ هنن سامراجي يونيورسٽين ۾ پليل دلال دانشورن جي ڏاهپ ۽ دانائيءَ جو اهو عالم آهي جو پليجو پنهنجي مهاڏاهپ جو مظاهرو ڪندي چوي ٿو "توهان ڪڏهن اها ڳالهه ٻڌي آهي ته ڪنهن عورت جو ٻار بيمار هجي، ۽ هوءَ اهو شرط رکي ته پهرين منهنجي بيمار پٽ جي بيماريءَ تعين ڪيو وڃي ته پوءِ علاج ڪرائيندس" جهالت، نااهلي ۽ انڌائپ جي به حد آهي. اهو ڪهڙو ماڻهو آ، جيڪو بيماريءَ جو تعين ڪرائڻ ڪانسواءِ علاج ڪرائيندو هجي، بيماريءَ منجهان پوري ريت صحتياب ٿيڻ لاءِ پهرين پهرين ڳالهه آهي ئي اها ته ڊاڪٽر مريض جي بيماري ڪهڙي ٿو متعين ڪري؟ ڇاڪاڻ جو جڏهن بيماريءَ جو صحيح تعين ٿيندو ته ان جو صحيح صحيح علاج ٿي سگهندو. جيڪڏهن ڪي ماڻهو بيماريءَ جو تعين ڪرائڻ ڪانسواءِ علاج ڪرائيندا آهن ته اهي پنهنجي پيسي ۽ وقت سان گڏوگڏ صحت جو پڻ وڏيڪ نقصان ڪندا آهن اهي مسٽر پليجي جهڙا بيماريءَ جو تعين ڪرڻ ڪانسواءِ علاج جي دعوا ڪندڙ ڊاڪٽر يقيني "انڌا اونڌا ويڄ" هوندا آهن.

"انڌا اونڌا ويڄ! ڪُل پڇاڙيا ڪانئين،
اسان ڏکي ڏيل ۾، تون پيارين ٻيڄ!
سُوري جنين سيج مرڻ تن ماندو".

اهي آهن پليجي جا ڪارناما جيڪي هو سنڌ جي سياست ۾ سرانجام ڏيندو رهيو آهي ۽ اڃان لاهور منجهان تيار ٿيل نون سنجن سان سينگارجي سرانجام ڏيڻ وارين ڪوششن ۾ رڌل آهي. هو ويچارو پيو نور ڪارڻ مٿا ڏئي پر افسوس رکو انهن ماڻهن تي آهي جيڪي اڃان به وڪائل گهوڙن کي آزمائڻ جي ناڪام ڪوشش ڪري رهيا آهن.